

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin

Diplomová práce

**Dějiny a kulturní vliv augustiniánů na území
Čech a Moravy**

Vedoucí práce: PhDr. Radomír Malý

Autor práce: Hynek Rulíšek

Studijní obor: učitel náboženství a etiky (kombinované studium)

Ročník: pátý

2007

Prohlášení:

Prohlašuji, že diplomovou práci s názvem „Dějiny a kulturní vliv augustiniánů na území Čech a Moravy“ jsem napsal samostatně a veškerá literatura a prameny, které jsem použil, jsou uvedeny v závěru mé práce.

V Českých Budějovicích dne 3.2.2007

.....

Děkuji panu PhDr. Radomíru Malému za laskavé vedení práce, cenné rady, připomínky a za lidskou podporu během konzultací.

Obsah

1.	Úvod	6
2.	Počátky mnišství	8
3.	Sv. Augustin	10
4.	Augustiniánů a jejich řehole	17
4.1	Řehole	17
4.2	Řád augustiniánů – eremitů	22
4.2.1	Augustiniáni obutí	22
4.2.2	Augustiniáni bosí	26
4.3	Řád augustiniánů – kanovníků	27
5.	Augustiniáni v Čechách a na Moravě	34
5.1	Historie augustiniánů v Čechách a na Moravě do německé okupace	34
5.2	Útoky za okupace a komunismu	44
5.3.	Doba po roku 1989	47
6.	Dějiny augustiniánských klášterů na území Čech a Moravě	49
6.1.	Kláštery augustiniánů – eremitů (obutých) na území Čech a Moravy	49
6.1.1.	Pivoň (Pivoňka) – klášter a kostel P. Marie	49
6.1.2.	Ostrov – Svatá Dobrotivá (Zaječov) – klášter a kostel Zvěstování Páně.....	51
6.1.3.	Praha - klášter a kostel sv. Tomáše apoštola.....	53
6.1.4.	Domažlice – klášter a kostel Nanebevzetí P. Marie	59
6.1.5.	Bělá pod Bezdězem – klášter a kostel sv. Václava.....	63
6.1.6.	Dolní Ročov – klášter a kostel Nanebevzetí P. Marie.....	65
6.1.7.	Praha -Klášter sv. Kateřiny.....	67
6.1.8.	Pšovka (Šopka) u Mělníka – klášter a kostel sv. Vavřince.....	68
6.1.9.	Sušice	70
6.1.10.	Úterý	71
6.1.11.	Litomyšl – klášter a kostel Povýšení sv. Kříže.....	71
6.1.12.	Česká Lípa – klášter a kostel Všech svatých	72
6.1.13.	Vrchlabí – klášter a kostel sv. Augustina	75
6.1.14.	Koruna Panny Marie	77
6.1.15.	Brno – klášter a kostel sv. Tomáše (později Nanebevzetí P. Marie).....	79
6.1.16	Jevíčko – klášter a kostel Nanebevzetí P. Marie	82
6.1.17.	Moravský Krumlov – klášter a kostel sv. Bartoloměje.....	84

6.1.18.	Osvětimany – rezidence a kostelík sv. Klimenta	85
6.2.	Kláštery augustiniánů – eremitů (bosých) na území Čech a Moravy	86
6.2.1.	Praha – klášter a kostel sv. Václava na Zderaze	86
6.2.2.	Tábor – klášter a kostel Narození Panny Marie	88
6.2.3.	Havlíčkův (Německý) Brod – klášter a kostel sv. Rodiny	89
6.2.4.	Lnáře – klášter a kostel Nejsvětější Trojice	91
6.2.5.	Lysá nad Labem – klášter a kostel Narození P. Marie a sv. Jana Nepomuckého	93
6.2.6.	Vratětin – klášter a kostel sv. Mikuláše Tolentinského.....	95
6.3.	Kláštery augustiniánů – kanovníků na území Čech a Moravy	96
6.3.1.	Roudnice nad Labem – Kanonie Narození Panny Marie	96
6.3.2.	Praha – Karlov, Arciopatství u Panny Marie Nanebevzaté a (sv.) Karla Velikého....	102
6.3.3.	Jaroměř – proboštství u Panny Marie (později u sv. Mikuláše)	109
6.3.4.	Sadská – proboštství u sv. Apolináře	111
6.3.5.	Rokycany – proboštství u Panny Marie Sněžné	112
6.3.6.	Třeboň – opatství u sv. Jiljí	114
6.3.7.	Lanškroun – proboštství u sv. Mikuláše a sv. Kateřiny, později u Panny Marie	124
6.3.8.	Šternberk na Moravě – proboštství Zvěstování Panny Marie	126
6.3.9.	Fulnek – proboštství u Nejsvětější Trojice	128
6.3.10.	Prostějov – proboštství u sv. Kříže	131
6.3.11.	Olomouc – proboštství u Všech svatých	132
6.3.13.	Borovany – proboštství u kostela Navštívení Panny Marie	136
6.3.14.	Brno – Tuřany, kanonie u Panny Marie v trní	141
7.	Závěr	141
	Seznam použité literatury a pramenů	145
	Přílohy	150
	Abstrakt	180

1. Úvod

Podnětem výběru tématu mé diplomové práce byla určitá mezera v aktuální nabídce publikací, která zároveň zrcadlí stav bádání dané problematiky – a to absence uceleného nebo přehledného díla v české literatuře popisujícího historii a působení řeholních řádů spojených s řeholí sv. Augustina a přímo se k jeho osobnosti hlásících i ve svém názvu. O jiných řádech existují četné práce souhrnné i dílčí ale o augustiniánech jen pořádku. Totéž platí např. o spiritualitě a osobnostech spojených s nimi, zatímco se často píše o duchovnosti františkánské, dominikánské či karmelitánské apod.¹ Dalším podnětem, když pomínu svůj vlastní zájem o historii vůbec, byla má práce v muzeu výtvarného umění (nebo jak se u nás někdy říká – galerii), kde se prakticky denně setkávám s uměleckými díly vzniklými v augustiniánském duchovním prostředí nebo zprostředkovaně při studiu speciální literatury o výtvarném umění. Existují sice publikace, které se zabývají víceméně stručně některými větvemi řádu augustiniánů nebo jednotlivými kláštery či dílčími problémy, nebo je vydání knihy týkající se tématu, teprve ohlášeno.

Cílem diplomové práce je naznačit v rámci stručného nástinu historie mužských augustiniánských klášterů na území Čech a Moravy přínos zmíněných řádů pro naši duchovní a zvláště výtvarnou kulturu.

Sekundárním cílem diplomové práce, který vyplynul z nutnosti uvědomení si souvislostí a kořenů, je podat pohled na augustiniánské řády a to jak kanovníků, tak i obutých a bosých eremitů nejen v českých zemích ale také v ostatní Evropě, zamyslet se nad jejich specifičností a zvláštností jejich charismat, pokusit se naznačit jejich zakořenění v osobnosti a myšlení sv. Augustina.

Při vypracovávání diplomové práce bylo použito srovnávací metody. Základem bylo shromáždění a prostudování dostatečného množství dostupné literatury a pramenů týkajících se tématu (počítaje v to i umělecká díla vzniklá v řádovém prostředí), které byly následně podrobeny srovnání a případné kritice. V současné literatuře o řeholních řádech vyniká soustavností a přehledností řada Milana M. Bubna vycházející od r. 2002 v nakladatelství Libri Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích (I. díl – řády rytířské a křižovníci, II. díl – Řeholní kanovníci a Mnišské řády, III. díl – žebravé řády, z nichž vyšel zatím pouze 1. svazek, 2. svazek zabývající se právě augustiniány eremity je ohlášen). Našeho tématu se tedy speciálně týká jen II. díl Bubnova díla. Problematice augustiniánů se věnuje sborník vydaný Křesťanskou akademií v Římě (1979) pod titulem Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích (autor H. Marrou), v němž jsou zařazeny stati F. Machileka

---

¹ Např. v Aumannově studii o Křesťanské spiritualitě chybí jméno Jan van Ruysbroek.

o kanovnících a J. Kadlece o eremitech (obutých), bosáci jsou opominuti. Další dvě přehledné práce vyšly také v nakladatelství Libri – Encyklopedie českých klášterů (autoři Vlček - Sommer – Foltýn, 1997) a Encyklopedie moravských a slezských klášterů (2005, autoři Foltýn a kolektiv). Zmíněné Encyklopedie klášterů se ve větším rozsahu zabývají spíše architekturou jednotlivých konventů. Další poznatky je třeba hledat v různých umělecko-historických topografiích jako nedokončená řada starých Soupisů památek nebo Umělecké památky Čech I – IV (redakce E. Poche, od r. 1977), Umělecké památky Prahy (autoři P. Vlček a kolektiv, zatím 3 svazky, od r. 2000) a Umělecké památky Moravy a Slezska (autor B. Samek, zatím jen 2 svazky, od r. 1994). Morava se Slezskem i Praha jsou zpracovány lépe a podrobněji než Čechy. Další poznatky je třeba hledat v historických pracích zaměřených na obecné nebo církevní dějiny nebo na určité historické období, v publikacích o jednotlivých městech, v nichž se konventy nacházejí apod. Zde mi pomohly webové stránky příslušných větví řádu i lokalit. Zpracovány jsou ovšem na různé úrovni. Často mají menší obce lepší weby než významná města. Z webových stránek se mi podařilo získat také některé obrázky klášterů. Posledním okruhem literatury jsou monografie nebo speciálně zaměřené práce jako např. Kadlecova starší kniha o třeboňském konventu (vydaná teprve r. 2004), články v odborných časopisech (Umění, Památková péče, Průzkumy památek atd.). Sem patří i nepublikované diplomové práce např. o jihočeských konventech (Třeboň, Lnáře, Borovany), vypracované na naší fakultě na katedře církevních dějin a patristiky. Bohužel mi nebyly dostupné některé práce zahraniční, např. významná kniha polského historika umění Z. Jakubowského *Czeskie i morawskie fundacje kanonickie XIV.- XV.*

wieku (Studium z dziejów devotio moderna), kterou zatím znám jen z Kořánovy recenze. V dostupné literatuře se vyskytují často rozdílné údaje a závěry u téže lokality nebo osobnosti. Uvedu jen několik případů, další jsou také zmiňovány v poznámkách. Např. Franzen v Malých dějinách církve (s. 142) píše, že biskup Chrodegang z Met napsal nová řeholní pravidla pro kanovníky r. 768, ale tento biskup zemřel již r. 766. U svatotomášského kláštera v Praze uvádí web augustiniani.cz, že svěcení kostela r. 1379 provedl arcibiskup Jan z Jenštejna (v úřadu od března) a Encyklopedie českých klášterů mluví o Janu Očkovi z Vlašimi. J. Kadlec ve své stručné, jinak velmi dobré stati o augustiniánech eremitech u nás (v římském sborníku) píše, že sochy v brněnském klášteře vytvořil v 18. století znojemský sochař Winterthaler, který se však ve skutečnosti jmenoval Josef Winterhalder. Stejný autor píše o založení kláštera v Moravském Krumlově, že musel být kvůli tomu odškodněn farář a křižovnický špitál, Foltýn (Encyklopedie moravských a slezských klášterů) mluví o komendě řádu Německých rytířů, kteří spravovali i faru. Podobných rozdílů v datech i jiných údajích v různé literatuře je více a nelze je všechny uvádět. Bylo by potřeba mnohem

detailnějšího a delšího studia, aby bylo vše ověřeno a uvedeno správně. Písemné prameny nebyly, kromě dvou případů publikovaných v diplomatářiích (CDB, CDM), studovány, protože buď byly studovány a zmiňovány autory již existujících publikací (podrobně např. Kadlec v případě Třeboně) nebo to nebylo prostě možné vzhledem k tak rozsáhlému tématu práce a rozptýlenosti lokalit (a tím i příslušných archivů) po celé republice.

Práce je strukturována do 7 kapitol včetně úvodu a závěru. První kapitola představuje velmi stručný a obecný pohled na vznik a rozvoj mnišství. Dalším tématem je osobnost svatého Augustina, jeho založení společné komunity a augustiniánská řehole, která právě vychází z Augustinových ideálů společného života a z jeho životních zkušeností. Čtvrtá kapitola se zabývá stručně historií augustiniánských řádů ve světě. Ta je zaměřena na kanovníky a obuté i bosé eremity. Ženská větev řádu je z důvodu rozsahu práce opomenuta.² Ostatně, v českých zemích se příliš neprojevila. Práce pokračuje v 5. kapitole stručnou historií augustiniánů v Čechách a na Moravě. Následující 6. kapitola probírá dějiny jednotlivých klášterů se zaměřením na přínos řádu pro naši kulturu, především výtvarnou. Řazení klášterů v této části je rozčleněno do tří podkapitol podle toho kterého řádu (augustiniáni-eremité (obutí), augustiniáni-eremité (bosí), augustiniáni-kanovníci) a dále nikoliv abecedně ale chronologicky, podle data jejich vzniku.

Na konci práce jsou připojeny přílohy, které sestávají výhradně z obrázků ukazujících pohledy na jednotlivé kláštery případně zobrazující některá výtvarná díla vzniklá buď pro ně nebo i přímo v nich. Jistě by bylo názorné uvést větší počet příkladů, u objektů také půdorysy, ale rozsah práce by tak nabyl neúměrné velikosti.

2. Počátky mnišství

Mnišství jako takové má svůj počátek v dávné historii, „*i když historici nedokáží přesně popsat jeho vznik*“.³ Důvodů vzniku tohoto způsobu života v křesťanství je několik. Předně jsou to některé evangelní rady, novozákonní inspirace. Dále v dobách pronásledování hledání ochrany před perzekucí (tak to formuluje např. sv. Jeroným), po skončení pronásledování askeze nahrazuje hrdinství v pronásledování. A posléze nespokojenost se zvlažněním a ochabnutím křesťanského života po legalizaci křesťanství císařem Konstantinem.⁴ První náznaky tohoto fenoménu, jak se zpravidla usuzuje, se začaly objevovat v Egyptě na konci třetího století, kdy někteří lidé odcházeli do pouště, kde toužili prožít svůj

² Je zmíněna jen okrajově v souvislosti s pojednáním o klášteře sv. Kateřiny v Praze.

³ AUMANN: *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, s. 41

⁴ LAWRENCE: *Dějiny středověkého mnišství*, s. 5-6

život „skrytý v Bohu“, v modlitbách, skromnosti, chudobě, pokoře a odloučení od světa. Světa se však úplně neodříkali; velmi často když někdo potřeboval radu, nebo vyléčit nějaké nemoci či pomoc z dalších rozličných důvodů, vyhledal jejich pomoci. „*Pověst o poustevnících jako silných duchovních osobnostech se rychle rozšířila mezi křesťanským lidem, který je začal vyhledávat a žádat je o radu jak pro duchovní život, tak i pro morální problémy.*“⁵ Tento asketický druh života zasvěcený Bohu se stával čím dál tím více populárnější a vyhledávanější, takže za těmito svatými muži začalo přicházet čím dál více lidí žít stejný život jako oni. Ovšem už před pouštními anachorety či eremity existovaly v církvi zasvěcené panny a vdovy žijící specifickým životním stylem. „*V životopise svatého Antonína poustevníka se píše, že dříve než se na sklonku třetího století uchýlil na poušť, poslal svoji sestru do řeholní komunity.*“⁶ Navíc v dějinách monasticismu patrně předstihla Sýrie Egypt. Přibýváním těchto učedníků se začaly v pouštích utvářet komunity mnichů, kteří společně žili, pracovali a modlili se. Sv. Jan Zlatoústý hovořil o kláštorech jako o nutnosti, protože podle něj svět postupně přestával být křesťanský; až se svět obrátí, potřeba mnišské oddělenosti zanikne.⁷

Na Východě tedy existovalo mnišství dvojího typu a to jednak poustevnické mnišství eremitů a anachoretů, život v samotě a jednak komunitní (cenobitní) život mnichů, sice v odloučení od světa ale ve společenství bratří. Výraznou postavou poustevníků byl Antonín Egyptský (zemřel v r. 356 ve věku 105 let!). Svatý Athanasios zaznamenal některé myšlenky Antonínova života, který mluvil o nebezpečí, jež na poustevníka číhá: ten sice uteče před světem do soukromí, ale přesto si s sebou přináší své slabosti a opuštěné místo se vlastně stává bitevním polem, kde na poustevníka udeří ďábel s velkou silou. Vlastní slabosti a pokušení pak člověk přemáhá díky víře, modlitbě, půstu a znamení kříže.

Významnou postavou a zakladatelem nového komunitního života mnichů se stal svatý Pachomios kolem r. 320.⁸ Ten považoval cenobitní způsob mnišského života za vyšší formu než poustevnictví, neboť podle něj musel člověk při soužití s bratry pěstovat další ctnosti. Ke světcům se přidávali další a další mniši, takže když jich bylo přes sto, došlo k založení dalšího kláštera. V nedlouhé době jich takto vzniklo devět. Na žádost jeho sestry vznikl i ženský klášter na opačném břehu Nilu. Pro společný život ustanovil Pachomios řeholní pravidla čítající 192 článků a která se opírala o Písmo svaté.

---

⁵ MALÝ: *Církevní dějiny*, s. 60

⁶ SHELDRAKE: *Spiritualita a historie*, str. 111

⁷ Slovo anachoreta pochází z řeckého anachorein „uchýlit se do ústraní“; eremita z řeckého eremites, odvozeno z erēmos „opuštěný, osamocенý“; mnich, mnišství vzniklo z řeckého monachos „sám“, monazein „žít osamocенě“. PETROSILLO: *Křesťanství od A do Z*, s. 11, 128, 163

⁸ PETROSILLO, *c.d.*, s. 128

V komunitě došlo k rozdělení některých nižších funkcí (např. pokladník, infirmář, hebdomář atd.) a všichni mniši byli podřízeni vedoucí osobě, kterou byl opat (archimandrita). Společný čas trávili u jídla a modliteb, všechny výděvky se dávaly do společné pokladny. Velký důraz sv. Pachomios kladl na poslušnost. V případě, že některý mnich odpíral poslušnost, došlo k jeho propuštění z kláštera.

„Mnišská pravidla, jak je předepisovala řehole svatého Pachomia, převzaly palestinské laury, které založil svatý Hilarión a zdokonalil svatý Theodosios. Ostatně mnohé zvyklosti, později zachovávané v západních mnišských a mendikantských řádech, mají svůj původ v Pachomiových kláštorech.⁹ Pachomiova řehole nebyla ještě klášterní organizací v pravém smyslu slova. Takovou představovala až řehole sv. Basila Velikého (+379), který mnichům uložil společné pobývání pod jednou střechou, pravidelné společné modlitby, rozjímání, jednoduchou stravu a posty, péči o chudé, zákaz zastávání veřejných úřadů a zasahování do dění v církevních obcích apod. Požadoval také spolupráci klášterů a biskupů, aby nedocházelo ke konfliktům kvůli pastorační činnosti a životu v obcích. Chalcedonský koncil v r. 451 tato pravidla mnišského života v podstatě přijal a stanovil navíc, aby nad kláštery vykonával dozor místní biskup.¹⁰ Na Západě potom ovlivnil mnišství podstatnou měrou sepsáním své řehole vynikající organizátor sv. Benedikt (+547). Při jejím sestavování vycházel z myšlenek a postojů „otců pouště“. Regula Benedicti obsahuje v 73 článcích návod, jak by měli řeholníci žít a chovat se ve společenství. Jeho dílo mělo takový význam nejen pro rozvoj řeholního způsobu života ale i pro život a kulturu kontinentu, že byl r. 1964 papežem Pavlem VI. prohlášen jako první světec za patrona Evropy. Stejně velký význam pro mnišství na Západě má také sv. Augustin (+430). Zdokonalil jednak východní styl společného života, jednak vytvořil jeho specifickou západní podobu a vycházel především z vlastní zkušenosti a vlastního duchovního vývoje.

Takové byly v náznaku celkové počátky mnišství, od kterých odstartoval další vývoj křesťanského řeholního života.

3. Svatý Augustin

Svatý Augustin se narodil 13. listopadu roku 354 po Kristu v malém městě Thagastě, které leželo v Numídii (dnešní Souk Ahras v Alžíru, ležící přibližně 180 km na východ od Constantiny a 100 km na jih od Annaby) a ačkoliv byl s největší pravděpodobností

---

⁹ AUMANN: *Křesťanská spiritualita*, str. 47

¹⁰ MALÝ: *Církevní dějiny*, s. 61

čisté berberské rasy, byl africkým římským občanem (jeho příjmení Aurelius naznačuje, že jeho předkové byli se všemi ostatními obyvateli této provincie naturalizováni Caracallovou konstitucí z r. 212 p. Kr.) a jeho mateřským jazykem byla latina.¹¹

Augustin pocházel spíše ze skromného sociálního prostředí. Jeho otec Patricius byl malý statkář a úředník římské správy, náležející ke třídě curiales, provinční honoraci, která byla utlačována kolektivní daňovou povinností a spíše chudla než bohatla. V době, kdy se na trůnu i vyšších místech moci střídali lidé různých názorů, „*Patricius nebyl ani pohanem, ani křesťanem, nemá však zásadní námitky ani proti tomu, ani proti onomu.*“¹² I přes skromné finanční možnosti se však otec snažil za cenu značných obětí zajistit svému, jak se mu zdálo, nejnadanějšímu synovi velkorysou výchovu, což byl v časech pozdního římského impéria jeden z nejlepších prostředků k dosažení úspěchu. Umožňovala totiž učitelskou nebo advokátní kariéru a navíc otevírala slibné perspektivy pro uplatnění v císařské administrativě a pro získání moci. Jména otce ovšem plně nepostačovalo, jak se dozvídáme z Augustinových *Vyznání* o jeho ročním přerušení studia. Pokračovat dál mohl jen s pomocí jednoho z přátel jejich rodiny, Romaniana, jenž byl z rodu oněch typických „dobrodinců“, kteří se tehdy ve starověku hojně vyskytovali a kteří částečně z přátelství, částečně z touhy na sebe upoutat pozornost, investovali takto nemalé sumy (v některých případech to vedlo až k vlastnímu krachu) do některých svých příbuzných či spoluobčanů.¹³

Základní školu navštěvoval Augustin ve svém rodném městě, poté vyšší školu v intelektuálně významnějším městě Madaura. Zde také zahájil i svá vysokoškolská studia, ale dále v nich pokračoval a dokončil je v druhém největším městě latinského Západu – Kartágu.¹⁴ Augustin tak absolvoval mezi svým sedmým a devatenáctým rokem školní vzdělání, pokládané za normální, a to s vynikajícím výsledkem. Na toto vzdělání musíme brát obzvláště zřetel, neboť se od něho později utvářelo celé jeho myšlení a dílo. Svým způsobem to bylo vzdělání v podstatě literární a především latinské (řečtinu moc rád neměl, jak sám přiznal).¹⁵ V jeho době již docházelo k zřetelnému prohlubování rozdílu mezi řeckým Východem a latinským Západem a rozdělování středomořské civilizace. Nepříliš dobrá znalost řečtiny jej na jedné straně později handicapovala (malá znalost řeckých autorů), na druhé vedla k originalitě myšlení.¹⁶ Vzdělání, umožněné otcem, v něm posílilo kritického

¹¹ MARROU: *Svatý Augustin*, s. 13-14

¹² MACHOVEC: *Svatý Augustin*, s. 53

¹³ MARROU, c. d., s. 14-15

¹⁴ Jen na okraj dodejme, že toto Kartágo nebylo původní starobylé město Kartaginců, ale později znovu vystavěné Římany (r. 29 př. Kr.) nedaleko původního města zničeného rovněž jimi r. 146 př. Kr. po ukončení Třetí Punské války. Dostalo právo římského města jako colonia Julia Carthago.

¹⁵ „Ani nyní mně samému není dosti jasno, proč jsem nenáviděl řecký jazyk, jemuž jsem se jako hoch učil.“ AURELIUS AUGUSTINUS: *Vyznání*, I/13, s. 30

¹⁶ MARROU, c.d., s. 16

ducha a rozumové uvažování, takže ve svém mládí „považoval náboženství vůbec a křesťanství zvláště za babský tlach“.¹⁷

Když bylo Augustinovi ani ne dvacet let, stal se hlavou rodiny, protože mu náhle zemřel otec a on již nemohl dále studovat. Musel si zvolit zaměstnání a tak se rozhodl pro povolání profesora, které vykonával třináct let. Otevřel si školu ve svém rodném městě Thagastě, ale brzy se vrátil do Kartága, kde převzal katedru rétoriky (podle císařských zákonů měla města povinnost platit veřejné profesory). Augustin byl bezpochyby vynikajícím profesorem. Dobře o tom svědčí jeho oblíbenost mezi žáky; jedním z nich byl jeho rodák Alypius, jenž se postupně z žáka stal jeho nejbližším přítelem, který spolu s ním prožil konverzi, řeholní život a který byl i jeho kolegou v biskupském úřadě. Po osmnácti letech působení v Kartágu se Augustin přestěhoval do Říma, ale tamější vyučování bylo méně finančně zajímavé, takže byl nakonec rád, když se mu podařilo díky známým získat profesuru rétoriky v Miláně. To bylo velice výhodné místo, protože Milán byl v té době císařskou rezidencí a hlavním městem západní části impéria. Bylo to i skvělé místo pro získání vlivných kontaktů a jak sám Augustin vzpomíná, dopoledne se prý věnoval vyučování a odpoledne shánění protekcí na ministerstvech. Měl plány dosáhnout v budoucnosti třeba úřadu guvernéra v některé z provincií, ale jeho konverze nakonec přerušila toto jeho snažení, tak jako se vzdal i profesury.¹⁸

Bylo mu téměř třicet dva let, kdy došlo k tomuto jeho velkému přerodu a on zatoužil být pokřtěn. Tento přerod zachycuje ve svých Vyznáních. Ale Augustin se s křesťanstvím setkal prakticky již v kolébce. Jeho otec Patricius byl sice pohan, ale ke křesťanství konvertoval nedlouho před svou smrtí. Jeho matka – svatá Monika byla však křesťankou a maličkého Augustina nechala ihned po narození poznamenat znamením kříže a očistit solí jako katechumena, ale k jeho pokřtění nedošlo, protože v té době církve udílela křest dětí jen ve výjimečných případech (například v případě těžké nemoci, což byl málem i jeho případ), ale křest přesouvala až na dobu dospělosti či dokonce až na smrtelné lůžko. To ovšem nebylo dáno určitou vypočítavostí, aby byly člověku křtem na smrtelném lůžku smyty hříchy, ale protože v té době se závazky vyplývající ze křtu braly velmi vážně. Ale od narození ho matka dále vychovávala ve víře v Krista. Plný vstup do církve však Augustinu znesnadňovaly překážky jak morální, tak i intelektuální. Augustin prožil bouřlivé mládí a ve svých sedmnácti letech uzavřel se svou družkou svazek konkubinátu (z hlediska mravů té doby v pořádku, ne však z pohledu křesťanského). Ta mu porodila syna Adeodata a on jí byl po dalších čtrnáct let věrný. Milostný a pak vlastně i rodinný vztah k ženě byl pro Augustina

---

¹⁷ MACHOVEC: *Svatý Augustin*, s. 53

¹⁸ MARROU: *Svatý Augustin*, s. 19-20

jistě významnější, i když o něm později mluví s pocitem kajícího, protože se něčemu oddal s velkou vroucností a soustředěností, a tak překonával roztěkanost a nezralost mládí.¹⁹ Tento svazek skončil z podnětu matky Moniky, která viděla jako ideální stav spojení křesťanským i světským sňatkem. Problém ale byl v tom, že tehdejší zákon nedovoloval sňatek se ženou nízkého původu. Augustin nechtěl řešit tuto situaci jen křesťanským sňatkem, ale po svém obrácení směřoval k dokonalému životu askeze a čistoty. Na začátku svého duchovního života ještě zaváhal, protože si nebyl jistý, zda nalezne dosti odvahy k asketickému životu. Avšak při četbě listu svatého Pavla, kde světec vyzývá k čistotě a cudnosti, došel k definitivnímu rozhodnutí.²⁰

Ale závažnějšího rázu byly spíše překážky pramenící z vědecké teorie. Osmnáctiletý Augustin našel velké zalíbení ve filozofii a pod vlivem křesťanské výchovy z dětství při hledání Pravdy a Moudrosti obrátil svou pozornost na křesťanství. Nejprve se zaměřil na studium bible, ale zanedlouho se dostavilo znechucení a zklamání – bible mu mimo jiné přišla příliš prostě psána a neobstála v jeho očích při srovnání s ciceronskou vznešeností. Toto náboženství mu přišlo spíše vhodné pro prosté lidi než pro intelektuály. Více dopřál sluchu stoupencům íránského proroka Maniho (216 – 276), jehož náboženství (určitá varianta starého gnosticizmu) se i přes pronásledování rozšířilo až na západ. On sám se označoval za Parakleta slíbeného v evangeliu a jeho učení slibovalo spásu nejen od bídy, hříchu a utrpení ale také od tělesnosti, hmoty jako zdroje špatnosti.²¹ Augustinovi připadalo jako lepší, vznešenější forma křesťanství. Především označovalo samo sebe za vědecké, rozumově dokázané učení a mimo jiné bylo přitažlivé charakterem tajné, okultistické vědy. A co bylo také nesporně velkým plusem, manicheismus nabízel snadné a pohodlné řešení v otázce mravních problémů – paradoxním způsobem spojit nejvznešenější ideál s velmi snadným vedením života. Dělení na „vyvolené“ a „auditory“, kdy na druhou skupinu se kladly mnohem menší nároky ohledně dodržování desatera a „čistoty“.²²

K této sektě Augustin inklinoval přibližně devět let.²³ Nejdříve se k ní upnul s velkým zápletem a strhl sebou i velké množství svých přátel; některé z nich pak po letech s velkým nasazením a obtížemi přivedl nazpět k pravé katolické víře. Ale s postupujícími roky Augustin pomalu odhaloval skutečnou podobu manicheismu jako silně fantastickou mytologii, velmi vzdálenou filozofické přesnosti. Toto poznání dovršil po dlouho

---

¹⁹ MACHOVEC: *Svatý Augustin*, s. 53

²⁰ MARROU: *Svatý Augustin*, s. 20-22

²¹ MACHOVEC, c.d., s. 55

²² MACHOVEC, c.d., s. 23-24

²³ „V té době devíti let, od devatenáctého do dvacátého osmého roku mého života, byl jsem sváděn a sám sváděl, klamán a sám klamal jiné v rozmanitých žádostech: veřejně v tak zvaných svobodných naukách, tajně pak klamným jménem náboženství.“ AURELIUS AUGUSTINUS: *Vyznání*, IV/1, s. 89

očekávaném seznámení s předním myslitelem afrických Manichejců, Faustem z Miletu. Bylo to setkání plné velkého zklamání, protože u něj nenašel hloubku moudrosti a pravdy, po které toužil. Ačkoliv se Augustin odklonil od manicheismu, ještě stále byl po nějakou dobu ovlivněn způsobem myšlení nesprávným pro katolickou víru.²⁴

Zlomem v dosavadním životě bylo jeho povolání do Milána, kde poznal svatého biskupa Ambrože se skupinou katolických intelektuálů. Díky Ambrožově exegezi Starého zákona, která se držela patristické tradice, došlo postupně k rozmělnění potíží, které obratně využívali Manichejci, navíc se Augustinovi dostalo rozšíření prostoru poznáním novoplatónského myšlení. Důležitým zážitkem v jeho životě pak byla četba několika pojednání Plotinových a Porfyriových v latinském překladu. Další problémy pro něj už byly spíše záležitostí jednání než víry, když ještě nějakou dobu váhal mezi světskými ambicemi a dokonalým křesťanským životem. Posledním bodem k jeho rozhodnutí bylo vyprávění o konverzi dvou mladých vojáků, kteří konvertovali pod vlivem četby již zmíněného Athanasiova „Života svatého Antonína“, považovaného za otce mnichů a objev mnišského ideálu.²⁵

Konečné rozhodnutí nám popisuje sám Augustin ve svých Vyznáních. Rozjímal v zahradě svého milánského domu společně s přítelem Alypiem, když zaslechl dětský hlas, který jakoby zpíval „Vezmi a čti“ (Tolle, lege). Po rozevření knihy svatého Pavla, kterou nosíval poslední dobou stále při sobě, mu padl zrak na řádky: „*Ne v hodováních a pitkách, ne v necudnostech a prostopášnostech, ne ve sváru a závisti. Ale oblečte se v Pána Ježíše Krista a nepečujte o tělo tak, že by to vyvolávalo žádosti*“.²⁶ To rozhodlo, byl to okamžik osvícení.

Po nějaké době se vrátil domů do africké Thagasty (těsně před návratem mu zemřela matka Monika), prodal otcovské statky a s nejbližšími přáteli vytvořil společenství, určitý druh řeholní obce, kde se chtěl věnovat v usebrání a odříkání prohlubování svého náboženského a filozofického povolání. Toto období ovšem netrvalo ani tři roky. Ačkoliv se v rámci svého odříkání zříkal i církevních hodností, byl ve městě Hipponu²⁷ i přes své odmítání vysvěcen na kněze. Ale právě služba druhým v něm rozmnožila jeho moudrost a zkušenosti – poznal osobně Krista ve svých bratřích, svých ovečkách. A tak po svém vysvěcení na kněze a pozdějším vysvěcení na biskupa zakotvil na téměř čtyřicet let, až do své smrti, ve městě Hippo.²⁸

---

²⁴ MARROU: *Svatý Augustin*, s. 24-25

²⁵ Tamtéž, s. 25-26

²⁶ Řím 13,13-14

²⁷ Hippo Regius, dnes Annaba.

²⁸ MARROU, c.d., s.27-28

Svatý Augustin ovšem byl činný nejen ve svém městě, ale kázal například v Kartágu nebo udržoval čilou korespondenci se svatým Paulinem, biskupem z Noly v Campanii, se svatým knězem Jeronýmem, mnichem v Betlémě, intervenoval postupně u různých papežů, ministrů, císařů, jeho dopisy putovaly až do Gallie nebo Dalmácie. Zvěst o něm dosáhla i na východ (díky rozšíření pelagiánského sporu), protože do Hipponu přišel několik týdnů po světcově smrti vyslanec císaře Valentiniana III. s nabídkou předsednictví na velkém ekumenickém koncilu v Efesu, svolaném na rok 431.²⁹

Jak již bylo výše naznačeno, vystupoval svatý Augustin i proti různým skupinám odpůrců katolického pravověří. Když vybereme ty nejdůležitější, vyjde nám časový nástin takto:

od r. 387 do 400 boj proti Manichejcům,

od r. 400 do 412 boj proti Donatistům,

od r. 412 do 430 boj proti Pelagiánům.

Snažíme-li se vystihnout velice zjednodušeně hlavní myšlenky těchto sporů, jeví se nám tak, že v prvním případě byl filozofem bytí proti Manichejcům, teologem dějin proti pohanům a bojovníkem za Boží milost proti Pelagiánům. V boji proti Manichejcům hrál velkou roli pocit osobní zodpovědnosti za přátele, které svedl na tuto cestu během svého manicheistického období. Snažil se tomuto bludu čelit a navrátit většinu těchto lidí na správnou cestu pravověrného katolicismu. V tomto období rediguje své *Dialogy*.³⁰

Poté se setkává se závažným problémem donatismu, který od r. 312 rozštěpoval africkou církev na dva tábory, vzniklé z rozepře kolem volby na kartaginský biskupský stolec. V mnoha městech, také v Hippo, existovali a stáli proti sobě dva biskupové. Problémem bylo, že se donatismus šířil hlavně v chudších vrstvách obyvatelstva. Důležitým mezníkem byla velká disputace obou táborů na synodě v červnu r. 411 v Kartágu za předsednictví císařského komisaře, kde se oba tábory střetly a jež skončila Augustinovým vítězstvím (i když byl ještě později nucen s nimi polemizovat až do r. 418 - 420). Vzhledem k tomu, že donatisté se vůči katolíkům dopouštěli násilí, byly nakonec pacifikovány také násilně císařskou vládou.³¹

Ovšem netrvalo dlouho a objevil se další problém, tentokrát s Pelagiány. Pelagius, Brit usazený nejprve v Římě a uprchlý před Alarichem do Afriky, byl uznávaný asketa a moralista, ale kladl příliš velký důraz na vlastní úsilí a zásluhy člověka. Přílišně zdůrazňování svobodné vůle posléze vedlo k popírání úlohy, kterou hraje v lidském životě a ekonomii spásy Boží zásah a milost. To vedlo v důsledku k samotnému napadnutí teologie

---

²⁹ MARROU: *Svatý Augustin*, s. 29-30

³⁰ Tamtéž, s. 37

³¹ Tamtéž, s. 38,40

i osobní zkušenosti svatého Augustina, kterou sám prožil a jež vedla k jeho konečnému obrácení. V tomto případě měl Augustin co do činění s velice vzdělanými a bystrými lidmi: v Pelagiově, Caelestiově a později i Julianově, biskupovi v Eklanu v Kampanii, našel soupeře, kteří dokonce při disputacích někdy předstihli i svého oponenta a často proti němu používali jeho vlastní argumenty.³²

Právě ve světle těchto sporů zůstává Augustin ve vědomí dalších generací jako teolog dědičného hříchu, předurčení a milosti či jako moralista. Ale proti názoru Pelagiovu, že milost spočívá v dobré přirozenosti a v její svobodě, dané nám Stvořitelem, se nám svatý Augustin jeví jako zastávce neměnné a autentické křesťanské tradice, hlasatel transcendence a nevýslovné neproniknutelnosti Boha. Často se v zápalu polemiky nechává unášet k extrémním formulacím. Objevují se zde ovšem momenty, které v některých odpovědích Pelagiánům neznějí vždy naprosto uspokojivě. Ortodoxní nauka a církevní autorita se o těchto problémech, z lidského hlediska téměř neřešitelných, nevyslovuje zcela určitě a beze zbytku, a proto nezakládá své stanovisko na augustiniánském extremismu ve svém celku.³³ Ale přesto „právě Augustinovo vyvrácení pelagiánské etiky bylo prostředkem, který umožnil působivý rozvoj jeho vlastní spirituality“.³⁴

Pro naše téma, t.j. vznik a další vývoj augustinské řehole a augustiniánských řádů byla důležitá skutečnost, že v Hipponu založil Augustin vedle biskupské katedrály jakýsi klášter, kde žil spolu se svými kněžími, jáhny a dalšími kleriky, vázání přísnými pravidly, řeholí, v níž velký důraz byl kladen na asketismus, čistotu (dodržování klauzury) a chudobu. Tato komunita měla velmi plodný potenciál – kromě mnoha duchovních v ní vyrostlo a dožrálo asi deset biskupů. Tento způsob společného soužití duchovních dal později ve středověku popud ke vzniku kanovníckých komunit. Od klasického řeholního života se liší tento model ideálem apoštolského života a zvláštní důraz je zde kladen na pastorační službu. Pro svatého Augustina to znamenalo poctivě a svědomitě vykonávat své biskupské povolání: kázání, cestování, koncily, jednání, diskuse, porady a starost o své věřící a to i ty nejchudší. Roku 414 mu bylo již šedesát let a proto se rozhodl, omezit svou činnost nevztahující se k jeho diecézi (i když záležitosti pelagiánského bludu jej ještě donutili několikrát vycestovat). Ale v roce 426, kdy mu bylo sedmdesát dva let, složit část svých funkcí na svého designovaného nástupce, kněze Heraklia. Konec svého života věnoval pak sepisování svých knih, jejich revizi a jejich zaopatřením pro další generace. Tuto jeho práci ukončila smrt r. 430 v Hipponu.

---

³² MARROU: *Svatý Augustin*, s. 40-41

³³ Tamtéž, s. 41-42

³⁴ SHELDRAKE: *Spiritualita a historie*, s. 49

4. Augustiniáni a jejich řehole

4.1 Řehole

Název kapitoly je poněkud nepřesný, neboť na myšlenkách a směrnicích sv. Augustina i na tzv. Augustinově řeholi bylo a je založeno v církvi mnoho řádů a kongregací. Dějiny řádů augustiniánů mají svůj základní kámen v již výše zmíněné komunitě biskupa svatého Augustina a jeho kněží, jáhnů a dalších kleriků, zde také vznikly základy pro augustiniánskou řeholi, která pramení z pravidel, jež Augustin napsal pro klášter v Hippo. Hlavní myšlenkou této řehole je výzva ke společnému životu, jednotě a bratrské lásce. Toho lze dosáhnout skrze zřeknutí se osobního vlastnictví, pokoru a poslušnost, mravní čistotu a aktivní praktickou činnost, jakou je například péče o nemocné, staré a podobně. Augustiniánský způsob života se liší od monastického, byť se v určitých dobách vzájemně ovlivňovaly. *„Nedílnou součástí života kanovníků byla služba druhým.“*³⁵ V době od poloviny 11. století do 13. století se velmi podstatně měnil pohled lidí na křesťanský život. Klád se stále větší důraz na význam lásky a služby bližnímu a to dodalo silné impulsy právě kanovnickému pojetí řeholního života jako života apoštolského. *„Kanovníci měli působit na druhé, zatímco život v klášteře byl zaměřen zejména asketicky.“*³⁶

O inspirativnosti a silné aktuálnosti těchto myšlenek svědčí i to, že na základě augustiniánské řehole je založeno přibližně něco kolem sto padesáti řeholních společností; jak mužských tak i ženských. Uvedeme zde jako příklad řadu těch nejdůležitějších (v závorce je uvedena doba vzniku):

„Augustiniánští kanovníci, početné kongregace (11. století)

Premonstráti (1121),

Špitálníci (kanovníci) svatého Ducha (okolo 1195),

Křížovníci (řeholní kanovníci Řádu svatého kříže, okolo 1215),

Dominikáni (1216),

Mercedáři (1223),

Serviti (1233),

Křížovníci (Křížoví páni) s červenou hvězdou (1233, Augustinova řehole od 1247)

Antonité (1095, Augustinova řehole od 1247),

Augustiniánští eremité (1256),

Paulini (okolo 1250, Augustinova řehole od 1308)

---

³⁵ SHELDRAKE: *Spiritualita a historie*, s.115

³⁶ SHELDRAKE, c.d., s. 116

Jesuaté (Apoštolští klerikové svatého Jeronýma, okolo 1360)

Jeronymité kongregace svatého Petra z Pisy (1377/1380)

Zellité (zvaní později Alexiáni, 14. století, původně Benediktova, později Augustinova řehole), Theatini (1524)

Kamilliáni (Řeholní klerikové Kamilla z Lellis pro pomoc nemocným, 1534),

Milosrdní bratři (1540, 1617),

Piaristé (1597)“³⁷

a další. Svatý Dominik Guzmán ve 13. století tedy také dal svému řádu Bratří kazatelů (kteří jsou do jisté míry také kanovníky) „Regulam sancti Augustini“. Svou roli hraje také v druhé hlavní řeholi – benediktinské, která se vyvinula mezi svatým Benediktem z Nursie a svatým Bernardem z Clairvaux jako řehole západního mnišství, i když předtím v 5. – 6. století hrála ještě hlavní úlohu řehole sv. Augustina. A neztratila nijak na své osobitosti a autonomii, protože souběžně s benediktinskými kláštery začínají vznikat řeholní společenství kanovníků a ta, především po gregoriánské reformě, která kladla důraz na chudobu, podrobují svůj život Reguli a celému učení sv. Augustina. Výhoda a síla této řehole spočívá v tom, že se hodí jak ke klášternímu životu pro laiky i pro kněze, jak pro ženy i muže, tak pro kontemplativní i činné řády.

Vznik řehole svatého Augustina není ještě dosud úplně objasněn. V podstatě se jedná o tři texty Augustinovi připisované a nazývané *Regula prima, secunda a tertia*. K nim se jako čtvrtý text ještě připojuje Augustinův List č. 211.

„1.) *Regula prima* nebo *Regula Consensoria*: Již Maurinští poznali, že není od Augustina

2.) *Regula secunda*, zvaná též *Ordo monasterii* (zkráceně *OM*) nebo *Disciplina monasterii*:

Vedle častěji tradované redakce pro mnichy existuje i redakce pro ženy. K otázce autorství viz v následujícím bodě.

3.) *Regula tertia*, zvaná též *Regula ad servos Dei* (zkráceně *RA*) a dnes nejčastěji

Praeceptum: Platí dnes bez výhrad za autentický text církevního Otce, nejspíš napsaný již před biskupským svěcením Augustina (Pierre Madonnet, Winfried Hümpfner, Adolar

Zumkeller).“³⁸ Většinou až do 12. století jsou považovány *Ordo monasterii* a *Regula ad servos Dei* jako Augustinova řehole, ovšem u *Ordo monasterii* panují pochybnosti. Hümpfner považuje sv. Augustina za autora, naopak Lucas Melchior Verheijen přisuzuje autorství Alypiovi.

„4.) *Epistola 211* (zkráceně *EA*): Obsahuje text odpovídající *RA* pro ženy (Verheijen nazývá

³⁷ MACHILEK: *Řehole sv. Augustina a jejich význam pro řeholní život v církvi*, s. 149

³⁸ MACHILEK, *c.d.*, s.147

tento list Regularis informatio), jíž předchází přísná výtka nespokojeným řeholnicím .³⁹

Ani tento spis však Hümpfner nepovažuje za autentický, ale považuje jej za dílo svatého Fructuosa z Bragy (zemřel r. 665). Verheijn naopak usuzuje, že autorem může být Augustin a cílovým adresátem ženský klášter v Hippo, řízený Augustinovou sestrou. Ve zdejším ženském klášteře došlo také k opisu Regula ad servos Dei.

Za svůj ideál považoval sv. Augustin popis církevní obce, jak ji zachycují v Bibli Skutky apoštolů (Sk 4,32-35). Hlavním cílem mu byl společný život ve svornosti a s jednotou srdcí a duší v Bohu. Z toho dále pramení podle Skutků apoštolů další požadavek a to společného jmění všech členů společenství. Mezi další body patří mlčenlivost, pokora, úcta a vzájemná odpovědnost. Nemělo by se také zanedbávat duchovní studium.⁴⁰ Důraz se též klade na modlitbu a její kvalitu: „*When you pray to God in Psalms and hymns, think over in your hearts the words that come from your lips*“⁴¹

Augustiniánská spiritualita, jak je formulována dnes, praví, že jejím základním principem je hledání Boha. Čím více se člověk snaží Boha hledat a daří se mu ho nacházet, tím více ho miluje. A čím více ho miluje, o to více v něm roste touha po jeho hledání. Setkat se s Bohem, znamená najít opravdové štěstí. Svatý Augustin říká ve Vyznání: „*Stvořil jsi nás pro sebe, Bože, a nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v tobě.*“ Naskytá se ale otázka, kde a jak ovšem hledat Boha? Sv. Augustin radí vnitřní cestu a soustředěné úsilí: „*Nevycházej ze sebe, vstup sám do sebe, pravda přebývá uvnitř člověka. A uvědom si, že tvoje přirozenost je proměnlivá, přetvoř sám sebe... Snaž se tedy dospět až tam, kde sám paprsek pravdy dostává světlo.*“⁴²

Tři znaky, které jsou charakteristické pro augustiniánské společenství, jsou jednota ideálu a plánu, dokonalý společný život, ohled na požadavky druhého a osobní důstojnost. Augustiniáni nežijí přísně uzavřeni ve svém úsilí po zdokonalení. Jejich posláním je působení v církvi a pro církev. Podle rčení sv. Augustina, že nemůže mít Boha Otcem ten, pro kterého není církev matkou, se snaží augustiniáni být pro věřící i ostatní lidi znamením jednoty a dosvědčovat hloubku bratrství. Snaží se projevovat zvláštní úctu a důvěru církvi a papežům, a to i z důvodu pozornosti, kterou papežská stolice augustiniánům během staletí věnovala.⁴³

Služba církvi se v proměnách času liší podle různých potřeb, které je třeba vykonávat: prohlubování nauky církve a její vyučování, účast na vědeckém bádání a také

³⁹ MACHILEK: *Řehole sv. Augustina a jejich význam pro řeholní život v církvi*, s. 148

⁴⁰ Tamtéž, s. 148

⁴¹ [on line] <http://ccat.sas.upenn.edu>

⁴² [on line] <http://www.augustiniani.cz>

⁴³ [on line] <http://www.augustiniani.cz>

aktivní apoštolát s kazatelskou činností. „V augustiniánské rodině však rozlišujeme různé formy života, které odpovídají odlišným povoláním v církvi:

Bratři, kněží i ti, kteří nejsou kněžími

Augustiniánští bratři se z počátku věnovali kontemplativnímu způsobu života. Později byli povoláni církví ke službě lidu. Vykonnávají své poslání buď jako kněží, nebo jako bratři – připraveni k různým činnostem.

Pole jejich apoštolátu je různorodé – univerzity, školy, internáty, farnost, misie, publikační činnost, až k aktivitám ve prospěch dnešních mnohých ubohých – závislých na drogách, lidech na periferii společnosti, starých...

Výběr služby je podmíněn potřebami církve.

Řeholnice kontemplativního života

Manuální práce a prostota života jsou charakteristikami klausury, která je vnějším znakem takové formy zasvěceného života.

Tyto sestry uskutečňují v augustiniánské rodině hlubokou touhu, kterou měl sv. Augustin a pak i jeho následovníci: věnovat se výlučné kontemplaci a modlitbě.

Sestry apoštolského života

V současné době je asi 80 ženských institutů apoštolského života s augustiniánskou spiritualitou přidružených k Augustiniánskému rádu, které s ním i s řeholnicemi kontemplativního života tvoří jednu velkou augustiniánskou rodinu. Tisíce zasvěcených žen sdružených ve více než 2500 duchovních komunitách, rozšířených ve všech kontinentech a zemích světa, mateřsky vydávají svědectví o Boží lásce ke všem lidem, zvláště k těm nejobožejším a nejslabším: dětem, starým a nemocným lidem.

Sekulární augustiniánský institut

Nedávno vznikla uprostřed augustiniánské rodiny nová forma zasvěceného života – Sekulární augustiniánský institut. Tvoří ho laici, kteří chtějí radikálnějším způsobem žít evangelium v duchu augustiniánské spirituality. Proto se v různých dimenzích zcela dávají Bohu: Zasvěcené ženy, které uskutečňují slib čistoty, chudoby a poslušnosti pro celý život, manželé, kteří chtějí žít ve věrnosti svým manželským závazkům, chlapci a dívky, kteří jsou orientováni na rodinný život, avšak touží žít dočasné zasvěcení, aby se takto lépe připravili na křesťanský život v manželství.

Augustiniánská laická bratrství

Duchovní dědictví sv. Augustina není rezervováno jen pro řeholníky a řeholnice, ale je k dispozici všem lidem, ženatým i svobodným, zasvěceným nebo nezasevěceným, zkrátka všem těm, kteří chtějí najít v učení a zkušenosti sv. Augustina jistého vůdce pro život ve víře ve vlastní situaci a v konkrétním prostředí.

*Mužům a ženám dneška, kteří mají mnohé naděje, ale jsou pod břemenem velkých problémů i různých forem egoismu, biskup Augustin ukazuje nadějnou budoucnost. Nabízí staletími ověřenou cestu k osvobození se od vlastního egoismu k radostnému křesťanskému životu. Společné ideály a apoštolská spolupráce s jinými větvemi augustiniánské rodiny dávají i laikům možnost, aby se tak cítili plně syny a dcerami sv. Augustina.*⁴⁴

Augustiniánským znakem (eremitů) je otevřená kniha, nad kterou se nachází planoucí srdce, jímž pronikl šíp. Otevřená kniha symbolizuje Boží slovo, které zasáhlo srdce i duši sv. Augustina, který sám tuto skutečnost popisuje jako zranění způsobené Božím slovem. Planoucí srdce je symbolem lásky (je také osobním atributem svatého Augustina). V augustiniánském znaku je zachycený dualismus dvou symbolů jak je přítomný v augustiniánské spiritualitě: „*Hledání pravdy prostřednictvím Božího slova v bratrské lásce, která z mnohých činí jedno srdce a jednu duši. Kniha a srdce – dvě znamení, která se stávají programem – láska v pravdě a pravda v lásce.*“⁴⁵

Ve znaku augustiniánských kanovníků je zobrazena tvář Ježíše Krista, která je symbolem zaměření řádu na Krista a poslání daného apoštolům - hlásání evangelia, apoštolát, pastorační práce, působení v misiích, vzdělávání mládeže, příprava této činnosti ve vědecké práci a působení příkladem a pomocí (charitativní činnost, péče o nemocné a potřebné).⁴⁶

Augustiniáni vycházejí také z textu Praeceptum, který se skládá z dvanácti oddílů – o lásce k Bohu a bližnímu, pokoře, modlitbě, postu, péči o nemocné, oblečení a skromnosti vnitřní i vnější, bratrském napomenutí, společném vlastnictví statků, čištění oděvů a tělesné hygieně a jiných potřebách bratří, omluvě a odpouštění viny, poslušnosti vůči představenému, dobrovolném zachování řehole a častém jejím čtení. Vůdčí myšlenkou je výzva ke společnému životu, jednotě a bratrské lásce podle vzoru prvních křesťanů. Z toho vyplývají rady týkající se praktikování ctností nezbytných pro zachování jednoty: především nutnost chudoby, která spočívá v úplném vzdání se soukromého vlastnictví a připoutanosti k hmotným věcem. Všechny věci v klášteře jsou společným majetkem, ze kterého představený uděluje každému členu podle jeho potřeb. Z jiných ctností zajišťujících bratrskou lásku jmenuje pokoru a ochotu. Zdůrazňuje potřebu péče o nemocné (umožňuje využívat lékařskou pomoc), zdůrazňuje nutnost zachování poslušnosti vůči představenému jako představiteli Boha, potřebu čistoty, která vyžaduje nejen zachování celibátu, ale také ovládnutí tužeb a citů. Doporučuje cvičit se v pamatování na Boží přítomnost, zachování skromnosti, projevující se v rozvážné péči o vlastní vzhled a střízlivosti v jídle a pití (ale ve

⁴⁴ [on line] www.augustiniani.cz

⁴⁵ [on line] www.augustiniani.cz

⁴⁶ BUBEN: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, s. 13

stupni přizpůsobeném fyzickým možnostem jednotlivce) a umrtvování. Nařizuje řád v jídle (nepožívání pokrmů mimo vyznačený čas, s výjimkou nemocných) a doporučuje poslech náboženské četby během jídla. Nadto klade důraz na povinnost každodenní náboženské četby, společné modlitby ve vyměřeném čase (zpěv či recitace žalmů) i modlitby individuální (rozjímání). Když regule precizuje základní požadavky, nepopisuje blíže způsoby činnosti k jejich dosažení. Doporučuje umírněnou askezi, má praktické zaměření. Tyto rysy jí dávají pružnost a umožňují použití v různých mužských i ženských řádových společenstvích a bratrstvech. Regule dává možnost realizace evangelní lásky i získávání nutných životních prostředků.⁴⁷

Ze všech řádů a řeholních společenství založených na Augustinově řeholi byli augustiniánští kanovníci a augustiniánští poustevníci svém „řádovému Otcí“ a jeho odkazu nejbližší a nejvíce zavázáni. Kanovníci spatřovali vzor pro svůj život v hipponském Episcopiu a eremité zase v „zahradním klášteře“.⁴⁸

4.2 Řád augustiniánů – eremitů

4.2.1 Augustiniáni obutí

Ordo Fratrum Eremitarum Sancti Augustini, Augustiniani calceati (OESA, OSA), Augustiniáni – eremité (obutí).

Tento řád byl založen roku 1256 v Itálii papežem Alexandrem IV. jako výsledek sloučení několika poustevnických kongregací, žijících podle různých řeholí, na základě řehole sv. Augustina. Jeho vznik je spojen s poustevnickým hnutím 12. a 13. století, kdy se již v první polovině tohoto století (obzvláště v Itálii) začali malé poustevnické skupiny spojovat do kongregací. Unie byla vyvolána potřebou koordinovat a sjednotit na určité bázi toto poněkud chaotické dění.

Jedněmi z nejpočetnějších byli Toskánští eremité nejsv. Trojice, kteří zprvu žili bez pravidel a slibů, až byli potvrzeni bulou papeže Inocence IV. Incubuit nobis (1243), kterou jim byla dána řehole sv. Augustina. Roku 1256 měli v Toskánsku již na 61 klášterů. Dalšími byli jambonité založení roku 1209 u Ceseny bl. Janem Dobrým (+1249), s kláštery především v Lombardii a Romaně. Ti dostali řeholi sv. Augustina roku 1240 od papeže Řehoře IX. Brittinové dostali svůj název podle své první poustevny nacházející se v Brittinu u Fano, mající sídla hlavně v Marce Anconské a augustiniánskou řeholi obdrželi též od

⁴⁷ GRYGLEWICZ - LUKASZYK - SULOWSKI (ed.): *Encyklopedia katolicka*. Tom I, s. 1118

⁴⁸ MACHILEK: *Řehole sv. Augustina a jejich význam pro řeholní život v církvi*, s. 150

papeže Řehoře IX., ale roku 1234. Vilemité odvozují svůj název zase od sv. Viléma z Malevalle (+1157), který od roku 1155 vedl poustevnický život v pustém údolí Malevalle u Sieny. Jeho žáci Albert a lékař Renald vytvořili kongregaci sv. Viléma, která došla též potvrzení papežem Řehořem IX., který jim ovšem dal řeholi sv. Benedikta. Jejich existence je především doložena v Itálii, Německu a Uhrách, také v Belgii a Francii. Bratři kající Kristovi, zvaní též Pytlovci (fratres saccati) podle tvaru jejich hábitu, existovali zase především oproti vilemitům ve Francii, Španělsku a Anglii. Kromě přísné askeze pečovali o nemocné s odpudivými chorobami. Tito eremité byli potvrzeni papežem Inocencem III. Vedle těchto existovalo ještě mnoho menších poustevnických společenství.⁴⁹

Papežský stolec se plně snažil podporovat tendence vedoucí ke sjednocení eremitů do jednoho regulérního řádu, který by se věnoval především pastoraci. Na generální kapitule eremitských kongregací, kterou svolal roku 1256 do Říma papež Alexandr IV., utvořili zde shromáždění představení různých kongregací 1. března 1256 unii nesoucí název Bratři poustevnického řádu sv. Augustina a zvolili za generála Lanfrancka Septala (+1265), dosavadního převora jambonitů. Papež Alexandr IV. bulou Licet Ecclesiae catholicae potvrdil 9. dubna 1256 nově vzniklý řád a dal mu řeholi sv. Augustina.⁵⁰ „*Jediným Prozřetelností vedeným tahem pera tehdy papež Alexandr IV. schválil všechno, co bratři dlouhou dobu promýšleli a plánovali, a přidal ještě více, když souhlasil s ustanovením zcela nové řeholní rodiny pod názvem eremité (poustevníci) svatého Augustina. Řád, založený na pilířích osobního posvěcování a pastorační služby, byl výjimečný tím, že jeho založení vyšlo z přímé papežské iniciativy. Na 60 listů papežů Inocence a Alexandra detailně pojednává o duchu, způsobu rozhodování, modlitbě, studiu i odění nového řeholního společenství a jeho ženské odnože.*“⁵¹

Od unie se později oddělila část vilemitů a trvali dál jako samostatná odnož benediktinů, ale zase se naopak připojily jiné menší eremitské skupiny. Některé kláštery vilemitů ale už zůstaly augustiniánům (u nás Pivoň, Ostrov, snad i Koruna u Třebářova). Následně došlo k vytvoření čtyř provincií – italské, německé, francouzské a španělské.

Řád se začal rychle rozrůstat díky připojení dalších skupin eremitů a novým povoláním. Již roku 1295 měl řád 17 provincií v Itálii, Francii, Španělsku, Anglii a Německu. Německá provincie zahrnovala ovšem také Čechy, Polsko a Uhry. Později, roku 1299, došlo k rozdělení na provincii kolínskou, rýnsko – švábskou, duryňsko – saskou a bavorskou. Současně též docházelo k přeměně augustiniánů – eremitů na řád žebravý, když

⁴⁹ HEIMBUCHER: *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, s. 180-182

⁵⁰ GRYGLEWICZ - LUKASZYK - SULOWSKI (ed.): *Encyklopedia katolicka*, Tom I, s. 1074

⁵¹ FAIX: *Augustiniánské jubileum 2006*, in: Tolle, lege, leden 2006, str. 3

řeholníci opouštěly poustevny a tvořili kláštery ve městech, vyhlašovali kázání a přijali zásadu udržování z dobrovolných darů. Papež Bonifác VIII. je 16. ledna 1303 bulou *Inter sollicitudines* zařadil mezi žebravé řády, dal jim ovšem ale také právo přijímat odkazy. O prestiži řádu svědčí skutečnost, že již od r. 1287 byl na místo sakristána papežské kaple vybírán augustinián eremita. Papež Alexandr VI. jim tento úřad výslovně vyhradil.⁵²

Roku 1329 měli augustiniáni – eremité již 24 provincií a přibližně něco kolem 8000 členů, ovšem mezi lety 1348 - 1350 jich skoro pět tisíc zdecimovala epidemie moru, z toho nejvíce obětí bylo v Německu. Později následovaly další pohromy: velké škody přineslo řádu velké západní schizma, které rozdělilo řád roku 1378 na dvě obedience. Dále pak za husitských válek došlo ke zničení téměř všech klášterů v Čechách a některých v Rakousku a Sasku, jako odvěta za protihusitské vystoupení augustiniánů na kostnickém koncilu. Pod vlivem těchto okolností začalo docházet k uvolnění řádového života, čemuž mělo zabránit zakládání kongregací observantských, řízených vikáři podléhajícími generálovi.

Saská kongregace zahrnovala počátkem 16. století skoro všechny kláštery v Sasku a mnohé v Bavorsku. Roku 1506 byla vyňata zpod působnosti generála a dostala autonomii. Do této kongregace patřil i Martin Luther (od r. 1505), jehož pojetí osobní víry zpochybňující existenci klášterů našlo mezi augustiniány, bohužel, hodně příznivců jako byli například G. Zwilling, S Agricola, Jindřich z Zutphenu, R. Barnes, W. Barlow a mnoho dalších.⁵³ O tomto augustiniánském mnichovi je nutno se zmínit poněkud blíže, protože zásadním způsobem neblaze ovlivnil dějiny Evropy. Lutherův mateřský klášter v Erfurtu patřil k těm klášterům, které mnišský ideál dodržovaly obzvláště přísně (tzv. observanti). V klášterní hierarchii postupoval poměrně rychle. Roku 1507 byl vysvěcen na kněze a poté studoval teologii. O tři roky později byl vyslán ve službách augustiniánů – eremitů do Říma. Roku 1511 přesídlil do Wittenbergu, kde se stal zastupujícím převorem svého kláštera a musel tři roky dohlížet na dalších deset augustiniánských klášterů. Roku 1512 se stal doktorem teologie a zároveň profesorem na zdejší univerzitě. Nejdříve se jeho učení shodovalo s ortodoxií, pak ovšem došlo ke zvratu. Ve své úzkostlivosti si přestal být jistý, jestli je s ním přísný Bůh spokojen. Určité pomoci se mu v tomto směru dostalo od jeho řádového představeného Johanese von Staupitz, který mu ukázal cestu od Krista soudce ke Kristu ukřižovanému. Tento odkaz na Pavlův list Římanům dal Lutherovi pocit osvobození. Protože hovoří-li se zde o Boží spravedlnosti (Řím 1,17), je tím myšlen nikoli Bůh soudící, který dobré odměňuje a zlé trestá, ale Bůh milosrdný, jenž přijímá hříšníka pro jeho víru. Není přesně známo, kdy Luther

⁵² *Ottův slovník naučný*, 2. díl, s. 1039

⁵³ GRYGLEWICZ - LUKASZYK - SULOWSKI (ed.): *Encyklopedia katolicka*, Tom I, s. 1074

došel svého názoru, že ospravedlnění před Bohem může člověk dosáhnout jen vírou, a ne svými skutky, jenž nazval „zážitkem z věže“ (uchyloval se do jedné místnosti věže kláštera k nerušené četbě Písma). Za Lutherův reformní zlom uveřejnění tezí proti odpustkům považuje mnoho badatelů rok 1513 – 1514, jiní usuzují na rok 1517. Vystoupil proti prodávání odpustků a praxi církve, ale postupně naprosto sešel z cesty pravé víry a stal se heretickým odpadlíkem. Na jeho příkladu je zřetelně vidět, že ne každá reforma vede ke zdárnému cíli. Z některých reformátorů se stali světci, z jiných odpadlíci. Bohužel v Lutherově případě byly neblaze ovlivněny dějiny Evropy na další staletí. Protestantismus, šířící se Evropou, zapříčinil zánik mnoha augustiniánských klášterů, například ze saské provincie zůstaly jen dva a po vzniku anglikánské církve byla roku 1540 zlikvidována celá anglická provincie.⁵⁴

Po Tridentském koncilu se snažilo řádové vedení opět napravit velmi uvolněný řeholní život. Koncem 16. století pod vlivem karmelitánské reformy nastal také v augustiniánském řádu obrat ke kajícímu a kontemplativnímu životu. To ve svém důsledku vedlo ke vzniku dvou kongregací, a to augustiniánských rekolektů ve Španělsku a bosých augustiniánů v Itálii, ze kterých se časem rozvětvily dva odlišné řády. Obroda duchovního života řádu vedla k jeho rozvoji. Největší rozkvět prožíval v 17. století, kdy roku 1686 měl na 42 provincií a 13 observantských kongregací. V polovině 18. věku měli augustiniáni – eremité okolo 1500 konventů. Další rána pak přišla v době „osvícenství“ koncem tohoto a v následujícím století. Josefinismus měl v Rakousku (t.j. také u nás) na svědomí kolem 20 klášterů, francouzská revoluce smetla r. 1790 všechny ve Francii, r. 1805 zrušeno ve Španělsku 105 klášterů, v Mexiku r. 1860 všechny, podobně dopadly kláštery v Německu atd. Teprve koncem 19. století se začal řád obrozovat za působení vynikajícího generála Sebastian a Martinelliho a postupně se vracel do některých zemí.⁵⁵

V současnosti mají na 500 domů v 28 provinciích a 4 viceprovinciích. Počet řeholníků je přibližně 3000, z toho je cca 2400 kněží. Hlavou řádu je generál (generální převor) sídlící v Římě, kterého každých šest let volí generální kapitula. Ten má k dispozici pomocníky, kterými jsou čtyři asistenti, generální prokurátor a řádový sekretář. V čele provincie stojí provinční kapitulou volený provinciál (provinční převor), který je volen každé čtyři roky. Ten má pomocníky v podobě sekretáře a čtyř definitů. Na úrovni konventu stojí na nejvyšším místě převor, kterého zastupuje podpřevor, výjimka je u brněnského kláštera (viz. kapitola Augustiniáni v Čechách a na Moravě). Studentský konvikt vede rektor a o hospodářské záležitosti se starají prokurátoři provincie a konventu.

---

⁵⁴ GRYGLEWICZ - LUKASZYK - SULOWSKI (ed.): *Encyklopedia katolicka*, Tom I, s. 1074

⁵⁵ Tamtéž, s. 1075

Řeholním oděvem je černý hábit s dlouhou kapucí a s koženým řemenem, který je také černé barvy. Během slavnostních příležitostí užívají také široké návlečné rukávy zvané *manicae*. Ještě do 18. století byl výsadou některých konventů bílý hábit, který dodnes používají novici. Řád má ve svém znaku ve zlatém štítu na černé knize obtočené černým páskem stojící červené planoucí srdce. To je probodnuto šípem, který se kříží s pastýřskou holí, umístěnou za srdcem. Jejich heslem je „Tolle, lege! Tolle, lege!“ (Vezmi a čti!).⁵⁶

4.2.2 Augustiniáni bosí

Ordo Augustiniensium Discalceatorum, Ordo Fratrum Eremitarum S. Augustini Discalceatorum, OESADisc., OAD, (OAR), Řád bosých augustiniánů.

Snaha dodržovat řádové konstituce nejen bez všech zmírnění ale ještě je zpřísnit vedla ke vzniku řádu augustiniánů bosáků. K jeho ustavení došlo reformou augustiniánů – eremitů v roce 1535 v Kastilii, ale k jeho osamostatnění došlo až za papeže Klementa VIII. v letech 1601 až 1602. Poté byli tito bosí augustiniáni (rekolektové) rozděleni papežem Řehořem XV. do tří španělských provincií (Kastilie, Andalusie a Valencie) a jedné zámořské provincie, kterou byly Filipíny. K podobné reformě augustiniánů došlo později i v Portugalsku, kde tamější provincie vznikla roku 1675. Zde byla stanovena ještě přísnější observance, kdy bylo mnichům zakázáno připravovat si vařená jídla. Dovolena byla pouze konzumace chleba, ovoce, oleje a vína. Méně přísné oproti španělským a portugalským klášterům augustiniánských eremitů byli italské reformní konventy. Italská provincie vznikla roku 1592 zásluhou španělského rekolekta P. Andrea Diaze. Její statuty roku 1610 a 1620 schválil papež. Netrvalo dlouho a po Itálii se rozrostlo velké množství reformních konventů, takže již roku 1624 došlo na jejich rozdělení do čtyř provincií a to: Římskou, Neapolskou, Janovskou a Sicilskou. Později došlo ještě k jejich rozmnožení na devět. Roku 1596 vznikla také francouzská denominace s první generální kapitulou, která vznikla roku 1617. Ta měla nejdříve velmi přísnou observanci, ta však byla později přizpůsobena italskému modelu statuty z roku 1632. Skládala se ze tří provincií: Paříž, Dauphiné a Provence. Bosí augustiniáni tedy dlouho zůstávali rozděleni do čtyř samostatných kongregací, přičemž španělská se odlišovala i názvem (rekolektové – Ordo Augustinianorum Recollectorum – OAR). Společná jim však byla především práce v duchovní správě a přísný způsob života.

---

⁵⁶ JIRÁSKO: *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, s. 61

Měli také inkorporované fary. V současné době nejsou řeholní domy bosých augustiniánů ve světě příliš početné, celkem jich existuje 23 s 131 řeholníky, z čehož je 71 kněží.⁵⁷

Řád se dělí do kongregací – španělské, italské a francouzské, které jsou vzájemně nezávislé a řídí je generální vikář, který v případě italské a španělské větve sídlí v Římě. Při oblačce přijímají profesní bratři prodloužené řeholní jméno, které obsahuje jméno spolupatrona. Řeholní oděv bosých augustiniánů je těsný černý hábit s malou kapucí. Rozdíl v obuvi je dán jednak místem, na kterém se společenství bratří nachází a podle přísnosti kongregace – u italských mírnějších kongregací nosí mniši kožené sandály, kdežto u ostatních přísnějších kongregací se nosily sandály pletené. Znak mají shodný s obutými augustiniány.⁵⁸

4.3 Řád augustiniánů - kanovníků

Ordo Canonorum Regularium S. Augustini, Canonici regulares S. Augustini, (Can. reg., C.R.S.A.), Augustiniánští kanovníci, Kanovníci-augustiniáni.

V raném středověku bylo ještě málo samostatných venkovských farností a převážná většina kleriků byla soustředěna u biskupského kostela nebo u centrálních kostelů původních velkofarností a obstarávala tam chórovou službu. Bylo tedy velice žádoucí nalézt ideální životní řád právě pro tyto kanovníky. Soukromý majetek nebyl kanovníkům zakázán, jako tomu bylo u mnichů. Nebyli vázáni složením řeholního slibu. Pravidla společného života však vyžadovala, aby se začlenili do společenství a byli poslušni vedení. Jedině tak bylo možné zaručit, že budou plnit svůj úkol, to znamená s mimořádnou péčí konat slavnostní bohoslužbu v katedrálním nebo kolegiálním kostele.

Vyskytl se ovšem jeden problém a to, že volněji utvářená společenství kleriků se snadno rozpadala, což vyžadovalo stále nové reformní úsilí. O to se snažili jak papežové tak císař Karel Veliký. Biskup Chrodegang z Met napsal kolem roku 755⁵⁹ nová kanovníká pravidla. Jsou sice založena na řeholi benediktinské, ale jsou si vědoma rozdílného způsobu života kanovníckého od monastického. Požadavek zřetelného rozlišení obou způsobů života se ozýval neustále. Kapitulare z roku 805 vyžadovalo, aby veškerý klérus ve franské říši žil buď *monastice*, jako mniši (*ordo monasticus* – stav mnišský), nebo *canonice*, ve společenstvích kanovníckých (*ordo canonicus* – stav kanovnícký). V roce 816 vydal

⁵⁷ VLČEK – SOMMER – FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 102-103; HEIMBUCHER: *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, s. 188-190

⁵⁸ JIRÁSKO: *Církevní řády a kongregace v českých zemích*, s. 62

⁵⁹ FRANZEN: *Malé církevní dějiny*, s. 142 uvádí jako rok sepsání nových kanovníckých pravidel r. 768, avšak biskup Chrodegang zemřel již r. 766.

v Cáchách Ludvík Pobožný vlastní pravidla *Institutio canonica*. Reforma však bohužel neměla příliš dlouhý život, když se rozplynula ve zmatcích, které vznikly při rozpadu franské říše. V 9. a 10. století se společný majetek dómských a kolegiátních kostelů roztříštil na jednotlivá obročí (*beneficia*) a od společného života (*vita communis*) bylo upuštěno.⁶⁰ K oživení starých ideálů a požadavků došlo za gregoriánské reformy, jejímž heslem bylo mimo jiné posvěcování světského kléru.⁶¹

Řád řeholních kanovníků sv. Augustina vznikl v 11. století na základě kapitul (a to jak katedrálních, tak i kolegiátních), které již existovaly. Jejich členové, kanovníci, žili ve společné komunitě. V roce 1059 Lateránská synoda v čele s papežem Mikulášem II. a za předsednictví Hildebranda (pozdějšího papeže Řehoře VII.) vyžadovala ode všech dómských a kolegiátních duchovních, aby žili společně, vzdali se soukromého majetku a pevně zachovávali daná pravidla. Ti kanovníci, kteří k tomu byli ochotni, se nazývali řeholní nebo regulovaní kanovníci. Ostatní pak získali označení jako sekulární (světští) kanovníci. Navíc synoda schválila nová pravidla řeholního života kanovníků, sdružených při lateránském chrámu v Římě. Dále to bylo podnětem k reformě světských kapitul a k zakládání nových kanonií (proboštství, opatství) odvolávajících se na sv. Augustina. Zde hrálo právě důležitou úlohu zřeknutí se soukromého majetku a zachování pevných pravidel společného soužití, na rozdíl od dómských a kolegiátních kapitul. Jelikož žili ve společenství podle daných pravidel, byli nazýváni řeholními kanovníky (*canonici regulares*).⁶²

Reformní snaha nevyšla na prázdno: v období středověku je možné dokázat existenci asi 4500 společenství takových řeholních kanovníků. Papež Urban II. (1088 – 1099), dříve mnich clunyjského kláštera, osobně kladl mnohem větší důraz na reformu kleriků a považoval ji za mnohem důležitější a naléhavější, než samotnou reformu řádů. Konrád I., arcibiskup ze Salcburku, požadoval okolo roku 1140, aby veškerý klérus, pokud nepřísluší k *ordo monasticus*, žil regulovaně. Též horlivý reformátor Gerloh (Gerhoch) převor hornorakouského kláštera Reichersberg (1132 - 1169) chtěl řeholi augustiniánských kanovníků učinit závaznou pro všechny světské kleriky. Určitou dobu to opravdu vypadalo, že tento záměr pojme veškerý klérus.⁶³

Z této reformy také došlo ke vzniku nového řádu, jehož východiskem se stal konvent (od roku 1221) u sv. Petra v Pavii, který byl r. 1339 reformován papežem Benediktem XII. (tzv. mortarská kongregace). Reformní myšlenky a ideje se brzy rozšířily

---

⁶⁰ FRANZEN: *Malé církevní dějiny*, s. 142

⁶¹ Tamtéž, s. 143

⁶² FRANZEN, c.d., s. 143; MACHILEK: *Řehole sv. Augustina a jejich význam pro řeholní život v církvi*, s. 151; *Encyclopaedia Britannica*, 2. díl, s. 686

⁶³ FRANZEN, c.d., s. 143

dále po celé Evropě. Tento rozmach byl podnětem pro vznik dalších kongregací, jako sv. Rufa v Avignonu, sv. Viktora v Paříži nebo ve Velkém sv. Bernardu. Později si svou vlastní kongregaci vytvořil roudnický klášter v Čechách. Opatství sv. Viktora v Paříži (založené roku 1108 Guillaumem ze Champeaux) se mimo jiné zasloužilo o rozvoj liturgie, pastoračního a duchovního života.⁶⁴ Bylo jedním z nejaktivnějších středisek mystiky 12. století a vyšly odtud dvě největší osobnosti duchovního života doby – Hugo a Richard od sv. Viktora.⁶⁵ Z řad augustiniánů dokonce vyšel i jeden papež. Byl jím Angličan Nicolas Breakspeare, opat v klášteře sv. Rufa v Avignonu (od roku 1149 povýšen papežem Evženem III. do hodnosti kardinála a biskupa v Albanu, neboť si jej velmi vážil pro jeho reformní snahy), který přijal při svém ustanovení do úřadu jméno Hadrián IV. (1154 – 1159). Byl to zkušený diplomat usilující o rozvoj papežské moci. Za svého pontifikátu uvalil na Věčné město interdikt kvůli jinému augustiniánu-kanovníkovi Arnoldovi z Brescie (který byl r. 1155 upálen jako kacíř) a jeho stoupencům, kteří se snažili znovunastolit římskou republiku a hlásali neposlušnost vůči papeži a církvi. Také došlo r. 1155 k tzv. „třmenové aféře“, kdy král Fridrich I. Barbarossa odmítl papeži podržet třmen a vést jeho koně. Král se nakonec uvolil „z úcty k blahoslaveným apoštolům Petrovi a Pavlovi“ třmen papeži Hadriánovi IV. podržet. Po odeznění aféry došlo v bazilice sv. Petra k císařské korunovaci i když později se ještě dostal papež do několika konfliktů s císařem. Ke konci života chtěl dokonce uvalit na císaře klatbu, ale smrt mu již nedovolila tuto záležitost dokončit.

Augustiniánští kanovníci se také stali později šířiteli raného humanismu a jejich řád vydal několik významných osobností. Jeden z nejvlivnějších mystických autorů Johannes Ruysbroek (1293 – 1381), nazývaný *doctor extaticus*, značnou část svého života poustevník, později zemřel jako kanovník sv. Augustina v jím založeném opatství v Groenendaelu, měl snahu vyložit, jak a do jakého stupně lze dosáhnout spojení s Bohem, přičemž se mu podařilo vyvarovat i nepatrného stínu panteismu. Přesto bylo jeho učení napadeno Janem Gersonem z pařížské university jako panteistické. Ale Ruysbroek nebyl tak radikální jako dominikán mistr Eckhart. Stále rozlišoval mezi Bohem a jeho stvořením. „*Žádné stvoření nemůže být tak svaté, že by ztratilo svou stvořenou přirozenost a stalo se Bohem.*“⁶⁶ I v tom se projevuje aktivní duchovnost augustiniánů.

Jeho žákem a přítelem byla jedna z výrazných postav nové reformy duchovního života a obnovy nazývané „*devotio moderna*“ - Gerhard Groote zvaný též Gerardus Magnus (1340 – 1384). Nejdříve žil v zahálce a oddával se požitkářství, ale roku 1374 se tohoto způsobu

⁶⁴ BUBEN: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, s. 17; MACHILEK: *Řehole sv. Augustina a jejich význam pro řeholní život v církvi*, s. 151-152

⁶⁵ DAVYOVÁ (ed.): *Encyklopedie mystiky*, díl 3, s.147

⁶⁶ podle- DAVYOVÁ, c.d., díl 3, s. 194

života zřekl a změnil své jednání příklonem k evangeliu a odříkání: „Groote byl proti esoterním teoriím spekulativní mystiky a raději rozvíjel lidové, praktické učení, odloučené od intelektualismu. Zajímal ho spíše život běžného křesťana a necenil si nekonečných debat o aktivním a kontemplativním životě. Obojí měl za stejně hodnotné. Jeho nauku o kontemplaci můžeme zkrátit v jedinou větu: kontempace je dokonalý stupeň lásky.“⁶⁷ Mimo jiné kritizoval i uvolněnost kléru a to tak ostře, že mu utrechtský biskup odňal oprávnění ke kazatelské činnosti. „Stal se potulným kazatelem a spolu s těmi, co se k němu přidali, vytvořil laické bratrstvo, jehož členem se stal i Tomáš Kempenský. Nazývali se Bratři společného života nebo Bratři dobré vůle (*fratres bonae voluntatis*).“⁶⁸

Toto společenství, založené roku 1381, se věnovalo převážně vyučování a zakládání volně přístupných škol. Kladlo důraz na osobní zbožnost a její zvnitřnění, rozjímání o Ježíšově trpitelské oběti a na četbu Písma. Jedním z žáků Bratří společného života byl významný předchůdce renesance v severní Evropě, kardinál Mikuláš Kusánský (kolem roku 1400 – 1464), i když to byl duch příliš původní a mnohostranný, aby mohl být zařazen do nějaké konkrétní školy. Byl to nejen významný církevní reformátor, ale také hluboký metafyzik, který v sobě spojoval teologický mysticismus se studiem matematiky a fyziky a navazoval na tradici Roberta Grossetesta a novoplatoniků 13. století.

Gerhard Groote nestačil bohužel dokončit za svého života všechny plány, které zamýšlel, ale chopil se jich jeho žák a následovník Florentius Radevinus - Florent Radewijns (1350 – 1400), který pět let studoval v Praze (od r. 1378). Ten založil roku 1386 konvent řeholních kanovníků sv. Augustina ve Windesheimu v Nizozemsku.⁶⁹ Důvodem bylo také neustálé napadání „bratří společného života“ ze strany žebravých řádů.⁷⁰ Podle učení nového hnutí zvaného „devotio moderna“ byl kladen velký důraz na těsnější, osobní následování Krista, na modlitbu a vnitřní prožitek víry. „Gerard Groote, jeho hlavní představitel, sestavil systematické pojednání o „čtyřech druhích věcí, o nichž jest třeba meditovati“. Jiní představitelé tohoto hnutí, jakými byli například Florent Radewijns, Gerard ze Zutphzenu a Jan Mombaer, „umění“ meditace a přesně rozvržené modlitby dále rozvinuli a sestavili je do skupin každodenních, týdenních a měsíčních exercicií.“⁷¹ Prvních šest kapitulárů ve Windesheimu složilo své sliby dne 17. října 1387, načež se zanedlouho k tomuto klášteru připojily další tři kláštery, čímž vznikla Windesheimská kongregace, schválená v roce 1399 papežem Bonifácem IX.

⁶⁷ AUMANN: *Křesťanská spiritualita*, s. 155-156

⁶⁸ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 19

⁶⁹ Tamtéž, s. 19

⁷⁰ *Kronika křesťanství*, s. 196

⁷¹ SHELDRAKE: *Spiritualita a historie*, s. 53

Hnutí „devotio moderna“ si získalo oblibu kvůli rozšířené nespokojenosti se spekulativní důmyslností, ba až „přemyšleností“ německých a vlámských autorů. „*Nová tendence nabízela místo toho afektivní spiritualitu, odpovídající praktickým potřebám vážně smýšlejících křesťanů, bez zbytečného teoretizování o spojení s Bohem ve vyšších stupních mystického života.*“⁷² Dalším důvodem byly omyly, kterých se učení německé a vlámské školy dopustilo. Představovalo radikální příklon k osobní a vnitřní zbožnosti, individuální četbu Písma a rozjímání Kristova utrpení.

A v neposlední řadě dalším důvodem pro reformu byl celkový úpadek církve – papežské schizma, mravní pokles kléru a řeholí, šíření falešné mystiky mezi laiky. A zde se objevuje jeden z nejslavnějších mužů této doby Tomáš Hemerken Kempenský (1397 – 1471). Byl dlouhé roky novicmistrem a převorem řeholních kanovníků sv. Augustina na hoře sv. Anežky (St. Agnetenberg) v Zwolle.⁷³ Nejspíše je autorem spisu „Následování Krista“, ale někteří mu toto autorství nepřisuzují (mimo jiné byl autorem i dalších textů jako „Monolog duše“, několika životopisů atd.). Knize „Následování Krista“ se dostalo velké popularity a rozšíření (prý je to po Bibli nejrozšířenější kniha v dějinách katolicismu), a to i přes některé kritiky. V tomto případě ale nelze zapomínat na dobu vzniku tohoto díla a na konečného adresáta, kterému byla určena – řeholník žijící právě v této konkrétní době se specifickými problémy, takže proto je antiintelektualisticky laděna a klade důraz na odloučení od světa, spojené s kajícíností a vnitřním obrácením. „Když se ti zdá, že mnoho víš a leccemu dobře rozumíš, věz i to, že mnohem víc je toho, co nevíš.“ „*Spis věrně odráží hlavní nauku devotio moderna: pravý duchovní život je napodobování Krista a rozjímání o jeho svatém lidství. Křesťan dosáhne nazírání jeho božství a spojení s Bohem, jež osvobozuje duši. Tento cíl je možný pro všechny opravdově smýšlející křesťany. Objeví-li se při dosažení kontemplace vize Boha, liší se od blaženého zření jak délkou, tak povahou. Kontemplace je v zásadě akt ctnosti lásky (caritas).*“⁷⁴

Jiným významným členem řádu byl od r. 1486 Erasmus Desiderius Rotterdamský, vlastním jménem Gerrit Gerritszoon, jeden z největších učenců a humanistů své doby. Kvůli své rozsáhlé činnosti obdržel zvláštní povolení pobývat mimo konvent a svobodu cestovat po Evropě. V náboženských sporech doby byl odpůrcem reformace, i když zároveň přívržencem tolerance. Od roku 1524 bydlel v Basileji, avšak po přechodu města na stranu reformace Ulricha Zwingliho své milované město opustil a odešel na protest do Freiburgu. Jeho nejznámější spisy jsou Příručka křesťanského vojáka (1503), Chvála bláznovství (1509),

⁷² AUMANN: *Křesťanská spiritualita*, s. 154

⁷³ Do kanonie na St. Agnetenbergu vstoupil r. 1399. BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 19

⁷⁴ AUMANN, *c.d.*, s. 156-157

Výchova křesťanského knížete (1516), věnovaná mladému císaři Karlu V. a O svobodné vůli, v němž polemizuje s Lutherem. Jeho velkou zásluhou bylo první kritické vydání řeckého Nového Zákona (1516).⁷⁵

Za pontifikátu papeže Martina V. (1417 – 1431) byli všichni řeholní kanovníci prohlášeni za jednu kongregaci a byla jim udělena privilegia, jaká požíval Laterán. Jeho nástupce Evžen IV. (1431 – 1447), sám augustiniánský kanovník, obnovil kanonii v Lateráně a povolal sem roku 1445 kanovníky a nazval je řeholními kanovníky lateránskými, později Nejsv. Spasitele (sv. Salvátora). O něco později, 17. srpna 1477, udělil papež Sixtus IV. augustiniánům plnou exempci, což znamená, že: „*vyjmul kostely, kláštery a řeholní osoby z pravomoci legátů, nunciů, patriarchů, arcibiskupů a biskupů, zprostil je daní, berní, papežského desátku, osvobodil je od biskupských vizitací, dal jim právo spravovat farnosti, užívat přenosné oltáře a pod.*“⁷⁶ Za papeže Julia II. (1503 – 1513) došlo k potvrzení řádových stanov a za pontifikátu Pia V. (1566 - 1572) došlo dne 23. prosince 1570 k propůjčení práva, že řeholní kanovníci lateránské kongregace sv. Augustina měli přednost před jinými řeholníky, hned po světském kléru.

Ale ne vždy byla doba a situace takto příhodná. V době rozkvětu řádu se stala pohromou anglická reformace, během níž došlo k rozhodnutí krále Jindřicha VIII. o zrušení všech klášterů na celém území jeho království. Například u augustiniánů – kanovníků to byla celá řada významných převorství a opatství:

„*Anglesey Abbey (Cambridgeshire), Bolton Abbey (Yorkshire), Creake Abbey (Norfolk), Haughmond Abbey (Shropshire), Lilleshall Abbey (Shropshire), Thornton Abbey (Lincolnshire), Brinkburn Priory (Northumberland), Colchester – St. Botolph's Priory (Essex), Gisborough Priory (Yorkshire), Kirkham Priory (Yorkshire), Lanercost Priory (Cumberland), či Llanthony Priory (Monmouthshire).*“⁷⁷

Tyto problémy nebyly bohužel pouze zvláštností Anglie, také německá reformace způsobila zánik mnoha významných řádových center. Tento zánik, který se odehrál především na územích s protestantskými mocipány, byl také doprovázen, jak ještě uvidíme níže na příkladu našich konventů, duchovním úpadkem kanonií na katolických územích.

Dalším těžkým obdobím pro řád augustiniánů – kanovníků se stalo také 18. století, kdy po údobí rozkvětu nejprve došlo k omezení řádu za josefínské sekularizace v rakouských dědičných zemích a poté také následně za francouzské revoluce, která zničila roku 1790

---

⁷⁵ *Kronika křesťanství*, s. 219

⁷⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 19

⁷⁷ Tamtéž, s. 19

naprosto všechny tamní kláštery. Jedinými místy, kde se řádu podařilo ujít pohromě, byly Itálie a Švýcarsko.

Dnešní stav je následující: konfederace augustiniánů – kanovníků má ve světě více než 90 řeholních domů, asi 830 řeholníků, z nichž je přes 670 kněží.⁷⁸

Řádovým oděvem byla bílá klerika se stejně barevným cingulem, kolárkem a černou mozetou s malou kapucí. Od 18. století pak užívali kleriku černou, obzvláště při pobytu mimo klášter. Zvláštností bylo sarocium (franc. banderole), úzký bílý plátěný pruh splývající z pravého ramene k levému boku, kde byl svázán do uzlu. Říkalo se mu také „písnička“ a augustiniánským kanovníkům lidově „písničkáři“. Když novic vykoná slavné sliby, může začít nosit při slavnostních příležitostech červenou mozetu, dříve šedou almuci. Znakem řádu augustiniánů – kanovníků je v červeno – stříbrném štítu s devíti břevny modrá, zlatě lemovaná routa a na ní hlava Ježíše Krista. Jednotlivé kanonie (jako například na pražském Karlově) užívaly také vlastní znaky.⁷⁹

*„Regulovaní kanovníci byli šlechtou mezi řády. A to nejen proto, že – na rozdíl od příslovečně špinavých minoritů a později kapucínů – měli povinnost tělesné čistoty a koupelí.“⁸⁰ Augustiniánští kanovníci představují jinou tradici než klasické mnišství - nemonastický proud řeholního života. Pravidla konventního způsobu života, která nesou jméno sv. Augustina, měla značný vliv a prokázala velkou životaschopnost a univerzálnost. „Není však vhodné pohlížet na ně jako na pastýřská jen proto, že byla původně zamýšlena pro klérus. Jejich důraz kladený na komunitu a dobročinnost (to znamená na vztahy zaměřené na okolí) významným způsobem kontrastují s ústředním duchem monasticismu. Například Řehole svatého Benedikta se zabývá vnějším rámcem klášterního života, ale její spiritualita zůstává spiritualitou individuální cesty. Řehole svatého Augustina toho naopak vypovídá málo o všeobecných strukturách, ale zato zdůrazňuje vytváření **vztahů** v rámci komunity.“⁸¹*

---

⁷⁸ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 20

⁷⁹ JIRÁSKO: *Církevní řády a kongregace v zemích českých*

⁸⁰ KOŘÁN, In *Umění XLIX*, 2001, s. 469

⁸¹ SHELDRAKE: *Spiritualita a historie*, str.114

5. Augustiniáni v Čechách a na Moravě

5.1 Historie augustiniánů v Čechách a na Moravě do německé okupace

Řád **augustiniánů – kanovníků** měl pro historii a kulturu naší země „význam zcela zásadní“.⁸² Za vlastní počátek jeho působení v Čechách a na Moravě se považuje uvedení řádu do země pražským biskupem Janem IV. z Dražic, o kterém se ví, že neměl zrovna příliš v oblibě žebravé řády. Jeho konflikty s německými mendikanty se datovaly již od roku 1311 a nevyřčené národnostní nepřátelství mohlo být skryto i v obvinění, že biskup nadržuje herezi, kvůli kterému se musel odebrat r. 1318 obhajovat k avignonskému papežskému dvoru.⁸³ Zde v klášteře sv. Rufa na předměstí Avignonu se seznámil s regulovanými kanovníky a právě odtud je po své rehabilitaci přivedl do Prahy. V jeho záměru zřídit kanonii zde, na Starém Městě, mu ovšem zabránilo město či přesněji německý patriciát a biskupovi nezbylo nic jiného, než uskutečnit svou nadaci roku 1333 na vlastním biskupském panství v Roudnici nad Labem. Důležitým a dosud nebývalým jevem bylo jeho rozhodnutí o výhradním přijímání Čechů do nového konventu, což se později opakovalo i jinde (např. Prostějov). Oproti jiným řádům (např. cisterciákům), které přijímaly téměř výhradně Němce, tak augustiniánští kanovníci umožnili proniknutí Čechů do monastického života a tím připravovat obnovu náboženského života v zemi. „Výtvarné umění jejich klášterů dosáhlo vůbec nejvyšší úrovně, jakou kdy naše země poznala.“⁸⁴

Na iniciativu posledního pražského biskupa navázali o něco později císař Karel IV. a arcibiskup Arnošt z Pardubic. Císař Karel IV. založil roku 1350, k počtě svého patrona Karla Velikého, opatství na nově založeném Novém Městě pražském. Arcibiskup Arnošt z Pardubic pak založil další kanonie a to v Kladsku (Mons S. Mariae, roku 1349), v Jaroměři (roku 1349 až 1356), v Rokycanech (roku 1362) a v Sadské (roku 1362). Byl velkým příznivcem řádu, jak píše Beneš Krabice z Weitmile ve své Kronice Pražského kostela: „Zmíněný pan Arnošt pak zřídil slavné probošství řeholních kanovníků v Kladsku a vybavil je dostatečnými důchody a knihami, ornáty, malbami a znamenitými stavbami. Chtěl dokonce opustit arcibiskupské důstojenství a vyznávat v něm tutéž řeholi, ba zřídil si v něm celu, kam tajně přicházel, spokojiv se jen jedním služebníkem a předstíraje, že jel do Říma, po mnoho dní se tak skrýval a setrval v rozjímání o Bohu a svaté Panně Marii.“⁸⁵ Mezi dalšími fundátory řádu nacházíme také mocný jihočeský rod Rožmberků, kteří roku 1367 založili

⁸² KOŘÁN, In *Umění XLIX*, 2001, s. 469

⁸³ Tamtéž, s. 470

⁸⁴ Tamtéž, s.470

⁸⁵ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 235

klášter v Třeboni, dále litomyšlského biskupa Petra zvaného Jelito, který založil dům v Lanškrouně (roku 1371). Od roku 1331 do roku 1371 vzniklo tedy jen v Čechách na osm kanovníckých klášterů, a to šest jako biskupských (případně arcibiskupských) nadací a dále jeden byl založen králem a jeden vysokou šlechtou. Na Moravě se také angažovaly šlechtické rody a daly vzniknout kanoniím ve Šternberku (učinil tak magdeburský arcibiskup Albert z rodu moravských baronů Šternberků roku 1371 a dal tím vzniknout prvnímu kanovníckému klášteru na Moravě), ve Fulneku (roku 1387 až 1389) a v Prostějově (roku 1391). Stejně to bylo i na jihu Čech a to v Borovanech roku 1455.⁸⁶

K velmi silnému rozvoji a rozmachu augustiniánů – kanovníků došlo díky tzv. roudnické reformě, která se nechala inspirovat reformním duchem, který tehdy vanul celou Evropou a především v kláštorech augustiniánů-kanovníků, již výše jmenovaným hnutím obrody devotio moderna. Podle stanov se roudnické reformní hnutí ukazuje jako nezávislé společenství mateřského kláštera odvětvené od Mortarské kongregace, v němž si kláštery spojené společnými zvyklostmi a provázané ve struktuře bratrství a v modlitbě do značné míry zachovávají vlastní samostatnost. Nedošlo tedy během této reformy ke vzniku modelu centrálně řízené kongregace. V kláštorech se kladl největší důraz na důstojné slavení bohoslužby a to i v souvislosti s duchovní službou v klášterních chrámech a ve farních kostelech, které ke klášteru náležely. Dále však byla zdůrazňována charitativní činnost v klášterních špitálech, vyučování na klášterních školách a vědecká práce. Tyto kláštery se stávaly (spolu s dalšími) centry zvnitřněné zbožnosti, jak analogicky se projevila v 15. století v známém spisu *Následování Krista* (*De imitatione Christi*, 1441), přisuzovaném také augustiniánu Tomáši Kempenskému, a vznikajícího ranného humanismu.

Příkladem rozsáhlého vlivu může být i fakt, že roudnická statuta (*Consuetudines Rudnicenses*) přijal v roce 1376 klášter sv. Afry v Míšni, 1390 i klášter v Neunkirchenu v Horních Francích. Na roudnická statuta se vztahuje také dále rozhodnutí arcibiskupa Olbrama ze Škvorce, který rozhodl, že tato roudnická pravidla mají platit ve všech kláštorech pražské církevní provincie. Z Českých zemí byly také osazeny kanonie ve Vratislavi (roudnická statuta 1429), v Zaháni, Kaziměři u Krakova (1405, vlastně z Kladska založeného Arnoštem z Pardubic; roudnická statuta přijal 1426)⁸⁷ a v Novém Městě nad Váhom. A nezůstalo jen u těchto měst. Řeholníci z treboňského kláštera se stali základním osazenstvem klášterů v Rakousku a to roku 1410 v Dürnsteinu a roku 1414 u sv. Doroty ve Vídni. Roudnické zvyklosti i knihy psané v duchu devítka moderna přinášely „*absolutně novou formu religiozности, neodtržené od reálií denního života, religiozности realistické,*

⁸⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 21

⁸⁷ KOŘÁN, In *Umění XLIX*, 2001, s. 470

neohraničené výlučně vztahem řeholníka k Bohu, nýbrž vycházejícího zvnitřka navenek (veřejná liturgie, správa far apod.)“.⁸⁸

Aby se mohli bratři plně a nerušeně věnovat vědecké práci, studiu a umělecké činnosti, dostali kapituláři od papeže povolení k rozdělení společného dormitáře na menší samostatné cely. K tomuto kroku přistoupil ze všeho nejdříve roku 1352 klášter v Roudnici, o něco později, respektive roku 1358, v Kladsku i Jaroměři a roku 1379 povolením papežského nuncia se tak stalo i v Praze na Karlově.⁸⁹ Studium byl velmi důležitý úkol, k jehož naplnění využívali řeholníci klášterních knihoven, které měli většinou velmi kvalitně vybavené (mimo jiné i díky čilému duchovnímu styku s pražským duchovním a církevním centrem). Je nutné se zmínit o velkém množství homiletických rukopisů, které ukazují na obzvláštní péči, kterou věnovali kanovníci kázání. Mnozí z nich sepsali vlastní postily, například probošt Bedřich ze Štenberka roku 1404, Matouš Beran v Roudnici roku 1417, nebo Václav Pašek z Volyně v Rokycanech roku 1418. Klášterní knihovna v Rokycanech zase obsahovala velké množství právnických rukopisů. Na arcibiskupském dvoře a v kanovníckém klášteře v Roudnici vznikla také obsáhlá latinsko – česká encyklopedie ve spolupráci arcibiskupa Arnošta z Pardubic, Karla IV., arcibiskupova osobního lékaře Bartoloměje Klareta ze Solencie, císařova osobního lékaře Havla ze Strahova, Jana z Úterý a mnoha dalších vzdělavců. Před započítím roku 1383 zpracoval roudnický převor Petr Klarifikátor (který zemřel kolem roku 1406 a byl v úzkém styku s arcibiskupem Janem z Jenštejna) příručku duchovního života jako komentář k Roudnickým zvykostem (*Consuetudines Rudnicenses*).

Při intenzivních stycích, které udržovaly kláštery nejen s Prahou a mezi sebou navzájem, docházelo také k cennému vybavení jejich chrámů. Dobrým příkladem nám může být třeba tzv. Třeboňský oltář, který spolu s dalšími díly tohoto Mistra patří k nejvýznačnějším dílům evropského umění v letech 1380 – 1390 vůbec. Mnohé kláštery měly také vlastní písařskou dílnu. Například v Kladsku byl vytvořen ještě před rokem 1400 skvostný latinsko – polsko – německý pergamenový žaltář, dnes známý pod přívlastkem Floriánský žaltář díky místu, kde se v dnešní době nachází – v augustiniánském klášteře St. Florian u Lince.

Od osmdesátých let 14. století docházelo k šíření Roudnické reformy i za hranice Čech a Moravy; třeba klášter v Zaháni v Dolním Slezsku (patřící k Arrouaiské kongregaci) byl reformován podle roudnického vzoru od roku 1390. Od téhož roku se podle Roudnických zvyklostí řídil také klášter Neunkirchen am Brand nedaleko Norimberka, odkud byl roku

---

⁸⁸ Jakubowski, Z. podle- KOŘÁN, In *Umění*, XLIX, 2001, s. 470

⁸⁹ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 21

1409 první probošt v Langenzenn u Fürthu a roku 1417 z tohoto místa byl reformován klášter Indersdorf ve freisingské diecézi. Tento klášter se v budoucích časech stal průkopníkem roudnické reformy ve starém Bavorsku. Dále se od roku 1405 začala reforma šířit také do Polska, od roku 1410 do Rakouska a brzy poté z největší pravděpodobností i do Uher. Po vypuknutí husitských válek byly Roudnické zvyklosti zavedeny i v klášteře ve Vratislavi, který ještě v té době náležel Arrouaiské kongregaci. Kardinál Mikuláš Kusánský prohlásil později Roudnické zvyklosti závazné pro všechny kanovnické kláštery Solnohradské církevní provincie. Z majetkového hlediska byla nejbohatší Roudnická kanonie, ke středně majetným pak dále patřily kláštery v Rokycanech, Praze na Karlově, Třeboni a Kladsku, kdežto konventy v Sadské a Jaroměři se řadily spíše mezi ty poměrně chudší.

Velkou ranou pro augustiniány (a to nejen pro ně, ale i pro ostatní řády a jak známo pro celou střední Evropu) byly husitské války. Ovšem samotnému konfliktu, ještě před Husovým upálením, předcházela útlak katolíků ze strany Husa a jeho stoupenců, jak uvádí Štěpán z Pálče. „*Za interdiktu působila světská moc na katolické kněžstvo, aby proti přísné záповědi konalo služby Boží. Mnozí se ale tomu opřeli, začez jim bylo pykati. Páleč praví, že Hus tak přivodil veliké pronásledování duchovenstva.*“⁹⁰ Nátlak vedl nakonec tak daleko, že: „... *mnozí byli zbiti, jiní zmrzačeni, někteří usmrceni, jiní oloupeni a vyhnáni...*“⁹¹ Část těch, kteří byli vyhnáni, odešli do exilu, což řadě z nich možná zachránilo život, protože husitská revoluce nedala na sebe dlouho čekat. „*Item kláštery mnichovské pálit kázali býti peleše lotrovské a proti zákonu Krystovu zle založeny, poněvadž Bůh rozkázal svým učedníkům, skrze ně všem kněžím, aby se nezavírali, ale šly po všem světě, kážíce a křtíce ve jméno Otce i Syna i Duchu svatého. A protože všecky kláštery, buďto nadané nebo žebravé, pravili, že od věrných mají z kořene vyvráceny býti, aby mniši a bratří šli po všem světě kážíce čtení (evangelium). Z kteréhožto všetečného učení klášterové jednoho roku a času a málo dále bořili sou.*“⁹² Tyto řádky nenechají zajisté nikoho na pochybách, jaký vztah měli husité ke klášterům a že právě kláštery byly častým a oblíbeným cílem kališnických vojáků. Škody ovšem nebyly pouze materiálního charakteru, ale velkou ranou byla i mohutná vlna řeholníků, kteří museli před touto hrozbou uniknout do exilu. Odchod však nebyl chaotický či náhodný, pro volbu exilu byly určující skutečnosti, jako provinciální příslušnost klášterů, jejich poloha a národnostní poměry v nich. Řeholníci sebou při útěku brali často různé skvosty, archiv a knihy, které pak často později v nouzi zastavovali a prodávali. Právě listiny a knihy, které tam prodávali a zanechávali, nám pomáhají určit místa, na která se během svého exilu

---

⁹⁰ NEUMANN: *Katoličtí mučedníci doby husitské*, s. 16

⁹¹ Tamtéž, s. 16

⁹² podle – KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, s. 40

uchýlili. Důvodem řádění a krutosti husitů, především Táborů, bylo mimo jiné jejich přesvědčení, podněcované tábořskými kněžími, že „bratří táborští jsou andělé“⁹³, že „vraždění, jež jim je nařizováno, srovnává se zákonem Páně,...že v tom čase pomsty, t.j. ještě dříve než přijde Kristus osobně, bude zákon Kristův v mnohých kusech vyprázdněn, t.j. že suspendována budou ustanovení, jež na pranýř staví mstu a nenávisť a učí pokoře a lásce k bližnímu.“⁹⁴

Během husitských nájezdů došlo k zániku augustiniánských kanonií v Sadské, Jaroměři a Lanškrouně. Probošt Štěpán a kanovníci jaroměřského kláštera byli roku 1421 pro svou víru upáleni. Živořit nějaký čas se ještě dařilo klášterům v Roudnici a v Rokycanech po jejich obnovení. Větší štěstí měla kanonie v Praze na Karlově, která se nacházela v trochu lepší situaci. Naopak uchráněna zůstala pouze kanonie v Třeboni, která totiž zůstala pod ochranou mocného jihočeského rodu Rožmberků. Byl to velmi dominantní rod na Jihu Čech, který se angažoval na založení některých jihočeských klášterů (cisterciácký Vyšší Brod roku 1259 a výše zmiňovaná augustiniánská Třeboň). Jak bylo již uvedeno, Rožmberkové Třeboň dokázali ochránit před husity a klášter ve Vyšším Brodě byl sice roku 1422 dobyt, ale (těsně po vzniku slavné Vyšebrodské madony) nedošel vážnější úhony. Urbář z roku 1530 svědčí tom, že ani pozemkové vlastnictví vyšebrodského kláštera neutrpělo vážné škody.

Důvod, proč je zde zmínka o Rožmbercích a okolních klášterech, spočívá ve faktu, že některé kláštery tento rod dokázal ochránit – ale některé ne. Jedním z těchto klášterů byla známá Zlatá Koruna, příslušející cisterciáckému řádu, nacházející se na levém břehu řeky Vltavy. Zakladatelem tohoto kláštera byl roku 1263 král Přemysl Otakar II., který jeho polohu nevybral náhodně; umístil jej zde jako opěrný bod na okraji území vlivu rodu Vítkovců, což byli předkové rodu Rožmberků. Klášterní tradice také uvádí jako další důvod slib Přemysla Otakara II. založit klášter před bitvou u Kressenbrunu. A právě tento klášter Rožmberkové neochránili. Klášter byl husity dobyt celkem dvakrát a opatství mimo jiné přišlo o část svého pozemkového vlastnictví díky Janu Smilovi z Křemže. Hovoří se o úmyslu jej nechat na pospas husitům, jednak z důvodů, že šlo o klášter královský (založený z výše uvedeného důvodu) a jednak o množství majetku, kterým tento klášter disponoval (dřívější název kláštera byl Svatá Trnová koruna, až později pro své bohatství získal nové jméno Zlatá Koruna), kdy i sám Oldřich z Rožmberka později vyvíjel snahu „ukrojit z krajíce“ klášterního majetku.

Tento rod se vůbec velmi aktivně angažoval v této oblasti. Například opat kláštera v Praze na Karlově Jan, nám podává svědectví, že v roce 1446 se pokusil Oldřich z Rožmberka o zřízení řeholní kanonie u kostela sv. Víta v Českém Krumlově. Ovšem snaha

⁹³ PEKAR: *Žižka a jeho doba*, díl I., s. 47

⁹⁴ Tamtéž, s. 50

změnit světské obročí v řeholní nenalezla v Praze u církevní vrchnosti pochopení, a tak povýšení fary na proboštství nebylo přes veškeré snahy a vynaložené úsilí dosaženo. Sice k určitému posunu zde došlo – po smrti světského faráře u sv. Víta v roce 1447 byli augustiniáni uvedeni na uvolněnou českokrumlovskou faru, ale již následujícího roku se vrátili zpět do Třeboně.⁹⁵ To se však stalo již po porážce radikálních husitů v bitvě u Lipan (roku 1434). Pražská kompaktáta z roku 1436 dala opět možnost k obnově zdevastovaných klášterů, jejich obnova však byla věcí mnohem složitější a zdlouhavější. Kláštery v Jaroměři a Sadské nebyly vůbec obnoveny a mateřský roudnický klášter spolu s rokycanským, kde se kanovnický život znovu upevnil v druhé polovině 15. století, měly po přelomu 15. a 16. století značný úbytek povolání.

Roku 1455 došlo k založení nové kanonie Petrem z Lindy (což byl poddaný Oldřicha z Rožmberka) v Borovanech, kam byli z nedaleké Třeboně posláni kanovníci; v osmdesátých letech 15. století tu působil v rozsáhlé míře ve smyslu reformy probošt Jan Šťávka z Hodonic. Do šternberského kláštera vykonali dva roky po jeho obnově (která byla ukončena roku 1461) vizitaci probošti z Lanškrouna – Prostějova a Kladska, při které došli ke zjištění, že se klášter nachází v uspokojivém stavu a že ve Šternberku se stále zachovává stará (roudnická) observance. Šternberští probošti byli od roku 1489 infulováni. Během let 1492 – 1493 předal rodák z Prostějova Jan Filipec, který byl biskupem ve Velkém Varadíně a administrátorem olomouckého biskupství, lanškrounsko – prostějovskému konventu v Olomouci na tamějším předměstí kapli Všech svatých, kterou již sám předem nechal vybavit. Klášter Všech svatých se stal v následujících letech střediskem reformy augustiniánského kanovnického řádu na Moravě. Hlavní a vůdčí osobností tohoto hnutí byl bývalý borovanský probošt Jan Šťávka z Hodonic (zemřel roku 1510), který v mezidobí více let působil jako převor kláštera u svatého Petra v Ciel d'Oro v Pavii, který byl tehdy hlavním klášterem Lateránské kanovnické kongregace. Zároveň s potvrzením přemístění konventů z Lanškrouna a zničeného Prostějova k olomouckému chrámu Všech svatých v roce 1500 dostal také od papeže Alexandr VI. klášter Všech svatých privilegia, jež náležela Lateránské kongregaci. Skrze souhlas vizitátora této kongregace, kterým byl zvolen probošt Mikuláš II. ze Šternberka (zemřel roku 1510), mohl dát Jan Šťávka z Hodonic klášteru Všech svatých vlastní stanovy. Pravidla, která ustanovil, se stala základem pro „Lateránskou kanovnickou kongregaci na Moravě“, která se v dosud známých pramenech objevuje teprve až od druhé poloviny 16. století. Volba proboštů tohoto společenství probíhala tak, že byli voleni vždy přímo od všech členů kapituly všech tří moravských konventů za přítomnosti dvou

---

⁹⁵ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 22

biskupských komisařů, též s hlasovacím právem. Tyto tři kláštery si oproti ostatním udržovaly i v ostatních věcech naprostou samostatnost. Šternberk spolu s Fulnekem spadal ovšem pod biskupskou pravomoc, kdežto olomoucký klášter Všech svatých byl již od roku 1500 exemptní.

Obnovené české kláštery, které se jen pomalu vzpamatovávaly z období husitské revoluce a jejichž znovuoživení a další rozkvět si vyžádal velkého úsilí, se dostaly během rozepří odehrávajících se v 16. a 17. století do dalších problémů. Větší štěstí měli spíše moravské kláštery, které se i přes rozličné zvraty poměrně dobře a nepřetržitě rozvíjely. Po zániku kanovníckého života v Roudnici (počátkem 16. století) a v Rokycanech (před polovinou téhož století), došlo ke zrušení v šedesátých letech 16. století kláštera v Borovanech a Třeboni ze strany Viléma z Rožmberka. Třeboňský klášter předal Vilém z Rožmberka do rukou jezuitům. Pro klášter v Kladsku, který byl v Kladském panství centrem katolicizmu od doby, kdy se tam začalo šířit učení Martina Luthera a Schwenckfelda, prosadil probošt Krištof Kirmesser (zemřel roku 1598) v letech 1593 až 1595 přes odpor některých kanovníků (jakož i počáteční odpor pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé a Společnosti Ježíšovy) předání kláštera jezuitům.

Na Karlově došlo okolo poloviny 16. století k určitému nadějnému rozkvětu i přes některé problémy, jakými byly nebezpečný úbytek povolání ve třicátých letech téhož století, nebo dočasná administrace a častá změna opata. Ten však ale utrpěl během rozepří mezi habsbursko – katolickou a protestantskou stranou roku 1611. Opat a několik kanovníků bylo při plenění kláštera zavražděno. Karlovské probošství v Ingelheimu nad Rýnem (domnělém rodišti Karla Velikého), obsazované z Prahy, bylo již roku 1576 sekularizováno pro Kurpfalz. Během protireformačních snah byl roku 1630 pověřen císařem Ferdinandem II. Vavřinec Virčkovský z Palmberku (zemřel roku 1637), který byl z kláštera Všech svatých povolán za opata na Karlov, aby zjistil informace o stavu bývalých klášterů v Třeboni a Borovanech a předal jejich obnovu klášteru v Klosterneuburgu. Právě úsilí klosterneuburského kanovníka Norberta Heermanna z Magdeburku a jeho spolubratřím vděčí oba jihočeské kláštery za nový rozkvět. Norbert Heermann nakonec zemřel roku 1699 jako opat třeboňského kláštera. V průběhu 17. století se české kanovnícké kláštery stále více začaly přibližovat Lateránské kongregaci, jak tomu bylo ostatně i na jiných místech.

Na Moravě usilovali biskupové z Olomouce vždy znovu rozšířit vlastní kompetenci v kanovníckých kláštorech. Biskupové museli několikrát zasahovat v klášteře Všech svatých proti nešvarům, jakými byly nedostatečná správa, zanedbávání bohoslužby a uvolnění disciplíny. To mělo za následek v osmdesátých letech 16. století ztrátu exempce, kterou klášter díky úsilí Jana Šťávky získal. Roku 1689 se pokusil olomoucký biskup Karel II.

hrabě z Liechtensteinu – Kastelkornu o zavedení společných biskupských stanov pro všechny tři kláštery moravské kongregace, avšak jeho pokus ztroskotal stejně jako tímto pokusem zapříčiněná žádost probošta kláštera Všech svatých Ambrože Augustina Engelmana (zemřel roku 1717) o znovuzískání exemptního práva pro klášter. Roku 1691 potvrdil biskup pro klášter statuta, jež byla dána již za probošta Augustina Karáska (který zemřel roku 1685) a jež odpovídala poměrům Lateránské kongregace. Téhož roku byla ve Fulneku a Šternberku biskupem zavedena vzájemně se lišící nová statuta, jež také odpovídala statutům lateránských kanovníků.

Díky postupnému přiblížení česko – moravských klášterů Lateránské kongregaci došlo nakonec počátkem 18. století k jejich formálnímu připojení. Z důvodu získání privilegií lateránských kanovníků začali také již od roku 1650 Windesheimští a v následujících desetiletích mnohé další kláštery, a to především v jižním Německu a v Rakousku, stejně tak jako v Polsku a v Irsku, vyvíjet snahu o napojení na Lateránskou kongregaci. Karlov byl nakonec roku 1702 slavnostně připojen do Lateránské kongregace. Roku 1728 došlo také k připojení klášterů Všech svatých a ve Šternberku k Lateránské kongregaci. Došlo k tomu tím, že poté, co roku 1715 došlo na přání císaře Karla VI. k vyjednávání mezi ním a olomouckým biskupem o zrušení dosavadního hlasování ve třech moravských kláštorech, což bylo i proti odporu konventů prosazeno, znamenalo v praktickém důsledku zrušení moravské kongregace.

Toto přiblížení a konečné připojení k Lateránské kongregaci mělo na kláštery blahodárný vliv, protože je možné dobře pozorovat v kláštorech další období rozkvětu, který se mimo jiné projevil i ve stavitelské činnosti a v novém uměleckém vybavení kostelů a klášterních budov, což bylo ve většině případech dílem dobrých umělců, kterým byla zadána zakázka k výzdobě. V kláštorech samotných i v jim svěřených farnostech na venkově došlo ke zkvalitnění duchovní služby a nastal rozkvět rozličných forem barokní zbožnosti, zvláště rozvoj bratrstev a poutí, včetně pozdvižení a rozvinutí církevní hudby. V návaznosti na tradici řádu a jednotlivých domů došlo opět k výraznému rozkvětu duchovního života. Klášterní knihovny byly rozšířeny a vzrostl počet jejich inventáře o velké množství nových svazků. Příznačným rysem této doby je vzestup zájmu řádu o své vlastní dějiny. Kláštery měly i své vlastní osobnosti, kteří se proslavili jako historiografové; z Karlova to byl Jan Kraus (zemřel roku 1779), z Třeboně Norbert Heermann (zemřel roku 1699), Václav Mann (zemřel roku 1747), František Malý (zemřel roku 1742) a Aequilin Hrdlička (zemřel roku 1811). Z kláštera Všech svatých to byl Josef Tobias Lichnovský (zemřel roku 1734) a Ferdinand Žižka (zemřel roku 1713). V tomto klášteře se také blíže zabývali dějinami

Lanškrounské kanonie Karel Vavřinec Zimmermann (zemřel roku 1722), František Alekšej Hájek z Libočan (zemřel roku 1753) a Jan Demel (zemřel roku 1805).

Další těžkou ranou bylo zrušení všech zbývajících šesti kanonií císařem Josefem II. v letech 1784 - 1785 na území Čech a Moravy, což fakticky znamenalo na celých 195 (respektive 205 let) ukončení působení a činnosti řádu řeholních kanovníků sv. Augustina v českých zemích, kteří měli pro rozvoj kultury na našem území velký význam. K praktickému obnovení augustiniánů – kanovníků došlo v roce 1980 v rámci takzvané podzemní církve, o což se zasloužil P. Oldřich Navařík při mariánském poutním chrámu Panny Marie v trní na brněnském předměstí v Tuřanech.

Augustiniány – eremity doporučil českému králi Přemyslu Otakarovi II. v roce 1263 papež Urban IV. V Čechách začaly postupně vznikat jejich kláštery, z nichž ty významnější byly v Bělé pod Bezdězem, Ročově, Domažlicích, Litomyšli, Mnichově – Pivoni (zde nejspíše klášter navázal na starší poustevnickou komunitu), Pšovce u Mělníka, Zaječově – Svaté Dobrotivé a snad i v Žamberku. Později v pobělohorské době vznikly další kláštery jako na Bezdězu (ten však po krátké době převzali benediktini), v České Lípě (zde bylo zřízeno i gymnasium) a ve Vrchlabí. Rezidence na společně koupeném statku Stránka byla spravována z kláštera u sv. Tomáše v Praze na Malé Straně, který měl krátce rovněž dependenci v Novém Domě a dočasně byl spojen s bývalým klášterem II. řádu u sv. Kateřiny na Novém Městě pražském, později samostatným. Také jsou doloženy případy, kdy se úmysl založit klášter nepodařilo naplnit. Byly to řeholní domy v Sušici a v Úterý.

Na Moravě se jednalo od 13. století o konventy v Koruně, Jevíčku, Moravském Krumlově, Osvětimanech a Brně. Brněnský konvent zaujímá oproti ostatním zvláštní postavení. Oproti ostatním konventům, kde vedoucí osobou je převor zastupovaný podpřevorem, v Brně byl od roku 1752 představeným kláštera opat a po roce 1933 též titulární opat velehradský.

Kláštery nacházející se na území Čech a Moravy spadaly společně spolu rakouskými a polskými kláštery do bavorské provincie, která byla zbudována v roce 1299. V letech 1357 – 1359 vznikla na určitou dobu samostatná česko – polská provincie, která ovšem neměla dlouhého trvání. Roku 1359 došlo k opětovnému zařazení k původní příslušnosti, přesto však české a moravské kláštery tvořily v bavorské provincii vlastní vikariát.

Během husitských válek došlo k nevyčíslitelnému množství škod na konventech v Čechách a na Moravě. Všechny kláštery v Čechách byly zničeny a na Moravě se zachoval pouze brněnský konvent u sv. Tomáše. Mniši, z nichž někteří byli vyháněni už před r. 1419,

byli rozptýleni do různých zemí, hlavně do Bavorska, se kterým měli společnou provincii.⁹⁶ Mnozí zakusili strádání a značné existenční starosti. Po skončení válek a nepokojů koncem 30. let však byla většina klášterů dána jakžtakž opět do pořádku, ačkoliv úroveň doby předhusitské už nedosáhly. Škody nebyly jen materiálního rázu ale i duchovní. Rozptýlení komunit a dlouhý pobyt mimo ně způsobil úpadek řeholní kázně, takže řádový generál několikrát ukládal bavorskému provinciálovi, aby se snažil přimět řeholníky z českých a moravských klášterů, žijící u světských lidí, domů.⁹⁷ Teprve během 16. a 17. století zažívaly postupný rozkvět a nakonec vytvořily od roku 1604 samostatnou českou provincii, ovšem tentokrát bez Moravy a polských klášterů. V r. 1780 bylo v Čechách 10 klášterů augustiniánů eremitů obutých se 162 duchovními.⁹⁸ „*Schwerste Verluste brachten dem Orden die Zeit der Aufklärung, des Josephinismus und der französischen Revolution. Schon 1767 - 1769 erfolgten erste Klostersaufhebungen in Norditalien. Daran schlossen sich seit 1781 die josephinischen Reformen in Österreich an. Nach und nach fielen die meisten Augustinerklöster in den habsburgischen Ländern der Aufhebung zum Opfer. Nur eine Anzahl von Konventen in Böhmen und Mähren blieben erhalten.*“⁹⁹ Během sekularizace za Josefa II. tak řada klášterů zanikla; čtyři konventy byly na příkaz císaře zrušeny; podařilo se zachovat sedm klášterů. Jednotlivé konventy dále zbudovaly zámečky v Lužcích, Páterově nebo Ždánově. Zbývající kláštery však nedošly k úpadku, ale naopak rozvinuly v 19. století a také v první polovině 20. století rozsáhlou duchovně - apoštolskou činnost.

Bosí augustiniáni, kteří se nacházeli na území Čech a Moravy, patřili k italské kongregaci v rámci rakouské provincie. Jejich první klášter byl ustaven roku 1623 u kostela sv. Václava na Zderaze na Novém Městě pražském. Další konventy byly osazeny ze zderazského kláštera (včetně kláštera u sv. Augustina ve Vídni roku 1630). Roku 1640 byl založen konvent Narození Panny Marie v Táboře a u sv. Rodiny v Německém (Havlíčkově) Brodě roku 1674 (zde bylo také gymnázium). Ze zderazského kláštera byl roku 1682 osazen i konvent u Nejsvětější Trojice ve Lnářích a u sv. Jana Nepomuckého a sv. Desideria v Lysé nad Labem roku 1713.

Na Moravě měli bosí augustiniáni konvent u sv. Mikuláše Tolentinského ve Vratěnině (založen roku 1687). V roce 1780 bylo v Čechách 5 klášterů bosáků s 94 duchovními.¹⁰⁰ Všechny kláštery však padly za oběť reformám Josefa II. a sekularizaci v letech 1807 až 1814.

---

⁹⁶ KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, s. 61

⁹⁷ Tamtéž, s. 62

⁹⁸ *Ottův slovník naučný*, 2. díl, s. 1039

⁹⁹ [on line] www.augustiner.at/augustines-geschichte

¹⁰⁰ *Ottův slovník naučný*, 2. díl, s. 1039

5.2 Útoky za okupace a komunismu

Novopohanský nacistický režim, který rozpoutal II. světovou válku, připravoval do budoucna jako „konečné řešení“ likvidaci církve. Situace katolické církve se v Československé republice začala měnit již od 30. září 1938, kdy došlo k podepsání mnichovské dohody. Kromě ztráty pohraničních území to prakticky znamenalo zánik republiky. Zbýlý státní útvar, který vznikl a trval pouze půl roku do vzniku Protektorátu Čechy a Morava, tzv. Druhá republika, měl však kupodivu k církvi mnohem vstřícnější postoj než jaký existoval za první republiky, kdy panovala ve vysokých vládních kruzích spíše protikatolická nálada. Do tříd se opět mohly vrátit kříže, které byly dříve zakázány a v hodinách dějepisu se spíše kladl důraz na katolické baroko, než na husitské tradice. Po úplném obsazení Čech a Moravy 15. března 1939 však kříže ze škol opět zmizely, byly zrušeny všechny katolické spolky a organizace. Za další tři roky byl též zrušen veškerý katolický tisk. Teologické fakulty byly uzavřeny spolu s ostatními vysokými školami. Výuka bohoslovců pak probíhala dále v seminářích, které mohly pokračovat v činnosti. Časem však byly i semináře zabírány a většina bohoslovců byla nasazeno na nucené práce. Také došlo k uzavření všech katolických škol – obecných, měšťanských i středních.

Perzekuce katolíků v Protektorátu nebyla tak tvrdá jako třeba v Německu, ale vyžádala si také svou krutou daň. Prvním uvězněným českým knězem byl Josef Klouček, děkan z Kladna, k jehož deportaci do Dachau došlo již 16. června 1939. Brzy na to však byl propuštěn. Po zahájení války byli bráni ve všech městech a některých věznicích rukojmí v rámci tzv. protektorátní akce. Ti byli také postupně dříve či později propuštěni. Další podobná akce se odehrála roku 1942 po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. Zatýkáni se samozřejmě nevyhnulo ani řeholníkům. Nejvíce postiženými řády se staly jezuité, benediktini a milosrdní bratři. Například na udání nacistického špicla byl zlikvidován klášter premonstrátů v Nové Říši. Udání bylo smyšlené – hlavním cílem Němců bylo získání klášterního velkostatku. Záminka však byla postačující k deportaci jedenácti řeholníků do koncentračního tábora, kde také jejich opat Pavel Souček zahynul. Nejdříve je však čekal krutý výsledek na jihlavském gestapu. Nacisté se snažili už v Říši získávat mezi kněžími své konfidenty, kteří by udávali své spolubratry. *„Podařilo se jim to u těch, kteří měli ve své minulosti nějaký delikt nebo kteří vnitřně odpadli od Církve...Toto byl případ sudetoněmeckého kněze Řádu maltézských rytířů Franze Bobeho, působícího v Praze, jenž ztratil víru a chtěl se s Církví rozejít. Gestapo jej ale zaúkolovalo jako konfidenta v duchovenských řadách.“*¹⁰¹ Jeho obětí se mimo jiné stal převor augustiniánů u sv. Tomáše

---

¹⁰¹ MALÝ: *Katolíci ve stínu hákového kříže*, s. 41

v Praze dr. František Schubert, jehož udal a který pak zahynul v koncentračním táboře v Dachau.

Příkladem zásahů proti klášterům za nacismu může být také postup Němců proti augustiniánskému klášteru na Starém Brně. P. Alfonse Zadražila, preláta P. Bařinu, faráře P. Dvořáčka, P. Norberta Doležala, P. Aloise Příbyla, P. Floriána Fulgence Jančíka postavili před nacistický soud na základě udání za protiněmeckého smýšlení a jednání, ukrývání klášterních cenností do bezpečí před německými úřady a poslechu západního rozhlasu. P. Alfons Zadražil za tyto aktivity zaplatil svým životem. Byl popraven, stejně jako tehdejší vrátný kláštera Martin Lukáš, v únoru 1945 v Kounicových kolejích. Celkem bylo u nás zatčeno a uvězněno na 500 duchovních, z čehož v táborech a po návratu domů na následky věznění jich zemřelo celkem 76, 11 jich bylo popraveno.

Brzy po komunistickém puči v únoru 1948 začalo v Československu pronásledování církve. Prosovětský režim si v této věci s nacisty nikterak nezadal. Komunisty byla proti církvi nejprve pořádána řada provokačních akcí, jako tomu bylo například u tzv. Čihošťského zázraku. V otázce řeholníků měli tehdejší straničtí vůdci jasno – jejich likvidaci. Pro tento účel byl vypracovaný plán: *„26. února 1950 Gottwald ohlásil řešení likvidace mužských řádů jako úkol dne a druhý den schválila církevní šestka plán církevního úřadu a Bezpečnosti na provedení centralizace řeholníků v noci a najednou ve městech a vesnicích. Ještě tentýž den se návrhem církevní šestky zabývalo předsednictvo ÚV a rozhodlo nejdříve připravit proces s představenými řádů, jehož účelem bylo kompromitovat církevní řády, aby bylo možno zahájit akci proti klášterům“*.¹⁰² K těmto procesům bylo vybráno deset představitelů řádů, se kterými byl připraven vykonstruovaný proces.

15. března 1950 započalo zatýkání představitelů řádů v Čechách a na Moravě, které se samozřejmě neobešlo bez zevrubné prohlídky objektů. Obvinění byla naprosto absurdní. Byla prezentována jako snaha Vatikánu ovlivňovat lidi pod rouškou víry, řádoví bratři jsou svou přísahou poslušnosti „slepě“ oddáni Vatikánu. Kláštery se připravovaly na podvratnou činnost tak, že např. redemptoristé rozvraceli svou činností výchovu mládeže a dělali z ní povolný nástroj, františkáni pomocí misíí měli údajně rozvracet venkov, premonstráti měli prý na starosti zbraně (které se údajně v kláštorech přechovávaly) a další nesmysly. Jejich údajné jednání bylo nakonec hodnoceno jako vlastizrada a vyzvědačství. Tyto procesy byly mimo jiné signálem pro ostatní – stalinismus k nám pronikl v celé své síle; někteří lidé si stále ještě dobře pamatovali sovětské procesy z třicátých let. Smutné ovšem je,

---

¹⁰² VAŠKO: *Neumlčená*, díl II., s. 133

že existovali lidé, kteří věřili lživé komunistické propagandě. Někteří programově, někteří však i spontánně. V Rudém právu byly uváděny dopisy lidí, kteří se nad řeholníky pohoršovali, jako například jistý soudruh Ladislav Pekař: „*Jsem také katolíkem, ale věřte mi, když jsem slyšel v rozhlase výpovědi těch opatských zrádců, krev se mi začala pěnit a na prsou mě tlačilo.*“¹⁰³ A takových dopisů byla celá řada. Jiný dopis byl například od dílenského mistra Ctibora Molnára z bratislavského závodu Dynamit: „*Kláštery by bylo třeba dobře prověřit a ty, kde by se děly podobné špinavé věci, zavřít a odevzdat veřejným účelům, např. je upravit na rekreační střediska pro pracující.*“¹⁰⁴

Poté následoval skutečný „útok“ na kláštery. První fáze akce se týkala pouze mužských klášterů. Odehrála se ve dvou etapách v rozmezí čtrnácti dnů. V noci ze čtvrtka na pátek 13. a 14. dubna 1950, a v noci z 27. na 28. dubna. První zásah byl opravdu nečekaný a proběhnul na celém území jako skutečná válečná operace. Přibližně k půlnoci se ke klášterům přiblížili ozbrojené jednotky SNB, Lidových milicí a Vnitřní stráže, které kláštery obklíčily; ve městech pak i třeba celý blok domů, které s klášterem sousedily. Pak byli prudkým zvoněním a bušením vzbuzeni dezorientovaní řeholníci. Příslušníci zásahových jednotek vnikli do budov, poručili řeholníkům, aby se urychleně oblékli a nakonec je shromáždili na chodbě nebo v refektáři. Zde se od velitele přepadového oddílu dozvěděli, že byl vládním dekretem klášter zestátněn (přitom takový dekret neexistoval!). Dále jim bylo oznámeno, že budou převezeni do jiného kláštera, kde budou moci pokračovat ve svém řeholním životě. Jen s nejnnutnějšími osobními věcmi byli bratři naloženi na nákladní vozy a s ozbrojenou ostrahou přesunuti do shromažďovacích klášterů.

V druhé etapě zásahu proti klášterům se stala cílem ozbrojených složek mimo jiné také největší dominikánská komunita s noviciátem sídlící v Olomouci, při které bylo i bohoslovecké učiliště. Hlavními internačními kláštery, kam byli tedy ve dvou etapách (v dubnu a květnu) nedobrovolně řeholníci přesunuti, byly v Čechách: Broumov (benediktini), Osek u Duchcova (dříve cisterciáci, později salesiáni), Bohosudov (jezuité), Králíky (redemptoristé), Česká Kamenice a Želiv (premonstráti), další pak byly na Slovensku. Zpráva ČTK poté ohlásila akci jako odpověď na podvratnou činnost klášterů, kterou prováděly z příkazu Vatikánu. Členové augustiniánského řádu na Starém Brně neušli spolu s dalšími podobnému osudu. Již v roce 1953 byla činnost řádu zastavena, řeholníci byli z větší části uvězněni, posláni do táborů PTP nebo rozprášeni do podřadných civilních profesí. Objekty kláštera byly zabaveny a později zčásti využity Archeologickým ústavem ČSAV. Duchovní činnost byla zúžena pouze na činnost farního úřadu při bazilice. Augustiniáni

---

¹⁰³ VAŠKO: *Neumlčená*, díl II., s. 149

¹⁰⁴ Tamtéž., s. 149

pracovali např. ve sklárně v Oseku, pak na státním statku v Králíkách a roku 1955 si pět řádových kněží vybralo z nabízených manuálních povolání práci lesních dělníků a po celé období „uvolněných“ šedesátých let pracovali s motorovou pilou v polosvobodných podmínkách v Hrabyni ve Slezsku.

Podle historika Kaplana bylo internováno 2 192 řeholníků, podle vatikánského rozhlasu (14. dubna 1980) jich bylo 1 910. Zábor klášterů měl i nedozírné majetkové následky. Stát se obohatil o budovy a pozemky klášterů, obrovské množství uměleckých děl a jen na vkladních knížkách získal několik desítek milionů korun! Dalším důsledkem bylo bezohledné ničení kulturních památek a postupná devastace či likvidace v průběhu dalších let v rámci využívání či „neužívání“ církevních budov.

Internace řeholníků trvala až do roku 1955 a propouštění z ní bylo postupné. Později, roku 1968, podepsalo na 8 264 řeholníků a řeholnic žádost o obnovu řeholního života. V ní bylo také uvedeno, že jak muži tak i ženy, příslušníci nejrůznějších řádů a kongregací, strávili ve vězeních a internacích dohromady celkem 42 763 let.

V Rakousku v roce 1951 „...entstand infolge der Heimatvertreibung der sudetendeutschen Augustiner zunächst ein eigener, von der Deutschen Augustiner-Provinz abhängiger, Ordensverband, der sich im Lauf der Geschichte zum gegenwärtigen "Augustiner-Vikariat Wien Maria Trost" unter der direkten Jurisdiktion des Generalpriors in Rom entwickelt hat.“¹⁰⁵

5.3. Doba po roku 1989

- 1.) Augustiniánské opatství svatého Tomáše na Starém Brně: 3
- 2.) Lnáře: 0
- 3.) Ostrov - Svatá Dobrotivá: 0
- 4.) sv. Tomáš na Malé Straně v Praze: 5
- 5.) Domažlice: 0

Domažlice

Nové působení augustiniánů v tomto klášteře započalo po pádu komunismu v říjnu 1990 a převorem se stal P. Augustin Emil Dorničák. Lidé na něho vzpomínají jako na skromného, čestného a pracovitého člověka, sám k sobě byl přísný, k ostatním byl shovívavý, vstřícný a chápavý. Vzhledem k jeho stáří a nemocem požádal v listopadu 1998 o zproštění

---

¹⁰⁵ [on line] www.augustiner.at

úřadu. Od té doby je u bratrů augustiniánů ve starobrněnském opatství. V dnešní době část kláštera slouží jako lidová škola umění.

Sv. Dobrotivá

V rámci restitucí byl po pádu totality v r. 1990 klášter vrácen řádu augustiniánů, kteří usilují o obnovení původní funkce poutního místa. Kromě komunity mnichů by měl klášter poskytovat dočasné přístřeší i přicházejícím poutníkům, a to od několika hodin až po několikadenní pobyt. Klášter s kostelem by se měl stát místem duchovní i tělesné obnovy mládeže i rodin uprostřed krásné okolní přírody.

Sv. Tomáš na Malé Straně v Praze

Podobně jako ostatní kláštery byl i sv. Tomáš v roce 1950 zrušen, mniši vystěhováni a konvent přeměněn na domov důchodců s rozsáhlými vnitřními adaptacemi. Další etapa obnovy v 70. letech se týkala jen kostela, poslední důkladnou opravu včetně výměny krovu postiženého dřevomorkou podstoupila budova chrámu po roce 1990. V současné době (březen 2007) zde působí 5 bratří v rámci mezinárodní komunity. Ti se zabývají pastorcí, připravují děti, mládeže i dospělé na různé svátosti, vyučují náboženství. Také dávají možnost ostatním lidem, aby se stali augustiniány – laiky, protože prakticky od samého začátku augustiniánského řádu existují u augustiniánských klášterů různá společenství věřících, kteří orientují svůj život podle charisma řádu, jako arcibratrstva, fraternity a třetí řády.

Augustiniánské opatství sv. Tomáše v Brně

Po roce 1989 se opět započal nový život kláštera. Byla rozjeta celá řada nových aktivit. Opat Tomáš Josef Martinec, který se stal desátým opatem v pořadí, byl jednou z postav obrody řádu. Jedním z úkolů této obrody bylo také navázat na tamější tradici řádu. V té době také došlo k povýšení starobrněnského chrámu na Basilicu minor. Jeho nástupcem, v pořadí již jedenáctým opatem, se stal Lukáš Evžen Martinec, který se ujal úkolu obnovy basiliky i starobrněnského kláštera a pojal ji velkolepě. Díky jeho úsilí a nezměrné pomoci jeho přátel a farníků a díky šlechetným darům, se podařila velkolepá obnova starobrněnské basiliky. V současné době stále probíhá rekonstrukce a modernizace basiliky i celého klášterního areálu. A nejedná se pouze o hmotnou obnovu starého dědictví, ale také o přihlášení se k tradici rozvíjením aktivit v oblasti duchovního, kulturního i veřejného života, které vracejí starobrněnskému augustiniánskému klášteru jeho význam a postavení v brněnském a národním veřejném životě. Klášter tím navazuje na bohatou a zavazující tradici, kterou starobrněnský augustiniáni v historii Brna a jeho regionu vytvořili. Také kromě

všeobecného poslání celého řádu se chce opatství na základě vlastní tradice zasazovat o rozvoj kultury a vědy na principech víry, aby tak přispělo k ochraně i plnému rozvinutí lidského života. Po organizační stránce tvoří starobrněnské opatství jedinou výjimku v celém augustiniánském řádu. Je totiž právně postaveno na roveň samostatné provincie. V jeho čele proto nestojí provinciál, ale opat, který je tedy jediným augustiniánským opatem na celém světě.

6. Dějiny augustiniánských klášterů na území Čech a Moravě

6.1. Kláštery augustiniánů – eremitů (obutých) na území Čech a Moravy

6.1.1. Pivoň (Pivoňka) u Domažlic – klášter a kostel P. Marie

Údajně první zmínka o klášteře v Pivoni se datuje do roku 1379¹⁰⁶. O tomto klášteře se vyprávějí legendy o jeho dávném původu. Papežem Bonifácem IX. bylo klášteře r. 1401 svěčeno několik okolních far.¹⁰⁷ Začátky kláštera jsou ovšem složitější a vedle pověstí o nich existuje rozsáhlá literatura. Klášter býval spojován s vítězstvím českého knížete Břetislava I. nad římským králem (pak císařem) Jindřichem III. v roce 1040 někde v okolí Domažlic. Mluví se o dvou kostelích – menším sv. Jana Křtitele, v němž měl být pařez, na kterém seděl při bitvě Jindřich, a větším P. Marie, dnešním klášterním kostele. Klášter sám patřil původně poustevnické kongregaci vilemitů (založené ve 12. století sv. Vilémem z Malevalle, +1157), která byla papežem sloučena r. 1256 s ostatními poustevnickými kongregacemi do jednotného řádu augustiniánů eremitů. Protože však vilemité stále tíhli k samostatnosti, dohodli se s augustiniány na odtržení. Papež Klement IV. bulou *Ea quae iudicio* z r. 1266 souhlasil s podmínkou, že většina někdejších vilemitských klášterů v Německu a Uhrách, v tom také v Pivoni a na Ostrově, připadne augustiniánům.¹⁰⁸ Neznáme tedy přesné datum založení, ale asi se to stalo někdy kolem r. 1250. Osazen byl snad

¹⁰⁶ záznam berního rejstříku z r. 1379. ŠIMÁK: *České dějiny*, díl I/5, s. 597

¹⁰⁷ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 180 Vyvozuje z polohy kláštera pod samým hradem Starým Herštejnem a z toho, že tu nejsou žádné vesnice, které by mohly k hradu příslušet než právě duchovenské, že sem byli řeholníci uvedeni teprve až ve 14. století (přibližně po roku 1331), kdy se hrad dostal do rukou pražského biskupa Jana IV. z Dražic, který byl velmi přející k oběma větvím augustiniánského řádu. Viz též ŠIMÁK: *České dějiny* I/5, s. 597

¹⁰⁸ CDB, díl V/3, 1982, s. 258, č. 1378; *Že Pivoň patřila původně vilemitům usuzoval už Bohuslav Balbín ve svém spisu Epitome historica rerum Bohemicarum, Pragae 1677. Viz MAUR: Počátky pivoňského kláštera – mýty, realita, otázky*, s. 8

z bavorského konventu v Schönthalu u Waldmünchenu.¹⁰⁹ Presbytář kostela se stavěl asi mezi léty 1260 – 1270 a loď dále ke konci století. Pravoúhlý presbytář je zaklenut křížovou žebrovou klenbou na svazkových pilířích s bobulovými hlavicemi.¹¹⁰

17. květen 1421 se zapsal do dějin Pivoně černým písmem, kdy ji přepadli domažličtí husité, klášterní budovy zapálili a většinu řeholníků pobili. Mnichům, kterým se podařilo z kláštera zachránit, nezbylo nic jiného, než se skrývat po lesích, nebo se ukrýt u příbuzných. Přibližně kolem roku 1430 přišli do zničeného kláštera augustiniáni z Německa, ale vzhledem k tomu, že to byli cizinci, se později vrátili po neúspěchu zase do vlasti. Navíc klášter značně poškodilo rozhodnutí císaře Zikmunda zastavit řádový majetek.¹¹¹ Svědčí to, mimo jiné, ale o faktu, že panovník uplatňoval vůči klášteru zakladatelská práva.¹¹² Teprve od roku 1529 se opět augustiniánští mniši navrátili do Pivoně a snažili se o znovunavrácení svého majetku i far, které kdysi dostali do své správy. R. 1573 budovy konventu podlely požáru a další ranou bylo uchvácení pozemkového majetku kláštera Annou Maxmiliánou Švamberkovou, roz. z Oppersdorfu r. 1586.¹¹³ Slezský rodák Kašpar Malesius, který byl po dlouhá léta převorem, bojoval úspěšně za stará práva kláštera, ale tím se stal pro někoho v okolí nepohodlným, protože byl pro svou úspěšnou horlivost nakonec r. 1606 zavražděn. Nepřátelství ke komunitě obklopené lidmi protestantského vyznání tak vyvrcholilo. V devadesátých letech 16. století řeholníci klášter opravili, jejich komunita však už nebyla tak početná jako v dobách počátků kláštera. Ale v 17. století museli mniši opět opustit svůj klášter a to hned dvakrát: za stavovského povstání byli r. 1619 vyhnáni utrakvistou Petrem ze Švamberku a na konci třicetileté války je postihly nájezdy a drancování Švédů (1641 a 1648). To jim ovšem nezabránilo tomu, aby se pokaždé po nedlouhé době vrátili opět do svého domovského kláštera. Vrůst klášterních důchodů dokonce umožnil obnovu konventu¹¹⁴ (postaven refektář a ambity). Rozsah majetku kláštera byl dosti rozsáhlý, u žebrového řádu poměrně neobvyklý, už v době předhusitské a v 17. století držel největší pozemkové vlastnictví ze všech augustiniánských konventů.¹¹⁵ Raně barokní přestavba vyvrcholila roku 1686, kdy byla přestavěna chrámová loď (zaklenuta valenou klenbou s lunetami), z roku 1691 pochází raně barokní portál kostela. Na jižní straně presbytáře postavena hranolová věž s oktogonální nástavbou¹¹⁶ a cibulovitou bání. Stavební práce na klášteře pokračovaly ještě

¹⁰⁹ MAUR: *Počátky pivoňského kláštera – mýty, realita, otázky*, s. 17

¹¹⁰ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 3. (P – Š), s. 60

¹¹¹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 180

¹¹² To by mohlo znamenat, že fundátorem kláštera na pokraji pomezního hvozdu byl ve 13. století také král.

MAUR, c.d., s. 29, ovšem soudí, že tyto vztahy mohly vzniknout v době pohusitského úpadku klášterní autority.

¹¹³ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 373

¹¹⁴ KADLEC, c.d., s. 180

¹¹⁵ MAUR, c.d., s. 26

¹¹⁶ POCHE (ed.), c.d., s. 60

počátkem 18. století za převora Cyriaka Votavy, v roce 1733 byla postavena nová sakristie, roku 1756 byl založen pivovar.¹¹⁷

Ovšem o tři desítky let později, roku 1787, byl klášter zrušen, klášterní kostel se stal farním¹¹⁸ a okolní budovy a nemovitosti připadly Náboženskému fondu a byly r. 1800 prodány a novým majitelem, pražským advokátem Leopoldem Stöhrem, přeměněny na zámek. V r. 1843 století koupil budovy Thun – Hohensteinové, po nich hrabě František Coudenhove, který vlastnil také Poběžovice. Po vzniku Československé republiky r. 1918 zde byla zřízena česká menšinová škola, policejní stanice a byty. Po ukončení války v r. 1945 se tu usídlila československá armáda. Nakonec budovy připadly státnímu statku, čímž došlo k obrovské devastaci kláštera, která předčila dobu husitskou. R. 1953 kostel vyhořel, později se zřítily klenby a teprve v letech 1970 -1972 byl provizorně zastřešen. V roce 1977 byly staticky zajištěny budovy, o deset let později došlo na opravu věže. Postupná rekonstrukce pokračuje dodnes. V současnosti je klášter v majetku občanského sdružení Aurelius, které zde má v plánu vybudovat domov pro děti z oblastí postižených živelnou či válečnou pohromou a domov pro seniory.¹¹⁹

6.1.2. Ostrov – Svatá Dobrotivá (Zaječov) - klášter a kostel Zvěstování P. Marie

Klášter Ostrov či Na ostrově (In insula, pojmenovaný tak pro polohu mezi rameny Jalového potoka) u Zaječova v hořovickém okrese byl založen roku 1262 českým šlechticem Oldřichem Zajícem z Valdeku. Dle podání byl podnětem k tomuto činu sen, ve kterém ho sv. Petr a Pavel odvedli na pusté místo pod jeho hradem Valdekem a zde mu P. Maria přikázala vystavět klášter. Smysl založení byl také votivní jako dík za vítězství Přemysla Otakara II. nad maďarským králem Bélou IV. v bitvě u Kressenbrunu.¹²⁰ Pražský biskup Jan III. uvedl řeholníky do tohoto kláštera 13. května 1263 a také posvětil klášterní kostel Zvěstování Panny Marie (Zvěstování Páně). V klášteře žili původně mniši vilemitské kongregace a teprve na základě buly papeže Klimenta IV. z r. 1266 (po opětovém oddělení vilemitů od augustiniánské unie) připadl augustiniánům eremitům.¹²¹ Oldřichovi synové později nechali postavit nový rozsáhlejší kostel, který dali propojit s původním kostelem. Také další potomci tohoto rodu byli ke klášteru štedří a dokonce někteří z nich se stali augustiniánskými mnichy. Druhé jméno Svatá Dobrotivá se dostalo klášteru díky ostatkům jedné z panen mučednic, která

¹¹⁷ <http://www.paladix.cz/clanky/pivon-a-okoli.html>; VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 373

¹¹⁸ Prvním farářem se stal někdejší knihovník a archivář kláštera P. Mořic Křižátko. VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, *c.d.*, s. 373

¹¹⁹ <http://www.paladix.cz/clanky/pivon-a-okoli.html>

¹²⁰ <http://www.augustiniani.cz/dobrotiva/dobrotiva.html>

¹²¹ MAUR: *Počátky pivovarského kláštera – mýty, realita, otázky*, s. 17

náležela k družině sv. Voršily, sv. Benigny – Dobrotivé, jež Oldřich z Valdeku nechal roku 1320 přivést z Říma a roku 1326 její ostatky kanonii daroval. To napomohlo věhlasu kláštera, protože ten se stal od té doby vyhledávaným poutním místem. Papež Bonifác IX. mu také udělil zvláštní odpustky.¹²² Gotická socha sv. Benigny z doby kol. 1327 sloužila zároveň jako relikviář.

Za husitských válek byl klášter postižen podobně jako většina tehdejších klášterů. Po pádu Berouna na jaře roku 1421 Jan Žižka z Trocnova kostel i s klášterem poprvé vyplnil a zapálil, 21 mnichů, kterým se nepodařilo před ním prchnout, nechal bez milosti povraždit. Ti šťastlivější se spolu s nejcennějšími věcmi, které se jim podařilo vzít s sebou, uchýlili na hrad Valdek, oporu katolické strany. To však ještě nebyl konec. Roku 1422 byl klášter znovu zpuštěn Pražany a to málo, co ještě zůstalo stát, dorazili potřetí roku 1425 Sirotci.¹²³ Bratr Blažej, který byl mezi těmi, jimž se podařilo utéci, byl vzhledem ke své učenosti poslán provinciálem jako profesor do Vídně, ale jeho italské přátelé si jej vyprosili pro klášter v Rimini. Lektor Mikuláš z Domažlic odešel do Vídně.¹²⁴ Po skončení husitských válek se nakonec někteří mniši vrátili zpátky. Nezůstali sami, protože nakonec jejich komunitu posílili spolubratři, kteří se k nim přidali z Belgie, Itálie, Francie a Polska.

Jako jedna z největších osobností, která se zasadila od roku 1469 o znovuoobnovení tohoto kláštera, se ukázal převor Mořic. Ten ze strachu z neustále neklidných poměrů nechal raději ostatky sv. Dobrotivé uložit do olovené rakve a ukrýt. To se ukázalo jako navýsost prozíravé jednání, neboť do kláštera roku 1483 vtrhli znovu utrakvisté a všechny mnichy vyhnali.¹²⁵ Po uklidnění poměrů se však život konventu už nestabilizoval a roku 1552 jej mniši opustili, poslední řeholník se odstěhoval k pražským augustiniánům. Opuštěný a zdevastovaný objekt přešel do majetku Zajíců z Valdeku a r. 1594 (po změně vlastníků) jej zkonfiskovala královská komora.¹²⁶ V r. 1620 maďarské sbory, povolané na pomoc českým stavům, klášter opět zničili. Až teprve v roce 1676 se podařilo augustiniánům – eremitům po několika pokusech klášter znovu obnovit, v čemž jim pomohl i klášter pražský. Také jim byla císařem Leopoldem I. vrácena majetková práva. Rok na to se jim podařilo nalézt i ostatky sv. Dobrotivé. Nejdříve však museli mniši žít v provizorních obydlích.¹²⁷ Koncem 17. století (od 1679) byl klášter velkoryse přestavován stavitelem Janem Dominikem Canevallem, po němž stavbu převzal J. Antonín Canevalle. R. 1682 byla postavena věž nad kaplí, starším kostelíku Zvěstování P. Marie. Původně byl hlavní kostel značně vyšší a prostor členilo osm sloupů do

¹²² KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 177

¹²³ *Augustiniánský klášter Svaté Dobrotivé*. <http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

¹²⁴ KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, str. 61

¹²⁵ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 177-178

¹²⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 691

¹²⁷ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 178

třech lodí. Nyní je chrámová loď členěna šesti sloupy na tři lodí, boční lodě mají sice stejnou výšku s hlavní lodí, ale jsou v polovině výšky rozděleny klenbou, která nese široké galerie. K presbytáři přiléhají gotická kaple sv. Benigny a barokní kaple sv. Mikuláše a Augustina pod věží. Po obnově kostela se pokračovalo stavbou východního křídla konventu a v nároží postaven nový refektář, dokončený asi r. 1683, pak následovalo budování jižního křídla; západní trakt nebyl nikdy realizován.¹²⁸ Na hlavním oltáři je obraz Zjevení P. Marie Oldřichovi z Valdeku, dílo pražského malíře Jana Petra Molitora (dokončen r. 1745).¹²⁹ U triumfálního oblouku stojí zmíněná gotická socha sv. Dobrotivé z doby kolem roku 1327 a v kapli je kamenná pozdně gotická socha Madony s Ježíškem. Na kruchtě jsou varhany pozoruhodné zachováním své původní podoby a dispozice, protože od své instalace v r. 1727 nebyly upravovány ani opravovány.

Z rozhodnutí císaře Josefa II. mělo dojít koncem 18. století ke zrušení kláštera. Na základě žádosti místních obyvatel k tomu překvapivě nedošlo a zřízení nové farnosti na Ostrově roku 1789, kde se o duchovní správu starali augustiniáni, umožnilo setrvání řeholníků i nadále. Klášter tak přežil až do násilné komunistické likvidace klášterů v dubna roku 1950. Mniši byli odvezeni do pracovních táborů a až do r.1990 byl klášter opět opuštěn. V období 1950 - 1954 Svatou Dobrotivou (Zaječov) neslavně proslavil 52. pomocný technický prapor (VÚ 4934), jeden z těch, které byly zřízeny pro tzv. politicky nespolehlivé brance, kterých tu sloužilo bez zbraně několik tisíc.¹³⁰ V samotném klášteře byl umístěn depozitář Muzea tělesné výchovy. V současné době je budova kláštera ještě z části polorozpadlá, ale kostel je již krásně obnoven. Augustiniáni, kterým byl klášter restituován, se také snaží o obnovení původní funkce poutního místa.¹³¹

6.1.3. Praha - Klášter u sv. Tomáše apoštola

Počátky kostela augustiniánského kláštera na pražské Malé Straně sahají už před rok 1285, protože kostel sv. Tomáše apoštola nechal postavit již předtím král Přemysl Otakar II. a při něm existovala ještě o něco starší kaple sv. Doroty. Patronátní právo zde měli břevnovští benediktini.¹³² Král Václav II. spolu s manželkou Jitkou určili tento klášter za budoucí sídlo řádu augustiniánů poustevníků. Toto rozhodnutí bylo Václavem učiněno „pro spásu duše svého otce“. Jeho prvním převorem se stal Dypold, který jej 24. dubna 1285 převzal se souhlasem pražského biskupa Tobiáše od břevnovského opata Křišťana, aby jej

¹²⁸ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 692

¹²⁹ *Augustiniánský klášter Sv. Dobrotivé*. [on line] <http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

¹³⁰ <http://www.brady.net/ptp.htm>; Tábor PTP umístěn na Kvani. Místní část Zaječova Kvaň se poprvé připomíná v roce 1263, kdy připadla ke klášteru Svaté Dobrotivé.

¹³¹ *Augustiniánský klášter Svaté Dobrotivé*. [on line] <http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

¹³² VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 461-462

proměnil v augustiniánský klášter.¹³³ „Téhož roku přišli do Prahy bratři mniši z řádu poustevníků svatého Augustina a uchýlili se...ke kostelu svatého Tomáše apoštola v podhradí, kde pobývají až podnes a stále slouží Kristu. Do Prahy potom též vtáhnou, kdož po vodě života prahnou, bratři poustevníci (též vilémity se zvali), žijící ve všem řádně a pějíce stále: „Ó Kriste, králi a Vykupiteli, měj čest a slávu i chválu!“¹³⁴ Královská zakládací listina nese datum 1. července 1285. Stavba nového většího kostela byla započata od presbytáře, na nějž navazovalo trojlodí. Původní kostel byl zřejmě postupně bořen, jeho zbytek se zřejmě zčásti zachoval v severní stěně nového chóru. Ten byl dokončen a vysvěcen v roce 1315 za účasti vysokých církevních představitelů - světil mohučský arcibiskup Petr z Aspeltu za přítomnosti trevírského arcibiskupa Balduina a pražského biskupa Jana IV. z Dražic.¹³⁵ Celý kostel, basilikální trojlodí s řadou kaplí, byl posvěcen roku 1379 papežským legátem kardinálem Pileem za přítomnosti pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, mohučského arcibiskupa Ludvíka a olomouckého biskupa Jana ze Středy. Průčelí mělo být dvouvěžové, podařilo se však dokončit jen severní věž, která musela být ještě zesílena, když na ni v r. 1412 zavěsili zvon vážící 52 centnýřů (asi 3200 kg).¹³⁶ Klášteru se dařilo velmi dobře, protože brzo získal mnoho dobrodinců a četné zbožné odkazy umožnily vybavování kostela nákladným mobiliářem. Ve 14. století se už nádherou parament, kostelního zařízení i uměleckými poklady vyrovnal ostatním významným klášterům augustiniánského řádu. Mimořádnou duchovní událostí pro novou klášterní komunitu bylo darování ostatků sv. apoštola Tomáše od augustiniánů v italské Sieně zásluhou císaře Karla IV. Současně se stavbou chrámové lodi se budovalo východní křídlo konventu s ambity. V r. 1339 se zde připomíná kaple sv. Filipa a Jakuba (založená Štěpánem z Tetína), dnešní kaple sv. Barbory. Sloužila jako kapitulní síň a krásný gotický prostor prošel časem různými úpravami. V r. 1410 byl ke kapli přistavěn malý presbytář. V roce 1398 byl dokončen refektář, těsně před vypuknutím husitské revoluce dormitář, sklepy a některé hospodářské prostory. Počátkem 15. století byl v podstatě dokončen tento duchovně a kulturně významný stavební a umělecký komplex s bohatou vnitřní výzdobou. Je doloženo několik oltářů, 13 dřevěných soch¹³⁷, kamenná socha P.

¹³³ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 175

¹³⁴ *Kronika zbraslavská*, str.87 - 88

¹³⁵ Historie kostela sv. Tomáše: Augustiniáni v klášteře sv. Tomáše 1285–2002. [on line] <http://www.augustiniani.cz>

¹³⁶ *Historie kostela sv. Tomáše: Augustiniáni v klášteře sv. Tomáše 1285–2002*. [on line] <http://www.augustiniani.cz>

¹³⁷ Z toho bylo 5 soch mariánských, socha Krista v hrobě, 3 sochy Krista zmrtvýchvstalého aj. VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 462

Marie¹³⁸ a při slavnostních příležitostech byl chór zdoben tapisériemi s výjevy ze života Ježíše Krista a sv. Augustina.

Svatotomášský klášter také stal významným centrem vzdělanosti. Od počátku 14. století zde existovalo řádové generální studium jako jediné učiliště toho druhu pro rozsáhlou provincii bavorskou, k níž české a moravské kláštery tou dobou náležely. Již od dob svého počátku se považovalo za prestižní záležitost, neboť mimo jiné zde působili známí vynikající lektoři, jako například Jindřich z Friemaru mladší, zmiňovaný k roku 1343 jako „professor actu regens“. Ani založením univerzity Karlovy neutrpělo augustiniánské učení žádné újmy, protože se stalo její součástí. Jeden řádový lektor byl plnoprávným členem profesorského sboru teologické fakulty a dva augustiniánští klerici docházeli povinně na přednášky profesora teologie, který nenáležel k řeholnímu stavu. Filozofického magisteria mohli členové řádu získat i na svém generálním studiu, ale zkouškám musel být přítomen děkan fakulty. Teologické grady pak udílela pouze univerzita.¹³⁹

Zdejší studium bylo v době před husitskou revolucí velice žádané a získávalo si množství studentů ze všech evropských zemí. Z lektorů působících u sv. Tomáše vynikli mimo jiné Mikuláš z Loun, první profesor teologické fakulty, který zemřel roku 1371 na postu řezenského světícího biskupa, Jan Klenkok (Clenck), proslavený svým bojem proti právnímu kodexu *Sachsenspiegel*¹⁴⁰, Jan z Mnichova, Jan z Brakel, Leonard z Korutan, Mikuláš ze Stráže, Mikuláš z Domažlic, Heřman z Mindelheimu a další. Další členové kláštera se starali o duchovní správu a někteří z nich se proslavili také jako kazatelé. Tato činnost si vyžádala potřebu rozšiřovat klášterní knihovnu. V tomto ohledu měli velké příznivce – arcibiskup Arnošt z Pardubic věnoval některé rukopisy a zejména pak kancléř Karla IV. Jan ze Středy, litomyšlský a olomoucký biskup, horlivý příznivec augustiniánské vzdělanosti. Před cestou do Itálie věnoval klášteru 32 svazků theologie, ale nachází se tu také Seneca (dva svazky), svazek Livia a Danteho. Zachovaný katalog z roku 1409 uvádí v klášterní knihovně 127 knih a roku 1419 již 155 knih.¹⁴¹ V sakristii mělo být dalších 48 liturgických knih.

Ovšem to už se přiblížila husitská revoluce, ve které augustiniánští eremité doplatili na svůj odmítavý postoj vůči Husovým názorům a husitskému hnutí a sdíleli podobný osud s jinými řádovými domy. 17. října 1419 obsadili lidé české královny vdovy

¹³⁸ Socha byla zakoupena významným šlechticem Markvartem z Vartemberku a na Kosti r. 1396 a r. 1414 umístěna na oltáři Navštívení P. Marie uprostřed kostela. VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 462

¹³⁹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 175-176

¹⁴⁰ Také autor některých dalších spisů: *Dekadikon, Expositio litteralis super quattuor libros Sententiarum, Super librum Actuum Apostolorum* aj. Byl také oponentem Jana Milíče z Kroměříže při ospravedlňování se tohoto kazatele před papežskou kurií v Avignonu.

¹⁴¹ KADLEC, c.d., s. 176

Žofie a jejich spojenci „*Pražský hrad, klášter strahovský, klášter sv Tomáše a dvůr arcibiskupův*“. V bojích s husity v následujících dnech však „*královští, nemohouce nijak odolati Pražanům, s nastalým večerem (4. listopadu) se utekli z arcibiskupova dvora, z domu saského vévody, z kláštera svatého Tomáše a jiných domů na Pražský hrad*“.¹⁴² V následujícím roce 1420 dne 9. května vypálili Pražané „*cely kláštera svatého Tomáše*“¹⁴³ a znovu ještě 14. května klášter i s kostelem. Zničen úplně však asi nebyl, i když zřejmě zaniklo veškeré umělecké vybavení. Majetek opuštěného kláštera začala obec rozprodávat.¹⁴⁴ O návrat se řeholníci pokusili roku 1435, ale byli opětovně vyhnáni. Teprve až roku 1490 se podařilo převorovi Augustinovi z Domažlic usadit mnichy u sv. Tomáše natrvalo a zahájit rozsáhlejší opravy. Roku 1499 byla vysvěcena obnovená kaple sv. Filipa a Jakuba, přitom bylo zasvěcení změněno na dnešní svatobarborské. Augustinův nástupce – Martin z Ostrova (Martinus de Insula – Sv. Dobrotivá) – doložený v prvních desetiletích 16. století, začal se znovubudováním kláštera. To se mu dařilo díky dobrodincům, které se mu podařilo získat. Zejména jím byl pan Tvoch a jeho manželka Kateřina z Machovic. Další práce umožnil dar krále Ferdinanda I., který věnoval materiál na opravu presbytáře. Obnovu však zkomplikoval velký požár, který roku 1503 zachvátil klášter. Za dalších šest let se k tomu ještě připojilo zřícení kostelního kůru pod tíhou lidí a 1541 vyhořel celý klášterní areál. Nakonec do obnovy kláštera zasáhl král Ferdinand I., který v roce 1531 potvrdil klášterní privilegia a svým darem umožnil zaklenutí presbyteria a obnovení bohoslužeb.¹⁴⁵ Klášter se však potýkal s nedostatkem řeholníků a kazatelů, proto přijal r. 1524 pro česká kázání Václava Hájka z Libočan. Hájek, známý kronikář, patří k nejznámějším, i když kontroverzním postavám české renesance. V letech 1524-39 (nepochybně s přestávkami) údajně působil jako kazatel u Sv. Tomáše. V roce 1555 byl dům snad již zcela prázdný. Proto došlo nakonec k jeho nabídnutí jezuitům, kteří měli zájem usadit se v Praze a zříditi si zde kolej. Nakonec však ale dali jezuité přednost klášteru u sv. Klementa,¹⁴⁶ rádi totiž stavěli „na zelené louce“ a Malá Strana jim pro rozmach budoucí koleje zřejmě nestačila. Král Maxmilián II. spojil v roce 1565 správu původně ženského kláštera sv. Kateřiny na Novém Městě se správou kláštera u sv. Tomáše a roku 1568 potvrdil svatotomášského převora Martina Svitavského z Bochova i ve funkci převora u sv. Kateřiny.¹⁴⁷

Aby získali prostředky na obnovu vlastního domu museli augustiniáni rozprodávat klášterní majetek, ale až teprve císař Rudolf II. za pomoci dalších četných dobrodinců

¹⁴² VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ: *Husitská kronika*, s. 36

¹⁴³ Tamtéž, s. 55

¹⁴⁴ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 463

¹⁴⁵ [on line] <http://www.augustiniani.cz>

¹⁴⁶ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 176

¹⁴⁷ [on line] <http://www.augustiniani.cz>

(zejména z rodu Lobkoviců a Starhembergů) dílo dovedl ke zdárnému konci, byť už v jiné podobě.¹⁴⁸ Opravy kostelního trojlodí, jež se prováděly od poloviny 16. století v renesančním duchu, měly za následek arkády nad postranními loděmi a rovněž úpravy vstupních portálů do kaple sv. Barbory, dílo kameníka Giovanniho Battisty Bussi de Campione¹⁴⁹. Na těchto renovacích se posudkem podílel císařský stavitel Ulrich Aostalli¹⁵⁰, pohřbený potom v klášterním ambitu, stavitelem realizujícím obnovu byl zřejmě Bernardo di Alberto (+1590) a po něm Jan Dominik de Barifis, doložený r. 1611. Chrám byl vysvěcen v lednu 1593 nunciem Grecianem z Cremony. Z doby Rudolfa II. se zachovalo kromě architektury i několik výtvarných děl. Slavný malíř Bartoloměj Spranger je autorem obrazu sv. Šebestiána na oltáři v presbytáři, od Josefa Heintze se nachází v kapli sv. Barbory obraz Sv. rodiny. Votivní obraz s Ukřižovaným v pravé boční lodi věnoval r. 1608 španělský vyslanec Gulilelmo de S. Clemente.

Do života kláštera zasáhly samozřejmě také události spojené se stavovským povstáním. V prosinci 1618 žádali direktori – prozatímní zemská vláda vzbouřených stavů – od provinciála Jana Svitavského z Bochova půjčku na vyplácení žoldu a hrozili, že nespokojení vojáci se jinak vrhnou na klášterní majetek. Zjistili totiž, že klášter má „*poctivé důchody, též dobré opatření a zásoby, nechová v klášteře mnoho bratří.*“ Ze svých důchodů prý každého roku „*nemalou summu na stranu odkládá*“, takže „*nemalou summu peněz hotových a ležatých nyní pospolu jmiti musíte.*“ Nakonec k záboru klášterního majetku došlo.¹⁵¹ Avšak v krátké době po vítězství v bělohorské bitvě, už 23. XI. 1620, místodržitel Karel z Lichtenštejna v zastoupení císaře Ferdinanda II. svoluje, aby klášter obdržel zpět zabavený majetek. A v následujícím roce císař potvrdil klášterní privilegia a nařídil Lichtenštejnovi, aby vyplácel převorovi u sv. Tomáše ročně 1500 kop míš. na výchovu a vydržování mladých kněží. Špatný stav ohledně personálního obsazení kláštera se však vlekl i po celou první polovinu 17. století. Přesto se v konventu stavělo i v pobělohorském období. Práce uzavřelo objednání (r. 1637 za provinciála Jana Crystelliuse Svitavského z Bochova) hlavního oltářního obrazu s výjevem umučení apoštola sv. Tomáše a obrazu sv. Augustina u jednoho z nejslavnějších malířů Evropy Petra Pavla Rubense dodaných r. 1638.¹⁵² Jedná se o pozdní a zralá díla umělce (+ 1640). První se vyznačuje zdůrazněnou dramatičností, „*bohatou výrazovou škálou obličejů*“, drastickým vyjádřením zběsilosti katanů, která jakoby souzněla se zážitky mnoha lidí času třicetileté války. Obraz hlavního řádového

¹⁴⁸ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 176

¹⁴⁹ Je také autorem portálů z Josefské a Letenské ulice.

¹⁵⁰ Jeho návrh úpravy kláštera byl finančně tak náročný, že byla obnova provedena jen zčásti. VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 463

¹⁵¹ podle [on line] <http://www.augustiniani.cz>

¹⁵² KRSEK: *Petrus Paulus Rubens*, s. 85-86

patrona je naproti tomu zklidněnou meditací, používající méně dramatických prostředků. „*Tu Rubens vystačil s minimem barev ve výmluvné jednotě hojnosti a úspornosti, tak příznačné pro pozdní díla velkých mistrů.*“¹⁵³ Zachycuje výjev z legendy, kdy světec při práci na díle o tajemství Nejsvětější Trojice (De Trinitate) potkává na mořském břehu dítě, které přelévá moře do jamky v písku, a tak si uvědomuje omezenost lidského myšlení.¹⁵⁴

Nakonec se válečné události konventu nevyhly. Na samém konci války došlo roku 1648 i k vyplenění klášterní komunity, když Švédové obsadili Malou stranu a švédský generál Königsmark nechal řadu nejvzácnějších knih a rukopisů odvézt. Knihovna, která v roce 1603 obsahovala asi 5000 svazků, tuto pohromu již nezacelila.¹⁵⁵ Teprve až s návratem poklidnějších časů se začal klášter opět pozvolna vzpamatovávat. Dosavadní v jádru gotický kostel, opravený a nově zaklenutý v renesančním slohu, ale silně poškozený při velké bouři v roce 1723, měl být po marných pokusech o opravu přestavěn v barokním slohu.¹⁵⁶ Tohoto díla se ujal převor Serafin Melzer. Vybral si stavitele Kiliána Ignáce Dientzenhofera, který „*převzal náročnou a i po technické stránce obtížnou přestavbu jejich klášterního kostela*“¹⁵⁷. Původně měla být přestavba rozsáhlejší, ale vzhledem k možnostem kláštera, byla zvolena skromnější varianta. Smlouva na částku 8300 zl. byla podepsána 26. dubna 1727. Presbytář byl zaklenut kupolí s lucernou, hlavní loď byla opatřena novou klenbou. Architekt vnesl do této své práce už radikálně barokní tendence. „*Celá masívní kulisa průčelí...působí barokovou bizarností i monumentalitou.*“¹⁵⁸ Pro stavitele to byl tvrdý oříšek, protože je v úzké uličce pro diváka prostorově malý odstup. Fasáda průčelí je pojata velmi plasticky s mohutnými sloupy a římsami. Na vnitřním zařízení se podílelo několik významných umělců jako Ondřej F. Quitainer (6 stříbrných soch českých patronů, 1721)¹⁵⁹, Ferdinand M. Brokoff (modely soch pro hlavní oltář provedl 1731 Ignác Miller), František I. Weiss (oltář sv. Tomáše z Villanovy, po 1740), Jan A. Quitainer (figurální výzdoba kazatelny aj.) a Ignác F. Platzer. Mezi nimi také sochař Karel J. Hiernle (častý spolupracovník Dientzenhoferův) a Václav Vavřinec Rainer, který vyzdobil klenbu freskami ze života sv. Augustina. Opravený kostel

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 86

¹⁵⁴ RULÍŠEK: *Postavy, atributy, symboly: Slovník křesťanské ikonografie*, heslo „Augustin“

¹⁵⁵ Knihovna se v následujících dobách rozrůstala a na konci 18. století obsahovala již přes 10 000 svazků a koncem 19. století téměř 19 000 knih. Nejvzácnější je rukopis z počátku 15. století – Codex Thomaeus, obsahující důležité prameny k historii kláštera jako opisy důležitých listin, inventáře majetků, seznam bohoslužebných předmětů a dva katalogy knihovny z let 1409 a 1418. Likvidace v r. 1950 postihla i knihovnu, kterou převzala do správy Národní knihovna, nejcennější svazky byly odvezeny do pražského Klementina, rukopisy do Státního ústředního archivu. [on line] <http://www.augustiniani.cz>

¹⁵⁶ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 177

¹⁵⁷ VILÍMKOVÁ: *Stavitelé paláců a chrámů*, str. 139

¹⁵⁸ BLAŽÍČEK: *Umění baroku v Čechách*, str. 89

¹⁵⁹ Sochy byly hrazeny z velikého odkazu hraběnky Heleny Barbory z Vřesovic, vdovy po předbělhorském místodržícím Jaroslavu Bořitovi z Martinic. [on line] <http://www.augustiniani.cz>; Kvůli opravě kostela a konventu, poškozených bleskem r. 1723, prodány a nahrazeny levnějšími podle návrhu F. M. Brokoffa. VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 464

byl svěcen r. 1729 a 1730. Z činnosti mimo klášter lze uvést vztyčení soch sv. Augustina a sv. Mikuláše Tolentinského, díla sochaře Jana Bedřicha Kohla, na Karlově mostě r. 1708 z iniciativy provinciála Václava Pelikána a někdejšího asistenta generálního převora Christiana Mitise. V klášteře bylo také obnoveno řádové teologické studium. Z teologů vynikly některé osobnosti, jako převor Benignus Sichrovský (+ 1737)¹⁶⁰ a Kosmas Schmalfus (+ 1811), profesor teologie na pražské univerzitě.¹⁶¹

Za Josefa II. unikl klášter hromadnému rušení, i když počet řeholníků musel být omezen z 35 jen na 18. Zbývající řeholníci se věnovali duchovní správě. Klášter svému opětovnému zániku však neunikl, byl zlikvidován roku 1950 rukou komunistů a mniši byli vystěhováni. V budově konventu byl zřízen domov důchodců. Po „sametové revoluci“ byl klášter restituován řádu augustiniánů a interiér kostela prochází v současné době důkladnou renovací.

V novější době vynikl v řadě členů konventu jako spisovatel P. Dr. Augustin Černovský. A významně, byť tragicky, se také zapsal do historie řádu P. Dr. Augustin Schubert (od roku 1932 převor a definitor u sv. Tomáše a také ústřední vzdělavatel Československého Orla). Krátce po vzniku tzv. „Protektorátu Čechy a Morava“, 26. srpna 1939, byl zatčen, vězněn postupně na pražském Pankráci, v Oranienburgu a zase na Pankráci, než skončil v koncentračním táboře Dachau. Tam byl jako nepřítel Říše zařazen do Strafkompagnie, která pracovala až 15 hodin denně. Vlivem těchto strašných podmínek 28. července 1942 umřel ve 40 letech na tuberkulózu.¹⁶² Zachovalo se po něm několik motáků a malý růženec uhnětený z chleba. V současnosti probíhá přípravný proces jeho blahorečení.

6.1.4. Domažlice – klášter u kostela Nanebevzetí P. Marie

Domažlický klášter s kostelem Nanebevzetí P. Marie založil v severozápadní části města král Václav II. se svou manželkou Jitkou roku 1287. Založení bylo potvrzeno pražským biskupem Tobiášem z Bechyně 28. ledna 1288¹⁶³, schváleno řádovým generálem

¹⁶⁰ Zásadně se podílel na svatořečení Jana Nepomuckého a vydal řeholní pravidla svého řádu.

¹⁶¹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 177

¹⁶² KADLEC, c.d., s. 177; Faix: *Tole Lege*, roč. VII, 2003, č. 74, s. 1; Po Mnichovu r. 1938 napsal do Orelského věstníku: „*Národ prohrál boj, ve kterém nesměl tasit kordy. Porážka tato přišla nečekaně pro lid, který byl ochoten obětovati vše, a více než co jiné nám svírá hrdlo pomyšlení na skutečnost, že jsme ani krajním odhodláním k sebeobětování pro záchranu vlasti nemohli zabrániti tomu, co přišlo.*“ [on line]

<http://www.orel.cz/profil>

¹⁶³ „...*A proto chceme, aby vám všem tímto listem bylo známo, že na žádost a zbožnou snáženost předobrotivého pána našeho, pána Václava, jasného krále Čechů a markrabí moravského obdarování jeho právě a dokonalé vydané s dorozuměním naším svobodným a zřejmým, které on učinil počestným a nábožným mužům bratřím poustevníkům z řádu svatého Augustina, majitelům tohoto listu, udělív jim a všem jejich nástupcům a vykázav řádu svrchu řečenému místo, kde se sami usadili a usazují k uctění Boha a ku prospěchu spasení duší mezi zemi*

bl. Klementem z Auximo (da Osimo) a papežem Mikulášem IV. Nový klášter se dobře rozvíjel a začátkem 14. století byly zřejmě už postaveny budovy konventu, o čemž svědčí i fakt, že 29. června 1315 se zde konala kapitula velké bavorské provincie.¹⁶⁴ Roku 1343 žilo v klášteře devět mnichů. Roku 1410 byli také tomuto klášteru uděleny odpustky papežem Bonifácem IX. Mezi členy kláštera jsou mimo jiné zaznamenáni lektoři Leo a Velislav, což nasvědčuje domněnce, že se zde nacházelo i řádové studium.¹⁶⁵ Se stavbou kostela se začalo hned po založení, byla však dokončena asi až v poslední čtvrtině 14. století, protože ještě r. 1379 byly klášteru povoleny arcibiskupem Janem z Jenštejna sbírky na jeho dokončení. Založen byl jako síňové trojlodí s protáhlým presbytářem. Klášter přiléhá k severní straně kostela.¹⁶⁶

Během husitské revoluce přitáhli roku 1419 ozbrojené voje, které po tom, co se řeholníci odmítli k nim přidat, klášter vyplenili a zapálili, někteří z mnichů při tom zahynuli. První pokus o obnovu komunity roku 1434 byl velmi obtížný. V pobořeném klášteře si bratři zřídili prozatímní skromné bydlení a nějakou dobu zde vydrželi, protože kostel zůstal celkem neporušený a přečkal dokonce i požár města v r. 1499. Nicméně komunita se tenčila až poslední bratr Jan odešel r. 1530 do rodného Horšovského Týna. Domažličtí požádali v roce 1534 o uvolněný majetek kláštera i s kostelem, což bylo povoleno císařem Ferdinandem I. v roce 1557 po zaplacení 200 kop českých grošů. Město i jeho okolí bylo až do pobělohorské doby „pod obojí“ a ještě před tím patřilo mezi hlavní bašty husitství. Teprve až po bitvě na Bílé hoře, po zakročení provinciála augustiniánů P. Jana Crystelliuse bylo jednáno v roce 1623 o vrácení realit klášteru. Augustiniánští eremité, jejichž představeným byl nizozemský rodák Jindřich (Hendrick) Schoeller, se opět usadili natrvalo v Domažlicích, ovšem zatím v soukromém tzv. Voprchovském domě na náměstí. Na příkaz místodržitele Karla z Liechtensteinu z r. 1621 a opakovaně v květnu 1624 měla obec vrátit majetek kláštera, což učinila velmi neochotně. Se stavební obnovou se začalo, vzhledem k hospodářské situaci kláštera, až r. 1671 za převora Niklase Puchnera. Východní část klášterní budovy při kostele Nanebevzetí Panny Marie byla částečně hotova roku 1674, do ní se augustiniáni v tom roce nastěhovali, jižní strana byla dostavěna později. Severní zůstala ještě dlouho jako dřevěné provizorium, neboť stavební činnost se přesunula na kostel. Roku 1681 augustiniánský řád totiž získal opět právo užívání kostela a bylo započato s budováním jeho vnitřního zařízení částečně na účet řádu a částečně z dobrovolných

---

trhového města Domažlic, aby tam z nábožné vůle téhož pána našeho krále a na odpuštění hříchů předků jeho i jeho vlastních, jakož i nejvznešenější paní Jitky, choti jeho, slavné královny české, markraběnky moravské, ke cti všemohoucího Boha a jeho svatých, řeholní dům a kostel vystavěn byl...“ Podle záznamu v pamětní knize kláštera. [on line] <http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

¹⁶⁴ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 216; KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 178

¹⁶⁵ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 178

¹⁶⁶ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 1., s. 314

darů příznivců klášterního kostela. Mezi dárci vynikli především Krištof Vilém Harant z Polžic a Bezdruzic, rytíř Stupparth z Löwenthalu a Jan František hrabě z Vrtby. Na jeho náklady byl opraven také hlavní portál kostela.¹⁶⁷ Ostatně i samo město se na konci 17. století jen pomalu vzpamatovávalo z hlubokého úpadku v období třicetileté války.

Vedle duchovní správy se zdejší augustiniáni věnovali i školství. Humanitní výuku zahájili za přispění obce r. 1682, která však byla po čtyřech letech z nedostatku obecních prostředků zastavena. Ovšem hned v roce 1683 zachvátil celé město ničující požár, který zničil i střechu konventní budovy včetně několika místností a klenbu kostela. Gotické trojlodí bylo patrně koncem 17. století zbořeno a kostel přestavěn na jednolodní se stejně širokým presbytářem a čtyřpatrovou věží na jižní straně. Dispozice si přesto v jádru zachovala gotický charakter projevující se především v polygonálním závěru presbytáře s opěrnými oblouky.¹⁶⁸ Ambity nedokončeného rajského dvora byly zazděny z povětrnostních důvodů a opatřeny okny. Na jaře 1741 se začal opravovat kostel a o svátku sv. Václava byl vysvěcen. Požárem v r. 1747 na svátek sv. Anny byla konventní budova opět značně poškozena a teprve pomocí sbírek a milodarů v celých Čechách, s pomocí města Domažlice a pivoňského konventu došlo k radikální přestavbě.¹⁶⁹ Odkaz manželů Hoffmannových umožnil zrušit dřevěné provisorium a r. 1707 už bylo východní i severní křídlo zděné. Mezitím byla v r. 1728 obnovena školní výuka a ta vydržela až do josefínských reforem. Koste byl upravován ale ještě několikrát v 18. i 19. století (po požáru r. 1747, 1774, 1787, 1829-32, 1864).¹⁷⁰ V kostele, se zařízením převážně z 19. století (po 1822; kostel znovu vysvěcen dne 18. listopadu 1832), se zachovala pozdně gotická socha P. Marie na půlměsíci s žehnajícím Ježíškem na levé ruce a s dvěma andělky u nohou. Vznikla těsně před druhým zánikem klášterní komunity, v době kolem r. 1500. Z barokního zařízení jsou u hlavního oltáře umístěny sochy sv. Augustina a sv. Řehoře Velikého (18. století).

Za převora Gelasia Vovsa se podařilo získat od města část hradeb, které byly použity na výstavbu západního křídla kvadratury.¹⁷¹ Plány vyhotovil údajně známý barokní architekt Kilián Ignác Dientzenhofer. V přízemí severního křídla byl vyzdoben refektář bohatou štukaturou a freskami na klenbě, které provedl r. 1752 plzeňský malíř František Julius Lux. Zobrazují výjevy Boží vlády nad stvořením (na slova 144. žalmu), sv. Augustina myjícího nohy poutníkovi (Kristu) a smrt sv. Mikuláše Tolentinského (k němuž se sklání v oblacích P. Maria). Na bráně ke kostelu a na klášterní zdi je devět soch od domažlického Františka

¹⁶⁷ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 217; <http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

¹⁶⁸ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, *c.d.*, s. 218

¹⁶⁹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 178

¹⁷⁰ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 1., s. 314

¹⁷¹ Práce zahájeny v r. 1745 a dokončeny 1749. VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, *c.d.*, s. 217

Xavera Ringelhahna z let 1743-44.¹⁷² Obnovená škola byla r. 1766 rozšířena na gymnasium, a tak bylo potřeba postavit pro ni novou budovu. K položení základního kamene došlo r. 1767 a dostavělo se v květnu r. 1770. Barokní budova má pyramidovou střechu. Tereziánskou reformou bylo gymnasium změněno na hlavní normální školu. Klášter přestál, díky svým veřejným aktivitám, vlnu rušení za císaře Josefa II., musel však omezit počet řeholníků. V r. 1808 byl přesto zaveden noviciát. Koncem 19. století pobývali v klášteře už jen dva řeholníci s kněžským svěcením. Klášter hostil během staletí četné významné osobnosti, z nichž uveďme aspoň obrozeneckého novináře, básníka a politika Karla Havlíčka Borovského, básníka a archiváře Karla Jaromíra Erbena a mladou spisovatelku Boženu Němcovou.

V roce 1945 při osvobozování města Domažlic americkou armádou byl kostel poškozen dělostřeleckou palbou. Oprava byla provedena v témže roce, za převora P. Václava Sedláčka, z prostředků řádu a za přispění města. Násilnému zrušení konvent neunikl za komunistické vlády v roce 1950. Budovy kláštera byly vydrancovány, vykradeny a pak „svěřeny k opatrování“ vojenskému eráru jakožto nouzová kasárna. V krásném refektáři hráli například nováčci fotbal. Ztratily se cenné předměty z řádového muzea, vybavení malého refektáře v prvním patře, památky na klášterní školu i skoro celý bohatý archiv s důležitými prameny k dějinám města. Poničena a vykradena byla také domácí kaple klášterníků, kde byly vzácné a velice skvostné řezby i obrazy z doby vrcholné renesance a baroka. Později byla po 15 let v historickém refektáři školní kuchyně s jídelnou, a tak stálým působením kuchyňských výparů, špatným větráním i destruktivními činnostmi mladých strážníků byly zničeny skoro všechny nástěnné malby převora P. Severina de Naker i P. Assama ze třetí třetiny XVII. století. V objektu byla také umístěna Lidová škola umění. Po tzv. sametové revoluci byl klášter r. 1990 navrácen pod správu řádu¹⁷³ a začala, také s přispěním široké mezinárodní augustiniánské pospolitosti, oprava všech budov, která dosud stále probíhá. V jejím rámci byl r. 1993 obnoven refektář v severním křídle s bohatou barokní štukaturou na klenbě a s freskami a slouží jako městská výstavní síň. Nicméně s velkým finančním vypětím obnovené nástěnné obrazy, jsou už pouhým torzem. Objekt nyní slouží jako Základní umělecká škola. Barokní budovu někdejšího gymnasia teprve nedávno opustila policie a město ji propůjčilo knihovně Boženy Němcové.¹⁷⁴

---

¹⁷² VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 217; [on line] <http://www.augustiniani.cz/klastery/domazlice.html>; představují Nanebevzetí P. Marie, sv. Augustina, Mikuláše Tolentinského, Tomáše z Villanovy, Jana z Facunda, Vavřince, papeže Gelasia (patron tehdejšího převora) a české patrony Václava a Jana Nepomuckého

¹⁷³ Restituován v měsíci říjnu r. 1990 a převorem se stal P. Augustin Dorničák. [on line]

<http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

¹⁷⁴ [on line] <http://www.idomazlice.cz>

6.1.5. Bělá pod Bezdězem – klášter u kostela sv. Václava

Klášter augustiniánů - eremitů v severozápadní části města Bělé pod Bezdězem¹⁷⁵ byl založen roku 1345 díky dobročinnosti šlechtice Hynka Berky z Dubé, který prostřednictvím krále Jana Lucemburského zažádal papeže Klementa VI. o souhlas, zda by mohl zřídit na svém panství klášter pro 12 řeholníků s kostelem sv. Václava. Snad jej pobízel Mikuláš Teschl z Loun (Nicolaus de Luna), který se stal provinciálem augustiniánské česko-bavorské provincie, zahrnující tehdy i Rakousko s Korutany, Moravu, Slezsko a z Polska se rozšiřující k Rusku a Litvě. 26. října 1345 dal papež své svolení, a tak bylo nadání včetně statků vloženo 11. března 1346 do zemských desek.¹⁷⁶ Zakladatel se však osazení kláštera nedočkal (asi 1350), neboť v září 1348 zemřel. Teprve až jeho nástupce Theobald Zajíc z Hasenburku, jehož dva synové Jan a Václav byli augustiniáni – eremité a oba působili v Praze jako lektoři, konečně stavbu úspěšně dovršil. Roku 1384 se dokonce jeden z příbuzných tohoto šlechtice, Zbyněk Zajíc z Hasenburku, stal převorem tohoto kláštera. Udržení tohoto kláštera (jak tomu učinil i u řady dalších klášterů) podpořil roku 1401 udělením zvláštního odpustku papež Bonifác IX.¹⁷⁷ A stejně jak tomu bylo u mnoha jiných klášterů, poklidný rozvoj Bělé přerušily husitské války. Roku 1421 (18. října) přepadli klášter husitští Pražané, celý ho vyplnili, vypálili a řeholníky pobili. Patrně až r. 1445 byl učiněn pokus o znovuosazení kláštera, k r. 1450 je připomínán převor Vaněk.¹⁷⁸ Podle nápisu na zvonu se dozvídáme, že na Bělé pod Bezdězem byl roku 1539 převorem bratr Štěpán¹⁷⁹ a ještě 1548 je zmiňován převor Stanislav. Bohužel komunita nepřetrvala druhou polovinu století, kostel údajně obsadila Jednota bratrská, pozemkový majetek se asi vrátil do rukou rodu zakladatele. Po porážce stavovského povstání byl tento majetek Bohuchvalovi Berkovi z Dubé, přednímu členovi stavovského direktoria, konfiskován. K obnově kláštera došlo až po bělohorské bitvě a to zásluhou Albrechta z Valdštejna, který panství zakoupil r. 1622 od královské komory. Albrecht¹⁸⁰ nejdříve nabídl roku 1624 augustiniánům hrad Bezděz a zabezpečil je nadacemi (donační listina z 12. března 1627). Po vítězné bitvě u Desavy založil v hradní kapli oltář sv. Marka, u něhož měli mniši každou sobotu sloužit zpívanou mši, jelikož k vítězství došlo v sobotu o svátku sv. Marka. V tento den se mělo každoročně konat na Bezděz děkovné

¹⁷⁵ Pramenný fond augustiniánů v Bělé je zachován zlomkovitě, ale přesto je významným pramenem pro dějiny kláštera, jeho statku Vísky i města Bělá pod Bezdězem. Zahrnuje časové období 1633-1947 a je uložen v SOA Mladá Boleslav.

¹⁷⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 171

¹⁷⁷ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 178-179

¹⁷⁸ VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 171

¹⁷⁹ KADLEC, c.d., s. 179

¹⁸⁰ Založil také augustiniánský klášter u Všech svatých v České Lípě.

procesí. V roce 1633, po devíti letech pobytu na Bezdězu, byli čtyři řeholníci přestěhováni Valdštejnem do obnoveného kláštera v Bělé. Na Bezdězu měli být usazeni benediktini montserratští. Nová zakládací listina už nebyla Valdštejnem podepsána, protože byl v Chebu r. 1624 zavražděn a panství bylo opět zkonfiskováno. Ovšem zanedlouho museli augustiniánští mniši zase odejít a to když roku 1639 přitáhli k Bělé pod Bezdězem Švédové.¹⁸¹ Roku 1647 (6. prosince) vydal Ferdinand Caretto-Millesimo, jehož otec František markrabě de Grana et Caretto, hrabě von Millesimo koupil panství od královské komory, novou fundaci, potvrzující vlastně onu Valdštejnovu.¹⁸² Augustiniáni se vrátili nazpět, po dvanácti letech, v roce 1651. V padesátých letech byl klášter obnovován architekty Binagem¹⁸³ a Bernardem Casanovou. Roku 1678 koupil panství zpět Arnošt z mnichovohradištské větve Valdštejnů. Klášter s kostelem byly 1696 - 1697 opravovány, nové křídlo konventu snad postaveno architektem Marcantoniem Canevalle.¹⁸⁴ Nový konventní kostel, patrně dle návrhu stavitele Josefa Aponta¹⁸⁵, byl započat r. 1708, 8. května 1709 byl položen základní kámen¹⁸⁶ a o slavnosti sv. Václava r. 1712 byl konečně vysvěcen biskupem královehradeckým Janem Adamem hrabětem Vratislavem z Mitrovic. V té době bylo panství v držení Františka Josefa z Valdštejna. Stavba je jednodílná s úzkým půlkruhovitě uzavřeným presbytářem a hranolovou věží na jižní straně průčelí. Pravděpodobně byla proponována i symetricky umístěná severní věž, jak by tomu nasvědčovaly určité nepravidelnosti v půdorysu konventu. Loď je zaklenuta valenou klenbou s lunetami. S jižním křídlem kláštera je chrám spojen sakristií a kaplí sv. Mikuláše Tolentinského. Ta je vymalována již dost setřelými freskami ze života augustiniánských světců a na čelní stěně výjevem očištění 1. polovina 18. století). Západní průčelí zdobeno nad štítem sochami sv. Václava, Tomáše a papeže Gelasia, uprostřed štítu v nice sochou sv. Augustina a po stranách okna niky se sochami sv. Jana z Facunda a Mikuláše Tolentinského. Pokračovalo se dále na rozšíření jižního křídla konventu, také podle projektu Abondia (dostavěno r. 1715). Dvě klášterní křídla jsou do postavena do pravého úhlu a jednopatrová. Už ve 14. století se zřejmě počítalo s obvyklou kvadraturou s rajským dvorem, která ale nebyla už nikdy provedena. V prvním patře jsou dřevěné malované stropy z počátku 18. století.¹⁸⁷ Na hlavním oltáři, vzniklým kolem r. 1740, je umístěn starší obraz

¹⁸¹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 179

¹⁸² VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 171

¹⁸³ Jiné údaje o něm nejsou známy. Snad pocházel z rodu, jehož členem byl i slavný pozdně manýristický či raně barokní architekt Lorenzo Binago (1554 - 1629) v Miláně.

¹⁸⁴ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, c.d., s. 171

¹⁸⁵ Snad stavěl také kostel augustiniánů v České Lípě. Otázku skutečného jména stavitele se snaží řešit PANÁČEK: Abondio nebo Aponte? In *Průzkumy památek*, XIII-2/2006

¹⁸⁶ Údajně byl přítom nalezen základní kámen gotického chrámu. VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, c.d., s. 172

¹⁸⁷ POCHE: *Umělecké památky Čech*, díl 1., s. 50

Zavraždění sv. Václava (kol. 1700). Dva boční oltáře s bohatými rozvilinovými rámy a obrazy sv. Augustina a sv. Moniky jsou ještě starší (z konce 17. století). Portálový boční oltář (asi 1770) v lodi je zasvěcen sv. Kříži (obraz je kopií Brandlova obrazu), čemuž odpovídá v nástavci výjev Abrahámovy oběti. Pod kruchtou je umístěna kvalitní dřevěná socha Piety z doby kol. r. 1740.¹⁸⁸ Jednou z významných osobností spojených s tímto klášteřem byl známý malíř Jan Jiří Heinsch (1647 – 1712), který po r. 1702, zřejmě po smrti své první manželky, vstoupil do bělského kláštera jako bratr laik, ale brzy se vrátil do Prahy. Po r. 1704 namaloval pro Bělou několik obrazů - pro výzdobu refektáře velkou olejomalbu Kristus hostem v klášterní jizbě a obrazy P. Marie s Ježíškem a sv. Annou. Jinou osobností, už ve 20. století, byl básník Vladimír Holan, jehož rodiče žili v letech 1911 – 1919 v Podolí u Bělé a otec byl správcem továrny. Budoucí básník, na kterého zdejší prostředí silně zapůsobilo, se v klášteře učil latině a chtěl se dokonce v mladickém romantismu stát mnichem.¹⁸⁹

František Josef z Valdštejna založil při klášteře gymnasium, které bylo financováno ze založené nadace (r. 1712). V roce 1777 bylo gymnasium tereziánskou reformou změněno na německou normální školu, r. 1865 na školu hlavní a nakonec ve školu soukromou. V roce 1894 se augustiniáni vzdali výuky a provozování školy. Po roce 1930 bylo v refektáři zřízeno okresní muzeum a západní křídlo bylo pozměněno na byty.¹⁹⁰ V roce 1941 byly muzejní sbírky přeneseny na zámek.

Klášteř se dále rozvíjel v klidu, přečkal reformy císaře Josefa II. a zanikl až roku 1950 násilnou likvidací všech mužských klášterů za komunistické vlády.

6.1.6. Dolní Ročov – klášter a kostel Nanebevzetí P. Marie

Klášteř v Dolním Ročově u Loun s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, Vallis beatae Virginis (je zasazen v malebném údolí), zřídil roku 1373 Albrecht starší z Kolovrat a jeho manželka Anna ze Seeberku. Tímto svým počinem splnil slib, který dal roku 1355 v Pise, když doprovázel císaře Karla IV. na jeho korunovační cestě do Říma a byli přepadeni, vyvázne-li z boje živ.¹⁹¹ Na císaři a papeži Řehoři IX. si vyžádal k tomu svolení roku 1374 a základní kámen byl položen 8. září 1375. Kostel byl vysvěcen roku 1380 světicím biskupem pražským, kterým byl v té době Hynek Zajíc z Hasenburku, člen augustiniánského řádu. Zakládací listinou z 6. srpna 1380, potvrzenou Albrechtem z Kolovrat a jeho syny, byl konvent

¹⁸⁸ POCHE: *Umělecké památky Čech*, díl 1., 50-51

¹⁸⁹ [on line] <http://www.pis.cz>

¹⁹⁰ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 172

¹⁹¹ KADLEC: *Klášteř augustinianů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 179. Toto místo si také vyvolil za místo svého posledního odpočinku.

určen pro 12 řeholníků a podle toho jej také zakladatel obdařil pozemkovým majetkem v okolních vesnicích.

Po rozhoření husitské revoluce těžil klášter v Dolním Ročově ze své polohy v hlubokých lesích, kdy tak byl v prvních letech bojů ušetřen husitského běsnění. Ovšem roku 1424 jej štěstí opustilo – Žižkova vojska klášter objevila a zničila ho. K návratu augustiniánů do ročovského údolí došlo až roku 1511, ale zde na ně čekaly jen rozvaliny. I v tomto případě jim ovšem pomohla hraběcí rodina Kolovratů¹⁹², jmenovitě Václav Bezdrůžický a jeho bratr Jiří. K posvěcení znovuvystavěného kostela došlo roku 1523. Ovšem ani to nestačilo k tomu, aby se řeholní život zaběhl do předchozích kolejí, nebyl již na takové výši jako dříve.

Po polovině 16. století došlo k úpadku kláštera a uvolnění mravů (k r. 1564 se mluví o ročovském prelátovi žijícím dokonce v konkubinátě).¹⁹³ Situace se zlepšila až ke konci století. Počátkem 17. století se pracovalo na budovách konventu. Další útok na klášter a jeho následné vyplnění saskými vojáky se odehrálo roku 1631. Ještě před svým odchodem však nezapomněli klášter pobořit. Díky převorovi Jindřichu Schöllerovi se podařilo zachránit cenné věci do Loun, ale i tam nebyly v bezpečí – po jejich objevení byly uloupeny. Ale i zde pomohl rod zakladatelů.¹⁹⁴ Roku 1644 Jindřich Libštejnský z Kolovrat odkázal klášteru 7000 zlatých, za něž byl konvent v letech 1647 – 1648 důkladně opraven.¹⁹⁵ Převoři Valentin Lisner a Alexius Továrek měli však ještě celá desetiletí co dělat, aby zase vše uvedli do pořádku. V roce 1690 byly ambity vyzdobeny freskami s výjevy ze života sv. Augustina plzeňským malířem Františkem Karlem Seeblerem. Majitel panství Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat jednal po r. 1710 se slavným architektem Janem Blažejem Santinim o přestavbě kostela do barokní podoby. Ten v letech 1715 – 1718 přistavěl do průčelí kostela velikou věž a zřídil hřbitovní kapli sv. Čtrnácti pomocníků.¹⁹⁶ V dalších letech poškodily kostel s klášterem přírodní katastrofy (průtrže mračen r. 1731 a 1740), zejména povodeň 2. srpna 1745. Starý gotický kostel musel být stržen a nahrazen novostavbou, jejíž plány vypracoval další vynikající architekt Kilián Ignác Dientzenhofer, který zřejmě působil i při vzniku oltářních architektur. Dispozice jednolodního chrámu s užším presbytářem zaklenutým kupolí a s trojicemi výklenkových kaplí po stranách připomíná některé jiné architektonické práce, např. augustiniánský kostel sv. Kateřiny na Novém městě pražském. Dvouvěžové západní průčelí je trojosé se třemi portály, římsami je členěno do dvou pater. Ve štítové nise je socha P. Marie, v horním patře mezi okny sochy sv. Augustina a Moniky z dílny

¹⁹² KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 197

¹⁹³ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 618

¹⁹⁴ KADLEC, c.d., s. 197-198

¹⁹⁵ <http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

¹⁹⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, c.d., s. 619

F. I. Weisse, který pracoval i v interiéru. Kostel byl vysvěcen 5. dubna 1750. Po stavitelově smrti (+ 1751) pokračoval na budovách konventu architekt Anselmo Lurago. Práce se zpomalily a byly završeny až v r. 1765 zadním křídlem.¹⁹⁷ Na výzdobě kostela se podílelo několik známých umělců, např. fresky na klenbě (výjevy ze života P. Marie) a některé závěsné obrazy provedl v 50. letech Antonín Smichaeus, část sochařské výzdoby vytvořil pražský umělec František Ignác Weiss (+ 1756), který pracoval i pro další kláštery řádu (Praha, Svatá Dobrotivá). Vytvořil r. 1748 hlavní oltář (sochy sv. Josefa a Jáchyma, alegorie Starého a Nového zákona, reliéfy z Mariina života). Šest protějškových oltářů je v bočních kaplích – Sv. Augustina, sv. Moniky, sv. Mikuláše Tolentinského, P. Marie Utěšitelky, sv. Jana Nepomuského, sv. Anny – k nimž většinu závěsných obrazů dodal Josef Kramolín kolem r. 1778, obraz sv. Mikuláše Tolentinského je dílem slavného Václava Vavřince Reinera (1729). V rokokové skřínce na hlavním oltáři je postavena gotická milostná socha P. Marie s Ježíškem na levé ruce (konec 14. století). V pravé drží chléb a vinný hrozen, eucharistické symboly. V presbytáři jsou ještě umístěny pozdně gotické sochy sv. Barbory a Kateřiny (1470 – 1480).¹⁹⁸ Ke konsekraci postupně obnoveného kostela došlo teprve až roku 1780. K roku 1799 žilo v klášteře sedm kněží a jeden bratr laik, kdy převor zastával zároveň funkci faráře. Ke zrušení kláštera došlo v roce 1950. Mniši byli vystěhováni a budovy přeměněny na věznici, později na kasárna. V r. 1961 tu byla zřízena dětská psychiatrická léčebna, která zde sídlila do r. 1995. Klášter byl vrácen řádu sv. Augustina, avšak v současné době jsou budovy prázdné a nevyužité.¹⁹⁹

6.1.7. Praha - klášter a kostel sv. Kateřiny

Jediný klášter pro členky II. řádu augustiniánů-eremitů (obutých) u nás neměl příliš dlouhou historii. Ženský konvent u sv. Kateřiny v Praze na Novém Městě (dnes ulice Viničná) založil Karel IV. roku 1355 a souvisí se vznikem této pražské části. Zasvěcení kostela světici, jejímž byl Karel obzvláštním ctitelem, údajně připomíná jeho vítězství r. 1332 u San Felice v Itálii, které přičítal přímluvě sv. Kateřiny. Stavba, založená již r. 1355, byla zřejmě rychlá, protože už 28. listopadu 1367 kostel světil arcibiskup Jan Očko z Vlašimi v přítomnosti císaře.²⁰⁰ Ani tento klášter neunikl husitským bouřím a r. 1420, „v předvečer letnic, jinak dne 25. měsíce května, rozbořily a vyvrátily táborské ženy klášter jeptišek u svaté

¹⁹⁷ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 3. (P – Š), s. 226; VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 620

¹⁹⁸ POCHE (ed.), c.d., s. 228

¹⁹⁹ <http://www.augustiniani.cz/klastery/klastery.html>

²⁰⁰ BAŤKOVÁ (ed.): *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad*, s.115

*Kateřiny na Novém Městě pražském, shodivše nejdřívě střechnu*²⁰¹ a řeholnice z něj vyhnaly. Po skončení válek se augustiniánky r. 1439 opět vrátily v čele s převorkou Kateřinou z Liblic a usadily se v proboštově domě, neboť ten zůstal ještě obyvatelný.²⁰² Komunita se však stále potýkala s nedostatkem peněz. Řeholnic zde stále ubývalo, až byl konvent po smrti poslední převorky roku 1565 opuštěn a klášter nakonec odevzdán do správy malostranským augustiniánům od sv. Tomáše, kteří z něj udělali svou filiálku. Až r. 1676 se osamostatnil, tentokrát již jako mužský se čtyřmi členy. Postupně se konvent rozrůstal personálně a vzrůstal i finančně, což umožnilo nově vybavit kostel. Brzy nato byl přebudován presbytář a pořízen nový hlavní oltář a další zařízení. Nakonec (r. 1718) ale došlo k rozhodnutí o novostavbě klášterních budov. Ta se protáhla až do r. 1730, kdy byla dokončena kvadratura a samostatný objekt východně od ní, který měl sloužit na dožití hlavní mecenášky Doroty Veroniky baronky Beckové.²⁰³ Později, od r. 1737 (základní kámen položen 4. 5.), se začal stavět i nový barokní chrám za účasti stavitelů Františka Maxmiliána Kaňky a pak i Kiliána I. Dientzenhofera. Z původní stavby zůstala stát štíhlá, stupňovitá věž (od 4. patra osmiboká) a část obvodových zdí. Vnitřní prostor byl rozšířen okrouhlými rizality, a tak poněkud centralizován, před portálem zřízen vstupní portikus a vedle věže třípatrová zvonice s mansardovou střechou. Svou vysokou a sevřenou hmotou vně i souladem architektury a zařízení interiéru se z něj stal jeden z nejpůsobivějších pražských kostelů. Fresky na klenbě s výjevem z legendy o sv. Kateřině a alegoriemi ctností jsou dílem Václava Vavřince Reinera. Na hlavním oltáři je umístěn obraz Řehoře Guglielmiho se scénou Oslavení sv. Kateřiny spolu s dalšími světcí ze skupiny Čtrnácti pomocníků. Svěcení proběhlo 26. září 1741. Následně byly pořízeny oltáře sv. Jana Nepomuckého, sv. Josefa a augustiniánských patronů sv. Augustina a Mikuláše Tolentinského (1743). Klášter se dlouho netěšil klidným poměrům a již r. 1784 byl dekretem Josefa II. zrušen. Budovy připadly armádě, která zde zřídila vojenský výchovavací ústav. Od r. 1826 zde byla zřízena nemocnice pro choromyslné, které připadl r. 1837 i kostel.²⁰⁴ Krásná barokní brána klášterního areálu byla zničena v roce 1910.

6.1.8. Pšovka (Šopka) u Mělníka – klášter a kostel sv. Vavřince

Klášter v Pšovce (či jak se dříve říkalo Šopce) u Mělníka byl založen a štědrě obdařen roku 1264²⁰⁵ bratry Smilem z Cítova a Pavlem z Luštěnic u staršího kostela sv. Vavřince. Ti darovali klášteru celý statek Šopecký včetně příslušenství. Založení údajně

²⁰¹ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ: *Husitská kronika*, str. 60

²⁰² KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, str.180-181

²⁰³ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 569-570

²⁰⁴ BAŤKOVÁ, *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad*, s. 116

²⁰⁵ Datum je nezaručené, vyskytuje se poprvé u řádového historika Crusenia v r. 1623 (KADLEC, c.d., s. 181 uvádí jako rok založení 1263).

schválil r. 1266 papež Klement IV. a r. 1268 je potvrdil český král Přemysl Otakar.²⁰⁶ Biskup Jan III. posvětil základní kámen a do kláštera uvedl mnichy z Pivoně. R. 1278 je zmiňován převor kláštera s bratry augustiniány - eremity na jedné listině vydané v Erfurtu.²⁰⁷ Později se statky ještě rozmnožily díky dalším dobrodincům, mezi nimiž byli biskup Hynek Berka z Dubé, Ješek z Buškovic a z Vliněvsi, Jan z Obříství a Jan Byškovický.²⁰⁸ Arcibiskup Jan z Jenštejna udělil 4. března 1392 odpustky těm, kdo přispějí na opravu a stavbu budov kláštera. Kostel sv. Vavřince se nachází v severní části středověkého konventu. Je to podélná stavba o jedné plochostropé lodi s protáhlým pravoúhlým presbytářem zaklenutým třemi poli křížové klenby. Presbytář má hrotité bohatě profilované okno (velké cca 6,5x3 m) ve východním průčelí a opěráky na vnějšku severní zdi. Vrané fázi kláštera bylo postaveno pouze východní křídlo kvadratury, ostatní části byly zřejmě ještě na počátku 17. století dřevěné.²⁰⁹ Roku 1421 obývalo klášter na 26 mnichů. Tento stav se ovšem tragicky změnil, když 18. března téhož roku napadli husité Pšovku, klášter i s kostelem vypálili a mnichy, kteří nestačili prchnout, bez milosti pobili. K obnovení kláštera došlo roku až 1484, ale nebyl to ideální stav a nikdy již nedosáhl svého dřívějšího postavení. V 16. století se k tomu přidružil pokles kázně zvláště pro způsob života tamějších mnichů, kteří sem byli dosazeni z Itálie, pokles počtu členů a postupná ztráta pozemkového vlastnictví. Nakonec je roku 1543 skrze právo podací prodal Bohuslav z Beškovic se svým strýcem Mikulášem panu Smilovi Vlinskému z Vliněvsi a r. 1543 získal opravu rytíř Jaroslav Beřkovský ze Šebířova.²¹⁰ R. 1611 (17. února) byl klášter přepaden a vydrancován. Klášterní statek byl za českého povstání 28. října 1619 zabaven zemským sněmem kvůli financování armády. Hned následujícího roku statek koupila od revoltujících stavů mělnická obec. Mnichům tak nakonec zůstal kostel, místnosti v jednom patře kláštera s ubytováním převora, a zahrádka v ambitech. Obec se ale zavázala k platbě převorovi 102 kop míšeňských ročně, jako deputát. R. 1622 se panství vrátilo augustiniánům.

K dalšímu úbytku počtu mnichů došlo za třicetileté války a k původnímu stavu byl klášter přiveden až kolem roku 1640. Mniši tehdy spravovali i odlehlejší fary, jako tomu bylo například ve Vidimi v dubském okresu. Nicméně došlo po válce přece jen k rozkvětu kláštera, což se projevilo i stavební činností. V 60. letech 17. století byl klášter barokně přestavován

---

²⁰⁶ Augustinián Milensius se r. 1613 zmiňuje o potvrzení klášterní donace králem Přemyslem Otakarem r. 1268. V písemnostech kláštera z r. 1744 se nacházejí opisy údajné listiny papeže Klementa IV. z r. 1266 udělující souhlas se založením (NK, rkp. sign. XXIII C 63, s. 1; SÚA, Česká státní účtárna, kart. 263, Liber fundamentum conventus Schopkensis z r. 1744, s. 2). viz MACEK - ZAHRADNÍK – BERÁNEK: *Bývalý klášter bosých augustiniánů v Pšovce u Mělníka*, s. 8-9; CDB VI/ 2, č. 558, s. 125-126

²⁰⁷ MACEK - ZAHRADNÍK – BERÁNEK: *Bývalý klášter bosých augustiniánů v Pšovce u Mělníka*, s. 10

²⁰⁸ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 181

²⁰⁹ Je to patrné na staré grafice z konce 17. století zobrazující plenění kláštera r. 1611.

²¹⁰ KADLEC, c.d., s. 181

a tehdy byla dokončena i zbývající křídla kvadratury s nádvorními arkádami v přízemí. Hřebínkové klenby v přízemí umožňují soudit na dobu kolem r. 1650. Další stavební úpravy se odehrály kolem poloviny 18. století. Gotická okna byla zazděna a vnější severní stěna kostela opatřena šesti okny kasulového tvaru a vstupní předsíní.²¹¹

Za císaře Josefa II. došlo roku 1789 ke zrušení tohoto kláštera. Z celkového počtu patnácti mnichů byl pouze jeden ponechán na místě jako farář, ostatní spolubratři pak byli rozptýleni do dalších klášterů, jako Ostrova, Bělé a do Prahy.²¹² Někteří se dostali na okolní fary jako duchovní správci. Statek již 1789 koupila Marie Ludmila Černínová, provdaná Lobkovicová. Konvent pak sloužil jako hospodářský úřad mělnického velkostatku. Kostel byl v posledních letech (zvláště po povodni r. 2002) archeologicky zkoumán a opravován a byly objeveny některé části architektury skryté pod nánosem pozdějších úprav (např. raně gotické sedile, renesanční sanktuář, barokní iluzivní oltáře v lodi). Restaurovány byly také bohatě řezané barokní lavice a hlavní oltář, včetně velkého obrazu s výjevem svatého Vavřince uzdravujícího slepého vojáka (usuzuje se na autorství Karla Škréty). Nejcennější součástí zařízení je oboustranný deskový votivní obraz Mistra I. W. z r. 1530 zobrazující rytíře klečícího před postavou Krista bolestného a smrtkou s kosou a přesýpacími hodinami.

6.1.9. Sušice

Ve 14. století žila osoba, která byla jednou z nejpřednějších postav stojících za zakládáním nových klášterů a tou byl Mikuláš z Loun, provinciál bavorské augustiniánské provincie. Jeho úsilí se však ne vždy setkalo s úspěchem, jako tomu bylo v případě sušického kláštera. Král Jan Lucemburský dal k tomu sice souhlas (před rokem 1330), ale vyšehradská kapitula, která vykonávala v městě duchovní správu, kvůli obavě ze zkrácení příjmů přesvědčila nakonec panovníka, aby své svolení nakonec v září 1331 odvolal. Augustiniáni se však nenechali odradit a pokračovali ve svém úsilí, ale vyšehradská kapitula si toto odvolání dokonce opět nechala r. 1335 potvrdit. od markraběte Karla.²¹³ Avšak roku 1339 stál již Karel spolu se svým otcem znovu na straně augustiniánských mnichů, včetně biskupa Jana IV. z Dražic. Převor svatotomášského kláštera v Praze se rozhodl stavbu obnovit a vyslal do Sušice tři augustiniány. Dnešní kostel P. Marie (hřbitovní) je pouze presbytářem nedostavěné svatyně.²¹⁴ Vyšehradská kapitula ale nehodlala ze svého stanoviska za žádnou cenu ustoupit. Na stranu kláštera se postavil i papežský legát. Po vleklých sporech rozhodl král Jan

²¹¹ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 362

²¹² KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 181

²¹³ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, c.d., s. 650

²¹⁴ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 3. (P – Š), s. 468

Lucemburský r. 1345 o zrušení sušických augustiniánů.²¹⁵ Zřejmě téhož roku pak došlo k naprosto neočekávaně prudké reakci. Světské duchovenstvo v čele městské chátry přitáhlo ke klášteru a zaútočilo na něj. Všichni řeholníci byli vyhnáni a jednoho z bratří ztloukli tak hrozným způsobem, že svým zraněním za několik dní podlehl. Roku 1345 pak byla stavba kláštera stržena a srovnána se zemí.²¹⁶

6.1.10. Úterý

Dlouhého života se nedočkal ani klášter v Úterý poblíž premonstrátského kláštera v Teplé, kterému patřila i zdejší fara. Jeho zakladateli byli šlechtičtí manželé Bohuslav II. ze Švamberku s manželkou Juttou, kteří tak učinili roku 1342. Ovšem jejich synovi Bohuslavovi bylo darovaného majetku líto, a tak donutil o pouhých pět let později tamější mnichy, aby se vzdali v jeho prospěch veškerého movitého i nemovitého majetku, protože si jej údajně vynutili na svých donátorech, Bohuslavových rodičích, pochlebováním. Na jeho stranu se z pochopitelných důvodů postavil i úterský farář Mikuláš.²¹⁷ Mniši se sice pokoušeli dovolat spravedlnosti, ale nikdo se nepostavil na jejich stranu proti mocnému šlechtici. A tak klášter, sotva byl zřízen, došel svého zrušení.²¹⁸

6.1.11. Litomyšl – klášter a kostel Povýšení sv. Kříže

Klášter v Litomyšli založil kancléř Karla IV., zdejší biskup Jan ze Středy, který byl velkým přítelem tohoto řádu. Roku 1355, hned poté, co sám nastoupil svůj úřad v Litomyšli, získal pro svůj záměr souhlas své kapituly (měla zpočátku k záměru negativní postoj)²¹⁹, města i císaře Karla. Zřízení kláštera nakonec potvrdil 5. února 1356 i papež Innocenc VI. Do Litomyšle byli uvedeni mniši z brněnského kláštera sv. Tomáše. Biskup klášter dotoval a získal pro něj roku 1359 i vzácnou relikvii – úlomek dřeva svatého Kříže. Na Litomyšl nezapomněl ani později, když se stal olomouckým biskupem, o čemž nás přesvědčují dva kodexy, které klášteru daroval.²²⁰ V roce 1380 byla stavba kostela Povýšení sv. Kříže již v takovém stavu, že v něm mohl být biskup Jan i pohřben. Dne 19. dubna 1421 přitáhli do východních Čech husité (pražské vojsko s Táborý) a „*obsadili bez pobití lidí, když*

²¹⁵ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 650

²¹⁶ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 182

²¹⁷ VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 683

²¹⁸ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 182

²¹⁹ Spory z toho vzniklé řešil ještě arcibiskup Arnošt z Pardubic. VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 346

²²⁰ KADLEC, c.d., s. 182

se biskup (Aleš z Březí) *dal na útěk, Litomyšl*²²¹. Mnichům se však naštěstí podařilo včas uprchnout i s archívem a knihovnou do bratrských klášterů v Jevíčku a v Brně. Ale nazpět do Litomyšle se již nikdy nevrátili. O čtyři roky později město obsadilo radikálnější husitské křídlo a tentokrát se bojovalo i o hradní návrší. Biskup Aleš z Březí uprchl, budova biskupství byla vypálena, zřejmě i klášter, a tak obojí fakticky zaniklo. Po zániku kláštera byla sem v roce 1428 přenesena fara od kostela sv. Klimenta v hradním areálu. Chrám má dlouhý presbytář s pětibokým závěrem. Basilikální trojlodí má vloženu do západní části severní lodi věž. Západní portál je opatřen znakem olomouckého biskupství z doby, kdy tento úřad zastával Jan ze Středy (1364 – 1380).²²² Na zničený konvent upomínají dnes jen odkryté oblouky křížové chodby na jižní straně kostela, kaple sv. Josefa se sakristií a snad také část kaple sv. Markéty (pozůstatek kapitulní síně), dnes včleněné do budovy děkanství.²²³ Z klášterního kostela Povýšení sv. Kříže se později stal dnešní proboštský chrám.

Poslední převor tohoto kláštera Šimon zemřel v Brně roku 1441 a lektor Petr roku 1445.²²⁴ Historie kláštera tak byla bohužel poměrně krátká. Od roku 1432 držel Litomyšl rod Kostků z Postupim, velký podporovatel jednoty bratrské. Město se tak stalo v poslední čtvrtině 15. století jejím důležitým centrem. Sídlil zde dokonce biskup jednoty.²²⁵

5.1.12. Česká Lípa – konvent s gymnasiem u kostela Všech svatých

Augustiniánský klášter s kostelem Všech svatých v České Lípě byl založen, podle oficiální listiny ze dne 12. března roku 1627²²⁶, císařským generalissimem vévodou Albrechtem z Valdštejna. Klášter byl zřízen za důležitým účelem – bylo s ním spojeno gymnasium (nadaci k němu založil Valdštejn v r. 1624), které mělo napomoci k rekatolizaci severních Čech, jež byly tehdy z převážné části luteránské. Valdštejn počítal s velkým ústavem pro 10 – 12 řeholníků a s množstvím chovanců. První dva řeholníci, kteří měli připravit podmínky pro zamýšlený konvent, přišli do města o Velikonocích r. 1624. Museli se už také starat o duchovní správu města. V říjnu 1624 schválila vznik nového kláštera řádová kapitula a v roce 1625 jej schválil také císař Ferdinand II.²²⁷

²²¹ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ: *Husitská kronika*, str. 169

²²² VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 347

²²³ <http://www.litomysl.cz>

²²⁴ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 182-183

²²⁵ <http://www.litomysl.cz>

²²⁶ Zakládací listina je složka třiceti pergamenových listů. Vypočítává veškeré nadání, včetně počtu připsaných poddaných a dvorců, jakož i pravidelných příjmů naturálních, mezi nimiž nechyběl sud piva týdně z vrchnostenského pivovaru a ryby z rybníků Novozámeckého panství. [on line] <http://www.muzeum.clnet.cz>

²²⁷ VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 195-196

Kláster, jehož výstavba začala již na podzim r. 1626, je rozměrná patrová budova o čtyřech křídlech s kostelem Všech svatých, dokončeným v roce 1707. Bratři, bydlící provizorně v tzv. Malém zámku, se mohli do nově postavené části kláštera stěhovat v r. 1629. Prvním ředitelem gymnázia ustanovil Valdštejn P. Pavla Konopaea z Flander, který předtím žil v pražském augustiniánském klášteře u sv. Tomáše, působil jako polní kurát ve Valdštejnově vojsku a zároveň byl Valdštejnovým zpovědníkem. Určitou dobu spravoval také jako farář celou Českou Lípou. A když později Švédové táhli několikrát přes Lípou byl tento vynikající muž při přepadení kláštera Švédy mučen (měl zčásti upálenou a ochrnutou ruku), musel před nimi nakonec prchnout a ukrývat se několik týdnů v lesích, což podlomilo jeho zdraví. Zemřel ve čtyřiceti letech (1635) na mrtvici, která ho zlomila na kazatelně chrámu sv. Petra a Pavla.²²⁸ Přestože Švédové přitom nezapomněli také vydrancovat klášter, došlo nakonec k vystavění malého kostela a budov potřebných pro chod kláštera i gymnázia. P. Konopaeus zřídil dokonce při klášteře i malou tiskárnu, ve které mezi jiným vytiskl latinskou gramatiku s německými a českými vysvětlivkami, kterou sám zpracoval.²²⁹ Ochrannou ruku nad klášterem, který se v následujících desetiletích dobře rozvíjel, převzala později rodina Kouniců, protože Albrecht z Valdštejna byl roku 1634 zavražděn. Rod Kouniců převzal z Valdštejnových statků Nový Zámek u Lípy.

Zda byla kvadratura již hotová před koncem třicetileté války nebo až koncem 17. století, nelze s jistotou říci. Křídla klášterní budovy byla asi založena stavebně nedostatečně, neboť musela být r. 1690 dodatečně podepřena vnějšími mohutnými opěráky.²³⁰ Areál se počínaje rokem 1698 rozrostl po italském vzoru o loretánskou kapli, přilehlé ambity, Svaté schody a kapli Nejsvětější Trojice. Stavbu Lorety podpořil finančně Karel Ferdinand z Valdštejna s manželkou Marií Alžbětou z Harrachu. Základní kámen k Svaté chýši byl položen 24. dubna 1698. Je vymalována scénami ze života Svaté Rodiny (od Antonia Dardaniho). Až v r. 1725 byla obklopena ambitem s rohovými kaplemi, se zastaveními křížové cesty a na jižní straně s trojosým pavilonem v ose. Ten byl v r. 17 přestavěn na kapli tzv. Svatých schodů. Areál dovršila r. 1761 jedinečně a dynamicky prostorově řešená kaple Nejsvětější Trojice na místě jedné starší rohové kaple.²³¹ Svou konečnou podob, včetně rozsáhlé a členité zahrady táhnoucí se k řece, nabyt v šedesátých letech 18. století. Současné s tím ovšem pokračovala také stavba velkého chrámu se šesti postraními oltáři, který byl nakonec vysvěcen 1. listopadu 1707 provinciálem řádu P. Pelikánem. vysvěcen. Jedná se o stavbu, vzhledem k barokní urbanistice, orientovanou netradičně jihoseverně. Její převyššená

²²⁸ *Dějiny augustiniánského kláštera v České Lípě*, In- [on line] <http://www.muzeum.clnet.cz>

²²⁹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 183

²³⁰ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 197

²³¹ Tamtéž, s. 197; BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, s. 114, 141 poz. 90, 91

hmota je dělena římsami do dvou pater. Obdélné jednolodí s pravoúhlým presbytářem má valené klenby s lunetami, arkády oddělené pilastry se otevírají na obou stranách do tří výklenkových kaplí. Průčelí je bez věží, dvoupatrové se štítem. Kromě portálu a okna je členěno pilastry a nikami se sochařskou výzdobou. Stavitel chrámu není znám. Za autora návrhu je hypoteticky považován valdštejnský architekt Marcantonio Canevalle.²³² Hlavní oltář je portálový se sloupy, sochami a obrazy Krista jako soudce při posledním soudu v nástavci a Povznesením sv. Augustina do slávy nebeské spolu s českými patrony na hlavním obrazu. Z šesti bočních oltářů jmenujme aspoň oltář u kazatelny s obrazem Panny Marie Potěšující (od italského malíře Antonia Dardaniho z Bologne, kol. 1720)²³³, rámový oltář sv. Rodiny s obrazem Jana Jiřího Heinsche (kol. 1705)²³⁴ a rámový oltář sv. Jana Nepomuckého s obrazem světce od Ignáce Raaba, laického člena jezuitského řádu (1766). Tento malíř namaloval také oltářní obraz pro kapli Nejsvětější Trojice.²³⁵

Bohužel, roku 1787 zachvátil město velký požár, který se nevyhnul ani těmto budovám a kostel i s klášterem padly za oběť plamenům. Ovšem štěstím v neštěstí byl tehdejší převor a rodák z Lípy P. Dr. Bohumír Melzer. Za pomoci rodu Kouniců se mu podařilo velmi brzy pozvednout klášteru z popela a v krátké době vzkřísil klášterní život, takže i vyučování ve škole mohlo i nadále pokračovat.²³⁶ Z gymnasia vycházela mnohá kněžská a řeholní povolání a to nejen pro augustiniánský řád, ale také pro litoměřickou diecézi. V klášteře byl noviciát a také přibližně po dobu 150 let teologické učiliště, kde prodělávali studium nejen klerikové české augustiniánské provincie, ale také klerikové z ostatních řádů i diecézní bohoslovci.²³⁷ Mezi studenty si můžeme připomenout tři významné osobnosti: historika a dramatika Ferdinanda Břetislava Mikovce (1826 - 1862), básníka a překladatele Václava Bolemíra Nebeského (1818 - 1882) a archeologa Josefa Ladislava Přče (1847 - 1911).²³⁸

Zrušení kláštera během josefínských reforem se podařilo zabránit tím, že P. Melzer přeměnil řádové gymnasium na „normální školu“ a zřídil farnost u klášterního kostela pro západní předměstí města Lípy a vsi Lada, Libchava a Bukovany. Tím se vyhovělo josefínské době a jejímu požadavku po „praktickém, činném křesťanství“. Mělo to

---

²³² VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 197 se za možného autora projektu, nebo jen stavitele provádějícího cizí návrh, pokládá Giuseppe Abondio, stavitel z České Lípy, který prý pracoval i pro augustiniány v Bělé pod Bezdězem. Stavitel tohoto jména ale neexistoval. V České Lípě žil stavitel (baumistr r. 1705) Josef Apponte, uváděný i matrice Bělé pod Bezdězem. Viz- PANÁČEK: *Abondio nebo Aponte?*, s. 128

²³³ Panna Maria Potěšující aneb Madona s Pásem byla uctívána ve všech augustiniánských kostelech a klášterních oratořích jako Mater Domus řádu. [on line] <http://www.biskupstvi-ltm.cz/zdislava>

²³⁴ Krátký čas pobyl jako laický bratr u augustiniánů v Bělé.

²³⁵ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 1., s. 198

²³⁶ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 183-184

²³⁷ Tamtéž, s. 183

²³⁸ *Dějiny augustiniánského kláštera v České Lípě*, [on line] <http://www.muzeum.clnet.cz>

samozřejmě vliv na pojetí řeholního života, jehož hlavním posláním se teď stala především duchovní správa farnosti, škola a správa klášterních statků. V druhé polovině 19. století dlouholetý převor a direktor obnoveného gymnasia P. Kajetán Possel dokonce působil jako člen liberální strany ve vídeňské říšské radě. Jeho spolubratr P. Amand Paudler se stal jedním ze zakladatelů severočeského národopisu.²³⁹

Po první světové válce obnovili mladí otcové, kteří našli svá kněžská a řádová povolání v Katolickém mládežnickém hnutí, duchovně – náboženský charakter klášterního života v augustiniánské řádové provincii. Klášter se tak stal centrem liturgického hnutí a duchovní pastorační mládeže. V roce 1932 došlo také k přeložení noviciátu provincie znovu do České Lípy. Novicmistrem se stal P. Ambrož Franke, díky jehož činnosti došlo k obnovení všech budov kláštera a křížové chodby.²⁴⁰ Při třístém výročí jeho vzniku r. 1927 udělil papež Pius XI. klášternímu kostelu titul basilica minor.

Začátek konce nového slibného rozvoje kláštera nastal za nacistické okupace. Po válce, v letech 1945 – 1946 byli všichni němečtí členové řádu odsunuti z Československa. Klášter však existoval ještě pár let – do roku 1950. Po násilném vyklizení kláštera byla budova přidělena učilišti automobilových oprav, ambit byl přidělen okresnímu muzeu jako tzv. Církevní oddělení. Celý klášter byl přidělen Okresnímu archivu a Okresnímu muzeu v roce 1960. Byl posléze čtyři roky náročně rekonstruován. Od roku 1964 zde sídlil archiv a muzeum sem přešlo o čtyři roky později, protože klášter musel ještě načas sloužit jako dům pionýrů.²⁴¹ Kaple Nejsvětější Trojice je dnes využívána jako koncertní síň. Poslední augustinián, který zde působil ovšem jako diecézní kněz, byl P. Ivan Peša. Narodil se r. 1915 v Olejnici na Moravě a v roce 1939 složil věčné sliby u augustiniánů. Jako kněz působil při augustiniánských kostelech u sv. Tomáše v Praze a v Dolním Ročově. Po službě u PTP a civilním zaměstnání nastoupil roku 1969 na faru do České Lípy. Zemřel roku 1996.

6.1.13. Vrchlabí – klášter a kostel sv. Augustina

Augustiniánský klášter u kostela sv. Augustina ve Vrchlabí patří k těm až barokního založení - vznikl roku 1705 nadací rodu říšských hrabat Morzinů (Mořínů), který byl usazen ve Vrchlabí a jemuž Ferdinand II. daroval panství v roce 1635 za válečné služby v bojích proti Turkům a Švédům. Podmínky fundace pro 10 řeholníků se začaly vyjednávat již r. 1704 a 12. ledna 1705 byl položen základní kámen budovy konventu. Velká štědrost

²³⁹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 184

²⁴⁰ Tamtéž, s. 184

²⁴¹ *Dějiny augustiniánského kláštera v České Lípě*, [on line] <http://www.muzeum.clnet.cz>

zakladatelů kláštera a jejich přízeň k řádu (mají rodinnou hrobku v augustiniánském klášteře sv. Tomáše v Praze)²⁴² umožnila stavbu velkolepého chrámu podle plánů morzinského architekta Adama Auera z Prahy.²⁴³ R. 1712 se stavba konventu blížila dokončení a 24. května 1713 byl položen základní kámen kostela. Do konventu se v r. 1714 nastěhovalo pět bratří a prvním převorem se stal Rudolf, syn ředitele morzinského panství Jana Vojtěcha Ludwiga.²⁴⁴ Chrám, dokončený r. 1725 i s částí vnitřní výzdoby a vysvěcený biskupem královéhradeckým Mauriciem Adolfem Karlem z Pharsalu až 27.zářím 1733, vytváří jižní stranu jednoposchodové klášterní kvadratury. Je jednodílný zaklenutý čtyřmi poli valené klenby s výsečemi, se čtyřmi výklenkovými kaplemi na každé straně, užší presbytář je zaklenut českou plackou. Klenební fresky jsou dílem malířů Gottfrieda a Ignáce Tauchmannových (1725) s čtyřmi výjevy ze života sv. Augustina, v kněžišti s výjevem Apotheosy Církve. Mezi světci jsou zde zobrazeni i čeští patroni. Průčelí je dvouetážové, členěné pilastry do tří os. Nad středním portálem je nika se sochou sv. Augustina. Průčelí vrcholí křídlovým štítem a střední hranolovou věží s cibulovitou bání.²⁴⁵ Zařízení kostela bylo pořizováno v letech 1726 – 1736. Pozoruhodný rokokový hlavní oltář z r. 1768 je 19 metrů vysoký s obrazem sv. Augustina, kterému je klášterní kostel zasvěcen, od pražského malíře Františka T. Dallingera, se sochami církevních Otců západních i východních od Isaiáše a Tadeáše Hochhausů. Z sedmi bočních portálových oltářů (sv. Jan Nepomucký, sv. Josef, P. Maria Dobré rady, sv. Monika, sv. Mikuláš Tolentinský, sv. Anna) je umělecky nejhodnotnějším dílem oltář sv. Kříže při pravé straně triumfálního oblouku, práce ze školy Řehoře Thényho. Kvalitní varhany postavila v roce 1895 (po požáru kostela) slavná firma Rieger z Krnova. Ozdobou kláštera jsou veliký refektář a krásný prostor knihovny s vybavením, který vytvořili bratři laici v 18. století. Zachovala se také část cyklu lunetových obrazů z legendy o sv. Augustinovi od Josefa Holmana (r. 1720).²⁴⁶ Opomenout ani nelze starou hrobku rodu Morzinů, kteří zde mohli být z vděčnosti za svou pomoc klášteru pohřbeni.

Jednou z hlavních pracovních náplní otců byla pastorační činnost v rozptýlených osídleních na jihozápadních svazích Krkonoš. Během josefínských reforem si zachránil svou existenci podobně jako klášter České Lípě zřízením „normální školy“. Od té doby bylo hlavní těžiště jejich práce přesunuto k vyučování náboženství na školách ve městě. Roku 1882, po smrti posledního mužského potomka, přechází majetek do rodu Černínů. R. 1895 klášter

²⁴² Vychovatelem hraběcích dětí byl augustinián P. Josef Schesler. VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 687

²⁴³ Stavbu započal hrabě Maxmilián Morzin, po jeho smrti r. 1706 pokračoval jeho bratr Václav Morzin.

²⁴⁴ VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 687

²⁴⁵ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 4. (T – Ž), s. 276

²⁴⁶ Tamtéž, s. 277-278

s kostelem vyhořel z nepozornosti klempířských učňů a úplně opraven byl až r. 1904. Mezi oběma světovými válkami působil ve Vrchlabí P. Antonín Blumentritt z České Lípy, který byl význačným lidovým kazatelem. Byl dokonce dvakrát zvolen za starostu města a hrál vůdčí roli v německých lidových katolických organizacích východních Čech. Po roce 1945 však museli němečtí řádoví příslušníci klášter opustit.²⁴⁷ Ten je však nepřetrval o mnoho déle – roku 1950 byl zrušen. V bývalé obytné budově konventu sídlí od roku 1940 Krkonošské muzeum, dnes je tu umístěna jeho přírodovědná a historická expozice.

6.1.14. Koruna Panny Marie

Klášter Korunu Panny Marie (lat. Corona sanctae Mariae) u Krasíkova na Zábřežsku, nejstarší konvent řádu na Moravě, založil roku 1267 Boreš z Oseku (Rýzmburku) na pahorku obtékaným řekou Moravskou Sázavou. Jedná se o nejstarší fundaci řádu augustiniánů eremitů na Moravě, založený jako jediný moravský konvent tohoto řádu ve 13. století. Korunský klášter se stal kulturním a duchovním centrem nově kolonizovaného kraje. Boreš spolu s Fridrichem z Šumburka²⁴⁸ také darovali novému klášteru množství statků²⁴⁹ a udělili určité výsady, což bylo nakonec vše ještě potvrzeno roku 1364 císařem Karlem IV. a později i králem Václavem IV. V době svého vzniku a v dalších letech, která následovala, prožíval klášter své nejlepší období rozkvětu. Svědčí o tom mimo jiné i fakt, že roku 1408 byl tamní převor Jan zvolen za převora v Brně u sv. Tomáše. Osazenstvo kláštera v té době čítalo dvanáct kněží. O proslulosti kláštera a jeho svatyně svědčí skutečnost, že sem přicházeli v hojném počtu poutníci nejen z Moravy, ale také z Čech a ze Slezska.²⁵⁰

Roku 1422 vzali klášter ztečí husité a všechny mnichy, kteří se nestačili zachránit útekem do Jevíčka a pak do Brna, bez milosti povraždili. Přibližně kolem roku 1437 se navrátilo zpět několik mnichů, kteří se usídlili v rozbořených budovách kláštera. K dovršení všech strastí, byl jeden ze spolubratří v následujícím roce při přepadu kláštera loupežnou bandou, která sídlila na hradě Krotfulu²⁵¹, chycen a zavražděn. Ostatní pak vedli velmi nuzný

---

²⁴⁷ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 185

²⁴⁸ Později se stal loupeživým rytířem a jen tak tak ušel díky královské milosti Václava II. trestu smrti. FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 681

²⁴⁹ ŠMERAL: *Corona Sanctae Mariae – Nejstarší fundace řádu augustiniánů eremitů na Moravě*, s. 58 soudí, že se v tomto případě nejedná o zakládací listinu korunského kláštera, ale nepochybně o listinu nadační. Domnívá se, že se mohlo jednat původně o klášter vilemitů, pro což svědčí i bulla papeže papeže Klementa IV. „*Ea quae iudicio*“ vydaná 30. srpna 1266, v níž se mimo jiné hovoří také o konventu: „...*de Corona S. Mariae, ...Ordinis S. Guillelmi*...“.

²⁵⁰ KADLEC, c.d., s. 188

²⁵¹ Vodní hrad Krotfenful (pův. Kronfeld) u Žichlíčku byl určitou dobu majetkem augustiniánského kláštera v nedalekém Lanškrouně (CDM XI, č. 111, s. 100). Po husitských válkách, během nichž byl lanškrounský klášter zničen, obsadila hrad skupina bojovníků – husitů nebo lupičů.

život. Roku 1442 prodal převor Gabriel poslední zbytek klášterního majetku, masnou lavici v Moravské Třebové. Také v této době jeden z převorů odpadl od pravé víry k husitům.

Jednou z příčin, proč žili mniši v tak ubohých podmínkách a nedařilo se jim klášter povznést k novému rozkvětu, byl Jan Tunkl z Brníčka a na Zábřeze, který se zmocnil naprosto veškerého klášterního majetku a odmítal jej vydat.²⁵² O Janu Tunklovi z Brníčka vůbec kolovaly škaredé pověsti. Podle jedné z nich to byl velký skrblík, který ukládal vysoké daně a nutil poddané k těžké robotě. Měl v plánu vystavět rozsáhlé rybníční hospodářství po vzoru Rožmberků a tak usiloval zmocnit se i nečistou cestou rovinatých pozemků. Velká voda však hráze strhla a tak přikázal postavit novou a z kamení. Navíc navýšil daně. To už prý lidu došla trpělivost a vtrhl na jeho sídlo v Zábřehu na Moravě. Vzbouřenci jej ztloukli prý takovým způsobem, až z toho měl smrt. To však prý byl pro Tunkla ten nejmenší trest, protože od té doby se začal zjevovat jako přízrak, který táhne rozžhavený pluh po hladině onoho rybníka. Když vysílením pod pluhem padl, tu se přihnali čerti a tloukli jej se slovy: „Bijte toho Tunkla, až by voda žbluňkla!“ Ve své závěti z r. 1466 však zavázal svého syna Jiřího, aby většinu statků augustiniánům vrátil.²⁵³

Roku 1444 augustiniánští eremité Korunu opět opustili a prosili o přijetí v Brně u sv. Tomáše. Ovšem roku 1463 se objevili mniši v Koruně znovu s převorem Václavem v čele. Ten se houževnatě zasadil o navrácení majetku náležícího klášteru a nakonec se mu podařilo část klášterních statků získat od Jiřího Tunkla r. 1477. Klášter pak dále fungoval po zbytek 15. století i na počátku století následujícího a vycházel dobře i se svým fojtem Ladislavem z Boskovic, který koupil r. 513 tunklovské dědictví (zemřel roku 1520). Ten byl sice nekatolického vyznání, ale choval se k mnichům snášenlivě. To ovšem již neplatilo o jeho dědicích, jejichž cílem bylo, aby byl celý kraj svorně převeden pod protestantskou víru. Když byl korunský převor Filip Geiswein roku 1544 zvolen za převora svatotomášského kláštera v Brně, luterán Kryštof z Boskovic se kláštera zmocnil a řeholnímu životu udělal v Koruně Panny Marie navždy konec.²⁵⁴ Převor brněnského konventu se po bělohorském vítězství pokusil o obnovu korunského konventu a obrátil se proto na císaře i na majitele moravskotřebovského a zábřežského panství Karla z Liechtensteinu, pak i na jeho syna Karla Eusebia, ale vše uvázlo na restitučních otázkách. Ani opakovaný pokus jevíčského vikáře v r. 1683 se nezdařil.²⁵⁵

Z celého klášterního komplexu se dodnes zachovaly pouze zbytky západní části původně raně gotického jednolodního kostela, který po roce 1484 prošel pozdně gotickou

²⁵² KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 188

²⁵³ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 682

²⁵⁴ KADLEC, c.d., s. 188-189

²⁵⁵ FOLTÝN (ed.), c.d., s. 682

přestavbou, z níž se zachovalo okno v západním průčelí s fragmentem složitější kružby. Z dalších klášterních budov se nedochovalo nic, pouze na severní straně kostela je patrné navázání, podle kterého je možné usuzovat na poměrně malé rozměry celého konventu. Ze zařízení se zachovalo torzo reliéfu Narození Páně, který stával na hlavním oltáři, jak hovoří inspekční zpráva z r. 1683. Podle ní bylo tehdy v kostele ještě 6 oltářů a 3 zvony.²⁵⁶

6.1.15. Brno – klášter a kostel Zvěstování P. Marie a sv. Tomáše

Klášter augustiniánů – eremitů s kostelem sv. Tomáše (původní patrocinium je P. Marie a sv. Tomáše) v Brně byl založen roku 1350 markrabětem Janem Jindřichem Lucemburským, ale z důvodu morové nákazy, která se tehdy ve městě nezadržitelně šířila, bylo se stavbou započato až roku 1353.²⁵⁷ Vybráno bylo místo před městskými hradbami v blízkosti Rýnské brány. I když olomoucký biskup Jan VIII. o tři roky později klášterní budovu a kostel vysvětil,²⁵⁸ stavba se nadále protahovala řadu let, než došlo k jejímu dokončení. Klášter byl zakladatelem zamýšlen jako pohřebiště pro moravská markrabata.²⁵⁹ Císař Karel IV. daroval prostřednictvím svého bratra Jana Jindřicha klášteru vzácný dar – obraz černé Madony (Madona brněnská), byzantskou ikonu typu Hodegetria, která se do Čech dostala snad už ve 12. století. Podobné obrazy byly obzvláště cenné a uctívané, protože se věřilo, že zachovávají pravou podobu zobrazeného.²⁶⁰ Pro obraz byla vystavěna při kostele zvláštní kaple. Význam obrazu ještě vzrostl, když byla r. 1403 do spony na prsou Mariiných vložena vzácná relikvie – část roušky (pepla) P. Marie potřísněné Ježíšovou krví, když stála pod jeho křížem. Mniši se konečně v Brně usadili roku 1357. Přišli z různých klášterů domácích i zahraničních a převoři, kteří stáli v čele kláštera po celé období před husitskou revolucí, byli v drtivé většině lidmi na vysoké úrovni. Převor Jan byl roku 1376 jmenován „prior perpetuus“, byl členem prelátského stavu a zasedal i v zemském sněmu. Z toho důvodu byl klášter povýšen na opatství. Za převora Jana začal také kult milostného mariánského obrazu, který byl podporován hojnými odpustky.²⁶¹ V 80. letech 14. století byla v kostele umístěna velká opuková socha Piety, dílo parléřovské hutí (Jindřich Parléř?), jedno z nejvýznamnějších děl našeho gotického sochařství. Představuje typ tzv. horizontální piety

²⁵⁶ POCHE (ed.): Umělecké památky Čech, díl 4. (T Ž), s. 85; FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 683

²⁵⁷ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 185

²⁵⁸ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 173, se k tomuto datu zmiňuje pouze o papežské listině potvrzující zakladatelský akt.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 173

²⁶⁰ HLAVÁČKOVÁ – SEIFERTOVÁ: *Mostecká Madona – Imitatio a symbol*, s. 48; STEJSKAL: *Umění na dvoře Karla IV.*, s. 94

²⁶¹ KADLEC, c.d., s. 185

oproti pracím tohoto námětu z 1. poloviny 14. století. Je také nejstarším sochařským příkladem zobrazení zkrvavené roušky na hlavě P. Marie.

V r. 1384 se v Brně konala řádová kapitula, které se zúčastnili představení z Čech, Moravy, Bavorska, Rakouska a Polska. Brněnský klášter zde zastupoval převor Augustin,²⁶² „zelator disciplinae“, který se stal roku 1376 světícím biskupem akvilejského patriarchy Jana Soběslava. Převor Filip, který zemřel roku 1398, se zase proslavil jako stavitel varhan. K tomuto poslání mu byla udělena výsada od řádového generála, která mu povolovala odejít kamkoli, kam jej volala práce na nových varhanách.²⁶³

V klášteře bylo zřízeno řádové studium a působili v něm stále dva lektoři. V době úřadu převora Jana z Koruny (1408 až 1423) se rozhořela husitská revoluce. Brno se sice naštěstí ubránilo náporu husitských útoků r. 1428, ale pro klášter to přesto znamenalo pohromu. Důvodem byla poloha kláštera, který byl situován vně městských hradeb a který byl chráněn pouze sypaným valem. Budovy velmi utrpěly, obzvláště v době, kdy se v bezprostřední blízkosti kláštera sváděly tvrdé boje. Důležité ovšem nakonec bylo, že klášter nedoznal kompletního zničení, jak tomu bylo u ostatních klášterů augustiniánů – eremitů po celé Moravě. Díky tomu se stalo Brno útočištěm augustiniánských spolubratří, kteří se sem shromáždili, aby zde našli útočiště. Klášter v Jevíčku přežil nebezpečná léta jen díky účinné pomoci kláštera sv. Tomáše.²⁶⁴ Střechu nad hlavou zde našli i řeholníci z Litomyšle a Osvětiman.²⁶⁵ R. 1486 dovolilo město obehnat klášter hradbou s věžemi a připojilo je k městskému opevnění. Díky faktu, že další převorů v době pohusitské byli výjimečně schopné osobnosti, zůstal klášter významným duchovním střediskem až do konce středověku.²⁶⁶ Někteří z převorů zaujímali významná postavení i v ústředním vedení řádu. Také řádové studium mělo dobrou úroveň.

Poměry se ovšem začaly zhoršovat v 16. století, kdy jako v mnoha jiných klášterech, začala i u brněnských augustiniánů postupně upadat úroveň po stránce hmotné i duchovní. Dokonce se za působení převora Jiřího Kollera, který působil na svém postu v letech 1562 až 1566, klášter zadlužil a zpustl. On sám si v klášterním dvoře vydržoval milenkou. K dovršení všeho sám Jiří Koller zradil pravou víru a přijal protestantské vyznání. Nakonec uprchl s částí klášterních klenotů a peněz.²⁶⁷ Rozklad došel tak daleko, že roku 1571 zbylo v celém klášteře jen pouhých sedm mnichů. Situace se naštěstí poněkud zlepšila za

²⁶² FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 173

²⁶³ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 185

²⁶⁴ Tamtéž, s. 186

²⁶⁵ FOLTÝN (ed.), c.d., s. 174

²⁶⁶ Např. někdejší převor Vilém z Kolína se po návratu ze studií v Itálii r. 1442 stal sufragánem olomouckého biskupa. Svému klášteru odkázal cenné rukopisy. Ve funkci jej r. 1482 nahradila další brněnský převor Ondřej Wysmann. FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 174-175

²⁶⁷ FOLTÝN (ed.), c.d., s. 175

Kollerových nástupců Bartoloměje a Dirigis i Augustina Klementina. Převor Jan Barnabaeus z Fiume, který působil v letech 1608 až 1631 a byl oblíbencem kardinála Dietrichsteina, byl dokonce jmenován apoštolským protonotářem s právem pontifikálií.²⁶⁸ Pokusil se dokonce obnovit augustiniánský klášter v Moravském Krumlově, ale nakonec r. 1634 předali za odstupné tamní klášter majiteli panství. Ovšem za třicetileté války utrpěl klášter další velkou ránu hmotnou a to během oblehání města Švédy roku 1645. Klášter byl tehdy velmi poškozen a ještě dlouhé roky po ukončení bojů byl zbořeníštěm (opraven 1652 příspěvkem státní pokladny). Převor Prosper Günther (působící v úřadu v letech 1713 až 1722) vymohl pro převory brněnského kláštera trvalé právo infule. Jeho nástupce ve funkci Andrea Zirckl (1722 – 1736) zahájil rozsáhlou barokní přestavbu kláštera a kostela, kterou dokončil převor Matyáš Pertscher (působící v letech 1740 až 1777, od 1752 v hodnosti opata).²⁶⁹ Toto dílo bylo roku 1752 vysvěceno.²⁷⁰ Novostavby, kromě gotického jádra kostela, úplně nahradily původní budovy. Kostel je vynikajícím dílem stavitelů J. K. Erna, Mořice Grimma a Bartoloměje Zindtnera. Na hlavním oltáři je obraz Zjevení vzkříšeného Krista apoštolům od vídeňského malíře Franze Antona Maulbertsche (1764), sochy a řezby jsou zhotoveny znojemským mistrem J. Winterhalderem st.

Nedlouho po těchto uměleckých počinech - roku 1783 - museli augustiniánští eremité vyklidit budovu u sv. Tomáše a přestěhovat se do zrušeného kláštera cisterciáků Králové na Starém Brně u kostela Nanebevzetí P. Marie. Milostný obraz černé Madony mohli přenést s sebou, kde je také dodnes uctíván.²⁷¹ Mohli si s sebou vzít i celé vybavení kláštera, včetně knihovny a obrazárny.²⁷² U kostela sv. Tomáše byla 1784 zřízena farní správa a klášterní budovy převzala státní administrativa. Bylo zde umístěno zemské místodržitelství. Dnes jsou v části někdejšího kláštera umístěny sbírky starého umění Moravské galerie. Tak se historie brněnských augustiniánů začala odvíjet na jiném místě. Kostel i klášter augustiniáni poněkud upravili pro své potřeby a doplnili jeho vybavení. Pro obraz černé Madony – brněnské palladium – byl v letech 1735-36 zhotoven v dílně augsburského zlatníka Johanna Georga Herkommera nádherný stříbrný oltář. U něj bylo také zhotoveno oltářní náčiní.

V polovině 19. století byl opatem Cyril František Napp (narozen r. 1792 v Jevíčku, zemřel r. 1867), který byl velkým literátem a příznivcem věd. Napp je velkou osobností, která má zásluhy o kulturní a hospodářský vývoj Moravy. Za jeho úřadování působili v starobrněnském klášteře takové postavy, jakou byl například hudební skladatel Pavel

²⁶⁸ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 186

²⁶⁹ V roce 1752 byl brněnský klášter papežem Benediktem XIV. povznesen na úroveň opatství.

²⁷⁰ KADLEC, c.d., s. 186; FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 176

²⁷¹ KADLEC, c.d., s. 186

²⁷² FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 176

Křížkovský (1815 – 1885), literární historik Tomáš Bratránek (1815 – 1884), který byl také mimochodem přítelem Goetheovy rodiny, a filozof Matouš Klácel (1808 – 1882). Nástupcem Nappovým se stal další velikán a tím nebyl nikdo jiný než Gregor J. Mendel (1822 – 1884), objevitel zákonů dědičnosti a zakladatel genetiky. Základem pro jeho výzkumy mu byla malá zahrádka u kláštera, kde prováděl své pokusy s křížením hrachu. Příslušníkem augustiniánského kláštera v Brně byl také dlouholetý místostarosta města Brna P. Karel Fanfla a církevní historik P. Augustin Neumann, profesor církevních dějin v Olomouci.²⁷³ Klášter byl jako všechny ostatní zrušen roku 1950.

6.1.16. Jevíčko – klášter a kostel Nanebevzetí P. Marie

Počátky kláštera s kostelem Nanebevzetí P. Marie v Jevíčku, který se nachází západně od středu města, jsou opředeny nejrůznějšími pověstmi. Jeho založení však sahá do doby kolem roku 1370²⁷⁴, ale tentokrát neznáme ani jméno zakladatele ani rozsah počátečního nadání. Můžeme se dohadovat o vlivu markraběte Jana Jindřicha, který r. 1365 koupil Jevíčko s hradem a panstvím Cimburk od Jindřicha z Lipé.²⁷⁵ Během času se majetek kláštera postupně rozmnožoval koupěmi dalších pozemků a dary od různých osob. Celkově ani historie kláštera v předhusitském období není zcela jasná, z této doby známe pouze jména několika převorů. Kostel vznikl někdy kolem poloviny 14. století. V době úřadování převora Petra Flegera, který zastával tuto funkci v letech 1420 až 1426, přepadli Jevíčko husité (1423) a město s klášterem vyplenili. Mnichům se však naštěstí podařilo uprchnout do Brna. Mezitím roku 1429 město a kostel i s klášterem opětně vypálil husitský hejtman Havel Drastil z Kojetína na ústupu před Albertem ze Šternberka. Husité město znovu obsadili roku 1431. Do roku 1447 byla zcela přerušena posloupnost zdejších převorů. Mniši se vrátili do kláštera patrně až kolem roku 1447, v roce 1465 jich tam žilo pouhých šest. Jevíčský konvent byl až do roku 1423 samostatný, volba převorů se konala na bavorské provinciální kapitule a novicové a klerikové byli vychováváni v klášteře. V pohusitské době si však vrchní právo nad ním osvojil augustiniánský klášter brněnský.

Král Vladislav Jagellonský roku 1499 věnoval město Jevíčko šlechtici Janu Haugwitzovi z Biskupic, jehož rod se právě tehdy začal na Moravě usazovat, a zároveň mu svěřil péči o klášter. Jeho potomci měli Jevíčko v držení až do roku 1584, ale stav kláštera za těch téměř devadesát let nezlepšili. Navíc se roku 1567 stalo město obětí ničivého požáru,

²⁷³ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 186-187

²⁷⁴ KADLEC, c.d. , s. 187; POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 1, s. 589 klade jeho vznik do let 1353-1372

²⁷⁵ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 337

který se nevyhnul ani klášteru. Zde ale zasáhl do celé záležitosti převor Bartoloměj z brněnského kláštera sv. Tomáše a vymohl od císaře Maxmiliána II., že byl klášter roku 1567 zbaven šlechtického dozoru a byly mu vráceny statky. Pozemky však klášteru v Jevíčku nezůstaly, neboť je převor Bartoloměj převedl pod správu svého brněnského kláštera a v Jevíčku byl od té doby ustanovován pouze administrátor nebo vikář brněnského opata. Tento administrátor měl přednost před brněnským podpřevorem a seniorem a byl volán k poradám o vážnějších věcech. Ale i přes tuto podporu ze strany brněnského kláštera se klášter v Jevíčku stále nemohl plně vzpamatovat.²⁷⁶ Obyvatelstvo města bylo až do začátku 17. století většinou zřejmě nekatolického vyznání a jeho duchovní správa tomu odpovídala. Mnozí zdejší faráři byli ordinováni v německém „Lutherově městě“ Wittenbergu. Za vlády císaře Ferdinanda II. museli kvůli nedostatku katolických kněží převzít duchovní správu města zdejší augustiniáni.²⁷⁷ Lepší podmínky pro něj nastaly v 17. století, kdy zásluhou svého převora Jakuba Kirschnera (v úřadu 1615 – 1652) přežil klášter třicetiletou válku a to i za okolností, že byl vojsky opakovaně několikrát vypleněn. Počet řeholníků se však stále menšil, takže v r. 1622 byl převor jediným členem konventu. Pro časté spory s městem, často hospodářského charakteru, uvažovali dokonce augustiniáni o možnosti opustit Jevíčko a přestěhovat se do Koruny. Záměr však narazil u olomoucké konsistoře.²⁷⁸ Brněnský prelát a převor Jeroným Hufnagl, který předtím působil v Jevíčku, se pro změnu zasloužil o povznesení kláštera i města po stránce duchovní a nařídil kázat česky i německy. Také se podařilo v druhé polovině 17. století klášter znovu stavebně obnovovat, což bylo dokončeno kolem r. 1730.

Starý gotický kostel byl v letech 1762 - 1766 barokně přestavěn podle plánů Pavla Merty z Boskovic zásluhou brněnského infulovaného převora P. Matouše Pertschera.²⁷⁹ Je to obdélná stavba s bočním průčelím se čtyřmi okenními osami, s okny ve dvou patrech. Nad portálem barokní kopie (1710) pozdněgotické Madony. Presbytář je obdélný se zaoblenými rohy. Loď sklenuta plackami na pilastrech. Na západě je hudební konvexní kruchta na dvou pilířích. Sloupový portál je starší, ze 17. století. Klasicistní portálový oltář (1790) má uprostřed niku s pozdně gotickou sochou P. Marie s Ježíškem (konec 15. století). Po stranách barokní sochy sv. Anny a Jáchyma. Oltář nechal zřídit Karel Zeno rytíř z Tannhausenu. Rokoková kazatelna i křtitelnice zdobeny sochařskými pracemi brněnského Ondřeje Schweigla. Na severní straně kostela připojena dvoulodní hrobní kaple. Kolmo na ni při

²⁷⁶ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 187

²⁷⁷ POPELKA: *Jevický okres*, s. 68. Prvním augustiniánem s tímto pověřením byl P. Basil Měrnický (+ 1633), po něm sám převor Jakub Kirschner.

²⁷⁸ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 339

²⁷⁹ POPELKA: *Jevický okres*, s. 57

presbytáři postavena jednopatrová prelatura z doby kol. 1730.²⁸⁰ Konvent byl obnovován v 17. století. Je to čtyřkřídlá stavba kolem dvora, jednopatrová, s průčelím do náměstí. V jižní části vznikla r. 1778 kaple Bolestné P. Marie zásluhou tehdejšího majitele velkoopatovského panství Karla Vincence hraběte ze Salm-Neubergu, který zde nechal zřídit hrobku pro svou rodinu.²⁸¹ Portál konventu je opatřen edikulou zdobenou festony a znakem řádu.²⁸²

Obnovený klášter se však dlouho netěšil z nových budov. Císař Josef II. jej svým dekretem ze 7. září 1784 zrušil a mniši odešli do brněnského augustiniánského kláštera na Starém Brně, kam byla také odvezena celá knihovna jevíčského konventu i s archívem.²⁸³ Klášterní kostel se stal farním. V budově konventu byl umístěn okresní soud s listovním a berním úřadem a také obecná a měšťanská škola. V části objektu byla též obecní kancelář a radní síň.²⁸⁴ K obnovení činnosti kláštera v pozdější době už nedošlo.

6.1.17. Moravský Krumlov – klášter a kostel sv. Bartoloměje

V Moravském Krumlově, měste ležícím nad řekou Rokytnou, založil roku 1355 nebo 1356 klášter augustiniánů – eremitů tehdejší pán města Čeněk z Lipé. Byl určen pro 12 řeholníků, kteří později přišli z Brna. Už předtím si vyžádal souhlas řádového generála Tomáše ze Štrasburku (1349) i papeže Inocence VI. a císaře Karla IV. (1354). Neobešlo se to ovšem bez určitých komplikací, protože pan Čeněk musel náhradou za to odškodnit faráře a komendu řádu německých rytířů, která faru spravovala.²⁸⁵ Když roku 1363 zemřel, bylo mu dopřáno výsady být pochován v klášterním kostele sv. Bartoloměje, který ovšem v té době nebyl stále ještě dokončen. Na to ovšem také myslel a proto nezapomněl na štědrú donaci pro klášter po své smrti.²⁸⁶ Stavba byla nakonec dokončena přibližně kolem roku 1380. V té době našlo v klášteře svůj domov patnáct mnichů. Kostel byl založen velkolepě pod vlivem současné stavby brněnského sv. Tomáše. Dlouhý a vysoký presbytář s věží na severní straně měl pokračovat v patrně síňovém trojlodí. Stavbu však přerušily husitské války a kostel už nebyl podle původních záměrů dokončen.²⁸⁷ Kolem roku 1400 dosáhl klášter svého zenitu. Poté však již nastal postupný úpadek. R. 1423 obsadili město husité, kteří zde zanechali svou posádku. Velkou ranou pro mnichy byl fakt, že oprávcí jejich kláštera, kterými stále ještě byli

²⁸⁰ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 1., s. 587-588

²⁸¹ POPELKA: *Jevický okres*, s. 59

²⁸² POCHE (ed.), c.d., s. 589

²⁸³ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 187

²⁸⁴ V 19. a začátkem 20. století. POPELKA: *Jevický okres*, s. 59

²⁸⁵ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 443

²⁸⁶ KADLEC, c.d., s. 189

²⁸⁷ FOLTÝN (ed.), c.d., s. 446

páni z Lipé, přešli na stranu husitskou. Augustiniánští eremité pak byli donuceni z Moravského Krumlova odejít. Převor Petr z Opavy zemřel roku 1436 v klášteře brněnském, bratr Theobald odešel s generálovým souhlasem do Saska, kde si waldheimský klášter přál, aby přijal jejich pohostinství.²⁸⁸ Nakonec se však mniši roku 1455 do svého kláštera vrátili, ale budovy byly zpustlé a staré časy dřívějšího rozmachu se neopakovaly; spolubratři vedli velmi neutěšený život. Převor Ondřej Schneewolf musel v letech 1489 a 1497 část klášterního majetku prodat, aby mohl financovat alespoň nejnnutnější provozní náklady.²⁸⁹

Poslední dokumentem, který nám o přítomnosti augustiniánů – eremitů v Moravském Krumlově podává zprávu, je právě tržní smlouva z roku 1497. V kterém roce a na která místa poté augustiniánští eremité odešli, není bohužel dnes nic známo. Chátrající klášterní budovu zčásti použil Jindřich IX. z Lipé jako materiál k přestavbě zdejšího zámku.²⁹⁰ Později se sice objevily tendence, které usilovaly o jejich návrat do Moravského Krumlova, ale všechny pokusy selhaly. Kníže Gundakar z Liechtensteinu v první polovině 17. století kostel i s klášterem obnovil (byť ne v plném rozsahu jako dříve), ale trvalo dlouhou dobu, než se mu podařilo najít klášterní společenství (uvažoval o kapucínech, později i piaristech), které by se v moravskokrumlovském klášteře usadilo. Nakonec se touto klášterní družinou nestali augustiniáni, jak si přál brněnský převor Barnabeus, ale pavlíni a žili tam až do zrušení kláštera, ke kterému došlo za Josefa II. roku 1786.²⁹¹

6.1.18. Osvětímány

Krátkého trvání se dočkal klášter v Osvětímanech. Klášter byl založen moravským markrabětem Janem a to tím způsobem, že věnoval brněnskému augustiniánskému klášteru starou kapli sv. Klimenta na vrchu u Osvětíman, západně od Uherského Hradiště a udělil mu právo zřídit zde svou pobočku. K potvrzení donace došlo 18. dubna 1358 olomouckým biskupem Janem VIII. Augustiniánští eremité měli zde, na místě starého slovanského hradiště, spojeném s památkou sv. Cyrila a Metoděje, sem přicházejícím lidem hlásat slovo Boží. Představený této „residence“ či grangie“ byl držitelem titulu probošta.²⁹² Augustiniáni tedy přibližně sto let šířili úctu k slovanským věrozvěstům. Roku 1421 však došlo k přepadení kláštera Bedřichem ze Strážnice, známým husitským předákem a jeho lidmi. Mniši před

²⁸⁸ KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, str. 62

²⁸⁹ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 189; FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 444

²⁹⁰ Pravděpodobně to bylo někdy kolem r. 1500. FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 444

²⁹¹ KADLEC, c.d., s. 189; FOLTÝN (ed.), c.d., s. 444-445

²⁹² FOLTÝN (ed.), c.d., s. 600

husity uprchli do Brna, odkud se do Osvětiman už nikdy nevrátili.²⁹³ Hlásili se sice o své majetky po uklidnění poměrů, ale probošt Petr se usadil ve Vřesovicích, které jim patřily. Ty pak přešly smluvně do vlastnictví města Kyjova r. 1577.²⁹⁴

V letech 1903 - 1905 prováděl na místě slovanského hradiště výzkumy brněnský poštovní úředník R. Čechmánek. Mimo neúplných částí někdejšího augustiniánského kláštera nic nenalezl. Čechmánek však objevil v kostelní lodi společný hrob sedmi jedinců a v presbytáři za oltářem kosterní pozůstatky člověka, které byly některými nadšenci, hlavně místními, vydávány za ostatky sv. Metoděje. Antropologickou expertízou provedenou v roce 1950 Archeologickým ústavem ČSAV v Praze však bylo staří kostry datováno do doby 13. až 15. století. Tím padl mýtus Metodějova hrobu na hradisku sv. Klimenta. Nynější dřevěnou kapli, která stojí na vrcholu, postavili v r. 1964 občané z Koryčan místo původní z r. 1880, která stála v kněžišti základů středověkého kostela.²⁹⁵

6.2. Kláštery augustiniánů – eremitů (bosých) na území Čech a Moravy

6.2.1. Praha – konvent bosých augustiniánů u kostela sv. Václava na Zderaze

Klášter vznikl při opuštěném středověkém kostele sv. Václava na Zderaze poté, co si jej vybrali dva bosí augustiniáni – P. Sixt (Moravan) a P. Severin (Němec) a kterým jej daroval 20. července 1623 císař Ferdinand II. Téhož dne povolil výstavbu kláštera také pražský arcibiskup Arnošt Harrach. Na místě kláštera původně stával letohrádek krále Václava IV., který byl dokončen přibližně kolem roku 1399. Současně s výstavbou letohrádku došlo i k rozšíření původního románského kostelíka, ze kterého zbyla věž se sdruženými okénky. Gotická loď nebyla nikdy úplně dostavěna. Dnešní křížová žebrová klenba je až z r. 1586 – 1587. V době, kdy augustiniáni převzali tuto lokalitu, se již hovoří pouze o věži hrádku a starých zříceninách zdí proti řece. K těmto objektům posléze získali po dohodě s novoměstskými radními (potvrzeno roku 1627) ještě dva veřejné pozemky, k nimž následně přikoupili dalších sedmnáct objektů. Roku 1625 se zvýšil počet řeholníků o další spolubratry, kteří spolu s ostatními zatím sídlili na faře. Díky štědrým darům se však zanedlouho pustili do výstavby většího objektu. Západně od kostela bylo roku 1626 započato s výstavbou vzdálenějšího křídla nového konventu, při čemž byly využity základy bývalého Václavova letohrádku. Zde byl zbudován dormitář i refektář s kuchyní, díky čemuž mohly být budovy,

²⁹³ KADLEC: *Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě*, s. 189-190

²⁹⁴ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 601

²⁹⁵ *Pout' ke Klimentkovi*. [on line] <http://www.soukup-david.cz>

po svém dokončení roku 1629, ihned využívány pro svůj účel.²⁹⁶ V letech 1628 – 1629 si řeholníci pořídili cyklus 29 obrazů z legendy sv. Augustina od neznámého malíře. Po stavební přestávce se započalo opět s výstavbou roku 1634, ale stavba celého rozsáhlého komplexu se 2 dvory byla zřejmě z finančních důvodů dokončena až roku 1644. Konečné urychlení stavebních prací bylo zajisté dílem šlechtného daru svatovítského kanovníka Jana Arnošta Platýzse z Plattenštejnu, který bosým augustiniánům odkázal celý svůj majetek. V letech 1643 až 1644 došlo i k obnově kostela, který byl nakonec nově vysvěcen 1. července 1646 arcibiskupem Arnoštem kardinálem Harrachem.²⁹⁷ Fresky Josefa Hagera na klenbě kostela zobrazují výjevy z legendy sv. Václava. Kolem poloviny 17. století byla v kostele zřízena nová kruchta se dvěma kaplemi pod ní. Propojení kostela s budovami konventu došlo díky stavbě kaple Božího hrobu (základní kámen byl položen 6. října 1643), postavené přispěním Krištofa Vratislava z Mitrovic.²⁹⁸ Téhož roku vznikl i proslavený cyklus třiceti dvou lunetových obrazů Karla Škréty s výjevy ze života sv. Václava, které byly určeny pro ambit. Roku 1661 zde také pracoval na freskách v konventu tehdy slavný malíř Fabián Václav Harovník. Dále bylo postaveno v letech 1677 až 1678 ještě šikmé křídlo kláštera. Roku 1685 byl do klášterního komplexu vestavěn střední trakt a v jeho přízemí zbudován refektář a v patře nad ním knihovna. S budovatelskou činností je spojen i rozvoj vnitřního vybavení kostela i kláštera. V r. 1693 pořízen nový oltář vyzdobený sochami Abrahama Felixe Kitzingera, r. 1725 nový hlavní oltář se sochami Filipa Ondřeje Quittainera a 1744 oltář sv. Jana Nepomuckého s obrazem Jana Petra Molitora a sochami Jana Antonína Quittainera.²⁹⁹ Kostel na Zderaze byl oblíbeným pohřebišťem šlechticů a zámožných pražských rodin, které jej bohatě obdarovávaly a z té doby se zachovalo několik náhrobníků – Voračický z Paběnic (1689), rytíř Bohuslav Kořenský (1643), Sigmund H. Spitzweg (1689).³⁰⁰

Klášter byl zrušen 12. března 1785. Augustiniáni bosáci museli klášter opustit. „*Odchodem Augustiniánů z kláštera rozplynuly se i kulturní poklady jimi nashromážděné, knihy se dostaly zčásti do universitní knihovny, některé obrazy do drážďanské galerie, hlavní obraz sv. Václava z kostela poslán do Staré Boleslavi a s ním i sochy českých patronů: sv. Norberta, Zikmunda, Jana Nepomuckého, Ivana, Víta a Vojtěcha.*“³⁰¹ Inventář byl tedy rozprodán a klášter i s odsvěceným kostelem byl předán armádě. Roku 1809 byla v budovách

²⁹⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 574-575

²⁹⁷ VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 575

²⁹⁸ Kaple zmizela beze stopy. SEDLÁČKOVÁ: *Kostel sv. Václava na Zderaze*, s. 14

²⁹⁹ VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, c.d., s. 576

³⁰⁰ SEDLÁČKOVÁ: *Kostel sv. Václava na Zderaze*, s.19

³⁰¹ SEDLÁČKOVÁ, c.d., s.15

bývalého konventu zřízena věznice. Budova byla několikrát přestavována a rozšiřována (1820, 1822, 1826), takže zabrala i klášterní zahradu a obklopila celý kostel. (znovu vysvěcen 1827). Trestnice pak byla r. 1884 přeložena na Pankrác a klášter koupilo město. Trestnice byla od jara roku 1892 postupně bourána. Byla odstraněna i část skály, na kterém budovy stály kvůli komunikaci. Kostel však zůstal zachován. V r. 1926 byl zakoupen novou církví československou, opraven a r. 1929 otevřen.³⁰²

6.2.2. Tábor - konvent Narození Panny Marie

Prvním impulsem pro usídlení bosých augustiniánů v Táboře se vlastně stala obchodní cesta podpřevora zderazského kláštera. Ten totiž na Táborsku nakupoval potraviny pro jejich konvent, protože zde byly levnější. Ve městě měl být založen klášter z důvodů rekatolizace po době bělohorské. Městští představitelé se nejdříve chtěli dohodnout s kapucíny, ale jejich požadavky na stavbu kláštera byly pro zchudlé město nesplnitelné. A právě cesta podpřevora, která jej roku 1639 přivedla do těchto končin, se stala rozhodující pro založení táborské kanonie. Táborští se s augustiniány rychle dohodli a ti hned následujícího roku (1640) po velkém požáru města a po souhlasu císaře a pražského arcibiskupství přišli do Tábora ze zderazského kláštera. Městská rada vyčlenila mnichům pozemek pro stavbu budoucího kláštera 23. května 1640, kde také převor P. Markus vztyčil kříž. Toto místo leželo v severozápadní části města: „z větší částky takměř pusté a za rathouzem ležící“,³⁰³ na pozdějším Klášterním náměstí (dnes Mikuláše z Husi). Na daném prostoru se ovšem nacházelo ještě čtrnáct pohořelých domů. Část jich jim připadlo darem, některé však museli vyplatit. Materiálu z domů použili jako levného staviva. Řeholníci zatím pobývali v Buňkovském domě (čp. 46). Dva dny po započetí hloubení základů, byl 8. září 1642 položen základní kámen ke stavbě kostela. Stavbu prováděl pražský architekt italského původu Antonio de Alfieri. Nejdříve se započalo se stavbou zadního křídla, které bylo dokončeno přibližně kolem roku 1652; v té době byl nejspíše dostavěn i presbytář kostela. Celý klášter včetně kostela byl dokončen roku 1666. Jedná se o jednolodní stavbu s pravoúhle uzavřeným kněžištěm, s bočními kaplemi otevřenými do lodi a s kryptou v západní části lodi. Loď je zaklenuta valeně s výsečemi. Bohatě členěné průčelí ve stylu klasicizujícího baroka je trojosé, zakončené volutovým štítem a osazené nad portálem menší sochou Immaculaty a nadživotními sochami sv. Augustina a jeho matky sv. Moniky v nikách (kolem r. 1700). Umělecky kvalitní mobiliář kostela byl pořízen v první polovině 18. století. Hlavní oltář je

³⁰² SEDLÁČKOVÁ: *Kostel sv. Václava na Zderaze*, s.16

³⁰³ podle- VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 657

portálový s točenými sloupy, sochami a obrazem narození P. Marie (1710 – 1720). Z téže doby je bohatě vypravená kazatelna a menší boční oltář sv. archanděla Gabriela. Další tři boční oltáře vznikly v polovině 18. století (P. Marie, sv. Anny, sv. Barbory). Stavební činnost pak ještě probíhala dotvářením náměstí před klášterem. To bylo provázeno dalším vykupováním okolních domů, trvající do roku 1670. Kostel byl ještě upravován v r. 1745, kdy bylo průčelí kostela doplněno nástavbou věžičky.³⁰⁴ Hrabě Ferdinand Magnus Ignác Arnošt Antonín des Fours zdejší klášter dotoval nadací a je zde v kostele pohřben (+1753 v Radeníně).

Klášter byl zrušen rakouským císařem Františkem I. až ve druhé vlně sekularizace klášterů. Rozhodnuto tak bylo dekretem ze 16. července 1816. Ale i tak kořeny jeho zániku sahají do doby josefínských reforem, kdy byl dán zákaz přijímat do komunity nové členy. Kostel byl změněn na filiální. Krátce po odchodu augustiniánů se i z tohoto kláštera stalo vězení. Dnes se zde nachází některé provozy Husitského muzea. Na klášterní zahradě postaveny budovy škol v r. 1863 a 1887.

6.2.3. Havlíčkův (Německý) Brod – konvent s gymnasiem u kostela sv. Rodiny

Ustavení konventu v Německém Brodu (dnes Havlíčkově) se událo za úplně opačné situace než v Táboře. Město se příchodu augustiniánů bránilo delší dobu, respektive celý rok; nakonec však ustoupilo až nátlaku komory. První bosí augustiniáni sem přišli 20. října 1674 také ze zderazského konventu na Novém Městě pražském. Svolení dala jak městská rada, tak císař Leopold I., který vydal své povolení 21. srpna 1674, tak i pražská konsistoř (26. září 1674). Nejprve řeholníci bydleli v domku zvoníka u špitálního kostela sv. Kateřiny, ale ještě v tom roce se přestěhovali do výhodnějšího domu měšťana Tobiáše Schindlera na Horní předměstí a také bohoslužby začali sloužit v děkanském kostele P. Marie. Počátky konventu byly velmi skromné a chudé a po dlouhých sporech o místo se bosáci usadili severně od města za hradbami.³⁰⁵ Roku 1675 si přistavěli (snad vlastními silami) ke svému obydlí provizorní dřevěnou kapli, která byla 5. ledna 1676 vysvěcena ke cti sv. Rodiny.³⁰⁶ Plány („Ichonographia moderni conventus et Ecclesiae“) byly schváleny ještě téhož roku římským generálním vikářem a dne 23. května 1679 byl položen základní kámen pro budovy kláštera i kostela.³⁰⁷ Roku 1687 byla dokončena první část, patrně jedno křídlo

³⁰⁴ POCHE (ed.): Umělecké památky Čech, díl 4, (T – Ž), s. 18

³⁰⁵ KOŘÁN: *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*, s. 143

³⁰⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 224

³⁰⁷ KOŘÁN, c.d., s. 144

kláštera. Stavitelem byl Ital s křestním jménem Giovanni Battista (snad chrudimský G. B. Domenico Canevalle). Ovšem i zde se projevil nedostatek peněz prodloužením doby stavby. Hlavní část kostela byla dokončena až roku 1696, kdy také došlo 27. srpna k jeho vysvěcení. To konečně umožnilo slavit bohoslužby v novém chrámu (asi pouze v západní části). Už r. 1691 byl pořízen nový hlavní oltář, který se však po úplném dokončení kostela zdál být pro tento prostor příliš malým, a tak byl předán do augustiniánského kostela v Táboře.³⁰⁸ Zřejmě z důvodu nedokončenosti ještě byla ponechána provizorní dřevěná kaple. Tu její osud neminul o čtyři roky později, zřejmě v době, kdy se k ní stavba chrámu přiblížila (nebo byla stavba chrámu již dokončena).³⁰⁹

Konventní chrám se dočkal svého dokončení roku 1703, kdy také byla 6. srpna na západní průčelí do niky nad portálem umístěna socha Krista (r. 1704 přibyly v postranních nikách ještě sochy Panny Marie a sv. Josefa).³¹⁰ Sochy jsou dílem významného umělce, řádového bratra Filipa od sv. Heřmana (obč. jménem Bedřich Mollitor), který vstoupil r. 1685 do pražského zderazského kláštera, pracoval pro něj a od r. 1697 žil v brodském konventu až do smrti (1715) s výjimkou cest za prací do kláštera ve Lnářích i jinam. Zhotovil i oltáře v kostele včetně hlavního, který vzbudil takovou pozornost, že jihlavský farář prosil, aby Filip směl pro barokní kapli při kostele sv. Jakuba vytvořit také oltář.³¹¹ Dne 10. srpna 1705 byl chrám konečně vysvěcen premonstrátem Vítem Seiplem, opatem strahovským. Autor hlavního oltáře sv. Rodiny vynikající slezský sochař Ignác Rohrbach (ženatý a usazený v Chrudimi) pracoval pro tento kostel od roku 1732 až do své smrti r. 1747. Vytvořil také boční oltáře sv. Jana Nepomuckého, sv. Kříže a kazatelnu. Autorem oltáře Piety a oltáře sv. Anny je jihlavský sochař Václav Kovanda. Při té příležitosti byl také slavnostně položen základní kámen k dostavbě konventu, na které pracoval chrudimský stavitel Daniel Měnický. Ambity byly zaklenuty r. 1705 a dokončena i brána kláštera; r. 1713 byla v kostele vybudována krypta. Nákladem hraběnky Terezie z Pöttingu, rozené Michnové z Vacínova byla roku 1724 přistavěna ke kostelu kaple Božího hrobu „admodum Jerosolymitani“. Provedl ji pražský stavitel Antonín Václav Spannbrucker a kameník Julius Rauer. V baroku tak oblíbený stavební typ, podobně jako Svatá chýše loreánská, se skládá z polygonálního kamenného soklu se stěnami členěnými slepými arkádami lomených oblouků s kamennou věžičkou s lomenými arkádami na šesti sloupcích. Z kostela k ní vede tmavá nízká chodba.³¹² Pro výzdobu ambitu byly pořízeny v polovině 18. století dva rozsáhlé cykly lunetových

³⁰⁸ KOŘÁN: *Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě*, s. 144, 148 poz. 16

³⁰⁹ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 224

³¹⁰ Roku 1888 byla snesena věž v průčelí kostela a nahrazena věžičkou nad štítem.

³¹¹ KOŘÁN, c.d., s. 144

³¹² VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, c.d., s. 224; KOŘÁN, c.d., s. 144

obrazů obdobné svatováclavskému cyklu ve zderazském klášteře – výjevy ze života sv. Rodiny (23 obrazů) a ze života sv. Augustina (29 obrazů), které namaloval Jakub Pischel. Od něho se zachoval také obraz Nejsvětější Trojice.

Zřízení gymnasia bylo možné zase díky odkazu Kateřiny Barbory Kobzinové z roku 1730. Donace ovšem nebyla dostatečná pro vybudování čtyř latinských tříd a s tím související vydržování dvou kněží, a proto se úkolu zhostili augustiniáni. Po svolení císaře Karla VI. ze 17. srpna 1735 došlo k zakoupení malého stavení, kde se také 4. listopadu téhož roku rozběhla výuka nejstaršího českého gymnázia zvaného „Carolinum“. R. 1740 byla škola přestěhována do větší a vhodnější budovy stojící naproti klášteru. Při škole vznikl také seminář. Roku 1767 měla být škola zrušena, ale stalo se tak až v roce 1778, kdy byla místo gymnasia zřízena normální škola. Avšak již roku 1802 byla opět změněna na gymnasium. Po pěti letech augustiniány nahradili na gymnasiu premonstráti z Želivi, protože z řad augustiniánů nebylo dostatek učitelů.³¹³ Studovalo zde několik významných osobností české kultury např. Karel Havlíček Borovský, Josef Dobrovský, Bedřich Smetana či Jan Zrzavý.

Dne 4. října 1807 pak byl augustiniánský konvent zrušen dekretem císaře Františka I. z 23. října 1806 a klášter byl předán želivským premonstrátům. Roku 1816 byla tehdejší budova školy prodána a vyučování se přesunulo do budovy konventu. Dnes objekt slouží jako úřední budova (byl v ní umístěn okresní úřad). Kostel byl naposled opravován v letech 1969 – 1980.

6.2.4. Lnáře – klášter u kostela Nejsvětější Trojice

V místech dnešního konventního kostela byla původně poustevna s kaplí postavená r. 1599 V. Novohradským z Kolovrat. Na jejím místě pak nechal r. 1666 majitel lnářského zámku Alexander Ferdinand hrabě Vratislav z Mitrovic postavit větší kostel snad podle projektu architekta Carla Luraga. Vlastním zakladatelem řeholního společenství ve Lnářích byl tehdejší majitel panství Tomáš Zacheus hrabě Černín z Chudenic r. 1682, který podle přání svého otce Jana přivedl k novému kostelu Nejsvětější Trojice augustiniánské řeholníky z pražského konventu sv. Václava na Zderaze. Konsistoř sice prozatím nepovolila vznik samostatného konventu, ale povolila augustiniánům duchovní správu. 20. května 1684 přišli do Lnář dva kněží a jeden bratr pod vedením podpřevora P. Cypriána od sv. Terezie (světským jménem Jan Procházka).³¹⁴ Ten pověsil v sakristii gotický obraz P. Marie přinesený, dle legendy, z Itálie řádovým visitátorem. Řeholníci byli zprvu ubytováni na

³¹³ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 225

³¹⁴ Tamtéž, s. 350

zámku, kde sloužili denní mše v zámecké kapli sv. Josefa a v kostele Nejsvětější Trojice sloužili pouze slavnostní mše. Zanedlouho si pronajali vlastní budovu, malý domek, který přeměnili v prostou rezidenci a později roku 1685 díky daru donátora jej rozšířili. Založení konventu se zpozdilo kompetenčními spory mezi pražským arcibiskupstvím a římskou kurií, ale již 7. dubna 1685 došlo k předběžnému schválení ze strany jak pražské konsistoře tak císaře Leopolda I. Definitivní souhlas ke zřízení komunity dal pražský arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejna 4. prosince 1685. Donační listina, ve které se hrabě Černín zavázal k výstavbě budovy kláštera pro dvanáct řeholníků v průběhu nejbližších deseti let byla revidována, po schválení panovníkem r. 1687 zanesena do zemských desek. Fundaci kláštera se dostalo schválení i od řádového generálního definitoria.³¹⁵ Vypracováním plánů kláštera byl pověřen černínský architekt Giovanni Battista Maderna a řízením stavby Pietro Spinetti. 21. dubna 1688 došlo k slavnostnímu položení základních kamenů a poté se začalo stavět od severozápadního rohu kvadratury. Práce rychle pokračovaly, takže se řeholníci mohli nastěhovat do nového křídla (pravděpodobně severního) již roku 1690. Výstavba byla zakončena roku 1693. Ambit s otevřenými arkádami a křížovými klenbami. R. 1695 byla v klášteře zařízena lékárna.³¹⁶

Po dokončení stavby kláštera přistoupili řeholníci k znovuvybavení konventního kostela mobiliářem, přistavěli sakristii s oratoří v patře. Za převora P. Václava od sv. Víta (Václava Hybla) se započalo (roku 1706) s přestavbou a následným rozšířením kostela snad podle projektu C. Luraga. Kostel je krátká a široká trojlodní stavba s presbytářem opatřeným freskami. V souvislosti s tím byl vyměněno i jeho zařízení, na jehož tvorbě se podílel i známý český barokní malíř Petr Jan Brandl, který přijel do Lnář roku 1707. Namaloval zde hlavní oltářní obraz N. Trojice s P. Marií, sv. Augustinem a dalšími světci (dokončen 1710). Oltář vytvořil augustiniánský umělec Filip od sv. Heřmana (Fridrich Mollitor). Při návštěvě bratra nového majitele panství, kterým byl biskup brixenský Kašpar Ignác hrabě z Küniglu, byl konečně nový kostel 13. prosince 1712 vysvěcen (ačkoliv byl již nějakou dobu hotový). Zmíněný gotický obraz Madony Inářské se začal těšit velké úctě věřících, takže byl přenesen na oltář sv. Barbory v boční lodi. Po několika zázračných uzdraveních byl pro něj zbudován r. 1738 nový oltář. Kolem poloviny 18. století byla ještě ke kostelu přistavěna věž zakončená cibulovou bání, která poněkud narušila původní symetrii stavby.³¹⁷

Lnářský konvent jako jediný klášter augustiniánů bosáků unikl zrušení během reformy Josefa II. a to z důvodu duchovní správy, kterou zde řeholníci vykonávali. 13. září

---

³¹⁵ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 350-351

³¹⁶ Tamtéž, s. 351

³¹⁷ Tamtéž, s. 351

1786 tedy byla ve Lnářích zřízena fara přiřčená ke konventu. Zároveň však byl počet řeholníků snížen na čtrnáct. V klášteře byl jako kuchař zaměstnán Václav Levý, pozdější známý sochař. Konvent však již neunikl rušení klášterů komunistickým režimem v roce 1950. V budově konventu umístěna nyní psychiatrická léčebna. Po pádu totalitního režimu byl klášter augustiniánů opět obnoven. Po odchodu starého převora P. Augustina Emila Dorničáka na odpočinek do Brna ale zůstal zatím neobsazen.

6.2.5. Lysá nad Labem – klášter sv. Jana Nepomuckého u zaniklého kostela Narození Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého

Tento klášter vznikl na místě, kde již roku 1244 prokazatelně existovala sakrální stavba, s největší pravděpodobností rotunda sv. Desideria. Ta však byla nakonec zbořena roku 1737, aby ustoupila stavbě nového barokního chrámu. Při této kruhové kapli nechala později tehdejší majitelka panství Kateřina z Lobkovic vystavět před rokem 1528 pozdně gotický kostelík Narození Panny Marie, která poté taky ustoupil pozdější barokní stavbě. Do novostavby barokního klášterního chrámu byly nejspíše zapojeny pouze základy jižní zdi presbytáře a jižní zdi lodi. Na počátku 18. století pojal tehdejší majitel panství František Antonín hrabě Špork plán, že by nechal u starého kostelíku s kaplí postavit pro řeholníky rezidenci. Jako provizorní řešení pro ně nechal zbudovat nevelkou prozatímní budovu. Současně s tím v r. 1704 vznikla u kostela Narození P. Marie nová loretánská kaple. Oba tyto projekty byly zahájeny roku 1700 a po čtyřech letech dovršeny. O sponzorování staveb se hrabecí pár podělili – hrabě financoval rezidenci, hraběnka Františka Apolena pak stavbu kaple. Při volbě řádu, kterým by hrabě komplex osadil, padla volba nejdříve na dominikány a piaristy, ale po určitých neshodách od záměru upustil. Konečné rozhodnutí padlo na bosé augustiniány, z čímž roku 1709 souhlasila jejich provinciální kapitula. Zakladatel nechal vystavit donační listinu a 26. března 1713 se skupina augustiniánů nastěhovala do Lysé ze svého mateřského kláštera u sv. Václava na Zderaze.

Ovšem zanedlouho po svém usazení se zdála budova mnichům nepřilížitelná a kvapně postavená. Proto roku 1721 začali v čele s P. Maxmiliánem Antonínem a Jesus (+1727) uvažovat o zbudování nové budovy. Již za dva roky započali s rozšiřováním a přestavbou komplexu, další práce pokračovali i roku 1725. Práce však musely být zastaveny podle rozhodnutí pražské konsistoře, neboť ta nesouhlasila s dalším rozšiřováním rezidence. Proto začali spolubratři v Lysé vyvíjet iniciativu jiným směrem; a to uskutečnit z jejich rezidence skutečný konvent. Avšak i zde nepořídili – roku 1731 byl opět potvrzen pouze

hospic, tentokrát však i ze strany panovníka a pražské konsistoře. Ale i toto menší vítězství postačovalo k obnovení dřívějších prací a rozjetí nových, protože před několika lety vystavěné budovy hrozily zřícením pro své špatné založení. V análech dokonce existuje zmínka, že: „*nově postavená místa se již zřítily, protože neexistují solidní základy.*“³¹⁸

To už augustiniáni nechtěli riskovat další problémy a pozvali si renomovaného pražského architekta Bartolomea Scottiho. Ten když si prošel místo staveniště, rozhodl raději pro stavbu nového konventu, což mu schválil i majitel panství. S kopáním základů bylo započato 25. června 1733, přičemž stará rezidence, která stávala na místě dnešního východního křídla, byla stržena. Slavnostní položení základního kamene se uskutečnilo 11. listopadu 1733, ale to již stavba probíhala v plném proudu – východní křídlo bylo dokončeno již začátkem léta roku 1734, protože v červenci téhož roku byla přivezena a osazena socha sv. Augustina z Benátek nad Jizerou. V letech 1735 až 1736 došlo k určitému zpomalení stavby, ale to však bylo vyváženo důležitým rozhodnutím císaře, který na základě dekretu z 2. května 1735 povoloval v Lysé zřízení řádného konventu. Konvent však byl uveden k životu až roku 1745, kdy došlo na volbu prvního převora. Nové jižní křídlo bylo dokončeno roku 1738, na které byla usazena socha sv. Jana Nepomuckého. Konvent v Lysé nad Labem byl tak prvním v Čechách, který byl tomuto světcovi zasvěcen. Kostel byl stavěn až po roce 1739, ale jeho stavba probíhala velmi rychle. Základní kámen byl do něj přeložen 23. července 1740, dokončen byl o rok později a 20. srpna téhož roku došlo na jeho vysvěcení ke cti Narození Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého. Architektem stavby byl Anselmo Lurago, Scottiho žák.³¹⁹ Kostel byl jednoduší se segmentově uzavřeným presbytářem a čtyřmi výklenkovými kaplemi, zaklenutý plackami. Západní průčelí bylo založeno širěji a zakončoval je štít s volutami a věžičkou.³²⁰ K jižní stěně se užší stranou přimykala Svatá chýše. K dalším úpravám patřila úprava okolí, vnitřní vybavení kostela a v letech 1746 až 1747 zhotovení nových varhan. Hlavní oltářní obraz sv. Jana Nepomuckého namaloval pražský Václav V. Reiner.³²¹ Budovy kláštera, dosud zachované, sestávají ze čtyř křídel kolem obdélného dvora. Jižní nejdelší křídlo směřuje do labské kotliny, severní k vrcholu kopce, do západního byl vložen presbytář kostela. „*Urbanistický komplex staveb v Lysé nad Labem je skvělým příkladem cílevědomého úsilí Šporků po monumentalizaci české krajiny.*“³²²

Konec augustiniánského kláštera, a byl to konec v následujících letech doslovný, nastal jeho zrušením císařem Františkem II., který o tom vystavil dekret 17. října 1811. Podle

³¹⁸ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, str. 358

³¹⁹ Z Lysé patrně pocházela i Luragova manželka Františka Trešlová.

³²⁰ KOŘÁN: *Prostorové iluze Anselma Luraga*, s. 56

³²¹ Po zrušení kostela obraz přenesen r. 1817 do kostela sv. Jana Nep. v Mladé Boleslavi. Zachovala se na něm podoba zbořeného kostela. KOŘÁN: *Prostorové iluze Anselma Luraga*, s. 564, poz. 9

³²² KOŘÁN. c.d., s. 56

donační listiny budovy kláštera připadly opět majiteli panství. Poté byla budova využívána jako úřední dům. Santa Casa byla zrušena již v době josefinské r. 1782 a nakonec spolu s kostelem, který sloužil po zrušení jako sýpka, zbořena r. 1891.³²³

6.2.6. Vratěnín – klášter a kostel sv. Mikuláše Tolentinského

Vznik kláštera v jihomoravském Vratěnině (něm. Fratting) je poměrně pozdního data a jeho příběh jakoby v závratné zkratce zrcadlil osudy jiných řádových domů v naší zemi. Dá se o něm hovořit téměř jen v minulém čase. Zakladatelem zdejšího kláštera bosých augustiniánů byl majitel uherčického panství František Benedikt svobodný pán Berchtold, který toto rozhodnutí učinil pod dojmem setkání s lektorem augustiniánského generálního studia v Praze (právě v té době překládaného do Vídně) Bernardem od sv. Terezie v roce 1677. Založení nového kláštera nebylo bez překážek, protože proti záměru se postavili františkáni, kapucíni a také olomoucké biskupství s rozhodnutím otálelo. Konsistoř se chtěla ujistit, že materiální zabezpečení existence nového konventu je dostačující.³²⁴ Hrabě řeholníkům tohoto řádu přesto poskytl roku 1686 k ubytování tamější starý zámek a k tomu jim navíc věnoval roční nadaci 200 zlatých plynoucích z důchodu panství.³²⁵ Po jeho smrti (+1690) zdědilo majetek pět jeho dcer, které musely r. 1692 uherčické panství prodat generálovi Donátu Heisslerovi z Heitersheimu. Kvůli jistění příjmů kláštera také z výnosů panství muselo dojít mezi nimi k narovnání. Krátce po smrti pana z Heitersheimu, který padl ve válce s Turky, bylo založení kláštera schváleno 26. listopadu 1696 i císařem Leopoldem I. Hned 1. ledna 1697 obdržel provinciál bosých augustiniánů Anselm a Sancto Christophoro od vdovy Marie Barbory Heisslerové hotovost ve výši 5 000 zlatých, kterými byly vyplaceny závazky plynoucí z fundace hraběte Berchtolda. Vdově Heisslerové tyto peníze poskytl manžel Berchtoldovy dcery Marie Isabelly hrabě Karel Antonín Braida. První řeholníci sem byli uvedeni ještě téhož roku z Vídně a ubytovali se ve zmíněném zámečku.³²⁶ Celé zařízení kláštera obstarala hraběnka Heisslerová. Její syn František Josef se o klášter postaral některými ročními naturáliemi z uherčického panství a vydal také 1. ledna 1728 definitivní donační listinu.³²⁷ Základy loretánské kaple, která byla záměrem původního zakladatele, a klášterního kostela s patrociniem ke cti augustiniánského světce sv. Mikuláše

³²³ BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, s. 29, 146-147

³²⁴ Dopis F. B. Berchtolda olomouckému biskupovi K. Lichtensteinovi-Kastelkornovi dat. v Uherčicích 10. 3. 1687 (Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, sign. B b 8, karton 404)

³²⁵ zakladatelská listina vyd. v Brně 20. 1. 1687 (Moravský zemský archiv v Brně, fond E 68, inv.č. 1308, sign. A 1/2.)

³²⁶ HODEČEK: *Dějiny objektu bývalého kláštera augustiniánů bosáků ve Vratěnině*, s. 3-4

³²⁷ Tamtéž, s. 5

Tolentinského byly položeny r. 1699. Roku 1719 pak došlo na základy nové klášterní budovy. Finanční problémy však stavbu protahovaly, takže provinciál řádu intervenoval ve prospěch kláštera u císaře Karla VI. Nový klášter i s kostelem byl definitivně dokončen v letech 1726 až 1740.³²⁸ Na stavbě kostelní budovy pracovali vídeňští stavitelé Sebastian Blieml a Johann Koppler. Ve 30. letech se dokončovala výzdoba kostela (oltář sv. Jana Nepomuckého r. 1738, hlavní oltář s obrazem Nejsvětější Trojice r. 1739). Kostel a loretánská kaple se staly brzy poutním místem, kam mířila procesí nejen z jižní Moravy, ale i z jižních a východních Čech a Dolních Rakous. Přispěla k tomu také výhodná poloha při cestě z Vídně do Čech. Věhlas místa zvýšilo také nadání lorety plnomocnými odpustky r. 1726.³²⁹ V roce 1764 klášter obývalo 20 řeholníků.³³⁰ O dvacet let později, v roce vydání zrušovacího dekretu, bylo v klášteře 17 řeholníků, z toho 12 kněží. R. 1802 však bylo zrušení konventu císařem anulováno a definitivní likvidační rozhodnutí vydal císař František I. až 30. června 1814. To už ale znamenalo jen tečku za krátkou historií kláštera, který začal hospodářsky upadat po úředním zrušení poutí. Soška P. Marie loretánské byla převezena do Slavonic, kde pro ni byla zbudována poslední naše loretánská kaple v r. 1820.³³¹ Za napoleonských válek posloužila klášterní budova jako vojenský špitál. Počátkem 19.století (1806, 1816, 1817) postihly obec Vratěnin velké požáry, při nichž byla klášterní budova téměř zničena a r. 1821 vyhořel i klášterní kostel a Svatá chýše. K jejich obnově již nedošlo. Klášterní parcely byly postupně rozprodány. Na místě kostela vzniklo několik malých obytných domků a zachovaly se jen zbytky pravé kostelní věže.³³² O záchranu areálu někdejšího kláštera bylo usilováno od r. 1963 a o 10 let později byl zapsán do státního seznamu nemovitých kulturních památek a celá obec byla r. 1995 prohlášena vesnickou památkovou zónou. Bylo též podniknuto několik pokusů o obnovu budov a jejich nové využití.³³³

6.3. Kláštery augustiniánů – kanovníků na území Čech a Moravy

6.3.1. Roudnice nad Labem – Kanonie Narození Panny Marie

Jak již bylo výše uvedeno, byli augustiniánští kanovníci uvedeni do českých zemí poměrně pozdě. Jejich nejstarším klášterem se stala kanonie v Roudnici nad Labem. Založil

³²⁸ PAŘÍZEK: *Vratěnin 450 let městysem*, str. 5, podle- HODEČEK,

³²⁹ BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, s. 26, 150

³³⁰ SMUTNÝ: *Jemnicko*, s. 813-814

³³¹ BUKOVSKÝ, c.d., s. 29-30

³³² HODEČEK: *Dějiny objektu bývalého kláštera augustiniánů bosáků ve Vratěnině*, s. 7

³³³ Tamtéž, s. 17-18

jej poslední pražský biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343), který tak uvedl řeholní kanovníky sv. Augustina do Čech. Seznámil se s nimi během svého nuceného a dlouhého pobytu ve Francii v letech 1318 – 1329, kdy se u papežské kurie v Avignonu obhajoval ze svého nařčení proboštem litoměřické kapituly Jindřichem ze Schönburgu (jinak považovaného za věčného sudiče) ze simonie a ochrany heretiků. Jeho původním úmyslem bylo založení kláštera v Praze u kostela Matky Boží na louži (ad lacum) na Starém Městě, k čemuž získal i souhlas od krále Jana Lucemburského, ale pražská obec mu nedopřála tyto plány naplnit. Německý patriciát tu pro něj „neměl místa“.³³⁴ Rozhodl se tedy k jiné volbě a to k založení kláštera na svém vlastním biskupském panství v Roudnici nad Labem, kde o svatodušních svátcích dne 25. května 1333 osobně položil základní kámen a zároveň téhož dne vystavil zakládací listinu, skrze kterou kanonii nadal potřebnými statky. Jejich množství postačovalo k výživě probošta a nejméně dvanácti kanovníků. Kanonii se také mimo jiné dostalo práva volit svobodně svého představeného, ale pod podmínkou, že biskup bude mít právo schvalovat nově zvoleného probošta, potvrzovat a udělovat mu duchovní i světské pravomoci.³³⁵ Jak píše ve své kronice František Pražský: „*Ostatně když ctihodný otec a pán, pražský biskup pan Jan, pozoroval, že dobré skutky člověka oslavují, poskytující látku věčné koruně a odívající člověka jako šatem a na věky ho neopouštějíce, připojil proto k činům prospěšným skutky přinášející spásu... s velikou slávou založil toho dne tamtéž v Roudnici klášter neboli kolegiální kostel k chvále a slávě všemohoucího Boha a svaté Panny Marie a potom jej postavil z opracovaných kamenných kvádrů, vztyčiv zdi do výše a spojiv je pevnou a ozdobnou klenbou. Také vyzdobil okna nádhernými a uměleckými kružbami dlátem tesanými a přenádhernými skly. A ustanovil tam probošta a jiné pány a bratry, řeholní kanovníky řádu svatého Augustina...A vyzdobil ho znamenitě kamennými sochami umělecky vytesanými, zlatem a stříbrem ozdobenými a drahocennými barvami a různými a nádhernými malbami bohatě zkrášlenými...A svrchu řečenému svému kostelu a tamním pánům daroval rozličné knihy, kalichy a různé drahocenné ornáty, a přebohatě jim opatřil všechny potřeby.*“³³⁶ Důležitým prvkem v zakládací listině biskupa Jana je část, požadující od budoucích členů kanonie, že smí být pouze rodilými Čechy a to jak po otci, tak i matce. Jako argument pro toto opatření uvádí svou osobní zkušenost, jež se projevuje i v zakládací listině: „*Neboť zkušenost učí, že rodu Čechů jsou jiné národnosti nepřátelské, a jako nemohou existovat dva protiklady v jednom subjektu, tak ani nemohou dvě navzájem protivné národnosti žít v jednom klášteře.*“³³⁷ V tomto postoji se evidentně zračí odlišný postoj Jana IV. z Dražic jako českého šlechtického nacionalisty od

³³⁴ KOŘÁN, In Umění XLIX, 2001, s. 470

³³⁵ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 22

³³⁶ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 86

³³⁷ KOŘÁN, In Umění XLIX, 2001, s. 470

univerzálněji smýšlejícího císaře Karla IV. Biskup Jan se však snažil postavit hráz německému klášternímu kléru, se kterým měl špatné zkušenosti. Stáli zřejmě také za jeho obviněním z hereze. Zakládací listinu nové kanonie ostatně také stvrdil z jiných řádů pouze opat břevnovských benediktinů.³³⁸

Stavbu kostela a kláštera prováděl s největší pravděpodobností avignonský mistr Vilém, kterého si biskup přivezl s sebou z Francie a který v Roudnici stavěl i kamenný most a prováděl úpravy na biskupském hradě. Kostel byl projektován jako převýšená trojlodní basilika a jeho protáhlé kněžiště s polygonálním závěrem připomíná některé jihofrancouzské kostely klášterů s velkým počtem řádových bratří. Roku 1340 byl presbytář vysvěcen zakladatelem, do jeho smrti (1343) byly dostavěny též sakristie, refektář a východní křídlo ambitu, trojlodí zůstalo pouze založeno a stavělo se v 2. polovině 14. století.³³⁹ Jan z Dražic dále klášteru věnoval množství iluminovaných rukopisů, jež přivezl s sebou z Francie a místnost někdejší klášterní knihovny dává tušit, že jeho plán byl skutečně dalekosáhlý a promyšlený.³⁴⁰ Zdejší klášter augustiniánů – kanovníků „byl svou intelektuální úrovní biskupovi oporou“³⁴¹. Zanedlouho po biskupově smrti zrušil 13. ledna 1349 papež Klement VI. jeho omezující rozhodnutí o podmínce české národnosti pro členy roudnické kapituly. Stalo se tak na žádost tamního probošta, pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic i krále Karla IV. Nový biskup později arcibiskup Arnošt z Pardubic „zvláštní příchylností však lnul k roudnickým augustiniánským kanovníkům...*To dostatečně podtrhuje skutečnost, že čtyři kláštery jím založené v Kladsku (1350), Jaroměři (1349?), v Rokycanech (1362) a v Sadské (1363) byly určeny jim a že on sám si přál do kladského kláštera vstoupit.*“³⁴² o což „žádal bezvýsledně tři papeže.“³⁴³ On i jeho nástupce Jan Očko z Vlašimi ve stavbě pokračovali, i když určitě s jiným stavitelem a změněným stylem odpovídajícím architektuře jejich doby. Do husitských válek se ale nepodařilo vše dokončit.

Během 14. století sídlilo v Roudnici třicet kanovníků. Místo se stalo ještě před polovinou 14. století centrem hnutí duchovní reformy tzv. novoaugustinismu, který spolu s hnutím zv. „devotio moderna“, se odrazil v tzv. roudnických zvyklostech (Consuetudines Rudnicenses) vypracovaných za probošta Mikuláše (od 1354), které měly rozhodující vliv na pojetí řeholního života v českých a moravských kanoniích. Podle ní se řídilo mnoho kanovníckých klášterů v Evropě a ovlivnily myšlenkový život druhé poloviny století. Toto hnutí se podle stanov „ukazuje jako neodvislé společenství mateřského kláštera odvětvené od

³³⁸ KOŘÁN, In Umění XLIX, 2001, s. 470

³³⁹ POCHE (ed.): Umělecké památky Čech, díl 3. (P – Š), s. 241

³⁴⁰ PIFFL: *Probošský kostel v Roudnici n. L.*, nestr.

³⁴¹ KUBÁLEK - MÜLLEROVÁ: *Kronika Českých zemí*, s. 167

³⁴² POLC: *Arnošt z Pardubic*, s. 138

³⁴³ Tamtéž, s. 155

*Mortarské kongregace, v němž si kláštery spojené společnými zvyky a sítí bratrství v modlitbě do značné míry zachovávají vlastní samostatnost. Reformní hnutí nedospělo k semknuté, centrálně řízené kongregaci.*³⁴⁴ Z roudnického kláštera byly také obsazeny nově založené kanonie v Kladsku, Sadské, Rokycanech a Jaroměři. 12. září 1352 vydal na žádost arcibiskupa Arnošta z Pardubic papež Klement VI. bulu, která dovolovala roudnickým kapitulárům zřizovat si samostatné cely na místo společného dormitáře, aby mohli lépe pracovat při opisování knih a nerušeně studovat. Arcibiskup sám si nechal v kladském klášteře zřídit podobnou celu a občas se sem uchyloval. Dne 27. ledna 1373 uzavřel roudnický konvent konfraternitu s augustiniánským klášteřem ve Šternberku na Moravě. Augustiniáni v Roudnici se tehdy podíleli na tvorbě nového slovníku Klaretova (Bartoloměj z Chlumce zvaný Claretus de Solentia, zemřel přibližně roku 1379) a podíleli se také na recepci římského práva v českých zemích pod vlivem právnických spisů, jež měli uloženy ve své knihovně. K potvrzení privilegií a statků kanonie (která už tehdy patřila k jedněm z nejmovitějších) roku 1348 králem Václavem IV. V předvečer Svatého roku 1390 zastupoval pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna na konzistoři, která se konala 8. dubna 1389, roudnický převor Mikuláš, potomní biskup vladiměřský (Volodymir Volynskij na Ukrajině, latinsky Lodomeria). Po něm vzkázal papež Urban VI. pražskému metropolitovi, který se zasloužil o zavedení svátku Navštívení Panny Marie, že kdyby nebylo tohoto svátku, nebylo by ani ustavení tohoto Svatého roku. 15. září 1398 vydal papež Bonifác IX. bulu, kterou bylo roudnické kanonii dáno podací právo ke kostelu Panny Marie v Brlohu, kde byl zřízen malý konvent sloužící jako zotavovna pro nemocné a opatrovna pro přestárlé kanovníky.³⁴⁵

Následná husitská revoluce si vyžádala na roudnickém klášteřu nemalé oběti. Nejdříve král Zikmund musel zastavit některé klášterní statky. V květnu 1421 byl do města vpuštěn pod slibem proviantu výměnou za ušetření města Jan Žižka z Trocnova. *„Potom protáhl Roudnicí a přesto, že arcibiskup (Konrád z Vechty) opatřil jeho vojsku potřeby, zbořil částečně klášter a spálil dům proboštův, neušetřiv obrazů a pobrav odtamtud kalichy a ornáty.*³⁴⁶ Vzniknul mohutný požár, během kterého zahynul sám probošt Valdemar a shořel kostel s klášteřem a to i se skvělou knihovnou a bohatým archívem. *„Byly zničeny nádherně zdobené plastiky, zmiňované kronikářem Františkem Pražským...V klášterním ambitu se dochoval fragment nástěnné malby s námětem v Evropě ojedinělým, totiž ke kontemplaci vyzývající alegorie Krista ukřižovaného na stromu života s mnohými přípisy –*

³⁴⁴ MACHILEK: Augustiniánští kanovníci v Čechách..., str.167

³⁴⁵ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 23

³⁴⁶ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ: *Husitská kronika*, str. 171

*paralely k této malbě můžeme nalézt pouze v Itálii (Pacino da Bonaguida).*³⁴⁷ Malba se nachází v prvním severním poli východního křídla křížové chodby, které se naštěstí zachovalo, když byla část ambitu přilehlá k jižní straně kostela odstraněna v 1. polovině 18. století.³⁴⁸ Pacino da Bonaguida namaloval deskový obraz *Arbor vitae* (Strom života), jehož ikonografie je založena na spisu sv. Bonaventury *Lignum vitae* (Dřevo života), kolem r. 1310,³⁴⁹ takže u nás se objevuje a to v monumentálním měřítku asi po 50 letech (kolem 1360). Zbytky nástěnných maleb se ještě zachovaly v sakristii (14. století) a v někdejší knihovně, kde je zobrazen výjev sv. Augustina a Jeronýma s klečícími kanovníky (1410 – 1420). Z kláštera pochází pravděpodobně i náš zatím nejstarší dochovaný deskový obraz fragment oltáře tzv. *Predela roudnická* (po 1340) s polopostavami tří apoštolů Petra, Jana a Ondřeje, dále deska se zobrazením P. Marie s Ježškem (typu Regina), dílo mistra Třeboňského oltáře (kolem 1380). O něco mladší je křídlový oltář s ústředním obrazem Smrti P. Marie (kolem 1410), na kterém Kristus bere k sobě duši P. Marie v podobě její malé postavy. Na křídlech jsou obrazy P. Marie Ochránitelky (bere pod svůj plášť věřící) a na druhém velmi vzácný motiv Ježíše Krista Trpitele a Ochránitele (beroucí pod svůj plášť věřící).³⁵⁰

Naprostá většina kanovníků zůstala v ohrožení husity věrna své víře (až na čtyři z nich, kteří odpřísáhli pražské artikuly) a volila raději exil v Zaháni, Vratislavi, Erfurtu a jinde. Nově zvolený probošt Jan žil nejdříve na hradě Střekově, ale zemřel 20. října 1430. Přeživší augustiniáni kanovníci se sešli v kapli sv. Mikuláše augustiniánského kláštera v Erfurtu a zvolili si za probošta svého spolubratra Matěje Vrabce, který byl konfirmován 26. ledna 1431 a usadil se v klášteře augustiniánů – kanovníků P. Marie Na písku (in Arena) ve Vratislavi.³⁵¹ Tam také probošt Matěj prodal v nouzi roku 1431 vratislavskému proboštu Joštovi obraz sv. Jana Evangelisty a klášteru Božího Těla na Kazimerzi obraz Panny Marie připisovaný samotnému sv. Lukáši (zřejmě byzantská ikona). Možná se jedná o ikonu Bohorodičky věnovanou pražským biskupem Janem IV. z Dražic klášteru v Roudnici, do níž byla vložena vzácná relikvie - část Mariiny roušky potřísněné krví Kristovou (dnes ztracená).³⁵² Mimoto se v univerzitní vratislavské knihovně vyskytuje několik knih, které pocházejí původně z Roudnice. Mezi roudnickými kanovníky, na jehož životním příběhu si také můžeme ilustrovat úděl exulantů, vynikl Matouš Beran (Fr. Matheus dictus Beran), který

³⁴⁷ KUBÁLEK - MÜLLEROVÁ: *Kronika Českých zemí*, str. 167

³⁴⁸ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 3. (P – Š), s. 245

³⁴⁹ *Judas and the Franciscans: perfidy pictured in Lorenzetti's Passion cycle at Assisi*, In [on line] <http://findarticles.com/p/articles>, s. 9

³⁵⁰ Dnes všechny ve sbírkách Národní galerie v Praze.

³⁵¹ KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, str. 44

³⁵² Třetinu této roušky získal Karel IV. v Trevíru. Černý: *Mariánská ikonografie a Karel IV.*, s. 92

se též účastnil volby probošta Vrabce. Ještě v mateřském klášteře r. 1417 napsal postilu na nedělní evangelia Confundarius, která je kompilací z mnoha různých svazků pro usnadnění práce kazatelům (rukopis uložen v pražském Národním muzeu)³⁵³. Už ve vyhnanství napsal podobným způsobem sestavenou práci doplněnou vlastními poznatky věnovanou tentokrát lékařství Confundarius maior (pražská Státní knihovna)³⁵⁴. Rukopis dopsal Matouš r. 1431 v chudobinci v Erfurtu, kde našel po svém strastiplném putování útulek. Neztratil však elán do práce, neboť „jako exulant byl odkázán sám na sebe, proto si osvojil určité lékařské vědomosti a pak se lékařstvím živil“.³⁵⁵ Snad působil nějaký čas na lékařské fakultě erfurtské univerzity. Po překonání těžké nemoci v říjnu 1437 se vrátil do Roudnice, ale r. 1445 byl ustanoven za probošta v Rokycanech. Zemřít patrně přišel zpátky do milované Roudnice, kde zemřel 29. května 1461.³⁵⁶

Další členové konventu se utekli do klášterů ve Vratislavi, kam sebou vzali zachráněnou část knihovny a pokladů, a v Zaháni. Bratr Martin zde napsal a iluminoval misál (vratislavská univerzitní knihovna) v letech 1422 – 1424. Ve Vratislavi je uložen též opis Nového Zákona, který je určitě také dílem českých vyhnanců i několik dalších roudnických rukopisů. S částí své knihovny se roudničtí kanovníci vrátili hned po uzavření míru v Čechách r. 1436 a dali se do oprav svého kláštera, které vedl bratr Jakub (+ 1450). Za druhé husitské války v době panování Jiřího z Poděbrad museli kanovníci v r. 1467 klášter opět opustit. Probošt Matěj, zvolený v Erfurtu, zemřel r. 1472 v Budyni nad Ohří, br. Jan Morávek se dostal až do Vitorazi, kde pokračoval ve své práci skriptora, aby nakonec našel útulek v kanonii třeboňské spolu s několika dalšími spolubratry.³⁵⁷ Roudnické nekrologium končí v 90. letech 15. století a kdysi přední a slavná kanonie už nikdy nebyla obnovena.³⁵⁸ Církevní majetek se dostal posléze do světských rukou. V letech 1575 - 1592 byly roudnické statky v majetku Viléma z Rožmberka. Za něj bylo probošství renesančně upravováno. Uskutečnila se přestavba 1. patra kláštera na příbytek pro světského probošta a bylo vestavěno široké schodiště. V roce 1676 vyhořel při strašném požáru města i kostel s klášterem. Klenba hlavní lodi se zřítla, ohněm byly poničeny oltáře, lavice a kazatelna, rozlámány okenní kružby. Zachovaly se pouze klenby bočních lodí. Tehdejší majitel Ferdinand August z Lobkowicz neměl o stavbu zájem, takže čekala na opravu půl století. Ohořelé zdi mezitím sesedly a vypadly poslední kružby. Teprve kníže Filip z Lobkowicz zadal důkladnou

---

³⁵³ č. XVI E 11

³⁵⁴ č. I F 35

³⁵⁵ KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, str. 44

³⁵⁶ Tamtéž, str. 45

³⁵⁷ Tamtéž, str. 46

³⁵⁸ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 622

restauraci staviteli Octaviu Broggiu. V letech 1725 – 1750 byla basilika opravena ve stylu tzv. barokní gotiky zřejmě podle plánů architekta Františka Maxmiliána Kaňky.³⁵⁹

6.3.2. Praha – Karlov, Arciopatství u Panny Marie Nanebevzaté a

(sv.) Karla Velikého

Dne 15. září 1350 za velké slávy a doprovodu celého dvora, již jmenovaného opata a budoucích konventuálů, položil sám císař Karel IV. základní kámen tohoto kláštera „*ke cti svatého Karla na vrchu proti Vyšehradu a ustanovil tam infulovaného opata a řeholní kanovníky řádu svatého Augustina, o jejichž náležitě zaopatření se jim znamenitě postaral, a spojil s ním a přivtělil mu dva kostely, pod hradem Bezdězem a v Lysé.*“ (Beneš Krabice z Weitmile).³⁶⁰ Hned o tři dny později byla zhotovena i zakládací listina, ve které bylo zapsáno ustanovení, aby se řeholníci modlili: „*za mé a mých rodičů duše spasení*“³⁶¹ K fundaci kláštera došlo během oslav Milostivého léta a jako u ostatních podobných Karlových počinů s určitým ideovým záměrem. Význam kláštera byl zdůrazněn jednak svým umístěním v jihovýchodním cípu Nového Města pražského na nejvyšším terénním bodu naproti Vyšehradu (mons Caroli), jednak zasvěcením kostela P. Marii a Karlu Velikému. Volba v Čechách ojedinělého patrocinia nebyla vůbec náhodná, ale císař Karel IV. tak uctil svého biřmovacího patrona, jehož jméno přijal během svého pobytu ve Francii a zároveň tak vědomě navazoval na tradici obnovitele říše římské na Západě.³⁶² Karel I. zv. Veliký, který byl korunován 25. prosince roku 800 v Římě papežem Lvem III., nejen že obnovil císařství, ale také šířil křesťanskou víru, byť často zavržením hodným způsobem. Období jeho vlády bylo významné pro Evropu nejen politicky ale také kulturně, je ostatně nazýváno karolinskou renesancí. Císař Karel IV., který chtěl pozvednout význam Prahy jako hlavního města Svaté říše římské, zvolil záměrně nejen tuto osobu za patrona, ale také půdorys nového klášterního kostela v oktogonálním tvaru odvodil od centrálního korunovačního chrámu staré císařské falce v Cáchách. Zde byl Karel Veliký pohřben a zde stojí i jeho mramorový trůn, na němž bylo korunováno na 36 římských králů Friedricha I. Barbarossy až po Ferdinanda I.³⁶³ Nový kostel měl nejen svým půdorysem, ale i klenbou, která měla zřejmě stát na čtyřech pilířích,

³⁵⁹ PIFFL: *Probošský kostel v Roudnici n. L.*, nestr.

³⁶⁰ *Kroniky doby Karla IV.*, str. 228

³⁶¹ podle- BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, str. 24

³⁶² Otázka svatořečení Karla Velikého je složitější. Císař Karel I. Veliký oficiálně svatořečen nikdy nebyl. Kanonizace chtěl z politických důvodů dosáhnout císař Friedrich I. Barbarossa, což provedl r. 1165 vzdoropapež Paschal III. Do římského breviáře však zařazen nebyl. Později avignonský papež Klement V. povolil místní úctu pro diecéze Cáchy a Osnabrück. Důvody byly zřejmě dynastické a nacionální.

³⁶³ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích III/1.*, str.24-25

navazovat na cášskou palácovou kapli.³⁶⁴ Ke staviteli chrámu, který je neznámého původu se váže pověst, že se jednalo o mladého chudého stavitele, kterému dal Karel IV. svou důvěru, byť se dosud nemohl samostatně projevit nějakým významnějším dílem, a pověřil ho vedením stavby. Jeho plány byly neobyčejně smělé a krásné. Během dokončování výstavby klenby však vznikly pochybnosti, zda klenba po odstranění lešení vydrží zatížení a nespadne. Tyto pomluvy šířili hlavně závistiví a nespokojení konkurenti. Po dokončení prací se dělníci báli lešení a podpěry držící klenbu odstavit, stavitel se nakonec rozhodl lešení zapálit. Když se hořící lešení zřítilo, lidé se domnívali, že s ním spadla i klenba. Ta však zůstala pevně stát. To už ovšem nebohý stavitel nevěděl, protože z místa uprchl, aby neviděl dílo zkázy. Podle jednoho podání se prý utopil při útěku v řece Vltavě, neboť si myslel, že ho oklamal ďábel, kterému se upsal za účelem úspěšného dokončení stavby. Podle jiného podání snad v cizině vstoupil ke kartuziánům.³⁶⁵

22. února 1352, tedy necelé dva roky od založení kláštera, potvrdil papež Kliment VI. založení opatství (na rozsáhlé výměře 17,73 hektaru). Protože bylo založeno samotným králem, neslo tedy označení arcioopatství. Je pravděpodobné, že nejdříve se zde usídlilo třicet kanovníků z Francie, kde je král poznal. Je také nanejvýše pravděpodobné, že díky němu získali roku 1355 kanovníci sv. Augustina na Karlově podací právo v Lysé nad Labem u kostela sv. Desideria a podací právo u kostela sv. Jiljí pod hradem Bezdězem (1358 – 1785). Dále také vymohl představeným kláštera právo pontifikálií a nakonec je v roce 1356 ustanovil stálými almužníky českého královského dvora. Další výsadou opatů karlovske kanonie bylo královské privilegium, které jim umožňovalo jako jediným ze všech opatů v celém království zasedat v chóru mezi kanovníky metropolitní kapituly na Pražském hradě. Roku 1376 pak byla uzavřena filiace mezi augustiniány na Karlově s kanonií téže řehole v Třeboni.³⁶⁶ V průběhu let se stalo pražské opatství hlavním klášteřem Roudnického reformního kruhu.³⁶⁷

Dalším souvisejícím založením Karla IV. byla fundace augustiniánského probošství v objektu karolinské císařské falce v Nieder Ingelheimu u Mohuče na západním břehu Rýna (což bylo domnělé rodiště Karla Velikého) 14. ledna 1354 zasvěceného sv. Václavu, který zde figuroval jako český národní patron a císařův křestní patron a Karlu Velikému. Tato dependance pražského Karlova, jehož opati tam měli dosazovat čtyři kanovníky, kteří by ovládali „milováníhodný český jazyk“, vyplynula ze snahy podpořit provázanost říše a českého království.³⁶⁸ Měla také sloužit českým poutníkům putujícím do

³⁶⁴ STEJSKAL: *Umění na dvoře Karla IV.*, str.

³⁶⁵ podle- WENIG: *Staré pověsti pražské*, str.167 – 201

³⁶⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích III/I*, str. 26

³⁶⁷ MACHILEK: *Augustiniánští kanovníci v Čechách...* In MARROU: *Svatý Augustin*, str.167

³⁶⁸ BUBEN, c.d., str.26; MACHILEK, c.d., str. 167

Cách. R. 1375 ale zastavil Karel IV. celé ingelheimské území falckým kurfiřtům, pod jejichž správou zůstalo až do 18. století, do doby francouzské revoluce.³⁶⁹

V roce 1377 se opět za doprovodu celého dvora a svého syna Václava (IV.) zúčastnil král Karel IV. vysvěcení karlovského chrámu. Nezodpovězena ovšem ještě zůstává otázka, zda se v tomto případě již jednalo o celý chrám, nebo pouze o presbytář. Svěcení vykonal pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi, jemuž asistoval opat Prokop s dalšími členy konventu. Chrátovému oltáři císař daroval relikvii tří zubů Karla Velikého. Tyto ostatky získal Karel IV. 26. července 1349 v CÁCHách od tamější kapituly při korunovaci své druhé manželky Anny Falcké. Do pokladnice zároveň daroval jako další vzácnou relikvii chórovou kápi Karla Velikého, která byla v klášteře chována podle inventáře ještě roku 1634. K těmto památným předmětům ještě přibyl po smrti Karla IV. jeho královský plášť jako posmrtný dar zakladatele karlovské kanonii (doložen ještě roku 1735).³⁷⁰ Vzhled pláště se nám snad zachoval zobrazený na fresce s ostatkovou scénou v kostele P. Marie na Karlštejně.

Zřejmě kvůli zajištění klidného pracovního prostředí pro studium a činnost skriptoria knih bylo roku 1379 povoleno papežským legátem u dvora Václava IV. kardinálem Pileem de Prata zřídit na Karlově samostatné cely. Dne 5. ledna 1388 uzavřel karlovský konvent konfraternitu s augustiniány ve Šternberku na Moravě. Augustiniáni z Karlova působili v Praze ještě na Proseku u kostela sv. Václava a ve Vysočanech, ale zde šlo zřejmě o duchovní správu farností.

Za doby husitské revoluce došlo k rozptýlení augustiniánů – kanovníků z Karlova. 3. června 1420 zaútočila na klášter skupina husitských ozbrojenců pod vedením Jana Žižky z Trocnova. Řeholníci byli vyhnáni, klášter husité vyplenili a zapálili. Při pozdějších barokních úpravách kostela byla scéna zobrazující Žižku hledícího na hořící karlovský klášter zachycena na fresce (po 1740) pod kruchtou nad vstupem do sakristie. „*Jde patrně o jediné vyobrazení úhlavního nepřítele klášterů v katolickém kostele v Čechách a na Moravě.*“³⁷¹

Opat Matěj unikl spolu s několika dalšími spolubratry do pobočného kláštera v Dolním Ingelheimu na Rýně, další se uchýlili do kanonie Neunkirchen am Brand ve Francích, jiní odešli do Saska a o několika z nich máme zprávy z roku 1421, že se nacházeli v klášteře celestinů v Ojvíně u Žitavy. „*V Ingelheimě vydal opat Matěj jménem svým i spolubratří s ním přebývajících (Petra, Františka, Martina, Benedikta, Pavla, Mikuláše a Ondřeje) potvrzení pražskému měšťanu a dobrodinci karlovského kláštera Reynhardovi, zdržujícímu se ve Vratislavi, že řádně vrátil kanovníkovi Zikmundovi v přítomnosti sadského*

³⁶⁹ [on line] http://de.wikipedia.org/wiki/Ingelheimer_Kaiserpfalz

³⁷⁰ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, str. 26

³⁷¹ BUBEN, c.d., str. 27

probošta Petra a kladského převora Jindřicha bohoslužebná roucha u něho uložená, aby mohla být svěřená do opatrování opatovi Joštovi ve vratislavském klášteře Na písku“³⁷² Když opat zemřel, pověřilo osm členů karlovského kláštera převora Jana z Rokycan, aby jmenoval nového opata. Ten se ujal svého úkolu a 2. listopadu 1434 zvolil Martina z Bořislavi, který však bohužel hned příštího roku zemřel v Klosterneuburgu.

K návratu augustiniánských kanovníků do Prahy došlo až v roce 1437 a taktéž oprava zpustošeného kláštera se protahovala. Teprve až 25. září 1498, za vedení opata Matouše, znovuvysvětil (nebo podruhé posvětil) Jan, biskup simbalienský, kostel. Původní zasvěcení Karlu Velikému zůstalo zachováno, ale kostel byl také zasvěcen ke cti Navštívení Panny Marie a všech jejích svátků. O rok později (1499) došlo k dohodě mezi ojevinskými celestiny a karlovskými augustiniány o konfraternitě.³⁷³ Po nových právních úpravách augustiniánského řádu za papežů Martina V. (+1431), Evžena IV. (+1447) a Sixta IV. (+1484) se karlovští řeholníci připojili ke Kongregaci Nejsv. Spasitele, čímž se stali lateránskými kanovníky a získali, stejně jako římská basilika sv. Jana v Lateránu, i oni právo exempce.

V 16. století (1575) byly konečně také dokončeny opravy kostela a zhotovena i dnešní klenba rozlehlého osmibokého prostoru lodi. Nicméně klášter se pokojných časů nedočkal, protože počátek století následujícího přinesl další bouře. Císař Rudolf II. si při sporech se svým bratrem Matyášem povolal na pomoc vojska pasovského biskupa Leopolda (biskupa bez jakéhokoliv svěcení), jehož „císař ze všech příbuzných nejvíce miloval“³⁷⁴, která však během svého tažení českou zemí jen vydatně plenila. V čase vojenského vpádu Pasovských přepadla pražská lůza 15. 2. 1611 karlovský klášter. Zběsilci vytloukli okna, rozbili mobiliář, nenávratně zničili knihovnu i archiv. Došlo také na samotné budovy, které byly i s věží silně pobořeny. To vše by se dalo ještě nějak přestát. Horší byly zločiny spáchané na samotných bratřích. Došlo totiž k zavraždění tří kanovníků, kterými byli opat Kašpar Čepl, převor Melichar Hoffman a bratr Ondřej Kobr. Opat byl nepředstavitelně ztýrán a zohaven, když mu zutínali nohy i ruce, skalpovali jej a nakonec mu rozpoltili hlavu. K dovršení všeho násilí a ubohosti bylo jeho tělo ještě vystaveno pro pobavení lůzy. Převor konventu byl přímo v kostele zastřelen a poté rozsekán na kusy. Dav zdivočelý pleněním a krutým vražděním si naléval do mešních kalichů víno a hojně popíjel. Tichým mementem tohoto krvavého a tragického dne byl nález 20. září 1697, kdy byly při úpravách hlavního oltáře za opata Jana Václava Luňáka objeveny zadržené ostatky těchto augustiniánských

³⁷² KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, str. 47 (podle – rukopis Mk 24, fol. 75rv. v brněnské Univerzitní knihovně)

³⁷³ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, str. 27

³⁷⁴ RÁČEK: *Československé dějiny*, str. 391

mučedníků. Po tomto krutém útoku arciepatství skomíralo, takže jeho správou byl dokonce pověřen probošt kláštera Strážců Božího hrobu na Zderaze Řehoř Link. Budovy kláštera byly ještě několikrát poškozeny během Třicetileté války (1631, 1639 a 1648). Císař Ferdinand III. roku 1640 ustanovil za administrátora kláštera Jana Zlatoušého Šrepla ze Šreplsbergu (zemřel 26. února 1651), který býval roku 1616 sudím na Novém Městě pražském, roku 1624 apelačním radou a který do řádu nikdy nevstoupil a stal se světským knězem až po svém ovdovění. Jeho opatské důstojenství je tedy sporné, na Karlově pobýval úplně sám a jeho dosazení panovníkem bylo nekanonické. Po skončení Třicetileté války byla také vestfálským mírem pro Karlov definitivně ztracena dependance v Dolním Ingelheimu, která byla sekularizována již r. 1576.³⁷⁵

Císař Ferdinand III. zasáhl do historie arciepatství znovu v roce 1651, kdy s papežskou dispensí dosadil 4. listopadu za karlovského opata Španěla Isidora od Kříže (zemřel 14. dubna 1681). Jeho životní osudy byly velmi pestré. Nejdříve byl vojákem, později působil jako bratr – kuchař u karmelitánů při kostele sv. Havla na Starém Městě pražském a pak se stal řeholníkem a převorem benediktinského kláštera v Praze na Slovanech. Na Karlově, jehož se stal obnovitelem, nejdříve neměl ani sám kde bydlet a se vším si musel sám poradit. Podařilo se mu však získat dary od svých krajanů španělských šlechticů a spolu s penězi ze solní pokladny obnovil, nejspíše kolem roku 1660, kostel. Ten byl posléze potřetí vysvěcen (datum bohužel není známo) ke cti Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého. Poté došlo také k obnovení a přestavbě, ba dokonce zvětšení konventu za účasti italského stavitele působícího v Praze Domenica Rossiho (snad dle instrukcí architekta Carla Luraga).³⁷⁶ V domě pak o něco později žilo na devatenáct kanovníků. Klášter se také postupně rozmáhal po ekonomické stránce, když získal zpět řadu statků, mezi nimi 1699 i ves Dektary u Brandýsa nad Labem, kde dokonce mohli karlovští kanovníci později vystavět zámeček (prelaturu), sloužící jako letní sídlo opata. V roce 1663 karlovská kanonie augustiniánů – kanovníků obnovila filiaci s kanovníky u sv. Jiljí v Třeboni. Roku 1676 byla vystavěna uprostřed kostela kaple Panny Marie (podle vzoru poutního místa Mariazell ve Štýrsku) nákladem Bernarda Ignáce hraběte z Martinic. Tato kaple byla však asi po 60 letech opět odstraněna.³⁷⁷

Během úřadu opata Luňáka byl pořízen obraz Panny Marie Karlovské (1697; dnes v kostele sv. Apolináře), kterému se později začalo dostávat velké úcty a jehož autorem byl slezský a v Praze usazený malíř Jan Jiří Heinsch (1647 – 1712), následovník Karla Škréty.

³⁷⁵ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 27; MACHILEK: *Augustiniánští kanovníci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 172

³⁷⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 566

³⁷⁷ BUBEN, c.d., s. 27-28

Obraz byl 2. července 1697 umístěn na jižní oltář konventního chrámu. Zobrazuje P. Marii v naději a malíř v něm navázal na středověké ikonografické vzory. Když papež Klement XI. propůjčil klášteru 15. prosince 1702 právo jednoho privilegovaného oltáře, dostalo se jej právě oltáři Panny Marie Karlovské, k němuž v té době již putovala velká řada poutníků. Každoročně se u něj konaly zvláštní pobožnosti na počest tajemství vtělení Syna Božího. Kvůli obrazu došlo také ke konfliktu s pražským arcibiskupem Janem Josefem hrabětem Breunerem. Tomu připadl obraz vypodobňující Pannu Marii jako těhotnou dívku pohoršující a nakázal jeho odstranění. Opat Luňák nezůstal pasivní a proslulý obraz se rozhodl bránit. Obrátil se s prosbou o pomoc nejen ke generálnímu představenému řádu v Římě, ale i na českého místodržitele a na císaře Josefa I. Ten nakonec spor v letech 1705 až 1706 ukončil nařízením ponechat obraz na místě. Důvodem tak velké obliby obrazu Panny Marie byla zvěst o řadě zázraků a vyslyšených proseb, obzvláště nastávajících matek. Možná i z tohoto důvodu navštívila Karlov při svém pobytu v Praze také královna Marie Terezie, která se u obrazu modlila a svěčila zde P. Marii celý svůj rod do ochrany.³⁷⁸

Významnou událostí bylo také obnovení jednoty Karlova s lateránskými řeholními kanovníky sv. Augustina dne 16. května 1702 z rozhodnutí generálního představeného řádu, která byla předchozími bouřlivými událostmi přerušena. Potvrzení se tomuto aktu dostalo 23. června 1703 papežem Klementem XI. Již v dobách působení opata Isidora od Kříže se objevil úmysl vybudovat na Karlově tzv. Svaté schody podle hojně navštěvovaného poutního objektu v Lateránu.³⁷⁹ Realizaci tohoto záměru umožnilo získání velkého obnosu 1 500 zlatých v roce 1704. Tyto peníze z odkazu Josefa Rudolfa hraběte ze Schönfeldu se podařilo získat převoru Janu Dvořákovi převodem od hradčanských kapucínů nebo hybernů u sv. Josefa, kterým byly původně určeny. Svaté schody při jižní straně kostela společně s Betlémskou jeskyní byly vysvěceny 22. února 1711,³⁸⁰ téměř přesně 100 let ode dne, kdy pražská lůza za vpádu Pasovských klášter zpustošila. Na jejich zbudování se podílelo i několik dalších donátorů. Mramor na vytvoření schodů darovala vdova po Leopoldovi I. císařovna Eleonora, do schodů byly vloženy před vysvěcením různé relikvie např. částička dřeva ze svatého Kříže (získána roku 1726 v Římě), zlomek Trnové koruny Páně, kousíček dřeva z betlémských jeslí (získáno roku 1712 v basilice Santa Maria Maggiore v Římě), údajné vlasy Panny Marie (dovezené hrabětem Hersteinem roku 1722 z Říma), část ramene sv. Anny (další z darů císařovny Eleonory), ostatky sv. apoštolů, sv. Augustina (dar pražské kapituly z roku 1728), českých patronů sv. Václava (dar biskupa Daniela Josefa Mayera

³⁷⁸ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 28

³⁷⁹ Zhotoveny v Římě, kam je dala ve 4. století dopravit císařovna sv. Helena, z údajných původních 28 schodů z jeruzalémského pretoria, po nichž kráčel Kristus před Pilátův soud.

³⁸⁰ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 566

z Mayern), sv. Ludmily (dar abatyše kláštera u sv. Jiří), sv. Prokopa, sv. Jana Nepomuckého (dar pražského světícího biskupa Erasma Diviše Kriegera z roku 1791) a řady dalších světců.³⁸¹ Stavbu projektoval snad Jan Santini-Aichl, autorem soch je pražský sochař Jan Jiří Šlancovský (sochy bičovaného Krista u sloupu a sv. Veroniky).³⁸² Jejich oltář byl proveden sochařem Janem Václavem Našincem (1681 – 1736; mimochodem – na Karlově měl v r. 1704 svatbu) a štafírem Karlem Kulichem. Došlo také k pozoruhodné úpravě chrámového prostoru, ve kterém bylo v roce 1705 umístěno sedm oltářů jako sedmi štací podle sedmi titulárních římských basilik (Nejsv. Spasitele a sv. Janů Křt. a Ev. v Lateránu, sv. Petra ve Vatikánu, sv. Pavla za hradbami, sv., Panny Marie Sněžné, sv. Kříže Jeruzalémského, sv. Vavřince za hradbami, sv. Šebestiána za hradbami). Okolí kostela bylo obohaceno ještě o další stavby, kterými byly kaple hrobu Panny Marie a kaple Kristova žaláře. Poslední dvě byly roku 1790 zrušeny a časem úplně zanikly. Za opata Jana Brinkeho došlo v letech 1733 – 1740 k barokizaci kostela (projekt snad od Františka M. Kaňky), při které byla postavena nová hudební kruchta a nové varhany, nad portály postaveny balkony se sochami v životní velikosti představující sv. Rodinu a výjev Navštívení P. Marie. Kaple mariazellská ze středu kostela přemístěna pod severní část kruchty. Celý kostel pak vydlážděn červeným a bílým mramorem³⁸³

Kanovníci na Karlově přestali roku 1743 užívat označení „kolegiátní“ a později roku 1766 po dlouholetém sporu s arcibiskupem Antonínem Petrem hrabětem Příchovským byla vypuštěna z oficiálního názvu kanonie slova exemptní. Opat karlovského kláštera užíval složitou titulaturu a to v několika variantách, z nichž nejjednodušší zněla: „*Opat císařské a královské kanonie karlovské, ustavičný infulovaný prelát království českého a královský almužník*“.³⁸⁴ Díky papežskému privilegii směli karlovští opati dále užívat pontifikálie a nosili almuci a biret fialové barvy se zelenou podšívkou. Jako zemští preláti zaujímali významné místo hned za probošty metropolitní kapituly a na sněmech zasedali před proboštem staroboleslavským. Generální představený řádu roku 1715 svolil ke změně titulu opatova zástupce namísto převora děkan.³⁸⁵

Dne 22. dubna 1755 došlo k požáru, který poškodil klášter i s kostelem, hlavně střechy s věžičkami; jejich oprava se protáhla až do příštího roku. Ovšem hned o dva roky později od požáru byly budovy poškozeny, respektive střechy a chrámová klenba. Důvodem bylo ostřelování města při pruském obléhání. Jen ve dnech 30 května až 19. června dopadlo

³⁸¹ BUBEN, c.d., s. 28-29

³⁸² BAŤKOVÁ: *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad*, s.137

³⁸³ Tamtéž, s.137, 140

³⁸⁴ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 29

³⁸⁵ Tamtéž., s. 29

na Karlov 807 dělostřeleckých koulí a granátů. Řeholníci ovšem raději na nic nečekali a utekli před Prusy do sesterského kláštera v Třeboni, kde pobýli určitou dobu.

Ovšem poslední a největší ranou pro kanonii bylo osvícenství. 1. května 1784 podepsal císař Josef II. dekret, kterým klášter zrušil. Opat Augustin Jan Nepomuk Paukert (zemřel 16. prosince 1791 v Libchavě) opustil spolu s jedenácti kapituláry klášter 1. listopadu 1785. Ještě v noci přede dnem odchodu řeholníků z kláštera byl originál obrazu Panny Marie Karlovské tajně odnesen do kostela sv. Apolináře, aby se zabránilo jeho znesvěcení a případnému zničení; do klášterního chrámu byla umístěna jeho kopie. Kostel, jedna z nejvýznamnějších pražských sakrálních staveb, byl odsvěcen a vyprázdněn. K sv. Apolináři byl přenesen nejen hlavní oltář, ale nakonec i farnost. Veškeré vybavení kláštera bylo rozprodáno, samotná knihovna i s archivem se dočkaly praktického zničení. Tak přestala slavná císařská kanonie po 435 letech existovat. Areál kláštera byl formálně převzat náboženským fondem, ale posléze v něm byly umístěny armádní sklady. Až teprve na základě dvorského dekretu ze dne 16. května 1789 byl v místnostech bývalého kláštera zřízen chorobinec a po příslušných úpravách byl pro potřeby nové instituce kostel znovu 13. prosince 1789 posvěcen pražským světícím biskupem a titulárním biskupem tiberiánským Erasmem Dionysiem Kriegerem.³⁸⁶

Následné adaptace konventu, vynucené novým účelem nepřispěly k zušlechtění areálu (nejrozsáhlejší modernizace objektu se udála r. 1808). V letech 1859 – 1862 byla duchovní správa chorobince svěřena redemptoristům, kteří tak mohli užívat část budov, potom přešla nemocnice do rukou města. V rámci romantizující vlny regotizací mělo dojít i na Karlov, ale postižen byl r. 1871 – 1873 jenom presbytář. V r. 1948 byla část prostorů kanonie přeměněna na depozitář Muzea hl. města Prahy, které však muselo vyklidit r. 1960 pole Muzeu pohraniční stráže.³⁸⁷ Později bylo změněno na Muzeum SNB a vojsk ministerstva vnitra. Dnes zde sídlí Muzeum policie.

6.3.3. Jaroměř – proboštství u Panny Marie, později u sv. Mikuláše

Jednou ze čtyř augustiniánských kanovníckých fundací, jež vděčí za svůj vznik pražskému arcibiskupovi Arnoštu z Pardubic, je proboštství v Jaroměři. Bylo založeno roku 1349 (i když se zdá býti pravděpodobnější spíše rok 1356) u původního farního kostela Panny Marie (dnes již neexistuje) na západním Pražském předměstí v Jaroměři. Byla to asi předlokační trhov故事ada pod knížecím hradem. Konvent byl určen pro probošta a osm

³⁸⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 30

³⁸⁷ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 567

kanovníků, kteří z největší pravděpodobností přišli z Roudnice. Na Pražském předměstí bylo však velmi nevhodné podmínky, nadměrné vlhko a plíseň, proto 5. května 1404 nechal nakonec arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburku na žádost kanovníků přenést klášter do města ke kostelu sv. Mikuláše za východní stranou náměstí., který stejně spravovali jako filiální. Byla vyslovena domněnka, podle složení zdiva některých částí, že zde stával knížecí nebo královský hrad.³⁸⁸ Ještě však v původní lokalitě uzavřel jaroměřský konvent konfraternitu s augustiniánskými kanovníky v Roudnici (1362), roku 1376 ve Šternberku na Moravě, roku 1376 v Třeboni, roku 1379 ve Fulneku a s lanškrounskou kanonií r. 1397. V roce 1378 jim bylo povoleno upravit společný dormitář na samostatné cely za účelem nerušeného studia a opisování knih.³⁸⁹ S přestavbou kostela sv. Mikuláše do dnešní podoby se začalo r. 1404. Rozměrná trojloďná hala z cihlového zdiva s krátkým šestibokým presbytářem však nebyla dokončena včas, neboť práce byly přerušeny husitskými válkami. Postaveny byly obvodní zdi s mohutnými opěráky a vysokými okny, mezilodní arkády a snad i věže. Klenba byla provedena až začátkem 16. století a boční lodě sníženy proti původním plánům.³⁹⁰ Do roku 1421 byl zbudován nový konvent, což je dnešní děkanství a takzvaná stará škola. Budova probošství musela být pro nedostatek místa postavena mimo konvent a to na západní straně náměstí u Prašné brány (čp.38, ve 20. století spořitelna).

Smrtnou ránu klášteru zasadili 15. května 1421 Pražané spolu s tábory. Celá tragédie má pachut' zlomyslnosti a zrady. Husité nabídli měšťanům, že opustí od obléhání, když přistoupí na čtyři články pražské (to znamená, že přejdou na stranu husitskou). Na to jim prý měšťané odpověděli: *Nechceme míti ničeho společného s vašimi články plnými bludů! My uznáváme jednu hlavu církve právě tak jako uznáváme jediného za našeho krále!*³⁹¹ Po následném vyjednávání se podařilo dosáhnout slibu husitů, že město i klášter ušetří, když obyvatelé odejdou a vezmou si s sebou jen to nejnnutnější. Ale tok událostí vzal jiný směr; umírněnější Pražané souhlasili, avšak radikální Táborité učiněnou dohodu nezachovali. Jak píše husitský kronikář Vavřinec z Březové: „*všechny měšťany i jejich ženy svlékli do košile, a vyvedše je z města, velmi mnohé utopili a jiné v polích lotrovský lid pátil.*“³⁹² Pak však nakonec klášter vyplenili a zničili. K tomu však sedm či osm augustiniánských kanovníků pochytili a následujícího dne spolu s proboštem Štěpánem a dalšími čtrnácti jinými kněžími, kteří se zde ukrývali, upálili. Jeden z husitských vůdců, který se osobně znal s proboštem Štěpánem, jej chtěl ušetřit, ale ten však raději volil smrt v plamenech společně se svými

³⁸⁸ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 267

³⁸⁹ BUBEN, c.d., s. 32

³⁹⁰ POCHE: *Umělecké památky Čech*, sv. 1, A – J, s. 570

³⁹¹ podle- NEUMANN: *Katoličtí mučedníci doby husitské*, s. 50

³⁹² VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ: *Husitská kronika*, s. 170

spolubratry. Svědectví nám o tom podává nejen opat augustiniánů v Zaháni Ludolf ve svém traktátu *De longevo schismate*, který byl v kontaktu s řeholníky – emigranty.³⁹³ Zbylí kanovníci, kterým se podařilo uprchnout, si zvolili za nového probošta Remigia (zemřel 8. ledna asi r. 1450). Ten se stal „*ultimus praepositus monasterii Mariae Virginis in Jaromír...et sepultus est in Wratislavia in monasterio beatae Virginis in Arena*“.³⁹⁴ Řeholníci se domů bohužel již nikdy nevrátili a jaroměřská kanonie nebyla nikdy obnovena.

6.3.4. Sadská – probošství u sv. Apolináře

V tomto důležitém správním a církevním středisku se nejdříve na zeměpanském hradu nacházela kolegiátní kapitula, založená asi již knížetem Bořivojem II. na počátku 12. století, která byla v letech 1361 – 1362 přemístěna do Prahy (žádost markraběte Karla schválil již r. 1344 papež Kliment VI.) ke kostelu sv. Apolináře na Novém Městě. Také zároveň v té době byla osazena Sadská a to z iniciativy arcibiskupa Arnošta z Pardubic, kapituláry z Roudnice jako čtvrtá Arnoštova augustiniánská fundace. V roce 1375 tam sídlil probošt spolu s osmi kanovníky; tento počet se později časem rozšířil až na čtrnáct kapitulárů.³⁹⁵ 21. června 1382 uzavřel konvent konfraternitu s augustiniánským klášteřem ve Šternberku na Moravě a o rok později také s kanonií v Rokycanech.³⁹⁶

K opuštění klášteře došlo již v roce 1420, kdy někteří kanovníci odešli před husitským nebezpečím do slezské Zaháně. Po smrti probošta Matěje pověřili roku 1421 kanovníci spolubratra Jana z Ledče, aby vybral (*per formam compromissi*) nového probošta. Ten se poradil s kanovníky, kteří sídlili v Zaháni a nakonec došlo k volbě spolubratra Bohuslava, který však o něco později (29. prosince 1426) zemřel a na jeho místo byl zvolen proboštem kanovník Petr. Ten se roku 1439 zdržoval spolu s roudnickým proboštem Matějem a jaroměřickým Remigiem v klášteře augustiniánů–kanovníků P. Marie Na písku ve Vratislavi, kde se společně podíleli na vizitaci a jejich přičiněním se vratislavský klášter připojil k roudnické kongregaci.³⁹⁷ Kanonie v Sadské již bohužel nebyla nikdy obnovena. Kostel sv. Apolináře sloužil nadále jako farní. Z jeho původní podoby se zachoval krátký presbytář, vzniklý po r. 1370, s pětibokým závěrem a pozoruhodnou síťovou a hvězdnicovou

³⁹³ KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, s. 47

³⁹⁴ podle- KADLEC, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, s. 47 (rukopis Státní knihovny v Praze XIX B 3, fol. 67r.)

³⁹⁵ POCHE: *Umělecké památky Čech*, díl 3., P-Š, s. 287

³⁹⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 33

³⁹⁷ KADLEC, c.d., str. 46

klenbou. Centrálně koncipovaná gotická loď zanikla při barokní přestavbě v 30. letech 18. století.³⁹⁸

6.3.5. Rokycany – proboštství u Panny Marie Sněžné

Za vznikem kláštera Panny Marie stojí opět postava pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Ten požádal r. 1361 papeže Innocence VI. o povýšení rokycanské fary na kolegiální kostel a bylo mu vyhověno. Innocencův nástupce na papežském stolci Urban V. dal svolení 8. listopadu 1362 k přeměně fary na malou augustiniánskou kanonii pro šest kanovníků, z nichž jeden má být proboštem a druhý má vykonávat službu v duchovní správě rokycanské farnosti. Tím měl Arnošt z Pardubic volné ruce a mohl vydat 18. srpna 1363 zakládací listinu proboštství a vzápětí na to 12. září jmenovat probošta. Tím se stala osoba arcibiskupovi dobře známá – jeho pokladník kněz Michael. Do kláštera byli ještě téhož roku dosazeni řeholníci z Roudnice. Nebyl tu tedy klášter ve vlastním slova smyslu ale jen kolegium. Jeho členové spravovali několik far v okolí.³⁹⁹ V roce 1365 byl probošt Michael pochválen arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi za horlivou činnost a dostal dovolení ke koupi několika domů pro potřeby kanovníků.⁴⁰⁰ Král Václav IV. 3. května 1401 potvrdil rokycanské kanonii získaný majetek. V jiné králově listině (datované 17. prosincem 1406) se uvádí, že došlo k vyhoření kláštera. Následně pak ještě došlo k potvrzení papežských i královských výsad a všech klášterních statků privilegiem vzdoropapeže Jana XXIII. datovaným 27. březnem 1414. Kanonie v Rokycanech udržovala velmi čilé styky s ostatními řádovými domy. Probošt Blažej uzavřel 13. dubna 1368 spolu s celým svým konventem konfraternitu s roudnickým klášterem. Poté následovalo uzavření dalších konfraternit, a to s kláštery v Třeboni (1376), roku 1383 v Sadské, roku 1388 ve Šternberku na Moravě a před rokem 1400 v Praze na Karlově.⁴⁰¹

Ve druhé polovině 14. století došlo k přebudování starého románského kostelíka ve velkou gotickou basiliku o třech lodích s pěti klenebními poli a s kněžištěm o dvou polích a závěru. Přestavována byla ještě v 16. století.⁴⁰² Kostel vyhořel při velkém požáru města r. 1784 a vzhledem k následujícím opravám se zachovaly zbytky obvodových zdí trojlodí a presbytáře, západní portál a pozdně gotické předsíně. Při požáru se podařilo též zachránit několik pozdně gotických deskových obrazů, patrně součástí hlavního oltáře z doby

³⁹⁸ VLČEK - SOMMER – FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 632

³⁹⁹ ČERNÁ: *Rokycany*, s. 6

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 18

⁴⁰¹ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 33-34

⁴⁰² ČERNÁ, c.d., s. 20

kolem r. 1500 (Snímání z kříže se nachází dosud v kostele).⁴⁰³ Klášter byl vybaven velice bohatou knihovnou. Bezpečně je známo 55 rukopisů (z toho je dnes 40 v Národním muzeu, 13 v Moravské zemské knihovně v Brně a dva na děkanství). Mimo jiné v klášteře fungovala také rukopisná dílna (skriptorium). Také jeho vybavení nebylo jistě bezvýznamné, o čemž svědčí dochované a vrcholně umělecky zpracované předměty jako tři kasule s figurální výšivkou z doby kol. 1380 (se Zvěstováním Páně a Madonou s Ježíškem) a 1470 (Vzkříšený Kristus a Bolestná P. Maria), (Ukřižování s bustami sv. Rufa a Liboria), zlacená monstrance z 14. století a mešní zvonek.⁴⁰⁴

Z doby předhusitské se krátkodobě zapsala do historie kláštera jedna z významných osobností českých dějin - Jan Rokycana. Vstoupil k augustiniánům do noviciátu, ale brzy odešel. Později se stal husitským arcibiskupem pražským, církví ovšem oficiálně nikdy nepotvrzeným. Ještě předtím, než na město přišla husitská pohroma, zastavil král Zikmund 2. ledna 1421 bratřím Bedřichovi a Hanušovi z Kolowrat některé klášterní vesnice. Další tři prodal probošt Jan jednomu z nich a to Bedřichovi. V únoru roku 1421 došlo k přepadení kanonie husity (teprve až v době baroka se objevilo, že k tomu došlo 12. února) s tragickými následky. Husité pod vedení Jana Žižky z Trocnova byli vpuštěni do města pod podmínkou, že ušetří životy a majetky tamějších obyvatel. Ten však samozřejmě porušili a zaútočili na klášter, který vyplenili. Některé kanovníky pověsili a probošta Jana zabednili do sudu a uprostřed kostela upálili. Vavřinec z Březové píše: „*Ale táboři, ačkoli je v Rokycanech mírumilovně přijali, hanebně pobořili klášter s oltáři, ukrutně oloupili obyvatele o majetek, a zajavše jednoho z kněží, nelidsky ho na témž místě upálili; způsobivše městu přemnoho škod, odtáhli všichni k Plzni.*“⁴⁰⁵ O osudech dalších členů konventu nic nevíme.

Během let 1436 až 1446 měli město v držení jako zástavu Švamberkové. Tehdy došlo k pokusu o obnovení probošství. Listinou administrátora pražského arcibiskupství Šimona z Nymburka ze dne 3. července 1445 byl jako probošt potvrzen Matouš Beran (zemřel 30. května 1461) z kláštera v Roudnici, známý autor lékařských spisů.⁴⁰⁶ Ovšem roku 1457 v Rokycanech přítomen nebyl, respektive kanonie zde nefungovala. Další pokus o obnovu probošství byl učiněn v šedesátých letech 15. století, avšak přibližně někdy v letech 1478 až 1482 došlo k opětovnému zániku kanonie. V devadesátých letech 15. století došlo na třetí pokus; 26. května 1497 rozhodl komorní soud ve prospěch kláštera proti Zdeňkovi ze Švamberku a později vyplatili augustiniánští kanovníci i Kolowratům tři zastavené vesnice.

⁴⁰³ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 621-622; POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 3., P - Š, s. 232

⁴⁰⁴ ČERNÁ: *Rokycany*, s. 20

⁴⁰⁵ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ: *Husitská kronika*, s. 160

⁴⁰⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 621

Rokycanská kanonie uzavřela opět (poprvé tomu tak bylo roku 1376) konfraternitu s Třeboní (roku 1504), dále pak roku 1506 s kanonií v Borovanech a v roce 1511 s ženským klášteřem premonstrátek v Chotěšově (což byla jediná neaugustiniánská výjimka). Posledním proboštem se stal Václav, který se zasloužil o založení dvou rybníků a roku 1541 v Klabavě dokonce o založení hutě a hamru.⁴⁰⁷ Za posledního probošta Václava potvrdil král Vladislav Jagellonský r. 1509 klášteru jeho výsady. Když se v roce 1546 ocitl Ferdinand I. spolu s bratrem Karlem V. ve válce proti protestantské šmalkaldské jednotě, odmítli mu čeští stavové povolit zvláštní berni. Jedině čtyři města mu tehdy nabídla pomoc. Byla to Plzeň, České Budějovice, Ústí nad Labem a (což se zdá být téměř neuvěřitelné) z větší části utrakvistické Rokycany. A tak došlo 23. října 1546 Ferdinandem I. k zastavení proboštví i s jeho statky městu. Kanonie zanikla v roce 1566 a prodej celého jejího majetku, který uskutečnil císař Maxmilián II. v roce 1575 městu Rokycanům za 4 742 kop a 40 grošů českých do plného držení, pak znamenal již jen konečnou tečku za historií zdejšího proboštví.⁴⁰⁸

6.3.6. Třeboň – opatství u sv. Jiljí

Kláster založili „z farního kostela na svých statcích ve Wittingau neboli Třeboni“⁴⁰⁹ bratři Petr, Jošt, Jan a Oldřich (erbu červené růže v bílém poli), což byli synové Petra z Rožmberka st. (+1347). Čtyři bratři získali Třeboň vlastně teprve o rok dříve od pražského a později litoměřického kanovníka Jana z Landštejna (erbu bílé růže v červeném poli), když první polovinu koupili od neznámého majitele (jenž ji koupil od Lipolta bratra zmíněného Jana z Landštejna) o něco dříve.⁴¹⁰ Klášter byl založen se schválením krále Karla IV., arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi a pražské kapituly. Kanonie byla svými zakladateli nadána statky, které vystačovaly pro pokrytí potřeb osmi kanovníků. Dne 9. května 1367 byl dosavadní farář Bůzek od sv. Jiljí přeložen do Trhových Svin. 12. května téhož roku potvrdil nadání pražský arcibiskup a o dalších deset dní později přišel roudnický probošt Mikuláš se třemi svými spolubratry Martinem, Mikulášem a Benediktem (Benešem), prvními budoucími třeboňskými kapituláři.⁴¹¹ Téhož dne si, za přítomnosti jeho, bratří zakladatelů a několika církevních osobností, mezi sebou vybrali Benedikta (Beneše) jako svého prvního

⁴⁰⁷ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 34

⁴⁰⁸ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, c.d., s. 621

⁴⁰⁹ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 238

⁴¹⁰ KADLEC: *Kláster augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s.18

⁴¹¹ Jejich příchod je zobrazen na nástěnné malbě z přelomu 14. a 15. století u vchodu z kněžiště do sakristie.

představeného.⁴¹² Na to byl 25. května položen základní kámen ke stavbě nového konventu. Na podzim Rožmberkové rozšířili dalšími donacemi pozemkové vlastnictví kláštera a později ještě několikrát. To umožnilo roku 1376 zakladatelům jako patronům této kanonie rozhodnout o zdvojnásobení kanovníckých míst z osmi na šestnáct. Zároveň došlo také ke zbudování špitálu s kaplí. Úroveň kapituly postupně sílila, o čemž svědčí mimo jiné rozšíření řeholních míst roku 1380 ze šestnácti na osmnáct a v roce 1389 až na jednadvacet. Římský papež Urban VI. vyslyšel žádost rožmberských patronů a povýšil bulou ze dne 8. prosince 1386 třeboňské proboštství na opatství a tentýž papež další bulou z 2. února 1389 udělil opatu Benešovi a jeho nástupcům právo užívat pontifikálií (infuli, berlu a prsten), po pražském Karlovi jako druhému v zemi (Roudnice se opatstvím nikdy nestaly), a také udělil právo svobodné volby představených.⁴¹³ Arcibiskup Jan z Jenštejna 2. února 1389 papežovo rozhodnutí provedl. Povýšení na opatství mělo v této době vážných těžkostí církve i svůj význam politický. Opat se musel zavázat přísahou, že zachová věrnost a poslušnost římskému papeži Urbanovi VI. a jeho řádným nástupcům, že bude hájit práva Svaté stolice římské, bude přijímat papežské nuncie a pomáhat jim, zúčastňovat se synod a každé dva roky vykoná návštěvu Říma ad limina. Byl též zavázán bojovat proti vzdoropaži Klementu VII. a jeho stoupencům, pokud se neobráť.⁴¹⁴ V této souvislosti je pozoruhodné, že Klementa představuje d'ábel na nástěnné malbě (poslední čtvrtina 15. století) s výjevem Posledního soudu nad kruchtou třeboňského kostela.⁴¹⁵ Opat Beneš zastával svou funkci až do 21. ledna 1390, kdy rezignoval.⁴¹⁶ Třeboňská kanonie také prospívala v čilých kontaktech s jinými kanoniemi a kláštery, o čemž svědčí uzavření konfraternity s mateřským klášterem augustiniánů v Roudnici (roku 1368), v Sadské, Kladsku, Jaroměři, v Praze na Karlově a Rokycanech (roku 1376), roku 1379 ve Šternberku na Moravě, roku 1387 v Lanškrouně. V roce 1398 pak byla uzavřena smlouva s kanonií ve Fulneku a r. 1402 v Prostějově. Styky třeboňských přesáhly ovšem i české hranice, jak o tom svědčí navázání konfraternit r. 1393 s kanonií v rakouském Waldhausenu, v Klosterneuburgu (r. 1397) a v Dürnsteinu (r. 1411), která byla ostatně rok předtím osazena právě třeboňskými kapituláry, r. 1418 s kanoniemi ve Svatém Hippolytu (St. Pölten) a ve Vídni u sv. Doroty (osazeném z Dürnsteinu a St. Pölten, tedy pod vlivem Třeboně). Pro vídeňskou kanonii si kanovníci výslovně vymínili zachovávání roudnických zvyklostí (*„iuxta consuetudinem aliorum monasteriorum Canonicorum regularium in Tirnstein, in*

---

⁴¹² KADLEC, c.d., s. 19

⁴¹³ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 35

⁴¹⁴ KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 29

⁴¹⁵ KOŘÁN, In *Umění XLIX*, 2001, s. 471

⁴¹⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 674

Wittingaw“⁴¹⁷. Mimo vlastní řád pak s cisterciáky ve Vyšším Brodě (r. 1377), protože se jednak jednalo o klášter ležící poměrně nedaleko Třeboně (přibližně 55 km vzdušnou čarou) a jednak proto, že donátorem vyšebrodského cisterciáckého kláštera byl také mocný rožmberský rod (jako v případě augustiniánské Třeboně).⁴¹⁸ Roku 1390 následovala smlouva s křížovníky s červenou hvězdou v Praze.⁴¹⁹

Třeboňský klášter dále postupně bohatl dalšími donacemi i koupěmi a dosáhl naprosto ojedinělého rozkvětu v rekordně krátkém čase padesáti let. Kromě chrámu a křížové chodby se klášter mohl pyšnit bohatě vybavenou knihovnou. To bylo mimo jiné jedním z předpokladů pro fakt, že třeboňský klášter se stal spolu s roudnickou kanonií důležitým centrem pro šíření duchovní reformy nové zbožnosti (*devotio moderna*). K roku 1378 se již připomíná oltář sv. Marie Magdaleny a sv. Augustina, v roce 1380 byl již hotov hlavní oltář a oltář P. Marie.⁴²⁰ O vysoké úrovni zařízení kostela svědčí i dodnes zachovaná umělecká díla pocházející z tohoto kláštera, byť se jedná vlastně o torzo původního stavu, jako dřevěné sochy Ukřižovaného Krista a sv. Jana (kolem 1380)⁴²¹ nebo opuková socha P. Marie s Ježíškem (tzv. Třeboňská madona), jejíž vznik se datuje do doby kolem roku 1400. Tato vynikající socha, jedno z nejkrásnějších děl tzv. krásného stylu, se stala cílem mnoha poutí věřících lidí. Roku 1998 byla korunována českobudějovickým biskupem Antonínem Liškou. Dalším příkladem nového pojetí duchovního života a zbožnosti je cyklus gotických deskových obrazů, tzv. Třeboňský oltář, jehož vznik je datován dobou kolem roku 1380 (snad 1378) a dnes se nachází v Národní galerii v Praze. Jedná se o dílo jednoho z nejvýznamnějších malířů gotiky české i evropské. Zachovaly se tři oboustranné desky s výjevem Kristovy agonie na hoře Olivetské, pohřbu a zmrtvýchvstání a se světeckými postavami na druhé straně. Na desce s výjevem Ježíšova pohřbu má P. Maria na hlavě roušku potřísněnou jeho krví, když stála pod křížem. Vyjadřuje to myšlenku spolutrpitelství Mariina a její chápání jako spolupracovnice na díle spásy. Provenienci z třeboňského kláštera mohou mít také dvě desky, které asi tvořily kdysi jeden oltář a to Narození Páně (zv. Adorace hlubocká) a Ukřižování (ze Svaté Barbory). „Podobně jako architektura třeboňského klášterního kostela může být i oltář pro ni určený pokládán za výraz této nové zbožnosti, která se nezříká krás tohoto světa.“⁴²² Na počátku 15. století je v klášteře doložen malíř, kněz a mnich Michal, nemůžeme mu však kvůli chybějícím pramenným dokladům přisoudit žádné

⁴¹⁷ podle- KADLEC, c.d., s. 87, poz. 23

⁴¹⁸ KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 81; listiny jsou dnes uloženy ve Státním ústředním archívu v Praze, AZK (ŘA)

⁴¹⁹ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 36; KADLEC, c.d., s. 81 ale uvádí k tomuto roku smlouvu s velkopřevorstvím rytířského řádu sv. Jana, tedy s johanity (listina v SÚA, AZK č. 140 (ŘA – 21)

⁴²⁰ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 674

⁴²¹ Dnes ve sbírkách Alšovy jihočeské galerie v Hluboké nad Vltavou.

⁴²² KUTAL: *České gotické umění*, str. 126

zachované dílo.⁴²³ Kostel byl zdoben také nástěnnými malbami, z nichž se zachoval už zmíněný fragment (poz. 315) výjevu založení kláštera na severní stěně presbytáře, v obloucích předprsně kruchty šest apoštolů (před 1410), Sv. Pavel a Jidáš (na přilehlých stěnách), již zmíněný obraz Posledního soudu na severní stěně kruchty (konec 15. století)⁴²⁴, kde je v pekle zobrazen vzdoropapež Klement VII. V presbytáři kostela sv. Jiljí je pohřbena řada příslušníků rožmberského rodu: Jan (zemřel 1. září 1389), Petr (zemřel roku 1406), Jan (zemřel roku 1482) a Jindřich z Rožmberka (zemřel roku 1494).

Syn Jindřicha z Rožmberka (+ 1412) Oldřich, který osiřel v devíti letech, byl vychováván jak svou matkou Eliškou z Kravař tak poručníkem Čěnkem z Vartenberku v duchu strany podobojí. Když mu bylo 14 let, v oktávu svátku Božího Těla (17. června 1417), se konalo obvyklé slavnostní ukazování ostatků v Českém Krumlově. Tehdy bylo z Čěnkova rozkazu poručeno všem kněžím rožmberského patronátu, aby podávali eucharistii pod obojí způsobou nebo opustili svoje fary a předali je utrakvistům. Třeboňský opat Ondřej vystoupil a žádal o poskytnutí lhůty na rozmyšlenou. Přesto byli krátce na to někteří faráři vyhnáni bez ohledu na jejich stáří. Za tři roky nato se však Oldřich zprostil vlivu svého poručníka a smířil se s církví. Odvaha a vytrvalost opata doznaly tedy zadostiučinění.⁴²⁵ Za husitských válek došlo několikrát k obležení města a tím i k ohrožení kláštera a to poprvé na podzim roku 1420. I když se husitům nepodařilo Třeboň ani jednou dobýt, řeholníci klášter přece jen opustili, protože věděli, že by v případě pádu města oni první padli za oběť (jako se stalo např. v Jaroměři), a všechny cenné věci svěřili do opatrování na pevný hrad v Českém Krumlově Oldřichovi z Rožmberka. Ten jim také dal svolení k opuštění třeboňského kláštera 4. ledna 1421 listem, ve kterém mimo jiné stojí: *Pročež my Oldřich z Rožmberka, chtějíce ctihodnému otci opatovi a váženým a nábožným pánům řeholním kanovníkům řádu sv. Augustina, členům našeho kláštera v Třeboni, oddaným našim milým, zjednati klid a bezpečnost a vzdáliti od nich strach, jenž by mohl padnouti na neohrožené muže, se svým jistým svědomím jsem dovolili a s hořkostí v srdci přítomným listem dovolujeme, aby po dobu trvání řečeného pronásledování se směli dovoleně vzdáliti ze svého kláštera, v němž složili své sliby.*⁴²⁶

Řeholníci v exilu žili rozptýleně, většinou v rakouských augustiniánských kláštorech, např. ve Sv. Florianu v Horním Rakousku (např. kanovník Petr zde pokračoval ve své práci skriptora), ale také u sv. Mikuláše v Pasově (kanovník Jindřich zde opisoval *Concordantiae canonum* Jana de Lignano). Po svém návratu do Třeboně, což bylo nejpozději

⁴²³ BARTLOVÁ: *Poctivé obrazy*, s. 51

⁴²⁴ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 4. (T – Ž), s. 99

⁴²⁵ KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 99-100

⁴²⁶ podle- KADLEC: *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, str. 48

v roce 1426, uzavřeli konfraternitu s augustiniány ve Sv. Floriánu (roku 1434), roku 1437 s benediktiny v Melku, a po nástupu opata Michaela i s cisterciáky v klášteře Zlatá Koruna (1450). Do Třeboně také zavítal roku 1452 františkán sv. Jan Kapistrán, který tam kázal a vyzýval k boji proti Turkům (kanonie s ním uzavřela duchovní bratrství r. 1451). Další místo, kam vyslali treboňští augustiniáni své řeholníky osídlit novou kanonii, byly roku 1455 nedaleké Borovany. Další smlouvy o uzavření konfraternity následovaly právě s tímto klášteřem (1487) a téhož roku s olomouckým u Všech svatých, s kanonií sv. Mikuláše v Pasově (1477), s premonstráty v rakouském Schläglu (1476), s benediktinským opatstvím Unserer Lieben Frau zu den Schotten ve Vídni (1477) a se špitálem sv. Ducha v Římě (1492). Před svým zrušením měla treboňská kanonie uzavřeno celkem 26 konfraternit.⁴²⁷

V 15. století, přes všechny těžkosti, které přineslo husitství i doba následující (nebo právě proto), se v treboňské kanonii vyskytlo dost osobností jak mezi opaty a převory, tak řadovými členy, na dobré úrovni, „kteří daleko převyšovali průměr tehdejšího duchovenstva“.⁴²⁸ Pečovali jak o dobrý hmotný stav kláštera, tak o jeho vysokou kulturní úroveň. Plnili své povinnosti pastorační (Třeboň, Mladošovice), pečovali o místní chudé i o klášterní školu. Mezi významné osobnosti působící v klášteře patřil na konci 15. a počátku 16. století jeden z 18 kanovníků, vynikající a neúnavný pisář Oldřich Kříž z Telče (+1504). „Nenápadný a skromný muž zasvětil svůj život přepisování děl jiných autorů. Do 26 sborníků shromáždil zejména četné české texty předhusitské doby a řadu z nich tak zachránil pro budoucnost.“⁴²⁹ Svým dílem se velmi zasloužil o českou literární historii. Jeho rukopisy obsahují opisy různorodé literární produkce 15. století (např. zlomky staročeských kronik, Husovy spisy, náboženské traktáty, pojednání medicínská a astronomická ale i staročeskou lyriku atd.). Pro převora Jana ze Stráže také maloval r. 1491 ve Vídni (pobyl zde krátce v klášteře svého řádu u sv. Doroty) obrázkový spis *Figura contemplativae vitae a doctoribus niversitatis Parisiensis komposita*.⁴³⁰ Dokonce mnohé spisy, které nestačil sám opsat, kupoval nebo i dostal darem (postila Konráda Waldhausera, listy Vojtěcha Raňkova z Ježova, traktáty Petra Pálče atd.). Sbíral ale i popěvky, písně a přísloví.⁴³¹ Klášterní knihovna byla vůbec dobře vybavena. Kanovníci se snažili ji stále obohacovat a jakmile byl vynalezen knihtisk, doplňovali svou sbírku rukopisů i knihami tištěnými. Seznam těchto knih svědčí o čilém duchovním životě a jeho úrovni v treboňské kanonii na přelomu století.⁴³²

⁴²⁷ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 36; KADLEC: *Klášteř augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 108

⁴²⁸ KADLEC: *Klášteř augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 123

⁴²⁹ KUBÁLEK - MÜLLEROVÁ: *Kronika Českých zemí*, s. 244

⁴³⁰ KADLEC, c.d., s. 122. Dnes v pražské Národní knihovně IG 11a, fol. 17v-18r.

⁴³¹ KADLEC, c.d., s. 127-128

⁴³² Tamtéž, s. 131-132

Jakýmsi předznamenáním času konce třeboňské kanonie se staly některé vnější události. Dne 14. června 1489 postihl klášter požár způsobený bleskem, který zasáhl věž. Během požáru sice vyhořela pouze věž, ale došlo jeho následkem k roztavení zvonů, které byly nahrazeny roku 1491. Samotná věž byla opravena a přestavěna renesančně až po konci kanonie v roce 1607 budějovickým stavitelem Dominikem Cometou.⁴³³ V roce 1515 bylo v konventu 16 řeholníků; jeden z nich byl vyžádán do rokycanského kláštera, aby tam pozvedl morálku, která postupně začala upadat. Na oplátku zase jeden rokycanský augustinián přijel do Třeboně, aby se tam pocvičil v dobrém vedení augustiniánského života. Ještě v roce 1537 byl opat Jan III. požádán metropolitní kapitulou a administrátorem pražského arcibiskupství, aby vyslal vhodného kandidáta, který by v Praze na Karlově převzal prelaturu. Ale přibližně v polovině 16. století došlo i v Třeboňské kanonii k úpadku morálky, i když zárodky tohoto sestupného vývoje se objevovaly už skoro od počátku století. Opat Bohuslav z Poběžovic (+ 1506) prosil písemně o radu a pomoc Petra z Rožmberku, aby pozvedl duchovní úroveň kanonie. Jeho nástupci si však už takové starosti nepřipouštěli. Představení začali dělat dluhy a vedli klášter k hospodářskému úpadku. Většina řeholníků propadla rozmařilému životu, převážně nadměrnému pití alkoholu, měli mezi sebou spory, jimiž se musela zabývat komise zřízená pražskou kapitulou. Tvrdí se, že dokonce sám opat Ondřej II. měl styky s konkubínou a z tohoto vztahu se narodilo dokonce dítě.⁴³⁴ Řeholníci neplnili ani své duchovní povinnosti a zhoršili se značně vztahy s okolními obyvateli. K jejich vyostření došlo počátkem šedesátých let, kdy zakázal opat pohřbívát mrtvé na třeboňském hřbitově kvůli znesvěcení hřbitova krvavou bitkou mezi třeboňskými a přespolními „kumpány“.⁴³⁵ To ovšem ve městě vyvolalo takové pobouření a nevráživost vůči kapitulárům, že tito raději nevycházel z kláštera jinak, než ozbrojeni ručnicemi.⁴³⁶

Roku 1550 byla ještě nákladem opata Ondřeje postavena škola, ale začaly se rozrůstat pozemkové spory a rozepře ohledně robotní povinnosti, neboť klášter měl v té době v držení 260 poddanských usedlostí.⁴³⁷ Majetkový, organizační a disciplinární rozklad kláštera posléze dosáhl již takového stupně, že musel zakročit i sám potomek z rodu zakladatelů – Vilém z Rožmberka. 24. listopadu 1556 dal svým listem opatu Ondřejovi

---

⁴³³ KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 164

⁴³⁴ Kanovník Vincenc si Vilémovi z Rožmberku stěžoval na chování opata, že tu „ničemnou, špatnou a hubenou neřádnicí...více váží nežli jeho...a klášterního majetku užívá se světskými lidmi, den ode dne hoduje a hraje v karty“. Dopis uložen v třeboňském Státním oblastním archivu: IA 3K^B 40a. Podle- KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 158

⁴³⁵ BŘEZAN: *Životy posledních Rožmberků*, s. 182

⁴³⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 36

⁴³⁷ „Item škola v Třeboni stavína nákladem opata a konventu kláštera, tudíž takměř všecko zgruntu vyzdviženo. Opatové již tehdáž s mnichy v malé vážnosti býti počali, snad pro své chování. A nevole mezi vrchností a nimi vznikaly o grunty, lidi, roboty, lovy etc.“ BŘEZAN: *Životy posledních Rožmberků*, s. 54

poslední výstrahu, kdy kapitulárům vytkl, že dochází k neustálému zhoršování kázně.⁴³⁸ Na to však nikdo nedbal a situace kanonie se dostala do takového stavu, že se i po hospodářské stránce dostala do značných hospodářských problémů a její dluh jen u třeboňského panství dosáhl sumy 4 000 tolarů! Vilém z Rožmberka sice nečinně nepřihlížel a snažil se jednat, ale jeho opatření nebyla zprvu příliš platná. Roku 1564 proto vydal zákaz přijímat do kanonie nové členy a požádal opata na Karlově v Praze o vhodného náhradníka na post opata, ale ani zde se nenašel vhodný náhradník odpovídajících kvalit.⁴³⁹ Lepší kněží ostatně chtěli sami z kláštera pryč a žádali o usazení na okolní fary.⁴⁴⁰

Další příležitost učinit ozdravná opatření se naskytla 30. prosince 1565 smrtí opata Ondřeje, o kterém Václav Březan napsal: *„Zlé slovo po sobě zanechal, i po smrti bouřil a pokoje lidem nedal. A ten byl posledním v tom klášteře. Po jeho smrti ještě větší neřádkové a rozpustilost než za živnosti jeho páchány, i bití a vraždy.“*⁴⁴¹ V lednu 1566 totiž zapříčinili klášterníci ozbrojený střet s třeboňskými rybníkáři, během kterého byli dva těžce raněni a dokonce i jeden mrtvý. Tím zavínili, že pan Vilém okamžitě zakázal volbu nového opata a poslal stížnost pražskému arcibiskupovi Antonínu Brusovi z Mohelnice a navrhl povolání do Třeboně jezuity za účelem zbudování koleje. Arcibiskup se v té věci obrátil na císaře Maxmiliána II. i na jezuitského generála Františka de Borgiu. Vilém z Rožmberku zatím roku 1566 kanonii zrušil a augustiniány vyplatil. Před svým odchodem žili zbylí kanovníci velmi nevázaně a převor Jan Kotásek byl dokonce uvězněn. Při definitivním odchodu z kláštera (odešli před svátkem sv. Jiří 1571) prý napsal na zadní stranu oltáře kletbu na rod Rožmberský, aby neměli děti.⁴⁴² K vydání konceptu nadační listiny jezuitské koleje došlo 20. září 1567, ale k jejímu otevření koleje došlo až v roce 1571 a měla čítat 25 osob.⁴⁴³ Avšak jezuité se svými vysokými nároky se zachovali poměrně nevděčně - pod záminkou „nezdravého povětrí“ v bažinatém kraji Třeboňska si roku 1588 vymohli přeložení koleje do Českého Krumlova. Přes své krátké působení zanechali ve městě dobrý dojem, zvláště P. Václav Šturm. Na jeho kázání chodilo hodně lidí, vzrostl počet penitentů u zpovědi, mnoho utrakvistů, ba i několik členů jednoty bratrské, konvertovalo ke katolické církvi.

Kanonie byla tedy přeměněna na světskou faru a pan Vilém klášterní pozemkový fond připojil k rodovému majetku. Nechal na zámek také přestěhovat klášterní knihovnu

⁴³⁸ „*Již se pak časem takoví neřádkové v klášteře působí, že z vás někteří nočním časem z kláštera vycházejí, po městě někde po koutech i po šenkovních domech se toulajíce, neřádky provozují.*“ podle- BŘEZAN, c.d., s. 695

⁴³⁹ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 36-37

⁴⁴⁰ KADLEC: *Klášteř augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 158

⁴⁴¹ BŘEZAN: *Životy posledních Rožmberků*, s. 209

⁴⁴² KADLEC, c.d., s. 163

⁴⁴³ „*S císařem Maxmiliánem, jakožto králem českým, v příčině úmyslu páně jednal, že klášter ten v jiný způsob s dovolením papežským, totižto, aby tu bratří Societatis Jesu, Čechové, býti a školu vyzdvihnouce, z nadání toho vyživení své náležitě jmíti mohli.*“ BŘEZAN: *Životy posledních Rožmberků*, s. 210-211

i s archivem. Když poslední Rožmberk Petr Vok přesídlil z Krumlova na Třeboň, dal sem převést r. 1601 - 1602 celou rožmberskou knihovnu i starodávny archiv. V letech 1602 – 1608 zde pak Václav Březan provedl katalogizaci knihovny a archivu.⁴⁴⁴ Po vyměření Rožmberků v roce 1611 zdědili třeboňské panství Švamberkové. Ti se na něm však příliš dlouho neohřáli, protože jim bylo zanedlouho po bitvě na Bílé hoře zkonfiskováno a propadlo koruně. Důvodem byla aktivní účast Petra ze Švamberku na stavovském povstání. Císař Ferdinand II. si panství zprvu ponechal, ale 22. března 1625 je postoupil svému synovi arcivévodovi Ferdinandu III. Ten se po nějaké době od Bernarda Weitze, probošta augustiniánské kanonie v Klosterneuburgu, dozvěděl, že na tomto panství kdysi existovaly dvě augustiniánské kanonie – jedna v Třeboni a druhá v Borovanech. Protože jeho velkou snahou byla rekatolizace království, rozhodl se obnovit oba konventy a učinit z nich opěrný bod katolické obnovy. S ohledem na okolní obyvatelstvo byli ale hledání kanovníci znalí češtiny.⁴⁴⁵ Z pražského Karlova a jiných českých konventů vzhledem k jejich nízkému stavu nebylo možné získat pro jižní Čechy nové členy konventů, ba ani ve Slezsku se to nepodařilo. Proto byla 15. února 1631 pověřena kanonie v rakouském Klosterneuburgu, aby se o to postarala. První dva kanovníci odtud přišli 26. března 1631 a 4. dubna jim byla předána třeboňská duchovní správa. Oba jihočeské kláštery se pak staly filiálkami rakouského, přičemž rakouský opat užíval i titul opata třeboňského. Obě jihočeské lokality spravoval administrátor. Musel bydlet v Třeboni na zámku (prvním byl Samuel Tutschek), protože budovy kanonie značně zchátraly. Císař Ferdinand III. navštívil Třeboň osobně koncem května roku 1635, aby se přesvědčil o postupu realizace obnovy a stavu restituce. O Štědrém dni 1637 se přihodila další pohroma – blesk udeřil do věže kostela a zapálil ji. Při požáru byly zničeny tři zvony. Dokončit opravu konventu se tedy podařilo až administrátoru Matouši Bernhardovi.⁴⁴⁶ Knihovna byla z rozkazu císaře převezena r. 1647 do Prahy, „*aby se hned následujícího roku stala válečnou kořistí švédského generála Königsmarka*“.⁴⁴⁷

Rožmberkové si jako zakladatelé konventu vymínili právo dohledu nad klášterem a také toho využívali, jak jsme už zjistili. Jan Adolf I. ze Schwarzenberku, který r. 1660 panství Třeboň získal, si patronátní právo nad augustiniány také osoboval, ale požadoval ještě „*ius dominii*“ a „*ius superioritatis*“, s čímž nesouhlasil pražský arcibiskup Arnošt Harrach. Spor v této otázce stál v cestě opětnému osamostatnění třeboňské kanonie. Zasáhl tedy císař Leopold I., který jmenoval 15. listopadu 1662 posledního viceadministrátora Norberta

---

⁴⁴⁴ RAMEŠ: *Rožmberský archiv slouží už rovných čtyři sta let*; BŘEZAN: *Životy posledních Rožmberků*, s. 559

⁴⁴⁵ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 675; KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 175

⁴⁴⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 38

⁴⁴⁷ RAMEŠ, c.d.

Heermanna prelátem – proboštem (instaloval jej pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch kardinál Harrach 11. března 1663). Jeho nástupci pak již měli být svobodně voleni. Tím byla ukončena závislost Třeboně na Klosterneuburgu, odkud přišli ještě další čtyři kanovníci. Nový představený byl velice aktivním, ctižádostivým a dobrým správcem. Také vztahy kláštera a panství byly zpočátku přátelské. Vedle duchovně a kulturně pozitivních činů, jako snaha o restauraci katolické víry, založení Bratrstva Panny Marie Bolestné při proboštském chrámu sv. Jiljí nebo sepsání rodinné kroniky Rožmberků, se však projevoval také negativními činy⁴⁴⁸. Jeho silná ctižádostivost se projevovala v panském chování, když vystupoval jako velmož, většinou chodíval jen s ručnicí a účastnil se honů. Docházelo ke střetům s obyvateli Třeboně, např. kvůli výčepu a prodeji piva, takže ti v prosinci 1670 oblehli klášter a zablokovali jeho zásobování. Tři augustiniáni byli dokonce zadrženi a uvězněni v zámku. Ke smíření došlo až na zákrok pražského arcibiskupa Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberku. Avšak smíření nebylo opravdové a všech tehdejších pětadvacet kapitulárů se cítilo ohroženo. Chodili proto mimo konvent jen vyzbrojeni holemi a šavlemi. Dokonce jednou došlo i k pokusu o atentát na probošta. Prelát Heermann, který byl pověstným soudcem, se stal pro svou svárliвість velice neoblíbený jak u vrchnosti, tak i u měšťanů. Ovšem vinen nebyl jen on, neboť správce panství Eliáš Meierhofer (v úřadu 1665 – 1669, znovu od 1675) byl dosti bezohledný člověk a měl konflikty jak s měšťany tak s kanonií.⁴⁴⁹ Spory nabyly takového rozsahu, že se uvažovalo o zrušení kanonie v Třeboni a jejím úplném přestěhování do Borovan. Další při rozřešil císař Leopold I., který 6. listopadu 1676 rozhodl, že Schwarzenberkové jsou právoplatnými patrony (*ius advocatiae et patronatus*) nejen Třeboně, ale i Borovan.⁴⁵⁰ Po smrti probošta Heermanna (+1699) téměř všechny spory utichly a ve vztazích kláštera a panství nastal poměrný klid. Nicméně dobrá duchovní a ostatně i hmotná úroveň kláštera se udržovala jen velmi těžko. Dokládají to vizitace, které zjistily celou řadu nedostatků a nařizovaly jejich odstranění. Jedna byla provedena arcibiskupovými komisaři před volbou nového představeného r. 1699 a vytýkala dodržování denního řádu, klauzury, modliteb i bohoslužeb, přijímání a výchovy noviců, stavu kostela a liturgických předmětů. Následné vizitace v letech 1705, 1711 a 1720 shledávaly téměř stejné nedostatky.⁴⁵¹

---

⁴⁴⁸ Jeho matka byla kupodivu luteránka a tropila si posměch z katolíků. on sám, ač žil v Třeboni 40 let, se s místním prostředím nikdy nesžil, ba měšťanům spílal „tschechische Hunde“. viz- KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 187, 191

⁴⁴⁹ „...starych smluv a práv jakož i slušnosti málo sobě vážil a ve všem jen mocně a násilně jednal“ podle KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 183

⁴⁵⁰ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 38; KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 189

⁴⁵¹ KADLEC, c.d., s. 208-210

Velké zlepšení nastalo teprve s nástupem probošta Vojtěcha Václava Prechtla (zvolen 3. 6. 1720 ve věku 36 let, +1744). Za něho také došlo k urovnání všech rozepří s panstvím i městem. Jemu i jeho nástupcům byla, se souhlasem patronátní vrchnosti, vrácena opatská hodnost s právem infule. 6. září 1733 byl v klášterním chrámu benedikován pražským světicím biskupem Janem Rudolfem hrabětem Šporkem. Prechtl také založil Bratrstvo umírajícího Pána Ježíše a spolu s rodem Schwarzenberků se zasloužil o výzdobu opatského chrámu. Ustavil Bratrstvo smrtelných úzkostí Kristových. Také sepsal dějiny, tentokráte však třeboňské kanonie (Rosa Trebonaea) a vedl rád učené disputace. Jak svým vzděláním, tak svou zbožností a uměním jednat s lidmi se zasloužil o kanonii a hmotně i duchovně ji pozvedl. Provedl v klášteře některé nové stavby (např. dlouhou chodbu spojující zámek s panskou oratoří v kostele aj.).⁴⁵² Jeho nástupce Adam Lišovský (1744 – 1750), zpovědník kněžny Eleonory Amálie ze Schwarzenberku, zahájil stavbu nového konventu, který však byl dokončen až za posledního opata Augustina Marka z Bavorova (zvolen 4. 10. 1750). V době těchto posledních opatů byly ujednány nebo obnoveny četné konfraternity, což je dalším důkazem kvality života kanonie. V květnu 1722 byla obnovena konfraternita s borovanským klášteřem, 29. března 1724 uzavřena s bergamskou kongregací řeholních kanovníků lateránských a v témže roce obnoveno bratrství s klášteřem v Klosterneuburgu, v r. 1727 s generálním představeným kapucínů Hartmannem Brixenským, také s celým řádem minoritů (23. 4. 1731) a františkánů (17. 11. 1735), s želivskými premonstráty (8. 5. 1735) a vídeňským klášteřem u sv. Doroty (prosinec 1737). V pozdější době uzavřeli třeboňští kanovníci duchovní bratrství s vyšebrodskými cisterciáky (r. 1748 vlastně obnoveno původní z r. 1377) a s kanonií u sv. Mikuláše v Pasově (30. prosince 1771).⁴⁵³

Doba úřadu posledního opata Marka však jakoby předznamenala zánik kanonie, i když vnitřní poměry byly naopak na velmi dobré úrovni. Klášter začala bombardovat série hrozných katastrof. Třífetá neúroda, dvakrát řádil mor, přemnožení myší, silné krupobití a poté další ničivý požár, který 12. července 1781 poškodil konvent i prelaturu. Toto vše se stalo příčinou velkého majetkového úpadku kláštera, který měl v době svého zrušení 18 000 zl. dluhů.⁴⁵⁴ Kanonii nepostihla první vlna sekularizace klášterů, císař Josef II. dokonce 20. září 1784 na přímluvu knížete Josefa ze Schwarzenberku potvrdil její privilegia, avšak po smrti opata Marka 14. července 1785 již nedošlo k volbě jeho nástupce, ale pouze k ustanovení administrátora, jímž si kanovníci zvolili děkana Florida Brože. Nakonec dne 11. října 1785 došlo ke zrušení kláštera dekretem císaře Josefa II., o čemž pražská konzistoř

⁴⁵² KADLEC: *Klášteř augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 192-193

⁴⁵³ KADLEC, c.d., s. 211

⁴⁵⁴ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 38-39; KADLEC, c.d., s. 287

uvědomila administrátora Brože 31. října. V listopadu přišla úřední komise v čele s krajským hejtmanem, aby provedla zrušovací akt a sepsala inventář. Shromážděným kanovníkům byl přečten dekret o zrušení kanonie, neboť „*podle zdání a rozhodnutí Jeho císařského veličenstva Třeboňská kanonie s přínaležejícím k ní opatstvím je nadbytečná, a proto budiž zrušena*“.⁴⁵⁵ Zbylým 14 kanovníkům bylo povoleno zůstat ještě dalších pět měsíců („*na stravu každému určeno denně pouze 40 kr.*“), a tak se ještě mohli stát svědky velmi smutného divadla – odeslání klášterních cenností do Prahy a dražby části majetku uskutečněné 3. března 1786. Osudný den rozchodu nastal 16. dubna téhož roku, kdy 14 zbývajících řeholníků muselo opustit klášter. Majetek kláštera byl oceněn na 146 708 zlatých a připadl náboženskému fondu, od něhož ho za 165 876 zlatých rýnských koupil Jan kníže ze Schwarzenberku. Klášterní knihovna však naštěstí nebyla zničena, jako tomu bylo jinde, ale většina ze 3 000 svazků (z čehož bylo 302 rukopisů) připadla univerzitní knihovně v Praze a malá část třeboňskému archivu.⁴⁵⁶

6.3.7. Lanškroun – proboštství u sv. Mikuláše a sv. Kateřiny, později u Panny Marie

Klášter při kostele sv. Mikuláše a sv. Kateřiny (nyní na jeho místě empírový kostel sv. Marie Magdaleny) před hradbami (před někdejší dolní branou) města založil a nadal s povolením litomyšlské kapituly 8. srpna 1371 litomyšlský biskup a lanškrounský rodák Petr zvaný Jelito (Wurst), do r. 1368 biskup ve švýcarském Churu. V Lanškrouně, poté co byl arcibiskupem v německém Magdeburku, také roku 1387 našel místo svého posmrtného odpočinku. Kanonie byla na začátku určena pro minimálně dvanáct řeholních kanovníků. 22. listopadu 1372 ji vzal pod svou ochranu císař Karel IV. Aby se podpořilo budování kláštera, byly na jeho stavbu vypsány nejdříve roku 1375 biskupské odpustky Albertem ze Šternberku, o tři roky později na základě Wurstovy prosby i papežské Urbanem VI.⁴⁵⁷ Nevýhodou lokality však bylo, že se jednalo o velice vlhké prostředí. Proto roku 1377 litomyšlský biskup Albert ze Šternberka povolil inkorporovat městský farní kostel Panny Marie (dnes sv. Václava) a posléze se kanonie mohla přemístit na základě souhlasného listu papeže Bonifáce IX. ze dne 21. září 1390. K tomuto přesunu došlo 1. června 1393, kdy na postu litomyšlského biskupa byl Jan Železný, který je také považován za druhého zakladatele

⁴⁵⁵ Tak to popsal ve své Liber memorabilium (spis uložen na děkanství v Třeboni) knihovník a archivář kanonie P. Akvilin Hrdlička. Podle KADLEC: *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, s. 297

⁴⁵⁶ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 676; BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 39

⁴⁵⁷ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN, c.d., s. 335

kanonie.⁴⁵⁸ Místo pro nový klášter po jižní straně kostela byl vytvořeno zbořením sedmi domů; areál byl později ještě rozšířen, když bylo strženo dalších osm domů, které tentokrát poškodil požár. Zachovalo se z něj východní křídlo v jehož západním průčelí jsou gotické arkády a v patře zbytky čelních oblouků dvoupatrové křížové chodby. U jižní strany presbytáře se nachází ještě dvě gotické místnosti, jedna z nich je kapitulní síň zaklenutá žebrovou klenbou na oblý střední pilíř.⁴⁵⁹ Zdůrazněny jsou zde podobné světelné a prostorově sjednocující principy jako např. u třeboňského klášterního kostela. Západní část kvadratury byla zbořena po r. 1858 a vznikla zde budova školy.⁴⁶⁰ Výstavba kostela P. Marie (dnes sv. Václava) probíhala v letech 1377 až 1401. V roce 1401 už byla biskupem Janem věnována platba na zřízení zpívaných mší.⁴⁶¹ Stavba byla plánována snad jako halové dvoulodí s dlouhým pětibocem uzavřeným presbytářem. Dnes je kostel jako jednolodní se severní boční a kratší lodí vysunutou z osy.⁴⁶² Původní konventní chrám se stal od roku 1393 kostelem špitálním, později už jen hřbitovním.

Konvent v Lanškrouně se také stavěl kladně k ostatním klášterům, uzavřel konfraternitu s augustiniánskou kanonií v Třeboni (12. června 1387, dále 28. dubna 1397 ve Fulneku, 1. dubna 1397 v Jaroměři, 7. ledna 1407 v Kaziměři u Krakova, 23. dubna 1406 ve Šternberku na Moravě, ale 12. května 1396 dokonce i s kartouzou v údolí Josafat v Dolanech. Ovšem roku 1421 byli augustiniánští kanovníci donuceni uprchnout před husity z Lanškrouna do Prostějova a později do Olomouce a již se odtud nikdy nevrátili, protože klášterní budovy husité pobořili a vydali plamenům. Areál od r. 1425 připadl do majetku světským držitelům a po roce 1498 byly zbytky kláštera přestavěny Bohušem Kostkou z Postupic na zámek pro sídlo správy panství. Lanškrouňští kanovníci se v roce 1434 spojili s agustiniánskými kanovníky z Prostějova a ze Šternberka v jediný konvent. Avšak šternberští kanovníci se nakonec opět osamostatnili a vrátili do svého domova, na rozdíl od lanškrounského konventu (z titulu patronátního práva v Lanškrouně), který zůstal v Olomouci až do svého zrušení v roce 1784.⁴⁶³ V Lanškrouně však augustiniánští kanovníci měli stále duchovní správu a jako její zdejší sídlo postavili v letech 1703 – 1705 nové děkanství.

---

⁴⁵⁸ BUBEN, c.d., s. 41

⁴⁵⁹ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*, díl 2., K – O, s.205

⁴⁶⁰ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 337

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 336

⁴⁶² POCHE (ed.), c.d., s.206

⁴⁶³ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 41

6.3.8. Šternberk na Moravě – proboštví Zvěstování Panny Marie

Tento první kanovnícký klášter na Moravě založil 4. března 1371 Albert II. ze Šternberka, který byl v letech 1356 – 1364 biskupem ve Schwerinu, poté v letech 1364 – 1368 biskupem v Litomyšli, v letech 1368 – 1371 arcibiskupem v Magdeburgu a poté opět v Litomyšli (1371 – 1380). O založení kláštera se zasadil na počátku své opětné působnosti v Litomyšli, o čemž nám přinášejí důkaz jeho znaky, které se nacházejí na klenební svornících křížové chodby. Se svým úmyslem se nejprve svěčil v dopisu olomouckému biskupovi Janu IX. ze Středy s tím, že na Moravě musí být posílen reformní proud podobný roudnickým zvyklostem (*devotio moderna* proti *devotio antiqua*).⁴⁶⁴ Biskup Jan ze Středy povýšil 12. března 1371 farní kostel na konventní a přesně na den o rok později dal Albertovi ze Šternberka souhlas k položení základního kamene konventu, vysvěcení určeného místa a investování probošta. Fundace měla být provedena „podle zvyklostí roudnického kláštera“.⁴⁶⁵ Nejdříve měl být dům osazen čtrnácti bratřími a proboštem, ale již 27. února 1376 jejich řady rozšířil biskup Albert na dvacet. Za své zásluhy, které pro klášter vykonal, byl tento přítel a rádce Karla IV. po své smrti (14. ledna 1380) pochován v proboštském chrámu pod hlavním oltářem (později přeneseny jeho ostatky do kaple Panny Marie). To však ještě není konec tohoto příběhu. Ve dnech 16 a 17. listopadu 2001 byly jeho ostatky, které archeologové objevili v předešlém roce, pietně uloženy za účasti olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera, pražského pomocného biskupa a titulárního biskupa litomyšlského Jaroslava Škarvady, členů rodu hrabat ze Šternberka a zástupců města Šternberka do nově vybudované hrobky ve Šternberské kapli chrámu.⁴⁶⁶ V roce 1384 žilo ve Šternberku dvacetpět řeholníků O úrovni šternberské kanonie a důrazu na homiletickou činnost svědčí např. dílo probošta Bedřicha, který napsal r. 1404 (v roce své smrti) postilu. V úzkém sepětí se Šternberkem vznikly také kanovnícké komunity ve Fulneku a Prostějově.⁴⁶⁷ Ze středověké stavební fáze tohoto významného kláštera zůstalo jen torzo. Dobře se zachovalo jen jižní a západní rameno ambitu přilehlého k jižní straně kostela, zaklenutého žebrovou křížovou klenbou dosedající na svazkové pilíře. Na svornících klenby jsou rodové znaky Šternberků a znaky litomyšlského biskupství. Gotický dvoulodní kostel s pětiboce uzavřeným presbytářem a s podobně prostorově řešenou kaplí na severní straně úplně zanikl v barokní přestavbě. Na jeho podobu měl snad vliv nedlouho předtím dokončený chrám sv. Jiljí v Třeboni.⁴⁶⁸ Papež Jan XXIII. vzal kanonii 12. dubna 1413 pod svou ochranu a potvrdil jí všechn majetek. Ochrana tohoto

⁴⁶⁴ KOŘÁN, In *Umění XLIX*, 2001, s. 471

⁴⁶⁵ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 662

⁴⁶⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 42

⁴⁶⁷ MACHILEK: Augustiniánští kanovníci v Čechách... In MARROU: *Svatý Augustin*, s. 167-168

⁴⁶⁸ FOLTÝN (ed.), c.d., s. 663-665

vzdoropapeže nebyla snad ani symbolická, protože roku 1429 či 1430 přitáhli ke klášteru husité pod vedením Prokopa Holého a klášter vypálili. Řeholníkům se však naštěstí podařilo uprchnout do Olomouce, kde roku 1434 došlo ke spojení a ustavení jednoho společného konventu s lanškrounskými augustiniány, kteří opustili svůj klášter ze stejného důvodu. Šternberští se však, po odeznění nebezpečí, opět osamostatnili a vrátili do svého kláštera. Papež Innocenc VIII. udělil 4. května 1489 proboštu Mikuláši II. a jeho nástupcům právo nosit mitru, berlu a prsten (právo pontifikálií) a možnost udílet řádovým klerikům nižší svěcení. Kanonie také uzavřela mnoho konfraternit jak v rámci řádu tak i mimo něj: 27. ledna 1373 s Roudnicí, 18. května 1376 s Jaroměří, 22. června 1379 s Třeboní, 7. prosince 1381 s řádem sv. Jana Jeruzalémského v Praze, 21. června 1382 s kanonií v Sadské, 5. ledna 1388 následoval pražský Karlov, 14. června 1388 Rokycany, 6. ledna 1400 klášter benediktinek v Pustiměři, 23. dubna 1406 Lanškroun, 7. ledna 1407 klášter Božího Těla v Kaziměři u Krakova, 18. ledna 1417 klášter Panny Marie ve Vyheli v diecézi Ostřihom, 12. června 1444 klášter Neposkvrněné Panny Marie v Tyrnsteinu v diecézi Pasov a 7. prosince 1503 a 3. května 1522 kanonie Všech svatých v Olomouci.⁴⁶⁹

Proces rekonvalescence moravských klášterů po husitských válkách probíhal o něco lépe než v Čechách. Obnova šternberského konventu byla dokončena r. 1461. Dva roky nato zde byla vykonána visitace probošty lanškrounsko-prostějovským a kladským a konstatován dobrý stav kláštera i zachovávání starých roudnických stanov.⁴⁷⁰ Další rozvoj byl dvakrát přerušen požárem a to v roce 1535 a znovu o tři roky později. I v tomto klášteře postupně začala upadat morálka, jak bylo zjištěno v roce 1563. Z tohoto důvodu se přistoupilo k praxi, kdy do čelních hodností kanonie byly dosazovány osoby z jiných klášterů. Takto byl 1. srpna 1573 jmenován papežem Řehořem XIII., podle přání patronky kláštera Anny z Münsterbergu, za zdejšího probošta dokonce dominikán Bedřich Boříkovský a v roce 1588 byl na radu olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského uveden do čela kanonie brněnský kanovník a arcijáhen znojemský Jan Rosenblut ze Schwarzenbachu. Těšil se sice velké vážnosti, ale jeho jmenování do úřadu bylo provázeno silným odporem šternberské vrchnosti. Problém byl totiž v tom, že Karel kníže z Münsterbergu si nárokoval jmění kláštera, v čemž mu probošt statečně čelil.⁴⁷¹

K druhému opuštění kláštera došlo počátkem 17. století za stavovského povstání, kdy byli v září 1619 řeholníci vyhnáni. Další pohromu způsobil ničivý požár roku 1627 a další rány, dokonce i po skončení třicetileté války, následovaly - drancování vojskem

---

⁴⁶⁹ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 42

⁴⁷⁰ MACHILEK: *Augustiniánští kanovníci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 170

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 43

generála Torstensonova v letech 1642 a 1643 a následné loupežné výpravy Švédů v letech 1644 a 1648 – 1650. Mezi ně můžeme zařadit i zajetí probošta Alexandra Ginnanniho z Pisaunu k němuž došlo roku 1645, a za nějž museli spolubratři zaplatit výkupné. Ale stav kláštera se zase rychle zlepšil, jak lze usuzovat z nového klášterního portálu, který je datován rokem 1657. Vyvrcholením dosavadního přibližování kláštera Lateránské kongregaci bylo formální přijetí šternberského konventu Ascaniem Varesiem Padovským, generálním představeným kongregace lateránských řeholních kanovníků, dne 12. května 1728, do této kongregace a souhlas užívat výsady, které tento nový statut kláštera přinášel, s podmínkou oznámení jména každého nově zvoleného probošta.⁴⁷²

S příslušností k Lateránské kongregaci a související stabilizací došlo v průběhu 18. století za probošta Jana Josefa Glätzla k rozkvětu, který se projevil i rozsáhlou barokní přestavbou celého areálu. Nejdříve (1715) augustiniáni na náměstí před kostelem postavili sochu Neposkvrněného početí P. Marie na sloupu (za probošta Patricia Vavřince Lehmana).⁴⁷³ Pak byla zahájena přestavba konventu podle projektu Karla Antonína Reidla (roku 1720), ke staré kvadratuře byla stavěna prelatura na půdorysu písmene „L“, a východně od ní poté bylo roku 1748 dokončen nový konvent. Počátkem 30. let 18.- století pracoval na stavbě lichtenštejnský architekt Antonio M. N. Beduzzi. Novou prelaturu pak nově projektoval ve tvaru písmene „V“ olomoucký stavitel Matyáš Wagner. Na výzdobě klášterních budov se podíleli vynikající barokní umělci - malíř Jan Kryštof Handke, sochaři Filip Sattler a Jan Kammereith. Nakonec v letech 1775 až 1783 došlo k přestavbě chrámu Zvěstování Panny Marie na místě zbořeného, původně gotického kostela. Stavbu podle projektu brněnského architekta Františka Antonína Grimma prováděl fulnecký stavitel Václav Thalherr. Stavba vyniká monumentálním dvouvěžovým průčelím s vysokým, již klasicizujícím štítem. Novostavbu chrámu vysvětil šternberský probošt Ondřej Tempes.⁴⁷⁴ Na výzdobě kostela se podíleli sochaři Jan Michael Scherhauf, Ondřej Schweigel a Václav Prchal, fresky namaloval prostějovský malíř František Antonín Sebastini (Šebesta), obraz na hlavním oltáři je dílem Antonína Lublinského a obrazy bočních oltářů namalovali Josef Winterhalder a Leopold Kupelweiser. Pouhý rok po dokončení chrámu však Josef II. dekretem z 10. září 1784 klášter, stejně jako všech dalších 5 konventů, zrušil. Probošt Tempes se stal zdejším farářem a dohlížel na dokončování interiéru. Dvacet kanovníků s jedním

---

⁴⁷² BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 43

⁴⁷³ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 665

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 668

klerikem tak přišlo o svůj klášter, který byl předán náboženskému fondu s majetkem v hodnotě 237 605 zlatých a 26 krejcarů.⁴⁷⁵

6.3.9. Fulnek – probošství u Nejsvětější Trojice

Zakladatelem kláštera se stal Beneš z Kravař a na Moravském Krumlově. V zakládací listině z 29. září 1389 jako důvod fundace uvedl úmysl prospět tím spáse své duše, duší své manželky, svých rodičů a všech svých dědiců. K potvrzení došlo 5. října 1389 olomouckým biskupem Mikulášem a kapitulou. Nové kanonii byl přidělen původní, již od roku 1293 farní, kostel sv. Filipa a Jakuba (s jejich příchodem změněno patrocinium - Nejsvětější Trojice). Klášter byl nadán statky pro obživu probošta a devíti kanovníků a zakladatel určil jako oprávněnce kláštera svůj rod pánů z Kravař. První kanovníci přišli z Roudnice nad Labem. 10. listopadu 1391 došlo k rozhojnění klášterních statků Lackem z Kravař, takže počet kanovníků mohl být zvýšen o další čtyři. Konvent uzavřel 28. dubna 1397 konfraternitu s lanškrounskými augustiniány a 13. prosince 1398 s benediktinkami v Pustiměři.⁴⁷⁶ Budova konventu, z jejíž gotické etapy se dochovala čtyřkřídlá křížová chodba při západní straně dnešního kostela (neorientovaného), byla dokončena asi po roce 1432. Na klenebních svornících a patkách nacházíme znaky řádu (s Ježíšovou tváří), pánů z Kravař (zavinutou střelou) a ze Šternberka (osmicípou hvězdou).⁴⁷⁷ Po gotickém kostele se vzhledem k následným požárům a přestavbám nic nezachovalo. V husitských válkách poskytl zdejší klášter přechodný útulek spolubratřím z Lanškrouna. Zdejší kanovníci pak sami hledali pomoc v bratrské kanonii na krakovském Kazimerzu, kam dali do úschovy své klenoty (vráceny r. 1455).⁴⁷⁸ Roku 1438 se vrchností ve Fulneku stali místo Kravařů nekatoličtí Žerotínové. Přímá linie rodu totiž vymřela roku 1466 a až roku 1528 bylo jejich příbuzným Tvorkovským, přiznáno právo být oprávněnci fulnecké kanonie.⁴⁷⁹

I v tomto klášteře došlo v polovině 16. století k uvolnění kázně a hospodářskému úpadku. Obzvláště probošt Štěpán šel všem špatným příkladem. Když dluhy a stížnosti vzrostly, došlo dokonce k jeho sesazení a uvěznění; zanedlouho byl však propuštěn. Poté uprchl na Slovensko (tehdejší Horní Uhry). Olomoucký biskup jmenoval do úřadu v roce 1557 probošta Jana Katze (či Kouce), který byl s největší pravděpodobností v minulosti cisterciákem. Ovšem ze zprávy hejtmana knížectví opavského Jana st. z Vrbna a na Bruntále,

⁴⁷⁵ BUBEN, c.d., s. 43

⁴⁷⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 44

⁴⁷⁷ SAMEK: *Umělecké památky Moravy a Slezska*, díl 1., A – I, s. 455

⁴⁷⁸ KOŘÁN, In *Umění XLIX*, 2001, s. 471-472

⁴⁷⁹ BUBEN, c.d., s. 44-45

schválené ještě téhož roku císařem Ferdinandem I., se dozvídáme, že probošta vyhnal, protože byl ženatý. Zároveň došlo k pověření šternberského probošta Mikuláše Ludvíka, aby se prozatímně ujal správy fulneckého kláštera. Žďárský cisterciácký opat Václav však Kouce dosadil zpět, protože ho údajně žena „propustila“. Ovšem už jeho nástupce Jiřík Šimberger se téměř o nic nestaral, jenom prodával lesy a holdoval pití. Až na jednoho či dva kleriky s nižším svěcením byl klášter bez řeholníků. 28. ledna 1564 byl probošt pro svůj zpuštělý život na příkaz olomouckého biskupa Marka Khuena uvězněn na hradě Hukvaldy. Na jeho místo biskup dosadil Řehoře Slomínského (či Slonimského), ten však záhy roku 1566 zemřel. V klášteře, proponovaném pro probošta a třináct kanovníků, zůstal jen český kapitulár Tomáš, k němuž byl 7. prosince z Olomouce vyslán kazatel německé národnosti Petr Littmann (původem z Nisy), který se také roku 1567 stal proboštem. Tomu se podařilo poměry v klášteře nejen stabilizovat, ale také zlepšovat. Ovšem už za jeho nástupce Jana z Weitersfeldu došlo k novému rozkladu. Některé zprávy uvádějí, že se snad stýkal s nějakou ženou, které dokonce koupil ve Fulneku grunt. Roku 1594 přešel do Olomouce. Navíc pánem Fulneku byl v té době Jan I. Skrbenský z Hříštně (+1597), příznivec Jednoty bratrské a město i s okolím byly převážně nekatolické. I jeho dědic Jan II. byl nekatolík a snažil se klášter v jeho činnosti omezovat. Spory měli augustiniáni i s ředitelem místní bratrské školy Janem A. Komenským.⁴⁸⁰ K opravdovému zlepšení klášterního života došlo až zvolením Jana Bohuše roku 1594. Toho dokonce císař Rudolf II. dne 20. září 1608 nobilitoval a udělil mu predikát de Velvarecchio (z Velvárek). Císař dále roku 1601 potvrdil klášteru ve Fulneku všechna privilegia. Ta byla ještě rozmnožena (hlavně roku 1672), když papež Klement X. propůjčil proboštům kanonie právo infule.⁴⁸¹ V době třicetileté války, při švédském vpádu do Polska, mohli fulnečtí oplácet svým spolubratřím z Krakova pomoc v husitských válkách tím, že poskytlí útulek tannímu převoru i s klášterním pokladem.⁴⁸² Novostavba chrámu Nejsvětější Trojice, tvořící výraznou dominantu města, byla vybudována mezi lety 1748 - 1760 (svěcena 1761) na místě gotického kolegiátního kostela, který, jak zmíněno výše, zmizel beze stopy. Vzhledem k barokním urbanistickým záměrům není orientován a jeho osa probíhá směrem přibližně jihovýchod – severozápad s průčelím obráceným do náměstí. Návrh i stavbu provedl vrchnostenský stavitel a místní měšťan Mikuláš Thalherr. Na výzdobě kostela se podílela celá řada umělců - sochaři Jan Schubert (sochy čtyř evangelistů v nikách průčelí), František Ondřej Hírnle (sochy hlavního oltáře a postranních oltářů) a Václav Böhm (spolu s Hírnlem výzdoba bočních oltářů Bolestné P. Marie (Pieta, 1763) a sv. Ubalda, sochy

---

⁴⁸⁰ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 294

⁴⁸¹ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 45

⁴⁸² KOŘÁN, In *Umění XLIX*, 2001, s. 472

M. Magdaleny a Veroniky na oltáři Ecce Homo), malíři Josef Ignác Sattler (fresky kleneb, v hlavní lodi výjev Dvanáctiletý Ježíš v chrámě), který už dříve pracoval pro šternberského probošta, Felix Ivo Leicher (obraz Nejsv. Trojice se sv. Augustinem na hlavním oltáři, 1770) a Ignác Raab (koutové oltáře sv. Augustina s výjevem světcova křtu, sv. Valentina uzdravujícího nemocné, oltář Ecce Homo, oltář sv. Barbory), varhany vytvořil Jan Jiří Schwarz (1766). Na opačné straně kostela než gotická kvadratura je oválná kaple sv. Josefa s obrazem světcovy smrti na oltáři a freskovou výzdobou (J. I. Sattler), která je jedním „z nejpůsobnějších prostorů závěrečné rokokové fáze moravského baroka“.⁴⁸³ Z liturgického náčiní se zachoval tepaný mešní kalich z r. 1768, ciborium z r. 1656 (opavský zlatník Martin Rudolf), paprsková monstrance z r. 1774 a jiná z r. 1777.⁴⁸⁴ V prostorách kláštera jsou zachována ještě další četná umělecká díla. Krátce po tomto mohutném duchovním a tvůrčím vzepětí konventu dolehla na něj záhy rána smrtelná. Císař Josef II. dekretem z 21. září 1784 klášter zrušil, kostel se stal opět farním a budova konventu městskou farou.⁴⁸⁵

6.3.10. Prostějov – proboštví u sv. Kříže

Kanonii založil roku 1391 Petr z Kravař, který na konci 14. století koupil prostějovské a plumlovské panství (zemřel roku 1411), na místě, kde dříve stávala tvrz s kaplí sv. Kříže. Pozval sem kanovníky z Roudnice nad Labem, kterým se má dostat půdy „*ipsa cum area seu locum, in quo nostrum propugnaculum fuit situatum nec non fossato circumiacente*“ (i s prostranstvím čili místem, na kterém stávala naše tvrz, i s okolo ní ležícím příkopem).⁴⁸⁶ Mateřský roudnický klášter byl zřejmě vzorem i v jiných věcech, což se projevuje nejen ve znění zakládací listiny (uložená v SOA v Třeboni; na pečeti je výjev Navštívení P. Marie a klečící postava Petra z Kravař), jež obsahuje ustanovení, že členové konventu mají být výlučně české národnosti, ale také z charakteru stavby chrámu a kláštera.⁴⁸⁷ Díky bohatému nadání zde mohlo žít společně s proboštem dvanáct kanovníků. Olomoucký biskup Mikuláš přijal roku 1392 kanonii jako kolátor pod svou ochranu. Augustiniáni postavili nový trojlodní kostel, zasvěcený Navštívení blahoslavené Panny Marie a přilehlou budovu kláštera. Patrocinium kostela je pozoruhodné i faktem, že teprve r. 1386 vyhlásil tento svátek pro pražskou provincii arcibiskup Jan z Jenštejna a na jeho naléhavou žádost papež Urban VI.

⁴⁸³ KUDĚLKA: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, s. 144, 319, 548

⁴⁸⁴ SAMEK: *Umělecké památky Moravy a Slezska*, díl 1., A – I, s. 457–458

⁴⁸⁵ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 45

⁴⁸⁶ MATHON: *Prostějov*, nestr.

⁴⁸⁷ Tamtéž

r. 1389 pro celou církev.⁴⁸⁸ Původní kostelík sv. Kříže Petr opravil a zřídil v něm rodinnou hrobku. V ní nakonec spočinulo několik členů rodu pánů z Kravař, jako zakladatel kláštera Petr z Kravař a také zemský hejtman Jindřich z Kravař, který padl v bojích proti husitům pod Vyšehradem roku 1420. Tato kaple sv. Kříže se stala součástí kláštera a stala se boční kaplí nového klášterního kostela.

Nový klášter s kostelem byl brzy po svém dokončení přepaden a zničen husitskými vojsky někdy kolem r. 1430.⁴⁸⁹ Členové konventu byli nuceni uprchnout nejprve do Šternberka a poté do Olomouce, aby unikli husitským vojskům, která klášter vypálila. V Olomouci koupili roku v roku 1434 od židovky Gail Aronové dům v Židovské ulici na Předhradí a městská rada jim také vykazala i dům, který dříve patřival pánům z Kravař. V Olomouci nakonec řeholníci již zůstali, kde se spojili s augustiniány z Lanškrouna, založili společnou kanonii a do Prostějova, kde převládli utrakvisté, se již nevrátili. Na novém působišti však řeholníci živořili. Určitou samostatnost si však určitě udrželi, protože až do začátku 16. století si volili představené. Nakonec byli donuceni prodávat své zboží. Patronát nad klášterem měli po vymření pánů z Kravař (roku 1466) pánové Tvorkovští z Kravař, což trvalo až do roku 1535, kdy se Arnošt, Kryštof, Oldřich a Václav Tvorkovští z Kravař vzdali svých nároků na opravu kláštera ve prospěch Jana z Pernštejna. Jenže to už kanonie neexistovala, protože administrátor probošství Jan se v roce 1522 formálně vzdal všech nároků na klášterní budovy a na zbytek klášterního majetku ve prospěch téhož Jana z Pernštejna.⁴⁹⁰ Většina obyvatel Prostějova přešla k utrakvistům a proto kostel zůstával v sutinách. Až po odkoupení pozemků kláštera městem začala obnova kostela v letech 1522 až 1535 pro potřeby utrakvistů. Zničený presbytář klášterního kostela byl od ostatního prostoru oddělen novou průčelní zdí. Vznikla tak jednoduchá síň s rovným dřevěným a malovaným stropem a třemi dřevěnými ochozy. Teprve v letech 1586 až 1588 po napomenutí hejtmana Petra Tarnovského z Tarnůvky došlo po 156 letech k opravě presbytáře, který byl zaklenut gotickou klenbou s hvězdočným vzorcem a třemi křížovými poli, a spojen opět s lodí v jeden celek.⁴⁹¹ Teprve v 17. století se stal kostel opět katolickým a dostal patrocínium Povýšení sv. Kříže. V dnešním znaku prostějovského děkanství zůstala památka

---

⁴⁸⁸ RULÍŠEK: *Postavy, atributy, symboly: Slovník křesťanské ikonografie*, heslo Navštívení P. Marie

⁴⁸⁹ Přesný rok asi není znám. BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 47; FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 604 uvádí letopočet 1423, KADLEC r. 1429, jiní před 1430 (<http://www.mestopv.cz>), 1430 (<http://www.prostejov.farnost.cz>) nebo 1431.

⁴⁹⁰ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 47

⁴⁹¹ Svazkové přípory a klenební výběhy jsou ale ještě předhusitské. FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 605

na augustiniány – kanovníky v podobě stejného štítu s břevny, jen místo Kristovy hlavy je ve znaku umístěn kříž.⁴⁹²

6.3.11. Olomouc – probošství u Všech svatých

K založení olomouckého kláštera byl dán souhlas od papeže Urbana V. již roku 1364, ale k jeho vzniku došlo teprve za husitských válek jaksi z donucení vnějšími okolnostmi, kdy se do tohoto města roku 1434 uchýlili augustiniánští kanovníci z Prostějova včetně spolubratrů z Lanškrouna, kteří do Prostějova uprchli před husity již v roce 1421.⁴⁹³ Roku 1434 zakoupili řeholníci prostějovské kanonie od židovky Gail Aronové dům v Židovské (dnešní Universitní) ulici na Předhradí, kde jim byl také městskou radou vykázán dům po rodu pánů z Kravaň. Dne 7. dubna 1492 dostali uprchlí kapitulárové z Lanškrouna a Prostějova od bývalého administrátora olomoucké diecéze a biskupa varadínského Jana (XIV.) Filipce, prostějovského rodáka, sousedící kapli Všech svatých a zároveň od něho obdrželi další donace, díky čemuž se zvětšil počet kapitulárů o další šest. Necelý měsíc po této události byla fundace potvrzena také králem Vladislavem II. Jagelonským, který svěřil klášter pod správu města. Příležitost ke stavbě nového kláštera se naskytl, když augustiniáni přikoupili ještě několik sousedních domů. V této době již v konventu působil jako postulovaný probošt humanista Jan Šťávka z Hodonic, který se vrátil z Itálie, kde v Pavii pobýval u augustiniánských kanovníků a působil jako převor.⁴⁹⁴ Zavedením lateránské řehole a zvyklostí napomohl k pozdvižení jak duchovní úrovně konventu tak vzdělanosti v Olomouci. Papež Alexandr VI. schválil 1. března 1500 přenesení lanškrounské kanonie do Olomouce a zřízení nové pod titulem Všech svatých.⁴⁹⁵ 23. dubna 1500 pak přiznal lanškrounským kanovníkům v Olomouci práva lateránské kongregace. Následující papež Julius II. pak 27. února 1512 povolil, aby se olomoucký klášter nadále nazýval lanškrounský, protože došlo k podržení patronátu kostela v Lanškrouně. Tento klášter uzavřel konfraternitu s kláštery u sv. Doroty ve Vídni (21. srpna 1500), ve Šternberku 7. prosince 1503 (a znovu 3. května 1522) a s borovanskými augustiniánskými kanovníky 3. srpna 1505.⁴⁹⁶

I v Olomouci, kde se šířil protestantismus, začala po polovině 16. století značně upadat i kázeň kanovníků. Řádná správa kláštera byla nedostatečná, zanedbávány byly i bohoslužby, a někteří řeholníci svým chováním působili pohoršení. To vedlo k několikerému rozhodnutí

⁴⁹² MATHON: *Prostějov*, nestr.

⁴⁹³ MACHILEK: *Augustiniánští kanovníci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 170

⁴⁹⁴ Noviciát konal v augustiniánské kanonii v Borovanech, jak se zmiňujeme níže.

⁴⁹⁵ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 490-491

⁴⁹⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 47-48

biskupa zasáhnout. Situace došla tak daleko, že probošt Michael Lytmann zastavil některé klenoty a statky a uprchl pryč s nějakou ženou. Jeden z jeho nástupců Klement Kocourek (Catullus) zpronevěřil některé klášterní klenoty (1574) a utekl dokonce dvakrát, než byl r. 1582 definitivně sesazen. Takové poměry vedly nakonec ke ztrátě exempce, získané kdysi pod Janem Šťávkou. Během let 1617 až 1619 augustiniáni museli vzdorovat snahám olomouckého biskupa kardinála Dietrichsteina o předání kláštera jezuitům. Díky pomoci olomouckého kanovníka Jana Arnošta Platejse z Platenštejnu těmto pokusům odolali. Během stavovského povstání však museli stejně kanovníci s Olomouce na čas uprchnout. Během třicetileté války 9. června 1642 zdejší knihovnu vyplenili Švédové, o tři roky později došlo k opětovnému poškození kláštera během dalšího vpádu Švédů, zajatého probošta museli kanovníci vyplatit.⁴⁹⁷ Tehdejší probošt Alexander Ginnani z Pisaunu (1642 – 1658) spojil správu všech moravských augustiniánských klášterů do svých rukou.⁴⁹⁸

Později byl klášter s kostelem opraven a v letech 1673 až 1677 došlo k jeho barokní přestavbě. Na výzdobě kostela zřejmě započal svou moravskou dráhu italský sochař a štukatér Baldasar Fontana.⁴⁹⁹ Fresky i některé oltářní obrazy namaloval člen konventu malíř Martin Antonín Lublinský, jehož zdejší díla se dočkala buď zničení nebo byla rozptýlena. Mezi nimi i alegorické obrazy líčící vítězný spor augustiniánů s olomouckými jezuity (1675). Lublinský (1636 – 1690) pocházel ze Slezska, studoval snad v Praze u Karla Škréty a r. 1664 vstoupil k olomouckým augustiniánům-kanovníkům a později se stal i děkanem zdejší kanonie. Byl oblíbeným autorem nástěnných maleb, oltářních a závěsných obrazů, ilustrací (např. Mars Moravicus Tomáše Pešiny z Čechorodu, 1677) a návrhů pro univerzitní teze. Hodně jeho děl v kostelích bylo ztraceno již v 18. století při pořizování nového inventáře. Maloval i pro jiné objednavatele např. pro hlavní oltář kostela někdejší augustiniánské kanonie ve Šternberku vytvořil obraz Zvěstování P. Marie a pro brněnské augustiniány eremity u sv. Tomáše obraz Anděla strážce.⁵⁰⁰ Ve sbírce olomoucké Vědecké knihovny se nachází velký soubor grafik a kreseb, často i kopií podle italských originálů, který pochází z knihovny zdejší kanonie řeholních kanovníků sv. Augustina. Také u jejího zrodu stál Lublinský, jenž byl zřejmě jejím hlavním akvizitorem jako uznávaný odborník v uměleckých záležitostech a který byl výrazně orientován na soudobé italské, především římské umění.⁵⁰¹ Byl nejen malířem, jednou z klíčových zakladatelských osobností barokního umění na Moravě, ale též

⁴⁹⁷ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 491

⁴⁹⁸ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 48,49

⁴⁹⁹ KUDĚLKA: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, s. 118

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 113-114

⁵⁰¹ [on line] <http://www.mkcr.cz/ces>. Sběrka Vědecké knihovny v Olomouci, podsběrka Barokní kresby

vzdělaným teologem, který měl blízko k vlastenecky orientovanému kroužku českých katolických intelektuálů na sklonku 17. století.⁵⁰²

Jan Adam Ondřej kníže z Liechtensteinu potvrdil 16. září 1686 klášteru Všech svatých prezentační právo na farní kostel v Lanškrouně. Podmínkou však bylo, že se kanonie vzdá nároků na svůj bývalý zdejší majetek. V letech 1689 až 1691 probíhaly spory o exempci augustiniánské kanonie v Olomouci. Nakonec došlo k uznání práva pro olomouckého biskupa vykonávat v klášteře vizitace. Na vlastní žádost byla olomoucká kanonie 10. července 1729 přijata do řad kongregace lateránských kanovníků v Římě, přičemž jí také připadla všechna práva s tím spojená. Podmínkou bylo, že o inkorporaci je nutno žádat opětovně každých patnáct let. Papež Klement XII. jmenoval 2. dubna 1731 olomouckého kapitulára Benedikta Koblitze privilegovaným stálým opatem lateránské kongregace. Protože však tím získal větší důstojenství než jeho nadřízený, byl nakonec spolubratry donucen rezignovat. Filip vévoda Sforza jmenoval 11. října 1539, na základě zmocnění uděleného jeho předkům papežem Pavlem III., probošta Dominika Baumanna čestným apoštolským protonotářem. Roku 1758 se rozhořel další spor o kostel v Lanškrouně, který tentokrát olomoucká kanonie prohrála.⁵⁰³

Velký počet augustiniánských kanovníků od Všech svatých působil na univerzitě v Olomouci a probošt Tadeáš Slavíček se dokonce stal r. 1773 jejím rektorem, což je dokladem pozoruhodné úrovně jejich vzdělanosti.⁵⁰⁴ Ovšem 14. srpna 1784 došlo Josefem II. ke zrušení kanonie. Probošt Slavíček byl ustanoven rektorem nového olomouckého generálního semináře. Majetek kláštera byl vyčíslený na 350 761 zlatých a 26 krejcarů. Klášter tak muselo opustit sedmnáct kanovníků a dva klerikové. Kostel, ve kterém byly uloženy relikvie jako tříska ze Svatého Kříže a ostatky sv. Viktorina a sv. Severina, byl nakonec využíván jako vojenské skladiště a klášter jako kasárna, od roku 1808 jako kadetní škola. V olomouckém muzeu se dnes ze sbírek augustiniánské kanonie také nacházejí dva glóby, jeden zemský a druhý hvězdný, dílo Jiřího Antonína Heinze (1738).⁵⁰⁵ V roce 1814 byl kostel i s klášterem zbořen a na jejich místě v letech 1820 až 1822 vyrostla nová budova kadetní školy⁵⁰⁶ jako „památník“ osvícenství.

---

⁵⁰² KUDĚLKA, c.d. , s. 11

⁵⁰³ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 49

⁵⁰⁴ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 492

⁵⁰⁵ KUDĚLKA: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, s. 627

⁵⁰⁶ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 49

6.3.12. Borovany – proboštví u kostela Navštívení Panny Marie

Zakladatelem prvního pohusitského kláštera se stal Petr z Lindy. Údajně pocházel rodem z Nizozemí, jako kupec zbohatl a usadil se r. 1425 v Českých Budějovicích, kde se stal r. 1431 měšťanem.⁵⁰⁷ Díky svému vzrůstajícímu bohatství mohl 16. října 1433 zakoupit od Ofky Fricznstaynarové celou ves Nesměň a část Borovan, v letech 1436 až 1443 pak odkoupil od Buzka z Drahoa další díl Borovan. Doufal, že se s pomocí tohoto majetku povznese mezi drobnou šlechtu, což se mu podařilo asi 1454 - 1455. Usadil se na tvrzi Hluboká. Když mu zemřel jeho jediný syn Mert – Martin (22. června 1452), Petr z Lindy se rozhodl, že svůj majetek daruje klášteru, který sám v Borovanech založí.⁵⁰⁸ Klášter hodlal nadat vesnicemi Nesměň a Hluboká a řadou rybníků a lesů, přičemž další statky (Borovany spolu s dalšími lesy, rybníky a mlýny) měly klášteru připadnout po zakladatelově smrti (a smrti jeho manželky Anny). Král Ladislav Pohrobek souhlasil 10. srpna 1455 a 16. října 1455 svolil se zřízením kláštera ke cti Panny a Matky Boží Marie pro augustiniány – kanovníky i administrátor pražské arcidiecéze Václav Hněvsín z Krumlova. Papežského potvrzení se dostalo 19. září 1458 Piem II., 10. ledna 1460 potvrzení vydal také jeho legát arcibiskup Jeroným, dne 30. května 1461 král Jiří z Poděbrad a konečně 6. června 1461 i děkan pražského kostela Mikuláš z Krumlova. S Janem z Rožmberku se dohol na tom, že po jeho smrti převezmou Rožmberkové nad novou augustiniánskou kanonií ochranu a patronát.⁵⁰⁹ Poté, co jeho plán byl schválen, nechal Petr na místě starého farního kostela (doloženého už v polovině 14. století) postavit kostel a klášter augustiniánů. Původně byl klášter založen jako filiálka kanonie třeboňské, odkud také někdy před 15. březnem přišlo šest kapitulárů s proboštem. Mohli volit svobodně svého představeného, podmínkou bylo potvrzení volby pražským arcibiskupem. Jedním z prvních noviců se stal Jan Šťávka z Hodonic (Hodonic), který později odešel do Itálie, kde se v Pavii stal převorem v konventu sv. Petra, aby se nakonec vrátil a stal se proboštem u Všech svatých v Olomouci.⁵¹⁰ Ještě za života fundátora došlo k výstavbě kostela (ne však zřejmě celého) a byl vysvěcen 14. října 1464. Jedná se o jednoduší stavbu o čtyřech polích hvězdicové klenby s vtaženými opěráky. Původní podoba presbyteria zanikla v barokní přestavbě. Pozdně gotické prvky architektury ukazují na účast rožmberské stavební hutě.⁵¹¹ Při severní straně kostela byla postavena malá kvadratura

⁵⁰⁷ ŠEDA: *Matěj Kozka z Rynárce a sekularizace borovanské augustiniánské řeholní kanonie v šedesátých letech 16. století*, s. 89, poz. 6, podává stručný přehled názorů na původ Petra z Lindy s tím, že byl synem lineckého měšťana Merta z Lindy (von der Linden) a sám byl lineckým měšťanem.

⁵⁰⁸ [on line] <http://www.borovany-cb.cz>

⁵⁰⁹ ŠEDA: *Matěj Kozka z Rynárce a sekularizace borovanské augustiniánské řeholní kanonie v šedesátých letech 16. století*, s. 90

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 92

⁵¹¹ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 181

se třemi okenními osami na každé straně. V každém křídle je zaklenuta sít'ovými klenbami navazujícími na předhusitské vzory. Podobný vzorec jako ve východním a severním křídle (vychází z parlérovského schematu) byl použit i při přestavbách kostelů v Horní Stropnici a Žumberku.⁵¹² Z původního mobiliáře začátků kanonie se zachovala pozoruhodná socha Piety. Vyznačuje se převýšenou a protaženou horní částí postavy P. Marie a do oblouku prohnutým a poměrně malým Ježíšovým tělem. Dále se v kostele nachází kvalitní pozdně gotická socha Madony s Ježíškem. 3. února 1466 potvrdil Jan z Rožmberka, že po smrti Petra z Lindy převezme on i jeho nástupci patronát nad klášteřem. 9. října 1470 došlo ke stvrzení filiace s klášteřem v hornorakouském Waldhausenu. Ke smrti zakladatele došlo přibližně v letech 1470 až 1473, jeho manželky Anny v roce 1477. Bohužel se jejich náhrobky nezachovaly kvůli ničení a rabování za třicetileté války. K uzavření další konfraternity došlo 3. srpna 1505 s olomouckou kanonií.⁵¹³

Pozemkový fond borovanského konventu nebyl od samého začátku příliš velký a také ve čtyřicátých letech 16. století patřil nejmenším ze všech církevních ústavů na tehdejší rožmberském panství. Chudoba vedla členy konventu k tomu, že při volbě nového probošta v r. 1525 chtěli pro tento úřad získat nějakého světského ale zámožného kněze. Patron Jindřich z Rožmberka jim však volbu štěpánovického faráře Jiřího nepovolil. Museli si zvolit svého kolegu Šimona, který úřad zastával do své smrti r. 1557.⁵¹⁴ Poté, co byl klášter zdecimován morovou epidemií v 50. letech 16. století, kdy vymřelo téměř celé osazenstvo kláštera (snad až jen na dva členy) a také zmíněný probošt Šimon, existovala kanonie spíše pouze formálně a vlastně živořila. Vzhledem k těmto okolnostem nebylo ani možné provést volbu nového probošta. Vilém z Rožmberka využil svého postavení a, jak byl zvyklý zasahovat do vnitřních věcí církevních ústavů na svých panstvích, nechal jako probošt dosadit dobrodruha Matěje Kozku z Rynárce i přes odpor karlovského opata Mikuláše a svatovítské kapituly. To ovšem nebyla vůbec šťastná volba, protože novopecený probošt měl spíše světské sklony a také jeho mravy nebyly valné. Stal se plně závislým na vůli rožmberských mocipánů a jejich úředníků. Díky svým výstřelkům se dokonce zapsal do borovanských pověstí. Jeho životní dráha byla velmi pestrá. Začínal jako premonstrát v Dolních Kounicích u Brna⁵¹⁵, načež poté přecházel z fary na faru (1530 v Nepomuku) a dokonce měnil jedno vyznání za druhé (působil také jako kališnický farář). V 50. letech 16. století byl uveden proti všem pravidlům k benediktinům na Sázavě, kde však i přes opatský

⁵¹² POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*. 1., s. 106-107

⁵¹³ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 50-51

⁵¹⁴ ŠEDA: *Matěj Kozka z Rynárce a sekularizace borovanské augustiniánské řeholní kanonie v šedesátých letech 16. století*, s. 93

⁵¹⁵ Působil zde, bez řeholních slibů, jako správce a duchovní vůdce ženského kláštera. Viz- ŠEDA, c.d., s. 133

úřad, kterého dosáhl, se necítil být dobře zajištěn. Proto přijal nabídku lepšího benefícia od Viléma z Rožmberka, na jehož žádost byl broumovským opatem Janem II. Chotovským z Chotova zbaven profese⁵¹⁶ a 14. prosince 1559 byl nuceně uveden Melicharem Stolinským a Mikulášem Humpolcem do úřadu probošta kláštera v Borovanech, v té době obývaném jen jedním řeholníkem – administrátorem Janem, který se ale projevoval jako dobrý kněz i hospodář.⁵¹⁷ To však neplatilo o novém proboštovi. Začal získávat peníze prodejem obilí i dříví, zastavil dvě krčmy, prodal pivovar a přitom stále požadoval od šlechtického patrona další subvence. Věci duchovního života mu však byly lhostejné a nesnažil se ani zvyšovat stav řeholníků.⁵¹⁸ Kanonie však ještě nějakou dobu prosperovala, protože po dobu čtrnácti měsíců (v letech 1559 – 1561) byl hospodářským úředníkem augustiniánské řeholní kanonie Jakub Krčín z Jelčan. Dával nejméně dva roky do pořádku zpustlé klášterní hospodářství, na kterém se podepsal nepořádný probošt. Když ale odešel jako regent rožmberského dominia do Krumlova, ekonomika kláštera se zhroutila. Krčín ale na klášterním statku nabyl velice cenné zkušenosti. Přiučil se zde matematice a geometrii a seznámil se například i s tím, jak vysoušet bažinaté mokřiny. To všechno bylo pro něj brzy velice užitečné. Říká se, že zde obdržel jako velmi cenný dar plány rybníků vybudovaných v okolí Paříže od rytíře de Condé i některé další plány rybníků. Kozkovo počínání (a zřejmě i hospodářské důvody) vedlo Viléma z Rožmberka k tomu, že jej roku 1564 zbavil borovanského proboštví a přeložil jej jako kaplana do českokrumlovského špitálu. Tam dlouho nepobyl a ještě téhož roku byl dosazen jako farář v Prachaticích. Roku 1566 odešel do Třeboně, kde také zemřel. Jeho odvoláním z funkce probošta v borovanské kanonii vedlo fakticky (samozřejmě za předpokládaného souhlasu církevní vrchnosti) ke zrušení komunity lateránských kanovníků sv. Augustina v Borovanech.⁵¹⁹ Správa klášterního statku (s kostelem i klášterem) přešla do rukou Viléma, který sem dosadil své úředníky a zacházel s ním jako s vlastním. Petr Vok se pak snažil vymoci na císaři Rudolfovi II. legalizaci tohoto stavu, což se mu v září r. 1600 podařilo.⁵²⁰

Tak jako v Třeboni chtěl Vilém z Rožmberka usadit také v Borovanech jezuitu, ale kvůli jejich náročným majetkovým požadavkům, byli nakonec usazeni v Krumlově (roku 1584 respektive 1588). Po vymření rožmberského rodu (1611), připadly Borovany s ostatním

---

⁵¹⁶ ŠEDA, c.d., s. 137 uvádí pochybnosti o řádném zproštění Kozky benediktinské profese.

⁵¹⁷ BUBEN, c.d., s. 51; ŠEDA, c.d., s. 95. Kněz Jan byl sesazen ze své funkce zatímního správce a urychleně si požádal o přeložení na faru ve Velešíně.

⁵¹⁸ „*Kněz probošt pšenice i jiné obilí rozprodal, peníze propil, pivovar opustil, krčmy dvě panu Kryštofovi Kořernskému... zastavil. A naposledy, když se nadlužil a vše zpustoval, klášter panu vladaři odevzdal...dostal se za kaplana do špitálu krumlovského 1564. léta a toho roku pak za faráře do Prachatic podán. Potom do Suchdola na panství třeboňské dostal se 1566. léta a tam umřel. Choval mnoho koz a druhdy kozly vozíval se.*“ podle- BŘEZAN: *Životy posledních Rožmberků*, s. 172

⁵¹⁹ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 51

⁵²⁰ PEXA: *Borovany v letech 1600 – 1663*, s. 113

dědictvím Švamberkům, avšak za účast Petra na stavovském povstání (byl jedním ze 30 direktorů) zkonfiskoval jeho majetek císař Ferdinand II. Třeboňské panství (včetně Borovan) pak 22. 3. 1625 věnoval svému synu Ferdinandovi III. Nový hejtman panství mu podal zprávu o obou augustiniánských kanoniích. Po rekatolizaci panství oznámil Ferdinand III. Bernhardu I. Enochovi z Waitzu, proboštu kláštera v Klosterneuburgu u Vídně, 13. března 1630 svůj úmysl obnovit jak třeboňskou tak i borovanskou kanonii a pověřil jej tímto úkolem (list z 15. 2. 1631). Důvodem osazení kanonií řeholníky z tohoto kláštera byla skutečnost, že i jediná zbylá kanonie v Čechách a tři na Moravě trpěly nedostatkem řeholníků. Ale zde se zase vyskytl problém ohledně znalosti českého jazyka, takže projekt se začal protahovat. Navíc vyžadovaly oba konventy rozsáhlé opravy. Bydlet se zde zatím nedalo.⁵²¹ Nejdříve měla Třeboň i Borovany společné administrátory i viceadministrátory, z nichž první (působící od roku 1631), Samuel Tutschek (zemřel 2. června 1638), sice bydlel v Třeboni, ale v Borovanech zahájil opravy kostela Navštívení Panny Marie, který se stal základem nového klášterního areálu. Roku 1635 zde byl na návštěvě osobně i císař Ferdinand III. přesvědčit se, jak práce pokračují a vyjádřil klosterneuburskému proboštovi písemně svou nespokojenost nad malým pokrokem prací v Borovanech. Pro nedostatek finančních prostředků (bylo nutno si peníze i vypůjčit) obnova pokračovala pomalu a byla dokončena na jaře r. 1651. Příchod pěti kanovníků z Klosterneuburgu do zdejšího kláštera se konečně uskutečnil roku 1658. Původně jich bylo vybráno sedm, ale dva z nich (Konrád Fischer a Arnošt Saur) odmítli přeložení do Čech a proto byli potrestáni asi třítydenním uvězněním v lékárně klosterneuburského kláštera. Pak se ovšem podrobili a již v říjnu téhož roku přibyli do Borovan. Zatímco Markus Weber zůstal (spolu se dvěma kanovníky) jako viceadministrátor v Třeboni, v Borovanech byl klosterneuburským proboštem jmenován 13. října 1658 za administrátora P. Norbert Heermann, který k sobě dostal tři kanovníky a jednoho klerika. Když 29. ledna 1660 zemřel v Třeboni Markus Weber, jeho úřad přešel na borovanského Heermanna; za něj byl do Borovan poslán Jiří Jaud, který byl do úřadu administrátora uveden proboštem Bernhardem II. 15. července 1660. Kvůli neznalosti češtiny všech kanovníků museli využívat nadále pro duchovní správu služeb kaplanů. Knihy z původních klášterních knihoven, které se staly majetkem Rožmberků, byly vyčleněny pro restituci znovuzaložených konventů.⁵²²

Pro obnovené kanonie prosazoval pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch kardinál Harrach dozor z pražského Karlova, ale zde se rozcházel s názorem Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku, který nárokoval svůj zděděný patronát. Kompromis byl spatřován v laickém

⁵²¹ PEXA: *Borovany v letech 1600 – 1663*, s. 115-116

⁵²² BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 52-53

patronátním právem pro rod Schwarzenberků, ale se svobodnou volbou představených. Císař Leopold I. předešel právní rozhodnutí a 18. listopadu 1662 jmenoval nové preláty (probošty). Těmi se stali Norbert Heermann pro Třeboň a Jiří Jauda pro Borovany. Borovanský probošt byl slavnostně instalován 13. března 1663.⁵²³ Obnovená proboštsví byla 11. června 1663 schválena řádem, což fakticky zajistilo jejich právní existenci.⁵²⁴ Když 18. května 1670 Jiří Jauda zemřel, zůstali v klášteře pouze tři kanovníci a jeden klerik. Došlo proto na ustanovení administrátora arcibiskupem Sobkem, toho však nechtěl uznat patron Jan Adolf I. kníže ze Schwarzenberku a došlo ke sporu. Místodržitelství v Praze zrušilo 31. května 1672 jmenování administrátora arcibiskupem, ale borovanští augustiniáni se odvolávali na listinu Ferdinanda II. z roku 1631, která určovala za patrona klášteře krále a jeho nástupce. Klášter tedy byl až do 7. listopadu 1676 bez probošta i všeobecně uznávaného administrátora, kdy císař Leopold I. rozhodl ve prospěch arcibiskupa. Dal souhlas k tomu, aby při volbě probošta byli účastníky jeho komisaři. Arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejnu však konventu doporučil, aby k volbě pozvali i komisaře knížete Schwarzenberka. Volba byla sice několikrát odložena, ale nakonec byl 25. dubna 1677 za probošta zvolen Konrád Fischer.⁵²⁵

K přestavbě kostelní věže (především jejích horních pater) došlo roku 1729 za probošta Christiana Preitfeldera. Barokní přestavba klášteře pokračovala hlavně za probošta Augustina Dubenského (1738 – 1774) prodloužením presbytáře a jeho zaklenutím kupolí (1746), stavbou centrálně pojaté Škapulířové kaple⁵²⁶ s rokokovou výzdobou (na východní straně ambitu) a vyvrcholila výstavbou trojkřídlé prelatury napojené na konvent, ke které došlo v letech 1760 až 1770. Hlavní portálový oltář s nástavcem, dvěma obrazy (F. de Neve), pěti sochami světců (Florian, Václav, Zikmund, dva biskupové) a bohatě řezaný vytvořil A. Klaudius z Lince a truhlář J. Holl r. 1679. Škapulířová kaple vyzdobena freskami budějovického malíře Františka Jakuba Prokyše. Tento malíř je též autorem hlavního oltářního obrazu P. Marie Karmelské vysvobozující škapulířem duše z očištění (1748). Jednopatrová trojkřídlá budova prelatury se přimyká ke konventu. Hlavní průčelí směřuje na sever a má uprostřed dvoupatrový trojosý rizalit členěný vysokými pilastry. V prvním poschodí se nachází velký reprezentační sál s freskovou výzdobou s náměty ze života sv. Augustina.⁵²⁷ Tak jako u jiných klášterů došlo k ukončení slibně se rozvíjející kanonie v Borovanech opatřením císaře Josefa II., který rozhodl 14. listopadu 1785 o jejím zrušení.

---

⁵²³ PEXA, c.d., s. 118-119

⁵²⁴ VLČEK - SOMMER - FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 182

⁵²⁵ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 53. Mimochodem byl to ten kanovník, který byl pro nechuť odejít do Borovan, v Klosterneuburgu uvězněn.

⁵²⁶ Postavena dříve než úprava presbytáře, jak ukazuje freska v jednom cviklu kupole. ČERNÝ: *K ikonografii Škapulířové kaple v Borovanech*, s. 94 a 101

⁵²⁷ POCHE (ed.): *Umělecké památky Čech*. 1., s. 108

Tehdy zde žilo 14 osob - s proboštem šest kanovníků spolu s dalšími kleriky a bratry.⁵²⁸ Statky s konventem koupil r. 1787 od náboženského fondu Jan ze Schwarzenberku a připojil je k panství třeboňskému. Honosná barokní prelatura byla přeměněna v zámek⁵²⁹, z proboštského kostela se stal r. 1786 farní chrám.

6.3.13. Brno – Tuřany, kanonie Panny Marie v trní

V Tuřanech je v 13. století doložen kostel Panny Marie, který byl r. 1610 za přispění kardinála Františka z Dietrichštejna obnoven a rozšířen. V něm byla uložena milostná soška P. Marie s Ježíškem, nalezená dle legendy v křoví planých růží v 11. století. Za třicetileté války, v roce 1642, byly Tuřany vypáleny Švédy. Roku 1671 došlo při kostele ke zřízení rezidence brněnských jezuitů. Poutě k tuřanské P. Marii se tak rozrostly, že v 80. letech 17. století se putovalo ročně v průměru 66 000 lidí. V r. 1773 byla jezuitská kolej zrušena. Z rezidence byl zřízen lihovar.⁵³⁰ Původní kaple sv. Anny z let 1693-98 od Jana Křtitele Erny (autora přestavby agustiniánského kláštera u sv. Tomáše) byla v letech 1804-06 podstatně rozšířena podle projektu K. V. Jacobiho na poutní kostel Zvěstování Panny Marie a do něj byla přenesena i milostná soška Matky Boží v trní. Památku tohoto přenesení slaví tuřanští každoročně 1. března. Novobarokní věže byly přistavěny v letech 1888 - 1890.⁵³¹

Díky P. Oldřichu Navaříkovi zde při mariánském poutním chrámu Panny Marie v trní došlo tajně roku 1980 k obnově činnosti augustiniánů – kanovníků. Stalo se tak v naší vlasti po téměř dvou stech letech a to v rámci tzv. podzemní (tajné) církve, vzhledem ke komunistické církevní politice. P. Navařík se stal také převorem této nové komunity augustiniánských kanovníků, kteří oficiálně a veřejně zahájili svou činnost až po tzv. sametové revoluci k 1. červenci 1990. Jejich obydlím je v současnosti fara jmenovaného kostela na předměstí Brna. Převorství bylo osazeno z kanonie sv. archanděla Michaelka v Paringu u Řezna.⁵³² V roce 1996 komunita čítala na sedm členů, z čehož byli čtyři kněží, dva bohoslovci a jeden novic. Aktivně se podílejí na velkém spektru činností: od správy poutního místa a pastorače v rámci brněnské diecéze, až po kulturní a vědeckou činnost a působení na školách. Kanonie Panny Marie v trní (Monasterium B. Mariae Virginis in

---

⁵²⁸ BUBEN, c.d., s. 53

⁵²⁹ V 2. polovině 20. století, až do r. 1997, zde byla umístěna základní škola.

⁵³⁰ FOLTÝN (ed.): *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 227

⁵³¹ REJNUŠ: *Tuřany a kostel Zvěstování P. Marie* [on line]

⁵³² FOLTÝN (ed.), c.d., s. 227

Spinis) patří k Windesheimské kongregaci.⁵³³ Tuřanský konvent tedy představuje v současnosti jediný klášter kdysi u nás tak slavného řádu augustiniánů-kanovníků.

7. Závěr

Jak jsem nastínil v Úvodu, bylo cílem mé práce bylo podat stručný nástin dějin a kulturních počínů všech větví augustiniánského řádu v Čechách a na Moravě. Jednak kvůli osobnímu zájmu, jednak kvůli nedostatku souhrnné práce o těchto řádech a hlavně o jejich kulturním vlivu a působení. V různých publikacích se často hovoří ve zvláštních kapitolách o duchovnosti různých řádů, ale o zvláštnostech řádů augustiniánských podobné kapitoly postrádáme. Ale pak se pojednou setkáme s jevy jako pařížské opatství sv. Viktora nebo „devotio moderna“ či se jmény jako např. Jan van Ruysbroek, Tomáš Kempenský (ostatně i Martin Luther) apod., s vysokým hodnocením umění vzniklého v duchovním prostředí těchto řádů a jsme postaveni před otázku hodnocení jejich významu pro duchovní život církve a Evropy. Vzhledem k rozsahu tématu nemohlo být samozřejmě účelem mé práce podat soustavný a podrobný přehled umělecké, literární, teoretické tvorby a dalších činností augustiniánů, ale jen naznačit velký a dosud nezhodnocený rozsah duchovního bohatství a přínos, který tyto řády daly naší kultuře. Postupem práce toto téma vyvolalo také další otázky, které si kladou i jiní historici kultury, především výtvarného umění.

Například se do duchovní sféry augustiniánského vlivu někdy zařazuje třeba Madona mostecká (deskový obraz, kol. 1350), v níž se spojují záměrně archaizující (byzantinizující) i velmi pokročilé prvky založené na hlubokých mariologických spekulacích.⁵³⁴ Odkud se tyto prvky vzaly, kdo inspiroval toto pojetí? Jaké ideje se zase skrývají třeba také za tvorbou Mistra třeboňského oltáře, jehož podivuhodná díla vznikala právě pro augustiniány? Jsou to myšlenky frekventované v řádu augustiniánů-kanovníků (kde jsou však písemně vyjádřeny?) a dosud písemně neformulované myšlenky hnutí zv. devotio moderna. Nebo se tu skrývají spojitosti s domácími reformními snahami a prohloubeným náboženským cítěním projevujícím se zesíleným kultem Eucharistie (viz kostely a bratrstva Božího těla, posléze husité), s kázáním augustiniánského kanovníka Konráda Waldhausera pozvaného do Prahy Karlem IV. (s nímž byli ve styku také zakladatelé kláštera třeboňského) a dalších. Byly to ideje kongeniální mystickému zanícení „extatického doktora“ Jana van

---

⁵³³ BUBEN: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, s. 55

⁵³⁴ HLAVÁČKOVÁ - SEIFERTOVÁ: *Mostecká Madona – Imitatio a symbol*, s. 53

Ruysbroeka (1293 – 1381) či zvnitřnění, prostota a opravdovost Tomáše Kempenského (1379 – 1471)?⁵³⁵

Během mé práce (obzvláště to bylo znatelné na zpracovávání historie jednotlivých klášterů) se mi vyrýsoval celkový průběh dějin a politické klima v Čechách a na Moravě v průběhu staletí. Naprostá většina augustiniánských klášterů měla podobný osud. Při svém založení ve středověku se začaly poměrně rychle rozvíjet. Zakládání klášterů bylo tehdy velice žádoucí. Jednak z důvodů hospodářského, kulturního a duchovního rozvoje oblasti a jednak v některých případech i k upevnění moci – jak královské tak i některého šlechtického rodu. Ovšem také nelze zapomenout na duchovní pohnutky osobní zbožnosti, touhu vykonat dobrý skutek nebo odkázání majetku na dobrou věc, přispět k Boží oslavě a odčinit vlastní viny. Kláštery se tak staly ve středověku centry místního rozvoje kultury a vzdělanosti, některé svým významem přesáhly regionální hranice a jejich vliv vyzařoval do širšího okruhu střední Evropy (např. Roudnice, Karlov).

Tento vývoj velice slibně pokračoval, aby však byl přerušen nebo úplně zastaven jednou z největších událostí a zároveň tragédií v dějinách zemí Českých – husitskou revolucí. Husité znamenali velkou ránu pro řadu klášterů. Jejich ničení padlo za oběť nejen obrovské množství uměleckých předmětů, samotných staveb, obrazů a soch, vnitřního zařízení a bohoslužebného náčiní, ale také velké množství cenných knih. Ale to jsou pouze „věci“; opravdovou tragédií byla řada zavražděných nebo vyhnaných kněží i řeholníků, kteří byli zlatým fondem vzdělanosti národa. Řeholníci se do většiny svých klášterů po husitských válkách vrátili, ale jejich obnova byla často velmi zdlouhavá a problematická, řada klášterů žila v nuzných podmínkách. Úpadek ovšem zasáhl konventy i v duchovní oblasti. Obzvláště v 16. století došlo u řady klášterů k mravnímu úpadku. Je pozoruhodné, jak tato doba, někdy vynášená jako blahodárné období tolerance, měla za následek tak hluboký propad! Jakoby naší době nastavovala poněkud zrcadlo! Situace se začala zvolna zlepšovat po Tridentském koncilu (i když šíření protestantismu za reformace a další ničení během třicetileté války ovlivnilo neblaze historii většiny klášterů). Celkově však docházelo k opětovnému pozvednutí řádového života a rozvoji klášterů, klášterních knihoven a šíření vzdělanosti. Obzvláště v baroku díky přičinění augustiniánů vzniklo velké množství umělecky cenných staveb, téměř nepřehlédnutelné množství oltářů, soch a řezb, obrazů a uměleckých předmětů. Jejich různorodá úroveň zároveň ukazuje široké rozpětí od vrcholných a špičkových výtvorů po amatérské a lidově umělecké projevy.

---

⁵³⁵ Podobné otázky si kladou a řeší zatím nejednoznačně mnozí historici umění. Viz např. KOŘÁN, In *Umění* XLIX, 2001, s. 472

Další ranou pro kláštery bylo nařízení Josefa II. zrušit všechny „nepotřebné“ kláštery, t.j. ty které se nestaraly o nemocné nebo neprovozovaly školy a další jiné „užitečné“ a „veřejně prospěšné“ činnosti. Přes toto „síto“ neprošla velká řada augustiniánských klášterů. Ale i ty, které vydržely, čekal posléze smrtelný zásah ve 20. století, v době a režimu navazujícími na „revoluční a pokrokové tradice“, na osvícenství a holedbajícími se vlastní osvíceností, zásah v podobě likvidace klášterů komunistickým režimem v roce 1950. V době po společenském převratu v listopadu r. 1989 bylo učiněno několik pokusů některé kláštery obnovit, ale ne vždy se zatím dílo zdařilo a i těch několik obnovených má stále problém s malým počtem řeholníků a nedostatkem finančních prostředků na údržbu a provoz klášterů.

Zhodnocení historického a duchovního přínosu různých větví augustiniánských řádů v našich zemích je tedy možné podat z různých hledisek. O jedno jsem se pokusil v této práci, zhodnocení v podstatě vnější a i to jen částečně. Vnitřní, to podstatné hodnocení náleží vyšší spravedlnosti. Ta zhodnotí neomylně, jak byly opravdu uváděny v život zásady augustiniánské řehole, jak byly v jednotlivých kláštorech a jednotlivými jejich členy plněny postuláty sv. Augustina: *„Především, drazí bratři a sestry, milujte Boha a potom svého bližního, neboť toto jsou hlavní přikázání, která nám byla dána...Jednou a provždy, nauč se této stručné poučce: miluj a jednej, jak chceš. Jestliže mlčíš, mlč pro lásku. Vykřikneš-li, vykřikni pro lásku. Jestliže opravuješ, opravuj pro lásku. Ať kořen tvé lásky je vždy uvnitř tebe. Z tohoto kořene může vzejít jen dobro...Mým přáním je, abychom společně žili s Kristem... neboť nechci být spasen bez vás.“*⁵³⁶ Pro tento důvod svatý Augustin založil kdysi v severní Africe svá společenství.

---

⁵³⁶ [on line] www.augustiniani.cz

Seznam použité literatury a pramenů:

- AUGUSTIN Z HIPPO. *Řehole pro komunitu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-885-2.
- AUMANN, J. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-928-6.
- AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Reprint vydání Ladislav Kuncíř v Praze 1926. Praha: Kalich, 1990. ISBN 80-7017-144-8.
- BARTLOVÁ, M. *Poctivé obrazy: Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400 – 1460*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-365-4.
- BAŤKOVÁ, R. *Umělecké památky Prahy: Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0627-3.
- BLÁHOVÁ, M. (ed.). *Kroniky doby Karla IV*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987.
- BLAŽÍČEK, O. J. *Umění baroku v Čechách*. Praha: Obelisk, 1971.
- BOHÁČ, Z. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Debora, 1995. ISBN 80-85923-07-6.
- BRANDL, V. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Díl XI. Brno: Verlag des mährischen Landes – Ausschusses, 1885.
- BŘEZAN, V. *Životy posledních Rožmberků*. Praha: Svoboda, 1985.
- BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, II. díl, I. svazek. *Řeholní kanovníci*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-086-11.
- BUKOVSKÝ, J. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-015-2.
- Catholic Encyclopedia*. In [on line] [http:// www.newadvent.org](http://www.newadvent.org)
- CIBULKA, J. - SOKOL, J. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese lanškrounském*. Praha: Archaeologická komise při České akademii věd a umění, 1935.
- ČERNÁ, V. *Rokycany*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké Besedy; Vyšehrad, 1946.
- ČERNÝ, J. K ikonografii Škapulířové kaple v Borovanech. In *Výběr: Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, roč. 41, 2004, s. 89 – 101.
- ČERNÝ, P. Karel IV. a některé zvláštnosti mariánské ikonografie. In POLC, J. V. *Karel IV. Otec vlasti 1316 – 1378*. Řím: Velehrad ; Křesťanská akademie, 1980, s. 81 – 118.
- DAVYOVÁ, M.-M. (ed.). *Encyklopedie mystiky*. III. díl, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-373-5.
- Encyclopaedia Britannica*. díl 2., 14. vydání. Londýn: The Encyclopaedia Britannica Company, Ltd., 1929
- FAIX, W. Augustiniánské jubileum 2006. In *Tolle, lege*, leden 2006, str. 3.
- FAIX, W. Velké sjednocení augustiniánského řádu v roce 1256. In *Tolle, lege*, únor 2006, str. 6.
- FAJT, J. (ed.). *Karel IV. Císař z Boží milosti: Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310 – 1437*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1399-7.
- FIALA, P. - HANUŠ, J. *Katolická církev a totalitarismus v Českých zemích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-98-4.
- FIORES, S. de - GOFFI, T. *Slovník spirituality*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-338-9.
- FOLTÝN, D. (ed.). *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-026-8.
- FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7.
- FUCHSOVÁ, E. Počátky mnišství. In *Amen*, roč. 1999, č. 7-8.
- GRYGLEWICZ, F. - LUKASZYK, R. - SULOWSKI, Z. (ed.). *Encyklopedia katolicka*. Tom I. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1973.
- HEIMBUCHER, M. *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, Paderborn: 1907.

- HLAVÁČKOVÁ, H. – SEIFERTOVÁ, H. Mostecká Madona – Imitatio a symbol. In *Umění*, roč. XXXIV, 1986, s. 44-57.
- HLOBIL, I. Třeboňský mistr a Konrád Waldhauser? In *Umění*. 1985, roč. XXXIII, s. 270-272
- HODEČEK, D. *Dějiny objektu bývalého kláštera augustiniánů bosáků ve Vratětině*. Rukopis. Brno: Státní památkový ústav, 2001.
- http://de.wikipedia.org/wiki/Ingelheimer_Kaiserpfalz
- [http:// www.aug.sk](http://www.aug.sk)
- [http:// www.augustiner.at](http://www.augustiner.at)
- [http:// www.augustiner.de](http://www.augustiner.de)
- [http:// www.augustiniani.cz](http://www.augustiniani.cz)
- <http://www.biskupstvi-ltm.cz/zdislava>
- <http://www.borovany-cb.cz>
- [http:// www.hrady.cz](http://www.hrady.cz)
- <http://www.idomazlice.cz>
- [http:// www.mkcr.cz/ces](http://www.mkcr.cz/ces)
- <http://www.muzeum.clnet.cz>
- [http:// www.opatbrno.cz](http://www.opatbrno.cz)
- [http:// www.osanet.org](http://www.osanet.org)
- [http:// www.osa-west.org](http://www.osa-west.org)
- JIRÁSKO, L. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991. ISBN 80-85245-11-6.
- KADLEC, J. Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě. In MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 175–190.
- KADLEC, J. *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-031-1.
- KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin*. Díl 1-2. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-004-4.; 80-7113-003-6.
- KADLEC, J. *Dějiny katolické církve*. Díl I.-III. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-285-4.
- KADLEC, J. *Klášter Augustiniánských kanovníků v Třeboni*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0695-X.
- KADLEC, J. Kláštery augustiniánů-eremitů v Čechách a na Moravě. In MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 175 – 190.
- KAVIČKA, K. *Kostel Povýšení svatého Kříže*. In [on line] <http://www.prostějov.farnost.cz>
- KOŘÁN, I. Prostorové iluze Anselma Luraga. In *Umění*, roč. XXI, 1973, s. 54 – 65.
- KOŘÁN, I. Umění a umělci baroka v Havlíčkově Brodě. In *Umění*, roč. XI. 1963, s. 142-150.
- KOŘÁN, I. Zbigniew Jakubowski, Czeskie i morawskie fundacje kanonickie XIV.- XV. wieku (Studium z dziejów devotio moderna). In *Umění*, roč. XLIX, 2001, s. 469-472.
- KRATOCHVIL, A. *Žaluji III. Cesta k Sionu*. Praha: Česká expedice; Dolmen, 1990. ISBN 80-85281-05-8; 80-900123-2-9.
- Kronika křesťanství*. Praha: Fortuna Print; Knižní klub, 1998. ISBN 80-86144-23-2; 80-7176-837-5.
- Kronika zbraslavská*. Praha: Melantrich, 1952.
- KRSEK, I. *Petrus Paulus Rubens*. Praha: Odeon, 1990.
- KUBÁLEK, D. - MÜLLEROVÁ, H. *Kronika Českých zemí*. Praha: Fortuna Print, 2003. ISBN 80-7321-071-1.
- KUDĚLKA, Z. (ed.). *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0540-4.
- KUTAL, A. *České gotické umění*. Praha: Obelisk, 1972.
- LAWRENCE, H. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha; Brno: Vyšehrad; Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-7021-536-4; 80-85959-88-7.

- LUKASZYK, R. - BIENKOWSKI, L. - GRYGLEWICZ, F. (ed.). *Encyklopedia katolicka*. Tom III. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1979.
- MACEK, P. - ZAHRADNÍK, P. Bývalý augustiniánský klášter v Litomyšli a jeho stavební proměny. In *Průzkumy památek*, roč. , 1995, č. 1, s.
- MACEK, P. - ZAHRADNÍK, P. – BERÁNEK, J. Bývalý klášter bosých augustiniánů v Pšovce u Mělníka. In *Průzkumy památek*, roč. VIII, 2001, č. 2, s. 7 – 40.
- MACHILEK, F. Augustiniánští kanovníci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 166 - 174
- MACHILEK: Řehole sv. Augustina a jejich význam pro řeholní život v církvi. In MARROU, H. *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie, 1979, s. 145 – 158.
- MACHOVEC, M. *Svatý Augustin*. Praha: Orbis, 1967.
- MALÝ, R. *Katolíci ve stínu hákového kříže*. Frýdek-Místek: Michael s.a., 2006. ISBN 40-209785.
- MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000. ISBN 80-7266-083-7.
- MAREŠ, F. - SEDLÁČEK, J. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu třeboňském*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900.
- MARROU, H. *Svatý Augustin: Augustin a Augustiniáni v českých zemích*. Řím: Křesťanská akademie, 1979.
- MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.
- MATĚJKA, B. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu roudnickém*. Díl I. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898.
- MATĚJKA, B. - ŠTĚPÁNEK, J. - WIRTH, Z. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu litomyšlském*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908.
- MATHON, J. *Prostějov*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké Besedy; Vyšehrad, 1947
- MATOUŠ, F. *Třeboň*. Praha: Odeon, 1972.
- MAUR, E. Počátky pivoňského kláštera – mýty, realita, otázky. In *Minulostí Západočeského kraje*, roč. XXXIV, 1999, str. 7-31.
- MENCL, V. Biskup Jan IV. z Dražic v dějinách české architektury. In *Umění*, roč. XIII, 1940 -1941, s. 101-122.
- NEUMANN, A. *Z dějin bohoslužeb v době husitské*. Hradec Králové: Tiskové Družstvo, 1922.
- NEUMANN, A. *Katoličtí mučedníci doby husitské*. Hradec Králové: Tiskové družstvo, 1927.
- Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. 2. díl. Praha: J. Otto, 1889.
- PANÁČEK, J. Abondio nebo Aponte? In *Průzkumy památek*, roč. XIII, 2006, č. II, s. 125 - 130
- PEKAŘ, J. *Žižka a jeho doba*. Díl I. - IV. Praha: Vesmír, 1927.
- PEŠINA, J. *Klášter třeboňský*. Praha: Umělecká Beseda, 1942.
- PETROSILLO, P. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-365-6.
- PEXA, H. Borovany v letech 1600 – 1663. In *Jihočeský sborník historický*, roč. LV, 1986, s. 113-121.
- PIFFL, A. *Probošský kostel v Roudnici n. L.* Praha: Umělecká Beseda, 1940.
- PODLAHA, A. (ed.). *Český slovník bohovědný*. Díl III. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1926.
- PODLAHA, A. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu mělnickém*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899.

- PODLAHA, Antonín: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese rokycanském*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900.
- POCHE, E. (ed.). *Umělecké památky Čech*. 1. díl, A – J. Praha: Academia, 1977.
- POCHE, E. (ed.). *Umělecké památky Čech*. 2. díl, K – O. Praha: Academia, 1978.
- POCHE, E. (ed.). *Umělecké památky Čech*. 3. díl, P – Š. Praha: Academia, 1980.
- POCHE, E. (ed.). *Umělecké památky Čech*. 4. díl, T – Ž. Praha: Academia, 1982.
- POLC, J. V. *Karel IV. Otec vlasti 1316 – 1378*. Řím: Velehrad ; Křesťanská akademie, 1980.
- POLC, J. V. Arnošt z Pardubic. In POLC, J. V. (ed.) *Karel IV. Otec vlasti 1316 – 1378*. Řím: Velehrad ; Křesťanská akademie, 1980, s. 119 – 162.
- POPELKA, B. *Jevický okres: Vlastivěda moravská*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1912.
- RÁČEK, B. *Československé dějiny*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1929.
- RÁČEK, B. *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Praha: Vyšehrad, 1940.
- RAMEŠ, V. Rožmberský archív slouží už rovných čtyři sta let. In *Jihočeské listy*, 25. 3. 2002, s. 23.
- RAPP, F. *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-15-1.
- REJNUŠ, O. *Tuřany a kostel Zvěstování P. Marie*. In [on line] [http:// www.brno.cz](http://www.brno.cz)
- RULÍŠEK, H. *Postavy, atributy, symboly: Slovník křesťanské ikonografie*, Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005. ISBN 80-85857-48-0.
- SAMEK, B. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 1. díl, A – I. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0474-2.
- SAMEK, B. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 2. díl, J – N. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0695-8.
- SEDLÁČKOVÁ, E. *Kostel sv. Václava na Zderaze*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké Besedy, 1946.
- SHELDRAKE, Ph. *Spiritualita a historie: Úvod do studia dějin a interpretace křesťanského duchovního života*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-017-9.
- SMUTNÝ, B. *Jemnicko*. In *Vlastivěda moravská*, sv. 65. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1997, str. 813-814.
- STEJSKAL, K. *Umění na dvoře Karla IV*. Praha: Artia, 1978.
- ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S. (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Díl V/3. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1982.
- ŠEDA, O. Matěj Kozka z Rynárce a sekularizace borovanské augustiniánské řeholní kanonie v šedesátých letech 16. století. In *Jihočeský sborník historický*, roč. XXXVIII, 1968, s. 87-97, 133-143, 225-238.
- ŠIMÁK, J. V. *České dějiny, díl I., část 5.: Středověká kolonisace v zemích českých*. Praha: Jan Laichter, 1938.
- ŠMERAL, J. *Corona Sanctae Mariae – Nejstarší fundace řádu augustiniánů eremitů na Moravě*. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica* 31, 2002, s. 51– 60.
- TUMPACH, J. - PODLAHA, A. (ed.). *Český slovník bohovědný*. Díl I. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrby, 1912.
- ULIČNÝ, P. *K urbanistickému a stavebnímu vývoji Jaroměře v raném a vrcholném středověku*. In *Zprávy památkové péče*, roč. LIV, 1994, s. 42-48.
- VANĚK, F. - HOSTAŠ, K. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese domažlickém*. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902.
- VAŠKO, V. *Neumlčená. Kronika Katolické Církve v Československu po druhé světové válce*. Díl I. - II. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-000-1; 80-7113-035-4.
- VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954.

- VILÍMKOVÁ, M. *Stavitelé paláců a chrámů: Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*. Praha: Vyšehrad, 1986.
- VLČEK, P. - SOMMER, P. - FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Nakladatelství Libri, 1997. ISBN 80-85983-17-6.
- VLČEK, P. (ed.). *Umělecké památky Prahy: Malá Strana*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0771-7.
- VOTOČEK, O. Gotické Ukřižování augustiniánského kláštera v Roudnici. In *Zprávy památkové péče*, roč. XLVII, 1957, s. 236-242.
- WENIG, A. *Staré pověsti pražské*. Praha: Nakladatelství Josef Hokr, 1931.

Při průzkumu situace některých augustiniánských klášterů, obzvláště v dnešní době (Brno, Praha – Malá Strana, Domažlice, Lnáře, Vratěšín), jsem získal cenné informace od pracovníků příslušných komunit, farních i obecních úřadů. Na tomto místě jim všem srdečně děkuji, zvláště p. Martinu Kinclovi, starostovi obce Vratěšín, který mi též velkoryse poskytl rukopis Dalibora Hodečka o tamním klášteře.

PŘÍLOHY:

Augustiniáni eremité.

znak

Pivoň, kostel P. Marie (od jihu)

Pivoň, kostel P. Marie (presbytář)

Ostrov – Svatá Dobrotivá, klášter a kostel Zvěstování Páně (od východu)

Ostrov – Svatá Dobrotivá (sv. Benigna, před 1327)

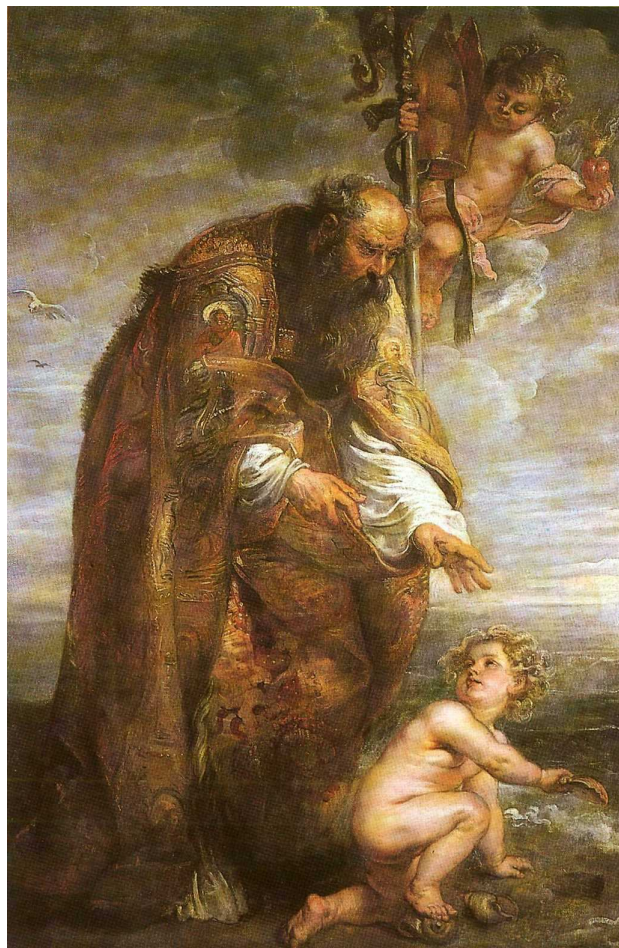

Praha – Malá Strana, kostel sv. Tomáše

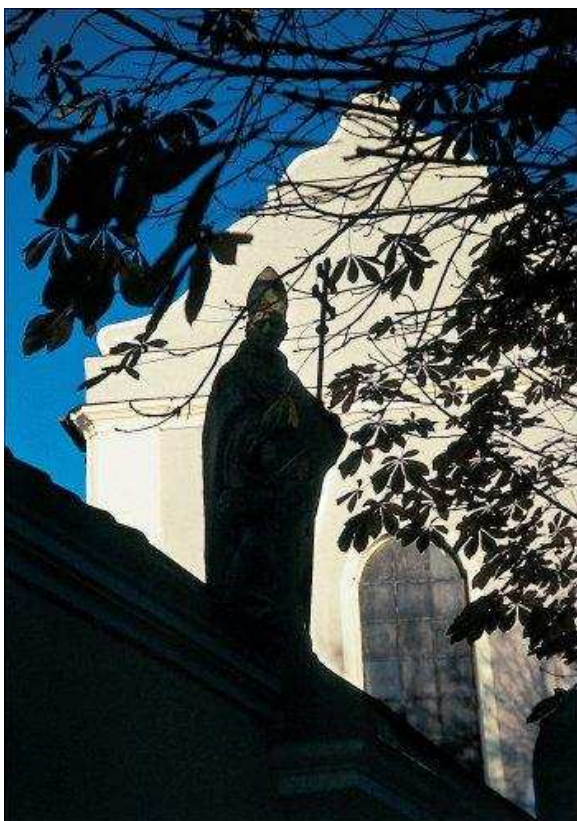
Praha, Karlův most
(F.M. Brokoff: Sv. Augustin)

Praha – Malá Strana,
kostel sv. Tomáše
(P. P. Rubens: Sv. Augustin)

Domažlice, klášter (refektář)

Domažlice
kostel Nanebevzetí P. Marie

Bělá pod Bezdězem
kostel sv. Václava

Bělá pod Bezdězem, klášter

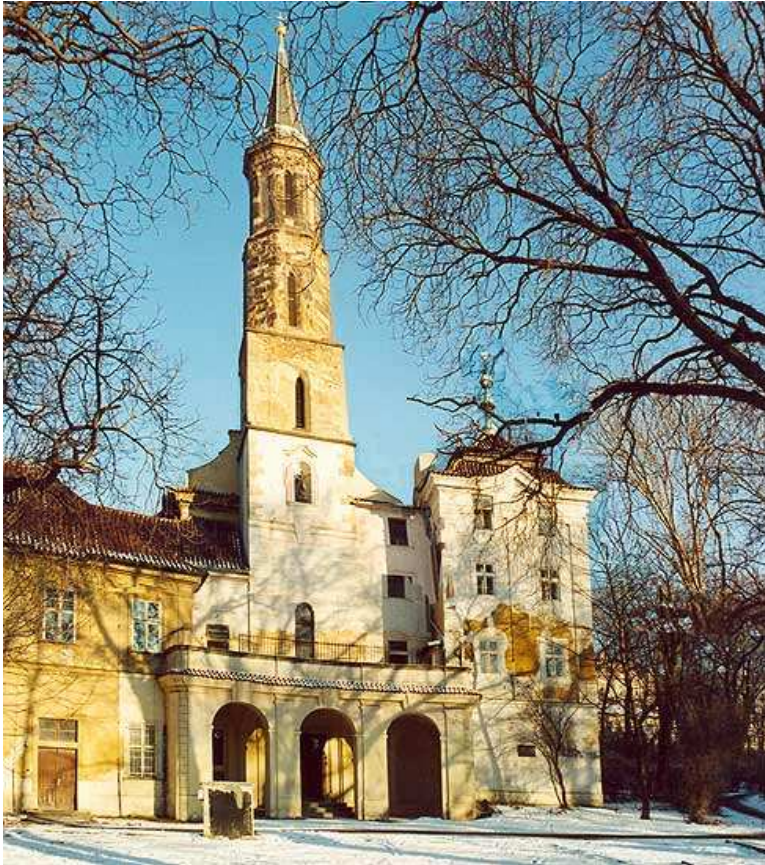

Dolní Ročov, klášter a kostel Nanebevzetí P. Marie

Dolní Ročov
kostel Nanebevzetí P. Marie

Praha – Nové Město
kostel sv. Kateřiny

Pšovka
kostel sv. Vavřince

Litomyšl, kostel Povýšení sv. Kříže

Česká Lípa, klášter a kostel Všech svatých

Vrchlabí, kostel sv. Augustina

Vrchlabí, klášter (Rajský dvůr)

Koruna P. Marie, kostel P. Marie

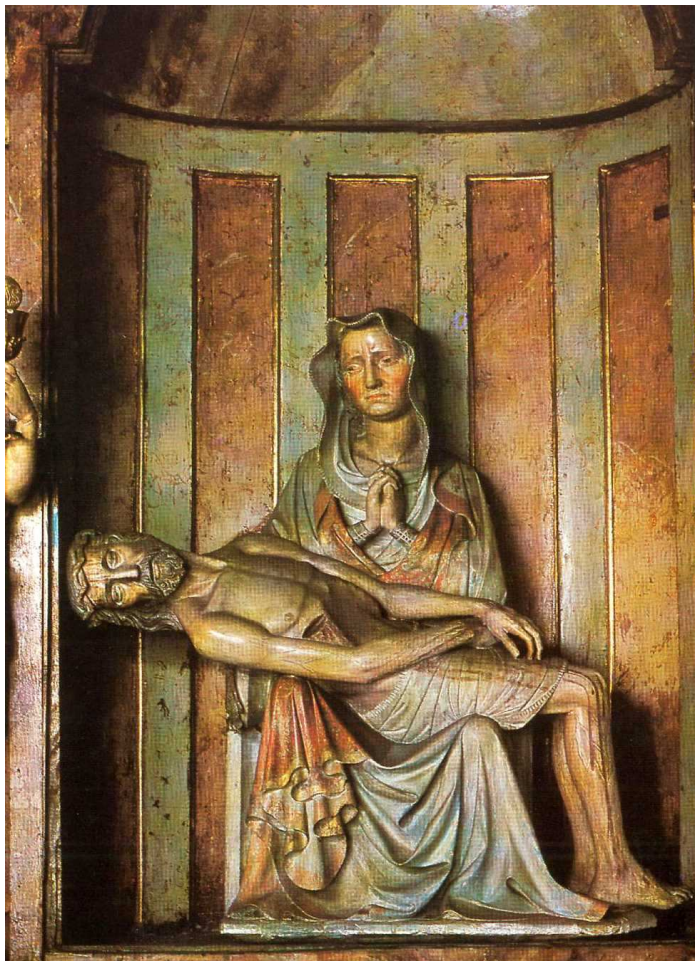

Koruna P. Marie
okno v západní stěně kostela

Brno
kostel sv. Tomáše

Brno
kostel sv. Tomáše
(Pieta, po 1380)

Staré Brno, kostel Nanebevzetí P. Marie

Staré Brno
kostel Nanebevzetí P. Marie
stříbrný oltář s ikonou
Bohorodičky

Jevíčko
klášter
a kostel Nanebevzetí P. Marie

Jevíčko
hlavní oltář se sochou P. Marie

Moravský Krumlov, klášter a kostel sv. Bartoloměje

Augustiniáni – eremité (bosáci).

Praha – Zderaz
kostel sv. Václava

Praha – Zderaz, klášter (před zbouráním)

Tábor
kostel Narození P. Marie

Havlíčkův Brod, klášter a kostel sv. Rodiny

Lnáře, klášter a kostel Nejsv. Trojice

Lysá nad Labem, klášter u kostela Narození P. Marie a sv. Jana Nepomuckého (kostel zbořen)

Vratěín
klášter a kostel sv. Mikuláše Tolentinského (v popředí vlevo)

Vratěín, klášter

Augustiniáni kanovníci.

znak

Roudnice nad Labem, klášter (Rajský dvůr)

Roudnice nad Labem
kostel Narození P. Marie

Roudnice nad Labem
Madona roudnická (Mistr třeboňského oltáře,
1380 - 90)

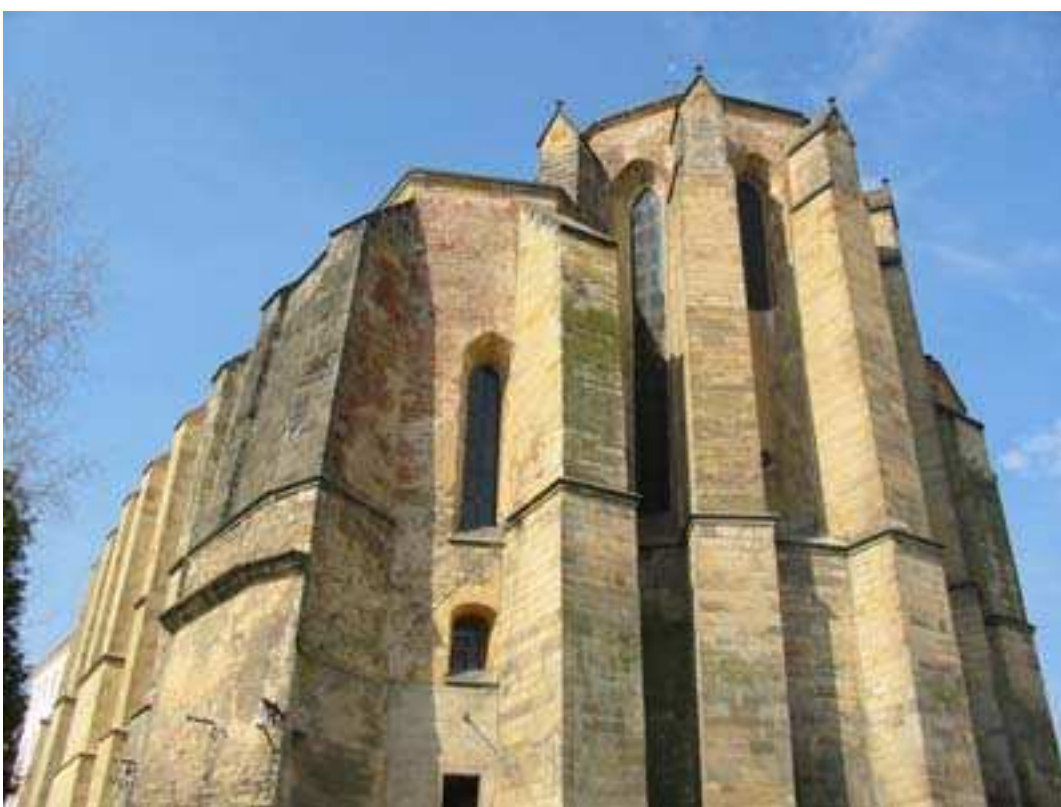

Roudnice nad Labem,
kostel Narození P. Marie

Praha – Karlov, kostel P. Marie a Karla Velikého

Jaroměř, kostel sv. Mikuláše

Sadská, kostel sv. Apolináře

Rokycany, kostel P. Marie Sněžné

Třeboň
kostel sv. Jiljí

Třeboň, klášter (Křížová chodba)

Třeboň
(Mistr třeboňského oltáře:
Kladení do hrobu, kolem 1380)

Třeboň
Madona třeboňská (kolem 1400)

Lanškroun, klášter a kostel P. Marie (dnes sv. Václava)

Šternberk, Madona šternberská, 1380 - 1390

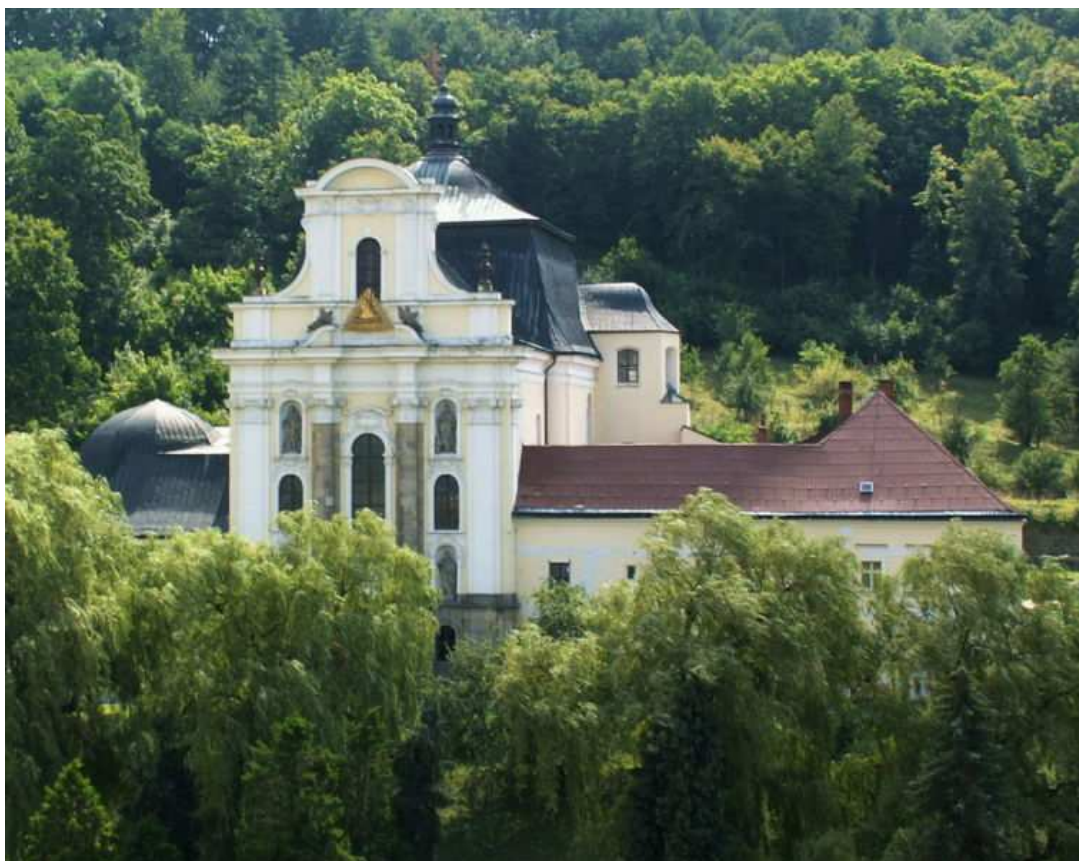

Šternberk, klášter
(Rajský dvůr)

Šternberk
kostel Zvěstování Páně
(západní průčelí)

Fulnek, kostel Nejsvětější Trojice (klášter vpravo)

Fulnek, kostel Nejsvětější Trojice

Prostějov, kostel Povýšení sv. Kříže

Prostějov, klášter (pozůstatky Rajského dvora)

Borovany, kostel Navštívení P. Marie

Borovany, klášter (prelatura)

Brno – Tuřany, kostel P. Marie v trní

Brno - Tuřany
kostel P. Marie v trní (hlavní oltář)

Abstrakt

RULÍŠEK, H. *Dějiny a kulturní vliv augustiniánů na území Čech a na Moravě*. České Budějovice 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce PhDr. Radomír Malý.

Klíčové pojmy: Augustiniáni kanovníci, augustiniáni poustevníci (eremité) – bosí nebo obutí, kanonie, kapitula, klášter, opat, převor, infulovaný, donátor.

Diplomová práce se zabývá dějinami mužské větve augustiniánského řádu na území Čech a Moravy a to jak kanovníků, tak také eremitů (jak obutých tak bosých). V první části se zabývá osobou sv. Augustina, dále pak obecnou historií řádu v Evropě. Poté následuje historie řádu na území Čech a Moravy a nakonec jsou zpracovány dějiny jednotlivých českých a moravských klášterů.

History and Influence of the Augustinian order in Bohemia and Moravia. České Budějovice 2007. Diploma work. Southbohemian University in České Budějovice. Theological faculty. Department of Ecclesiastic History and Patristics. Diploma work supervisor Radomír Malý PhD.

Key terms: Augustinian canons, Augustinian Eremites – barefooted or with shoes, canonia, capitol, cloister, abbot, donator.

The diploma work deals with the history of the male Augustinian order in Bohemia and Moravia, i.e. both canons and eremites. The main concern of the first part is the personality of St. Augustin and general history of the order in Europe. The history of the order in Bohemia and Moravia follows and at the end the history of individual Bohemian and Moravian cloisters is elaborated.